

Printed by
Swami Tribhuvandas Sastri,
Shree Ramanand Printing Press,
Kankaria Road,
Ahmedabad 22,
and Published by
Dalsukh Malvania
Director
L. D. Institute of Indology,
Ahmedabad 9,

FIRST EDITION
January, 1974

PRICE RUPEES 8/-

श्रीहरिभद्रसूरिविरचित

अपभ्रंश महाकाव्य 'नेमिनाहचरिय' अन्तर्गत

सणतुकुमारचरिय

[भूमिका, गुजराती अनुवाद तथा हरिभद्रविरचित प्राकृत

'मल्लिनाहचरिय' अन्तर्गत 'सनत्कुमार-चक्रवर्ति-कथानक' सहित]

संपादक

प्राध्या० हरिवल्लभ चू. भायाणी

प्राध्या० मधुसूदन चि. मोदी

प्रकाशक

लालभाई दलपतभाई भारतीय संस्कृति विद्यामंदिर

अहमदाबाद-६

PREFACE

The L. D. Institute of Indology has great pleasure in publishing the present volume containing Haribhadra's *Sanatukumāracariya* (a section of his *Nemināhacariya*, an Apabhraṃśa epic published in the L. D. Series Nos. 25, 33) along with its Gurajati translation.

I am thankful to Prof. H. C. Bhayani and Prof. M. C. Modi for preparing the Gujarati translation of the text. This will satisfy the need of the Gujarati readers interested in the study of Apabhraṃśa language and literature. The special feature of the present work is the studied introduction which traces the development of the story of Sanatkumāra, explains the metres, notes the peculiarities of the language and forms the estimate of the work. Again, the learned professors have edited here in the *Parīṣiṣṭa* a hitherto unpublished Sanatkumāra-cakravartikathānaka (gāthās 1-322) contained in the unpublished Prakrit poem entitled *Mallinātha-carita* composed by the same Haribhadra.

I hope that this publication will be very useful to the students of Apabhraṃśa language.

L. D. Institute of Indology,
Ahmedabad-380009
26th January, 1974.

Dalsukh Malvania
Director.

विषयानुक्रम

भूमिका

पृष्ठाङ्क

१-

सण्ठकुमारचरिय (मूलपाठ)

१-८८

गुजराती अनुवाद

८९-१३२

परिशिष्ट (हरिभद्रसूरि-विरचित-प्राकृतभाषा-निबद्ध-मल्लिनाथचरितान्तर्गतं
सनत्कुमारचक्रवर्ति-कथानकम्)

१३३-१६०

भूमिका

प्रास्ताविक

अहीं जेने मुख्य कृति तरीके आपवामां आवी छे ते 'सनत्कुमारचरित'—एटले के सनत्कुमारचरित कोई स्वतंत्र रचना नथी, पण हरिभद्रसूरिना अपभ्रंश महाकाव्य 'नेमिनाहचरिय' (=नेमिनाथचरित)नो ज एक भाग छे. चित्रगति विद्याधर तरीकेना नेमिनाथना प्रीजा भवमां एक आडकथा लेखे आ सनत्कुमारचरित आपवामां आव्युं छे. शरदऋतुमां पोताना परिवार अने मित्रो साथे बैठला चित्रगतिने सुमति नामनो बंदी पोते एक चारणमुनिनी पासेथी सांभळेलुं सनत्कुमारचक्रवर्तीनुं कथानक मनोविनोदने माटे कह्यो संगळावे छे. चित्रगतिभवना वृत्तान्तना ६८३ छंदोमांथो ३४३ छंदोमां—एटले के अरधा जेटला भागमां सनत्कुमारचरित गूथेलुं छे. ते ४४४मा छंदथी शुरू थाय छे, अने ७८६मा छंदमां पूरुं थाय छे. हरिभद्रसूरिना 'नेमिनाहचरिय'नी बे हस्तप्रतो मळे छे. एक जेसलमीरनी ताडपत्रनी प्रत (आशरे १३मी सदी पहेलांनी) अने बीजी ला. द, भारतीय संस्कृति विद्यामंदिरमांना विजयदेवसूरि संग्रहनी कागळनी प्रत (आशरे सोळमी के सत्तरमी सदीनी). जेसलमीरनी प्रत प्राचीन, घणी ज शुद्ध अने विश्वसनीय छे. प्रस्तुत 'सनत्कुमारचरित'नो पाठ पण तेने आधारे ज तैयार करवामां आव्यो छे. कचित् ज्यां कागळनी प्रतमां लेखनफेर छे त्यां पाठफेर नोध्यो छे, पण कागळनी प्रत अने ताडपत्रनी प्रतमां एकनी एक ज पाठपरंपरा छे. फरक कोई कोई अक्षरो पूरतो मर्यादित छे.

हरिभद्रसूरि 'नेमिनाहचरिय' वि० सं० १२१६मां (ई० स० ११६०मां) अणहिल्लवाडपाटणमां कुमारपालना राज्यमां रच्युं. आ चरित्र रचवामाटे राजाना मन्त्री पृथ्वीपाले * हरिभद्रसूरिने प्रार्थना करेली. हरिभद्रसूरि नेमिनाथना चरित उपरांत वाकीना पण त्रेवीशे य तीर्थकरोना चरित रचेलं छे. तेमांथो तेमनां अजितनाथ, चन्द्रप्रभ अने मल्लिनाथ तीर्थकरनां प्राकृत भाषामां रचेलं चरित प्राप्त थयां छे. पण हजी सुधी ते कृतिओ हस्तप्रतरूपे ज छे, संपादित के प्रकाशित नथी थई.

हरिभद्रसूरि वडगच्छ के बृहद्गच्छना जिनचंद्रसूरिना प्रशिष्य अने श्रीचंद्रसूरिना शिष्य हुता. तेमणे रचेलं चौबीश तीर्थकरोनां चरितोनुं श्लोकप्रमाण

* आ पृथ्वीपाल मन्त्री विशेषी तथा हरिभद्र विशेषी विगतो माटे 'नेमिनाहचरिय'नी भूमिका जोवी.

વે લાખ શ્લોક જેટલું અટકાવી શકાય છે. આ ઉપરથી પ્રાકૃત-અપભ્રંશ સાહિત્ય રચવાની તેમની અસાધારણ શક્તિનો ઘ્યાલ આવશે.

પૂર્વેનું સંપાદન

હરિભદ્રનું આ અપભ્રંશ સનત્કુમારચરિત્ર આ પહેલાં એક વાર પ્રકાશિત થઈ ચૂક્યું છે, અને તે પ્રકાશનનું ऐतिहासिक महत्त्व છે. ઈ. સ. ૧૯૧૪ પહેલાં અપભ્રંશ ભાષાના સાહિત્યની કોઈ સઠંગ રચનાથી અર્વાચીન વિદ્વાનો અજાણ હતા. એવી કોઈ રચના હજી તેમને ઉપલબ્ધ થઈ ન હતી. ભારતીય વિદ્યાના પ્રકાંડ જર્મન પંડિત હેર્માન યાકોબીને તેમના ૧૯૧૩-૧૯૧૪ના ભારતપ્રવાસ દરમિયાન અમદાવાદમાંથી ધનપાલની 'ભવિસ્સત્ત-કહ'ની અને રાજકોટમાંથી હરિભદ્રના 'નેમિનાહચરિય'ની એમ બે અપભ્રંશ કાવ્યોની હસ્તપ્રત જોવા મળી. એ અપભ્રંશ સાહિત્યની મૂલ્યવાન કૃતિઓ જોતાં એ પ્રકારનું એક અલગ સાહિત્ય જલ્દવાયું હોવાની તેમને પ્રતીતિ થઈ અને પ્રાપ્ત કૃતિઓના સંપાદન-પ્રકાશનની પાછલ તેઓ લાગી ગયા. તેમના પુરુષાર્થને પરિણામે આપણને અપભ્રંશ ભાષા, સાહિત્ય इत्यादि વિશેના વિસ્તૃત શોધપૂર્ણ નિવંધ સાથે, તથા જર્મનમાં ભાષાંતર અને સાર્થ શબ્દકોશ સાથે સંપાદન કરેલી 'ભવિસ્સત્તકહ'(૧૯૧૮)ની આવૃત્તિ મળી. તે પછી તે જ પદ્ધતિએ તેમણે 'નેમિનાહચરિય'માંથી 'સળંકુમારચરિય'નો અંશ સંપાદિત કરીને અમ્યાસપૂર્ણ પ્રસ્તાવના, અનુવાદ અને શબ્દકોશ સહિત જર્મનીમાં ૧૯૨૦માં તૈયાર કર્યો અને પુસ્તકરૂપે તે ૧૯૨૧માં પ્રકાશિત થયો. આથી અપભ્રંશ ભાષા અને સાહિત્યના અધ્યયન અને સંપાદન-પ્રકાશનના શ્રીગણેશ મંડાયા. યાકોબીએ આ વિષયને લગતી અનેક સમસ્યાઓ સ્પષ્ટ કરી આપી: તેમાંથી કેટલીકનો તેમણે ઉકેલ આપ્યો. તો કેટલીકના ઉકેલ માટેની દિશા ચીંધી ને અધ્યયનની દૃષ્ટિ અને પદ્ધતિ અંગે તેમણે રાજમાર્ગ તૈયાર કરી આપ્યો.

તેમનું 'સળંકુમારચરિય' તેમને પ્રાપ્ત (અને પ્રસ્તુત સંપાદન માટે પણ ઉપયોગમાં લીધેલી) કાગલની એકમાત્ર પ્રતને આધારે તૈયાર કરેલું છે. * એ

* Sanatkumāracaritam : ein Abschnitt aus Haribhadrās Nemināhacaritam (સનત્કુમારચરિતમ્ : હરિભદ્રના નેમિનાથચરિતમ્નો એક સ્ખંડ)-: અપભ્રંશમાં રચેલી એક જૈન કથા : સમ્પાદક, હેર્માન યાકોબી (પ્રસ્તુત કર્યું: ૫મી જૂન ૧૯૨૦, બાયરની વિજ્ઞાન અકાદેમીનો તત્ત્વજ્ઞાન-સાહિત્ય-અધ્યયન વર્ગ, ૩૧મો પ્રવચ, બીજો શોધનિવંધ, પ્રકાશિત, મ્યુનિક ૧૯૨૧.

પ્રતની લેક્ષનપદ્ધતિ ઘણી વિચિત્ર છે. અનેક અક્ષરોના આકારો એકબીજા સાથે સહેજે ગૂંચવાઈ જાય તેવા છે. પૂ, ય અને મૂ, મૂ અને સૂ, ચૂ અને વૂ, ઘ અને થૂ, ટ્ અને ઠ્, ડ્ અને ઢ્, ત્ અને ન્ ચ્છ અને ત્થ્, દ્ અને ઢ્, ડ્, ડ્ વગેરેસ હેજે એકબીજાને બદલે વાંચી શકાય તેવા છે. વઢી ૧૯૧૫ની આસપાસ અપ શના વ્યાકરણનું અને હંદરચનાનું જ્ઞાન પળ અવિકસિત હતું. આવી વિકટ પરિસ્થિતિમાં યાકોબીએ ‘સનત્કુમારચરિત’ પર કરેલું સફળ કાર્ય એક જ્વલન્ત સિદ્ધિ ગણાય તેમ છે. યાકોબીએ તેમના એ સંપાદનમાં ૪૪૩થી ૭૮૫ સુધીના હંદોનો પાઠ હન્દદ્દષ્ટિએ ચકાસીને રોમન લિપિમાં આપ્યો છે. તેને અંતે મૂલ પ્રતના અશુદ્ધ પાઠ આપ્યા છે. તે પછી જર્મન ભાષામાં અનુવાદ (અર્થઘટનને લગતી ચર્ચાનોંધો સાથે) આપ્યો છે. તે પછી સંસ્કૃતમાં અર્થ, દેશ્ય સામગ્રી માટેના આધાર અને વ્યાકરણીય સ્વરૂપના નિર્દેશ સાથે શબ્દકોશ આપ્યો છે. પરિશિષ્ટમાં ‘નેમિનાહચરિય’ના આદ્ય ૧૦ હંદો અને અંત્ય ૨૮ હંદો જર્મન અનુવાદ સાથે તથા આ વન્ને યંડોના વિશિષ્ટ શબ્દોના કોશ સાથે આપ્યા છે. છેવટે શુદ્ધિવૃદ્ધિનું પત્રક મૂક્યું છે. ભૂમિકામાં (૧) હરિભદ્રસૂરિ અને તેના આશ્રયદાતા પૃથ્વીપાલ વિશેની માહિતી, (૨) સનત્કુમારચરિતને લગતી સંક્ષિપ્ત પરંપરા, (૩) હરિભદ્રની રચનાનો વિસ્તૃત સાર, (૪) અપભ્રંશ ભાષાના સામાન્ય સ્વરૂપ વિશે, ‘ભવિસત્તકહ’ની પ્રસ્તાવનામાં કરેલી ચર્ચામાંના કેટલાક પ્રશ્નોની પુનઃચર્ચા, (૫) હસ્તપ્રતનો પરિચય અને પાઠ પ્રસ્તુત કરવાની પદ્ધતિ, (૬) આટલી પ્રસ્તાવનાની સૂચિ, (૭) ‘સનત્કુમારચરિત’ને આધારે તૈયાર કરેલું વિસ્તૃત અપભ્રંશ વ્યાકરણ, (૮) ‘સનત્કુમારચરિત’ની હંદો-રચના (પંચપદીનાં એકી તથા વેકી ચરણોના તથા દોહાનાં ચરણોના સ્વરૂપ-વિશ્લેષણ અને કેટલાક ગણોના સ્વરૂપને લગતી અંકશાસ્ત્રીય તારવણી સાથે)— એટલી સામગ્રી આપી છે. મુનિ જિનવિજયજીએ, અપભ્રંશ ભાષા અને સાહિત્યના અધ્યયનના આદ્ય અને અગ્રણી પ્રણેતા તરીકે યાકોબીની યોગ્ય રીતે જ ઉષ્માભરી સ્તુતિ કરી છે [જુઓ, ‘પડમસિરિચરિડ’(૧૯૪૮)માંનું તેમનું ‘કિંચિત્ પ્રાસ્તાવિક’, પૃ૦ §૬થી §૧૨]

સનત્કુમારનું ચરિત્ર

સાધારણ રીતે સનત્કુમારચરિત એ નેમિનાથના પરંપરાગત ચરિતના એક ભાગ તરીકે નથી હોતું. હરિભદ્રે જ તેને નેમિનાથના વૃત્તાંતમાં એક આડકથા લેખે મૂક્યું છે. તે જ પ્રમાણે તેણે પોતાના ‘નેમિનાહચરિય’માં મહાવીરચરિતને પણ એક આડ-

હને૦	હરિભદ્રકૃત નેમિનાહચરિય	૧૧૬૦
ત્રિશ૦	હેમચંદ્રકૃત ત્રિષષ્ટિશલાકાપુરુષચરિત	૧૧૬૫ (લગભગ)
ઉદો૦	રત્નપ્રભકૃત ઉપદેશમાલાદોષદ્વીવૃત્તિ	૧૧૮૨

જૈન પરંપરામાં સનત્કુમારના ચરિત્રનો ક્રમે ક્રમે વિકાસ થયો છે. તેના વિકસિત રૂપમાં તે ત્રણ ઘટકોનું બનેલું હોવાનું જોઈ શકાય છે : (૧) પૂર્વભવનો વૃત્તાન્ત, (૨) ચક્રવર્તી-પદની પ્રાપ્તિ સુધીનો વૃત્તાન્ત, (૩) ચક્રવર્તી-પદનો ત્યાગ અને શ્રમણજીવનનો વૃત્તાન્ત. આમાંથી આરંભમાં સનત્કુમારનું ચરિત્ર માત્ર ત્રીજા ઘટક પૂરતું મર્યાદિત હતું, પછીથી ત્રીજા ઘટકનો અને છેવટે પહેલા ઘટકનો ઉદ્ભવ થયો એમ માનવાને કારણ છે. 'વસુદેવહિંદો'માં તથા 'ઉત્તરપુરાણ', 'બૃહત્-કથાકોશ' વગેરેમાં મળતી દિગંબર પરંપરામાં માત્ર ત્રીજા ઘટકવાળો જ વૃત્તાન્ત છે. અને 'બૃહત્કથાકોશ,' 'ધર્મોપદેશમાલાવિવરણ,' 'ઉત્તરાધ્યયન-વૃત્તિ' અને 'આઠ્યા-નકમણિકોશવૃત્તિ' માં પૂર્વકર્મને કારણે ઉદ્ભવેલા રોગપરિષહને ઉપચારકર્મ વિના સમતાપૂર્વક સહેવાના ઉદાહરણ લેખે સનત્કુમારચરિત્ર અપાયું છે. તે ઉપરથી પણ ઉપર્યુક્ત ત્રીજો ઘટક એ જ મૂળ કથાંશ હોવાની અટકલને સમર્થન મળે છે.

ચરિત્રનો ત્રીજો ઘટક

વિકસિત રૂપના ચરિત્રમાં ત્રીજા ઘટકની મુખ્ય મુખ્ય વિગતો આટલી છે:
 સૌધર્મેન્દ્રે કરેલી સનત્કુમારના રૂપાતિશયની પ્રશંસા, બે દેવોએ સનત્કુમારની બે વાર લીધેલી મુલાકાત, સનત્કુમારનો વૈરાગ્ય અને શ્રામણ્ય, રોગોનો ઉદ્ભવ, હિંદ્રે કરેલી સહનશીલતાની પ્રશંસા, પરીક્ષા કરવા બે દેવોનું વૈધવેશે આગમન, સનત્કુમારે કરેલું લલ્લિધનું પ્રદર્શન અને બોધ, સનત્કુમારનું સ્વર્ગગમન.

ઉપુ૦માં અપાયેલું ચરિત્ર સૌથી ટૂંકું છે. તેમાં માત્ર ઉપર્યુક્ત ત્રીજા ઘટકને લગતી સૌધર્મેન્દ્રે કરેલી સનત્કુમારના રૂપાતિશયની પ્રશંસા, કૌતુકથી બે દેવોએ સનત્કુમારને પ્રત્યક્ષ જોઈને કરેલી સ્વાતરી, તે દેવોએ મનુષ્યનાં રૂપ યૌવન વગેરેની નશ્વરતાનો કરેલો નિર્દેશ, સનત્કુમારનો વૈરાગ્ય અને શ્રામણ્ય અને કઠિન તપને અંતે નિર્વાણપ્રાપ્તિ-પટલી જ વીગતો છે. પુષ્પદંતના 'મહાપુરાણ'માં પણ ઉપુ૦ વાળી કથાનું જ અનુસરણ છે.

વહિં૦માં પણ માત્ર ત્રીજા ઘટકવાળો વૃત્તાન્ત અપાયો છે. પણ તેમાં કેટલીક નવી વિગતો ઉમેરાયેલી જોઈ શકાય છે. તપાસ કરવા ધાવનાર દેવો સામાનિક દેવો છે. તેઓ બ્રાહ્મણનું રૂપ ધરીને, સનત્કુમાર તેલનો અભ્યંગ કરીને

વ્યાયામશાળામાં ગયો હતો ત્યારે તેને સાક્ષાત્ જુએ છે. પોતે સ્નાન બાદ વસ્ત્રા-
લંકારથી વિભૂષિત થાય ત્યારની અસાધારણ કાંતિ જોવા સનત્કુમાર તેમને
બોલાવે છે. તે વેળા સનત્કુમારને જોઈને આ થોડા સમયમાં પળ તેની શાંતી
પહેલી કાંતિથી દેવો વિષાદ પામે છે, અને સનત્કુમારના પૂછવાથી માનવદેહની
સતત ક્ષીણ થતી કાંતિ અવધિજ્ઞાનથી તેમની નજરમાં આવી હોવાનું જણાવે છે.
ઘટકે વૈરાગ્યભાવ ઉત્પન્ન થતાં સનત્કુમાર શ્રમણ બને છે. તેના શરીરમાં અનેક
રોગો ઉત્પન્ન થાય છે, જે સનત્કુમાર સમતાથી સહે છે. ઇંદ્ર વૈદ્યને રૂપે આવી
રોગનો ઉપચાર કરવાની તત્પરતા બતાવે છે. ચેલૌષધિની લબ્ધિને કારણે સનત્કુમાર
થૂંકથી શરીરનો એક ભાગ મસલોને તેને મૂલના જેવો કરી દેખાડે છે, અને કહે
છે કે મટાઢેલા રોગ ફરીથી પળ થાય છે કારણ કે તે કર્માધીન છે. માટે પોતે
એવો તપસંયમનો માર્ગ લીધો છે, જેથી રોગો કદી પળ ફરી ન થાય. રોગ સહી,
સમાધિ મરણથી કાઢ કરીને સનત્કુમાર સનત્કુમારકલ્પમાં ઇંદ્ર બને છે. દિગંબર
પરંપરામાં સનત્કુમારને સીધા નિર્વાણ પામતા વર્ણવ્યા છે, ય્યારે શ્વેતાંબર પરંપરામાં
તેમનો સનત્કુમારકલ્પમાં જન્મ થયાનું કહ્યું છે.

વર્હિંમાં જે નિમિત્તે સનત્કુમારનું ચરિત્ર કહ્યું છે તે સનત્કુમારની અણ-
માનીતી રાણી સુષેણાનો (જે પછીના ભવમાં સુભૂષ ચક્રવર્તીની રાણી પદ્મશ્રી બન-
વાની હતી તેનો) ઉલ્લેખ બીજે ક્યાંય નથી.

આપણે આગળ જોઈશું તેમ ધર્મિંમાં (સંભવતઃ ‘ઉપદેશમાલાવિવરણ’
ઉપરથી) આપેલા કથાસારમાં પ્રથમ વાર સનત્કુમારનું ત્રણે ઘટકવાલું વિસ્તૃત ચરિત્ર
રજૂ થયું છે. આમાંના ત્રીજા ઘટકની વિગતો વર્હિંમાં જે આપેલી છે તે જ છે. માત્ર
ઇંદ્રે સનત્કુમારનાં રૂપાતિશયની કરેલી વાત ગળે ન ઝૂતરતાં—તેમાં અશ્રદ્ધાથી—
દેવો સનત્કુમારને પ્રત્યક્ષ જોવા આવે છે, બીજી વાર સનત્કુમારને જોતાં તેની કાંતિ
ક્ષીણ થયેલી અને શરીર અનેક રોગોથી ઘેરાયેલું તેમને દેખાય છે, અને ઔષધિલબ્ધિથી
સનત્કુમાર સડતી આંગળીને ‘તરુણ દિવાકરના જેવી’ બનાવી દે છે—ઘટલો
વિગતફેર છે.

ચમંમાં પળ ત્રીજા ઘટકવાલો વૃત્તાંત ઉપર પ્રમાણે જ છે. માત્ર રોગોની
આપેલી રીતસરની યાદી અને ચેલૌષધિલબ્ધિથી ડાબા હાથની તર્જની ‘સુવર્ણવર્ણી’
કરી બતાવવાની વાત પૂરતો ફરક છે.

કથા તરીકે આપેલું છે. વઢી આ પહેલાં હરિભદ્રે પોતાના 'મલ્લિનાહચરિય'માં પળ સનત્કુમારચરિતને આડકથારૂપે ગૂંથેલું જ હતું. પોતાની ઇ પ્રાકૃત ગાથા-વદ્ધ રચનાને તેણે ફરીથી 'નેમિનાહચરિય'માં અપભ્રંશ ભાષામાં અને વસ્તુ છેદમાં રજૂ કરી.

જૈન પુરાણપરંપરા અનુસાર સનત્કુમાર ત્રેસઠ મહાપુરુષો કે શલાકાપુરુષો-માંના ઇક હતા ચોવીસ તોર્થકર, વાર ચક્રવર્તી, નવ વાસુદેવ, નવ વલ્લદેવ અને નવ પ્રતિવાસુદેવ—ઇમ ત્રેસઠ મહાપુરુષોનાં ચરિત્ર જૈન પરંપરામાં મલ્લે છે. વાર ચક્રવર્તીમાંથી સનત્કુમાર ઇ ચોથો ચક્રવર્તી હતો. તેની પૂર્વે ભરત, સગર અને મધવા ચક્રવર્તી થયા.

સનત્કુમારચરિત્રને લગતી રચનાઓ

સનત્કુમારનું ચરિત્ર જૈન સાહિત્યિક પરંપરામાં (૧) ત્રેસઠ મહાપુરુષોના ચરિત્ર-ને લગતી રચનાઓના ઇક ભાગ તરીકે, (૨) અન્ય કોઈ રચનાના ઇક ભાગ તરીકે (ઇટલે કે દૃષ્ટાન્તકથા લેલે) તથા (૩) સ્વતંત્રપણે—ઇમ વિવિધ રૂપે મલ્લે છે. દિગંબર પરંપરામાં ત્રેસઠ મહાપુરુષોના ચરિત્રને લગતી રચનાઓ મહાપુરાણના નામે ઓલ્લાય છે. ઇ રીતે સંસ્કૃતમાં ઇ. સ. ૮૯૭ પહેલાં રચાયેલ ગુણભદ્રના 'ઉત્તર-પુરાણ'માં (૬૧મું પર્વ, શ્લોક ૧૦૪-૧૩૦) અને અપભ્રંશમાં ૯૬૫થી ૯૭૧ સુધીમાં રચાયેલા પુષ્પદંતના 'મહાપુરાણ'માં (૫૬મો સંધિ, ૧૭થી ૧૯ સુધીનાં કડવક) સનત્કુમારચરિત્ર અપાયું છે. શ્વેતાંબર પરંપરામાં પ્રાકૃત-માં ૮૬૯માં રચાયેલ શીલાંકના 'ચુપન્નમહાપુરિસચરિય'માં (૨૯મું ચરિત્ર, પૃ. ૧૩૮ થી ૧૪૫) અને સંસ્કૃતમાં ૧૦૬૫ લગભગ રચાયેલ હેમચંદ્રના 'ત્રિષષ્ટિ-શલાકાપુરુષચરિત્ર'માં (પર્વ ૪, સર્ગ ૭, શ્લોક ૧થી ૪૦૪) તે મલ્લે છે.

કથાકોશોમાં તથા આગમિક કે ઔપદેશિક ગ્રંથો પરની વૃત્તિઓમાં પળ સનત્કુમારનું ચરિત્ર મલ્લે છે. જેમ કે દિગંબર પરંપરામાં શિવાર્ચની 'ભગવતી આરાધના'ની ૧૫૪૨મી ગાથામાં આપેલા નિર્દેશ અનુસાર આરાધના-કથા-કોશોમાં સનત્કુમારનો પ્રસંગ છે. સંસ્કૃતમાં હરિષેણના 'વૃહત્કથાકોશ' (૮૩૨)-માં ૧૨૯મી કથા, પ્રમાચંદ્રના કથાકોશ(૧૧મી શતાવ્દી)માં ત્રોજી અને ળાસઠમી કથામાં, કન્નડમાં 'વઢારાધને'(આશરે ૧૧મી શતાવ્દી)માં ચોથી કથામાં, અને અપભ્રંશમાં શ્રીચંદ્રના 'કહકોસ'(આશરે ૧૦૭૦)માં ૪૭મી

સંધિના બીજા કહવકથી પાંચમા કહવક સુધીમાં; શ્વેતાંબર પરંપરામાં પ્રાકૃતમાં સંઘદાસની 'વસુદેવહિંદી' (આશરે પાંચમી શતાબ્દી)માં ૧૪મા મયળવેગા-લંભમાં (પૃ. ૨૩૩-૨૩૫), જયસિંહના લુપ્ત 'ઉપદેશમાલાવિવરણ'માં તથા તેના 'ધર્મોપદેશમાલાવિવરણ' (૮૫૯)ની ૯૪મી કથામાં, આમ્રદેવના 'આલ્યાનકમણિકોશવૃત્તિ' (૧૧૩૪)માં ૧૨૭મા આલ્યાનકમાં, દેવેન્દ્રની 'ઉત્તરાધ્યયન'ના ૧૮મા અધ્યયનની ૩૭મી ગાથા પરની ટીકામાં, હરિભદ્રના 'મલ્લિનાહચરિય' (૧૧૬૦ પહેલાં)માં તથા અપભ્રંશમાં તેના 'નેમિનાહચરિય' (૧૧૬૦)-ના એક ભાગ લેખે તે પ્રાપ્ત થાય છે. છેલ્લી બે રચનાઓનો પાઠ આ પુસ્તકમાં આપવામાં આવ્યો છે.

સ્વતંત્ર રચના લેખે શ્રીચંદ્રનું પ્રાકૃત મહાકાવ્ય 'સળંકુમારચરિય' (૧૧૫૮), જિનપાલકૃત સંસ્કૃત મહાકાવ્ય 'સનત્કુમારચક્રિચરિત્ર' (૧૨૦૬) તથા બીજાં વેત્રણ સનત્કુમારચરિત્રો મળે છે. આ બધાં હજી અપ્રકાશિત છે.

સનત્કુમારચરિત્રનો વિકાસક્રમ

નીચે સનત્કુમારચરિત્રને લગતી જે જે કૃતિઓની તુલના કરી છે તેમના નામના સંક્ષેપો અને રચનાસમય આ પ્રમાણે છે :

સંક્ષેપ	કૃતિ	રચનાસમય
વહિ૦	સંઘદાસકૃત વસુદેવહિંદી	આશરે પાંચમી શતાબ્દી
ઉવિ૦	જયસિંહકૃત ઉપદેશમાલાવિવરણ (લુપ્ત)	નવમી શતાબ્દી
ધવિ૦	જયસિંહકૃત ધર્મોપદેશમાલાવિવરણ	૮૫૯
ચમ૦	શીલાંકકૃત ચઉપન્નમહાપુરિસચરિય	૮૬૯
ઉપુ૦	ગુણભદ્રકૃત ઉત્તરપુરાણ	૮૯૭ પહેલાં
બૃકો૦	હરિષેણકૃત બૃહત્કથાકોશ	૯૩૨
મપ૦	પુષ્પદંતકૃત મહાપુરાણ	૯૬૫-૯૭૨
કકો૦	શ્રીચંદ્રકૃત કહકોસ	૧૦૭૦
ઉવૃ૦	દેવેન્દ્રકૃત ઉત્તરાધ્યયન-વૃત્તિ	૧૦૭૩
આકોવૃ૦	આમ્રદેવકૃત આલ્યાનકમણિકોશવૃત્તિ	૧૧૩૪
હમ૦	હરિભદ્રકૃત મલ્લિનાહચરિય	૧૧૬૦ પહેલાં
સચ૦	શ્રીચંદ્રકૃત સળંકુમારચરિય	૧૧૫૮

આ પછી વૃકોં માં ત્રીજા ઘટકના વૃત્તાંતમાં કેટલીક નવી વિગતો દેખાય છે. વૃકોંમાં દિગંવર પરંપરા અનુસાર માત્ર ત્રીજું ઘટક મળે છે. વૃકોંએ શ્વેતાંવર પરંપરાના વહિં, ધવિં અને ચમંમાં ત્રીજા ઘટકનું જે રૂપાંતર મળે છે તેનો લાભ તો લીધો જ છે, પણ હંદ્રે કરેલી રૂપપ્રશંસા વાળો પ્રસંગ તેમાં જુદી રીતે છે. સૌધર્મેન્દ્ર સૌદામની નાટક જોતો હતો ત્યારે કાર્યપ્રસંગે ઈશાન-કલ્પમાંથી આવેલા સંગમ નામના દેવની વીજા સૌને જ્ઞાંઝા પાડતી દેહકાંતિનો હંદ્રે એવો ખુલાસો આપ્યો કે તે દેવે પૂર્વ ભવે આયંબિલ વર્ધમાન તપ કરેલું તેનું આ ફલ છે. ‘એવું કાંતિમાન વીજું કોઈ છે, સ્વરૂં ?’ એવા દેવોના પ્રશ્નના ઉત્તરમાં હંદ્રે પૃથ્વીમાં હસ્તિનાગપુરનો ચક્રવર્તી રાજા સનત્કુમાર સંગમદેવ કરતાં પણ અધિક તેજસ્વી હોવાનું જણાવ્યું. આ પછીની બે દેવોનો મુલાકાતમાં પોતાને અલંકૃત સ્વરૂપમાં નિહાળવા સનત્કુમારે રૂપગર્વથી પ્રેરાઈને દેવોને ફરી નિમંત્ર્યા, અને ત્યારે માનવીના રૂપયૌવનની ક્ષયધર્મિતાની વાત સાંભળીને સનત્કુમારે જોયું તો તેને પોતાને પણ શરીર કાંતિહીન કઠ્ઠાયું-ઘટલી વિગત વધારે છે. વઢી તે પછી શ્રમણ તરીકે વિહાર કરતા સનત્કુમારમુનિને મિશ્કામાં મળેલા બકરીના દૂધની છાશમાં મિશ્રિત ચીળા ભાતના ભોજનથી અનેક રોગો ઉદ્ભવ્યાનું અને આમૌષધિ, ચેલૌષધિ વગેરે સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થયા છતાં તેણે રોગોનો પ્રતિકાર ન કર્યાનું જે કહ્યું છે, તથા ફરીથી સૌધર્મેન્દ્રે સનત્કુમારની સહનશક્તિનો પ્રશંસા કરી તેથી પેલા જ બે દેવો વૈદ્યવેશે સનત્કુમારની ફરી પરીક્ષા કરવા આવ્યાની જે વાત છે, તે નવાં ઝમેરાયેલાં તત્ત્વો છે. ચેલૌષધિથી અંગને સારું કરી વતાવવાની વિગત વૃકોંમાં છોડી દીધેલી છે.

કકોં વૃકોંનો ઉપજીવી હોઈને તેમાં આવો જ વૃત્તાંત છે. માત્ર ચેલૌષધિથી દેહને દિવ્ય કરી દેખાડવાની વાત વધારે છે.

સનત્કુમારચરિત્રના ત્રીજા ઘટકમાં પ્રથમ વાર વૃકોંમાં દેખાતાં ઉપર્યુક્ત નવીન અંશો પછીથી શ્વેતાંવર પરંપરાના ઉવૃં, હમં, હનેં અને ત્રિશંમાં પણ સ્વીકૃત થયા છે. દેવંદ્રે ઉવૃંમાં ચમંમાંનું સનત્કુમારચરિત્ર લગભગ અક્ષરશઃ ઉદ્ધૃત કર્યું છે, પણ વચ્ચે કેટલોક અંશ વીજેથી લીધો છે. ચરિત્રના ત્રીજા ઘટકને લગતી ઉપર જણાવેલી જે નવી વિગતો પહેલી વાર આપણે વૃકોંમાં જોઈએ છીએ તે વધી ઉવૃંમાં પણ મળે છે. ઉપચાર કરવા આવેલા દેવો પાછા ફરતા સનત્કુમારમુનિ-ને જે વચનો ઉવૃંમાં કહે છે, તેમનું વૃકોંના કરતાં કકોંની સાથે વધુ શાબ્દિક સામ્ય છે.

વૃકોઃ : સમસ્તભુવનખ્યાતો મહાવૈદ્યો રુજાપદઃ
અમું ત્વમેકયોગીન્દ્ર નિરાકાર્તુમલં પ્રભો ॥

કકોઃ : ભવવાહિમહણે તુહ સત્તિ પરા ॥
તુહું પરમવેજ્જુ જગસંતિયરુ ।

ઉવૃઃ : તુમ્હે ચેવ સંસારવાહિફેહણપરમવેજ્જ ત્તિ પસંસિય ।

આકોઃ સનત્કુમારના વિસ્તૃત ચરિત્રથી પરિચિત છે. પળ તે એક તરફથી તેનો સંક્ષેપ કરે છે, તો બીજી તરફથી વર્ણનો, શાસ્ત્રીય સંદર્ભો (જેમ કે સામુદ્રિક પ્રમાણેનાં પુરુષલક્ષણ અને સ્ત્રીલક્ષણ, વૈદ્યક પ્રમાણેનાં રોગલક્ષણ), સ્તુતિ વગેરે હિતર સામગ્રીથી તેને પલ્લવિત કરે છે. ચરિત્રના ત્રીજા ઘટકમાંની રોગોનો યાદી વધુ વિસ્તૃત બની છે. ધવિઃમાં જેમ શક શવરવૈદ્યનું રૂપ લઈને આવે છે, તેમ અહીં પણ વે દેવો શવરવૈદ્ય બનીને આવે છે. ચમઃમાં છે તે પ્રમાણે અહીં પણ સનત્કુમાર ધૂંકથી મસલીને ડાબા હાથની તર્જની ‘સાડા સોઠ વાની’ના સોના જેવા વાનની બનાવે છે. વકોઃ અને ઉવૃઃની જેમ અહીં પણ પરીક્ષા કરવા આવનાર વે દેવોનાં નામ વિજય અને વૈજયન્ત છે. આમ આપણે આકોઃના આધારભૂત સાધનોનો સંકેત મઠી રહે છે.

હમઃમાં આપેલું સનત્કુમારચરિત્ર ચમઃના ગદ્યચરિત્રનું જ પદ્યરૂપાન્તર છે. તેમાં ચમઃની ગાથાઓ સીધેસીધી ઉઠાવી લીધેલી છે, જ્યારે ગદ્યના શબ્દોને યથાશક્ય ગાથામાં ઢાઢી દીધા છે. વૃત્તાંતના ત્રીજા ઘટકને પણ આ વાત પૂરેપૂરી લાગુ પડે છે. પણ દેવોના રોગ મટાડવાના કહેણના ઉત્તરમાં સનત્કુમાર મુનિએ જ્યાં એવો પ્રશ્ન પૂછ્યો છે કે ‘તમે રોગો આ ભવ પૂરતા જ મટાડો છો કે સર્વ કાઠ માટે ?’ તેને સ્થાને હમઃમાં એવો પ્રશ્ન છે કે ‘તમે તનુરોગને શમાવો છો કે કર્મરોગને ?’ અને આ પ્રશ્નમાં ઉવૃઃમાંના ‘તમે શરીર વ્યાધિને મટાડો છો કે કર્મવ્યાધિને’ એવા પ્રશ્નનો જ પડઘો છે. તે જ પ્રમાણે સનત્કુમારને થયેલા રોગોની ચમઃમાં (અને આકોઃમાં) જે લાંબી યાદી છે, તેને સ્થાને હમઃમાં સાત વ્યાધિઓ ગણાવતી એક ગાથા ઉદ્ઘૃત કરેલી છે. આ ગાથા સહેજ શબ્દફેરે આકોઃમાં પણ ઉદ્ઘૃત થયેલી છે, અને તે જ ભાવાર્થની એક ગાથા ઉવૃઃમાં આપેલી છે.

હનેઃમાંનું સનત્કુમારચરિત્ર હમઃના પ્રાકૃત ચરિત્રનું અપભ્રંશ ભાષામાં અને રહ્યા કે વસ્તુ હંદમાં કરેલું કાવ્ય-રૂપાન્તર છે. પૂર્વવર્તી ચરિત્રની સામગ્રી લઈને

હરિભદ્રે સનત્કુમારના ચરિત્રને લગતી રીતસરની, પ્રસંગ અને ભાવનો માવજત કરતી અને અલંકૃત લીની કાવ્યમય રચના આપવાનું લક્ષ રાખ્યું છે. હરિભદ્રના અપભ્રંશ રૂપાંતરને, વાગાઠામાં વે જ વર્ષ પહેલાં રચાયેલા શ્રોચંદ્રના સચંનો લાભ મળ્યો લાગે છે, કેમ કે દેવોનો પ્રતિભાવ સાંભાળીને પોતાનું રૂપ નિહાળતા સનત્કુમારની લાગણી જે શબ્દોમાં સચંમાં વ્યક્ત થઈ છે ('મસિમીસિયજલબોહલિયં') તે જ શબ્દોનો પડઘો હરિભ પાડ્યો છે ('મસિરસિણ બોહલિયં').

સનત્કુમારચરિત્રના ત્રીજા ઘટક પૂરતો ત્રિશંનો મુખ્ય આધાર- ઉવૃં (અને તે દ્વારા ચમં) હોવાનું જણાય છે. પળ બીજી વાર પરીક્ષા કરવા આવેલા દેવોને સનત્કુમારનો જે પ્રશ્ન છે તેમાં, આગલી પરંપરામાં જ્યાં આ ભવના વ્યાધિ અને ધર ભવના વ્યાધિનો, બકોંમાં સામાન્ય વ્યાધિ અને સંસારવ્યાધિનો, અને ઉવૃંમાં શરીરવ્યાધિ અને કર્મવ્યાધિનો વિરોધ છે, ત્યાં આકોવૃંમાં દ્રવ્યક્રિયા અને ભાવક્રિયાની સવિસ્તર ચર્ચા છે, અને ત્રિશંમાં આને અનુસરીને દ્રવ્યવ્યાધિ અને ભાવવ્યાધિનો ભેદ કરેલો છે. છેલ્લે ઉદોંના સનત્કુમારચરિત્રના ત્રીજા ઘટકનો આધાર ત્રિશં તથા આકોવૃંએ જે વધારાનું રૂપાન્તર વાપરેલું તે હોવાનું જણાય છે. કેમ કે સનત્કુમારનું રૂપ જોઈને પરીક્ષા કરવા આવેલા દેવો પર પડેલો પ્રભાવ ત્રિશંમાં (ધૂનયામાસતુમૌલિમ્) અને ઉદોંમાં (સિરધૂણં કુણંતા) એક સરખી રીતે વ્યક્ત થયો છે. અને તે અન્યત્ર આપેલી વિગતોથી જુદો પડે છે. બીજું, સનત્કુમારને થયેલા સાત રોગો વાઢી જે ગાથા આકોવૃંમાં ટાંકેલી છે, તેની તે ઉદોંમાં પળ આપેલી છે. અને દ્રવ્યવ્યાધિ અને ભાવવ્યાધિની ચર્ચા પળ કાંઈક અંશે આકોવૃંની યાદ આપે છે.

ચરિત્રનો બીજો ઘટક

બીજા ઘટકમાં સનત્કુમારનો જન્મ અને યુવાની, અશ્વાપહાર, મિત્ર મહેન્દ્રસિંહની શોધ, બકુલમતીનું વૃત્તાન્તકથન, યક્ષની સહાયથી માનસસરોવર પહોંચવું, અસિતાક્ષ સાથેનું યુદ્ધ, વિદ્યાધર ભાનુવેગની આઠ કુમારીઓ સાથે વિવાહ, સુનન્દાસાથે મેઝાપ અને વજ્રવેગનો વધ, સંધ્યાવલિ સાથે વિવાહ, ચન્દ્રવેગ અને ભાનુવેગની સહાય, સંધ્યાવલિએ આપેલી પ્રજ્ઞતિવિદ્યા, અશનિવેગની સાથે યુદ્ધ, વૈતાલચના રાજ્યનો પ્રાપ્તિ, અર્ચિમાલિ મુનિએ કરેલું ભવિષ્યકથન અને તેમણે કહેલા સનત્કુમારના પૂર્વભવવૃત્તાન્તનું કેન્ચુકી દ્વારા કથન (સનત્કુમાર-ચરિત્રનો એ ત્રીજો ઘટક છે.), ચન્દ્રવેગની સૌ કન્યાઓ સાથે વિવાહ, હસ્તિનાપુરમાં પુનરાગમન અને ચક્રવર્તિત્વની પ્રાપ્તિ : એટલી મુખ્ય ઘટનાઓ છે.

આ બધી ઘટનાઓ વિસ્તારપૂર્વક જયસિંહના ઉવિંમાં અપાયેલી, જેની રૂપરેખા તેણે ધવિંમાં આપી છે. વહિંમાં તથા રિંગંબર પરંપરામાં (ઉપું, વૃં કોં, મપું અને કકોંમાં સનત્કુમારનું કેવળ મુનિચરિત્ર આપેલું હોઈને આ બીજો ઘટક સ્વૂટે છે.) ઉપલબ્ધમાં પ્રથમ વાર આપણને ઐમંમાં આ બીજા ઘટક વા઱ો વૃત્તાંત વિગતે મલે છે. ઉત્તરકાલીન સનત્કુમારચરિત્રો આ બીજા ઘટક પરસ્વે ઘણું સ્વરં ચમંનાં જ ઉપજીવી છે. ઉવૃંએ તો ચમંનું સનત્કુમારચરિત્ર આસું ને આસું ઉઠાવી લીધું હોઈને આ બીજો ઘટક પળ તેમાંથી જ અક્ષરશઃ લીધેલો છે. માત્ર અસિતાક્ષ યક્ષ સાથેનું યુદ્ધ, ઇંદ્રે કરાવેલો સનત્કુમારનો અભિષેક વગેરે જેવી કેટલીક વીગતો બીજેથી લીધેલી છે. આકોવૃંમાં આ બીજો ઘટક બહુ જ સંક્ષેપમાં—૩૪ જેટલી ગાથામાં અપાયો છે, અને તેમાં પળ અશ્વાપહાર પછીની ઘટનાઓનો સહેજસાજ જ સ્પર્શ કરેલો છે. છતાં પળ કેટલીક ગાથાઓ સીધી જ ચમંમાંથી લીધેલી છે. હમંએ પળ ચમંના ગદ્યને ગાથામાં ઢાલ્યું છે, જ્યારે હનેંમાં એ જ સામગ્રીનો કાવ્યત્વ વા઱ો રચના કરવામાં ઉપયોગ થયો છે. હનેંમાં સુનંદા સાથેનો હસ્તિનાપુરના ઉદ્યાનમાંનો પ્રણયપ્રસંગ અને સનત્કુમારનું વિદ્યાધર-ચક્રવર્તી બનવું એટલો હરિભદ્રનો ઉમેરો છે. વ઱ી સનત્કુમારના પૂર્વભવની વાત ચન્દ્ર-વેગનો કંચુકી નહીં, પળ ચન્દ્રવેગ પોતે જ કરતો હોવાનું નિરૂપણ છે. ત્રિશં કથાનક માટે પૂર્વવર્તી પરંપરાને જ અનુસરે છે. મહેન્દ્રસિંહના ઐમળવૃત્તાંતમાં જેમ ચમંએ ષડ્ઋતુવર્ણન આપેલું છે, તેમ ત્રિશં પળ તે આપે છે. માત્ર તેમાં પૂર્વભવનો વૃત્તાંત વચ્ચેથી સ્વસેડીને સૌની આગલ ગોઠવી દીધેલો છે. ઉદોંમાં બીજા ઘટક વા઱ો વૃત્તાંત, ઢુંકાવીને આપેલો છે, તથા પૂર્વ ભવના વૃત્તાંતનો થોડોક સ્થાનફેર કરેલો છે. સંધ્યાવલિને માટે નૈમિત્તિકે કરેલું ભાવિકથન ઉવૃંને અનુસરીને ત્રિશં અને ઉદોંમાં અપાયું છે.

ઉવૃં ભાઈવહગસસ ભજ્જા હોહી ।

ત્રિશં મર્તા તે આત્વધકો ભાવી ।

ઉદોં ભાઈયવાવાયગો વરો હોહી ।

એક ઘળો સૂચક વિગત એ છે કે સનત્કુમારના પિતાનું નામ ઉપુંમાં અનંતવીર્ય છે, વહિંમાં, ઉવૃંમાં, હમં અને હનેંમાં તથા ત્રિશંમાં અશ્વસેન (આસસેળ) છે, જ્યારે કોં, ચમં, આકોવૃં અને ઉદોંમાં વિશ્વસેન (વીસસેળ) છે. વ઱ી બીજી વીગતમાં પળ વિવિધ રચનાઓમાં થોડોક ફરક મલે છે : સનત્કુમારે

જેની પાસે દીક્ષા લીધી તે ગુરુનું નામ ઉપુમાં શિવગુપ્ત છે, ચમમાં વિજયસેન છે, ઉવૃમાં રાધાચાર્ય છે,* જ્યારે વૃકો, કકો, આકોવૃ, ત્રિશં અને ઉદોમાં વિનયંધર છે. હમમાં ઋષભાચાર્ય (હનેમાં ઋષભદત્ત) છે.

આમ સનત્કુમાર ચરિત્રના વીજા ઘટકનો મુખ્ય આધાર છત્ર ઉવિં અને તદનુસારી ચમં જણાય છે. આ ઘટક શ્વેતાંબર પરંપરાનાં ચરિત્રોમાં જ મળે છે.
ચરિત્રનો પહેલો ઘટક

સનત્કુમારચરિત્રનાં પહેલા ઘટકમાં સનત્કુમારના પૂર્વ ભવના વૃત્તાંતમાં વિક્રમ-યશ રાજાએ નાગદત્ત સાર્થવાહની સ્ત્રી વિષ્ણુશ્રીનું કરેલું અપહરણ, રાજાની રાણીઓએ કામળ કરીને કરેલો વિષ્ણુશ્રીનો ઘાત, તેના વિકૃત શબને જોઈને વૈરાગ્ય, તપશ્ચર્યા કરી મૃત્યુ પામી સનત્કુમારકલ્પમાં ઉત્પન્ન થવું, નાગદત્તનું પત્નીના અપહરણથી ઉન્મત્ત બની મૃત્યુ પામવું, વિક્રમયશનું જિનધર્મ શ્રાવક તરીકે અવતરવું, નાગદત્તનું અગ્નિશર્મા તાપસ તરીકે અવતરવું, અગ્નિશર્માએ જિનધર્મની પીઠ પર મૂકી ધગ ધાગતા પાત્રમાં કરેલું ભોજન, જિનધર્મનો કાયોત્સર્ગ કરીને દેહત્યાગ, સૌધર્મેન્દ્ર તરીકે જન્મ અને અગ્નિશર્માનો તેના વાહન ઐરાવત તરીકે જન્મ, પછી ઐરાવતનો અસ્તિતાક્ષ યક્ષ તરીકે જન્મ : આટલી ઘટનાઓ છે. કથાના વિકાસક્રમની દૃષ્ટિએ જોઈએ તો વર્હિંમાં સનત્કુમારના પૂર્વ ભવોનો સહેજ પળ નિર્દેશ નથી. દિગંબર પરંપરામાં પળ મુનિ તરીકેનો જ સનત્કુમારનો વૃત્તાંત હોઈને ઉપુ, વૃકો, મપુ તેમ જ કકોમાં પૂર્વ ભવના વૃત્તાંતનો અભાવ છે. શ્વેતાંબર પરંપરામાં પહેલ પ્રથમ આપળને ધવિંની રૂપરેખામાં ચન્દ્રવેગ વિદ્યાધરના કંચુકીએ (અર્ચિમાલી)મુનિએ કહેલા વૃત્તાંતને આધારે સનત્કુમારનો પૂર્વ ભવ વર્ણવ્યો હોવાનો નિર્દેશ છે. તે ઉપરથી આપણે અટકાવ કરી શકીએ કે જયસિંહના ઉવિંમાં તે વૃત્તાંત સવિસ્તર અપાયો હશે. તે પછી ચમમાં તે તદન સંક્ષેપમાં વે પંક્તિમાં જ અપાયો છે. તે પછી ઉવૃમાં આપણને સનત્કુમારના પૂર્વ ભવનો સવિસ્તર વૃત્તાંત મળે છે. ઉવૃ એ ચમમાંથી આશ્વો ને આશ્વો ઉતારો આપવા ઉપરાંત ચમમાં ન હોય તેવા કેટલાક કથાંશો માટે વીજા કોઈ મૂલસ્ત્રોતનો ઉપયોગ કર્યો છે. આ પૂર્વ ભવના વૃત્તાંતની બાબતમાં પળ એમ જ છે. તે ઉવિંમાંથી લેવાયો હશે કે વીજેથી તે ચોક્કસ કહી શકાય તેમ નથી. તે પછી આકોવૃએ સનત્કુમારચરિત્રને દૂકમાં જ પતાવ્યું હોવાથી, ચમને તે અનુસરતી હોવા છતાં, પૂર્વ ભવની વાતને તેણે જતી

* ઉવૃમાં 'રાહાયરિયં' છે તે કદાચ અષ્ટ પાઠ હોય અને શુદ્ધ પાઠ હમમાં છે તે 'ઉસહાયરિયં' હોય.

કરી છે. તો હમં (તથા હનેં), ત્રિશં અને થોડા ઘટનાસંક્ષેપ અને પલ્લવન સાથે ઉદોંમાં તે ઉવુંને (કે તેના પૂર્વસ્રોતને) અનુસરીને પૂર્વ ભવનો સંપૂર્ણ વૃત્તાંત આપેલો છે. માત્ર ત્રિશંએ ક્રમની દૃષ્ટિએ સનત્કુમારના ચરિત્રનો પુનર્વ્યવસ્થા કરી હોઈને પૂર્વ ભવનો વૃત્તાંત વચ્ચેથી સ્વસેડી લઈને સર્વપ્રથમ આરંભમાં જ મૂકી દીધો છે. આ બધો હકીકતો ધ્યાનમાં લેતાં વિકાસક્રમની દૃષ્ટિએ પૂર્વ ભવનો વૃત્તાંત સનત્કુમારચરિત્રમાં સૌથી છેલ્લો ઉમેરાયો હોય એમ લાગે છે. ઉવું અને હમંમાં તથા હનેંમાં પૂર્વ ભવનો વૃત્તાંત કહેનાર ચન્દ્રવેગનો કંચુકો નહીં પણ ચન્દ્રવેગ પોતે જ છે, તો ઉદોંમાં તે કહેનાર ભાનુવેગ છે. વઠ્ઠી હમંમાં સૌધર્મેન્દ્ર તરીકે ઉત્પન્ન થયેલ વિક્રમયશના જીવ અને તેના ઐરાવત તરીકે જન્મેલ નાગદત્તના જીવ વચ્ચેનો પ્રસંગ હરિભદ્રે કરેલો ઉમેરો છે.

આ રીતે. એક તરફથી પ્રાકૃત, સંસ્કૃત અને અપભ્રંશમાં રચાયેલાં અને બીજી તરફથી શ્વેતાંબર કે દિગંબર પરંપરાનાં કેટલાંક સનત્કુમારચરિત્રોની અહીં કરેલો તુલના અને તારવણી ઉપરથી જોઈ શકાશે કે સનત્કુમારનો કથાનો વિકાસ ત્રણ તબક્કે થયો છે. રૂપવૈભવને ક્ષયધર્મી અને અનિત્ય સમજી શ્રમણ વનનાર રાજાના, અને પ્રતિકાર વિના રોગોની પીડા સમતાપૂર્વક સહેનાર મહાત્માના દૃષ્ટાંત તરીકે સનત્કુમારના ચરિત્રનો જે અંશ છે તે સૌથી પુરાણો જણાય છે. 'વસુદેવ-હિંદો'માં અને દિગંબર પરંપરાનાં ચરિત્રોમાં તેટલો જ ભાગ મળે છે. વર્હિંમાં તે ભાગનું જે સ્વરૂપ બંધાયું છે, તે જ, ઉપુંના અને તેના પર અવલંબતા મપુંના અપવાદે સર્વત્ર સ્વીકાર પામ્યું છે. માત્ર તે પછી વૃકોંએ તેમાં કેટલીક વિગતો ઉમેરી છે, જે પછીની શ્વેતાંબર-દિગંબર પરંપરામાં પ્રચલિત બની છે. શ્વેતાંબર પરંપરામાં પૂર્વ ભવનો વૃત્તાંત અને ચક્રવર્તીપદ પ્રાપ્ત કરવા સુધીનો વૃત્તાંત ઉવિંમાં પ્રથમ વાર દેખાય છે, અને પછીની તે પરંપરાની રચનાઓમાં તે સર્વત્ર સ્વીકાર પામે છે. આમાં પૂર્વ ભવની કથા વિનાનું એકેય ચરિત્ર મળતું નથી, છતાં કેટલીક રચનાઓમાં મળતું તેનું ટૂંકું સ્વરૂપ તથા ત્રિશંમાં થયેલો તેનો સ્થાનફેર લક્ષમાં લેતાં તે અંશ બીજા વે અંશોની તુલનાએ સૌથી છેલ્લો ઉમેરાયાનો અટકાવ કરી શકાય. આ ઉપરથી જોઈ શકાશે કે સનત્કુમારચરિત્ર પૂરતો એક તરફથી શ્વેતાંબર અને દિગંબર પરંપરાની વચ્ચે લાક્ષણિકપણે તફાવત છે, તો બીજી તરફ બંને પરંપરાનો એકબીજી પર પ્રભાવ પણ પડતો રહ્યો છે, અને પરસ્પર કથાસામગ્રીની આપણે થતી રહી છે.

‘સળતુકુમારચરિય’ની છંદોરચના

‘સળતુકુમારચરિય’માં સઠંગ એક જ છંદ વપરાયો છે. (હરિભદ્રનું ‘નેમિનાહ-ચરિય’ પોતે પણ મુખ્યત્વે આ એક છંદમાં ગૂંથેલું છે.) એ છંદનું નામ છે ‘રઢા’ કે ‘વસ્તુ’. એ લાક્ષણિકપણે એક અપભ્રંશ છંદ છે, અને પછીથી જૂની ગુજરાતીની રાસ વગેરે પ્રકારની કૃતિઓમાં તે આશરે પંદરમી-સોઠમી શતાબ્દી સુધી વપરાતો રહ્યો છે. જૈન લેખકોએ ક્વચિત્ સંસ્કૃતમાં પણ તેનો પ્રયોગ કર્યો છે. (જેમ કે ધન-પાલની ‘તિલકમંજરી’ કથામાં).

‘રઢા’ છંદ જેને દ્વિભંગી કહે છે તે વર્ગનો છંદ છે. દ્વિભંગી વર્ગના છંદોમાં જુદાં જુદાં લક્ષણ ધરાવતાં બે છંદોની એક એક કડીને જોડીને એક એકમ બનાવેલું હોય છે. વાક્ય એક છંદમાં નિવદ્ધ પહેલી કડીમાં શરૂ થઈને વીજા છંદમાં નિવદ્ધ વીજી કડીમાં પૂરું થાય છે. આમ રઢા એક સંકુલ છંદ છે, સાદો નથી.

રઢાનો પહેલો ઘટક માત્રા છંદની એક કડીનો અને તેનો વીજો ઘટક દોહા છંદની એક કડીનો બનેલો હોય છે. (અહીં ‘માત્રા’ એ અમુક છંદનું વિશેષનામ છે એ ધ્યાનમાં રાખવું. તેને ‘એક માત્રા’, ‘બે માત્રા’, ‘ચાર માત્રા’ એવા પ્રયોગોમાં છંદસ્વરૂપ માટે વપરાતી માપદર્શક ‘માત્રા’ સંજ્ઞાથી જુદી સમજવી). અપભ્રંશના પિંગલગ્રંથો અનુસાર માત્રાછંદમાં પાંચ ચરણ અને દોહાછંદમાં ચાર ચરણ હોય છે. આ દૃષ્ટિએ રઢા નવપદી છંદ છે.

માત્રા છંદ

માત્રાછંદમાં પાંચ ચરણ હોય છે, અને તે ચરણો અણસરવા માપનાં હોવાથી માત્રાછંદ વિષમ પંચપદી પ્રકારનો છંદ છે. તેના પાંચ ચરણમાં અનુક્રમે ૧૫, ૧૧ (કે ૧૨), ૧૫, ૧૧ (કે ૧૨), ૧૫ એ પ્રમાણે માત્રાસંખ્યા હોય છે. વેકી ચરણોમાં સાધારણ રીતે ૧૧ માત્રા હોય છે, તો ક્વચિત્ ૧૨ પણ હોય અને તે પણ કોઈ એક વેકી ચરણમાં કે બંનેમાં. માત્રાછંદના આ ચાર માત્રા વાળા પ્રકારનું નામ છે-મત્તવાલિકા. આ ચરણોનું ગણબંધારણ નીચે પ્રમાણે છે :

ચરણ પહેલું : $૩ + ૪ + ૩ + ૫$ (છેલ્લી પાંચ માત્રાનું સ્વરૂપ $\underline{uu} \underline{uu} u$)

વીજું, ચોથું : $૪ + ૪ + ૩$ (અથવા $૫ + ૪ + ૩$)

ત્રીજું, પાંચમું : $૫ + ૫ + ૫$ (છેલ્લી પાંચ માત્રાનું સ્વરૂપ $u \underline{uu} \underline{uu}$)

ત્રીજું અને પાંચમું ચરણ પ્રાસવદ્ધ હોય છે.

ઉદાહરણ :-

પહેલું ચરણ :- તયણ સુંદરુ કરિવિ સિંગારુ

uuu,-uu uuu --u

$$૩ + ૪ + ૩ + ૫ = ૧૫$$

બીજું ચરણ :- આણંદ-સમુલ્લસિય

--u u-,uuu

$$૪ + ૪ + ૩ = ૧૧$$

ત્રીજું ચરણ : રોમ-રાઈ-રેહંત-વિગ્ગહુ

-u-,u- -,u- uu

$$૫ + ૫ + ૫ = ૧૫$$

ચોથું ચરણ : કુરુ-વંસ-મંડુણ-રયણુ

uu - u , -uu ,uuu

$$૫ + ૪ + ૩ = ૧૨$$

પાંચમું ચરણ : સહલ-વિહિય-નિય-દાર-સંગહુ

uuu uu , u uu -u -uu

$$૫ + ૫ + ૫ = ૧૫$$

પ્રાસ : વિગ્ગહુ - સંગહુ

દોહા છંદ

દોહા છંદ ચાર ચરણનો આંતરસમ છંદ છે. આંતરસમ એટલે જેનાં ચરણ એકાંતરે સરખાં હોય-એટલે કે પહેલા અને ત્રીજા ચરણનું માપ એક સરખું અને બીજા અને ચોથા ચરણનું માપ એક સરખું. દોહામાં ચાર ચરણ હોવાથી તે આંતર-સમા ચતુષ્પદી પ્રકારનો છંદ છે. તેના ચાર ચરણમાં અનુક્રમે ૧૩, ૧૧, ૧૩, ૧૧ એ પ્રમાણે માત્રાસંખ્યા હોય છે. આ ચરણોનું ગણબંધારણ નીચે પ્રમાણે છે :
પહેલું અને ત્રીજું ચરણ : ૬ + ૪ + ૩ (છેલ્લી ત્રણ માત્રાનું સ્વરૂપ uuu)
બીજું અને ચોથું ચરણ : ૬ + ૪ + ૧ (છેલ્લી ત્રણ માત્રાનું સ્વરૂપ -u)
બેકી ચરણો પ્રાસબદ્ધ હોય છે.

ઉદાહરણ :

પહેલું ચરણ : સિવિણ-વિયાણય નર નિયય-

uuu u-,uu uu, uuu

$$૬ + ૪ + ૩ = ૧૩$$

બીજું ચરણ : પુરિસિહિ સદાવેદ

uuuu -, -, u

$$૬ + ૪ + ૧ = ૧૧$$

ત્રીજું ચરણ : અહ લહુ સવિહાગયહૈં તહૈં

uu uu uu,-uuu, uu

$$૬ + ૪ + ૩ = ૧૩$$

ચોથું ચરણ : આસણુ વીયરાવેહ

-uu uu,- -, u

$$૬ + ૪ + ૧ = ૧૧$$

ગ્રાસ સદાવેહ-વીયરાવેહ

વિશિષ્ટતા

ઉપર્યુક્ત સ્વરૂપ રજાછંદ માટે સર્વમાન્ય છે. માન્ય છંદોગ્રંથોમાં તેનું નિરૂપણ છે, અને અનેક પ્રયોગોમાં તે સમર્થિત થાય છે. હરિભદ્રનો રજાછંદનો પ્રયોગ ઘણે ભાગે નિયમાનુસાર છે, પણ થોડેક અંશે તેમાં અપવાદ છે. થોડાંક સ્થળે માત્રાછંદનું ત્રીજું અને ત્રીજું ચરણ બે નહીં પણ એક જ ચરણ હોય, અને તે જ પ્રમાણે ચોથું અને પાંચમું મઠીને પણ એક જ ચરણ થતું હોય તેવો વ્યવહાર જોવા મળે છે. તે જ રીતે દોહાછંદમાં પણ હરિભદ્ર પદેલું અને ત્રીજું મઠીને એક, અને ત્રીજું અને ચોથું મઠીને એક-એક બે જ ચરણ હોય (ચાર નહીં) એ રીતે કોઈક વાર રચના કરે છે. આમ એ સ્થળે તેને મતે માત્રાછંદ ત્રિપદી હોય, દોહાછંદ દ્વિપદી હોય અને સમગ્ર રજાછંદ પંચપદી (પદ્ધતિ કે પાંચ ચરણનો) હોય એવો વ્યવહાર જોવા મળે છે. ઉદાહરણ તરીકે ત્રીજું અને ત્રીજું ચરણ :

કત્થૂરિય-અગરુ-સિરિહંડ-પંક-ફલ-કુસુમ-દાગિહિ (૪૮૮)

થિર-ચિત્તિન-સીહ-અવલોહણ વિ હુ તિ ન નિરિક્ષિય (૭૬૭)

ત્રીજું અને ચોથું ચરણ

તા કળ્પય ભણહ અણુસરિવિ લજ્જ અજ્જવુ નિસગિહ (૬૧૭)

છંદનું અને સાતમું ચરણ

તં નિઘ્મર-દુહ-પસર-પરિપૂરિય-ગલ-સરણીહ (૪૪૬)

અસણિવેગ-અભિહાણુ સ્વયરાહિવુ ગરુય-મરદ્દુ (૬૪૫)

જક્ષહં સોલસ-સદ્સ પરિસંહૈ આળકરાહૈ (૭૫૪)

આઠમું અને નવમું ચરણ :

ભણહ સ-સજ્જસુ કુમરુ સસિમુહિ વયણિહિ સરસેહિ (૫૨૧)

નિરુવમ-લક્ષણુ પયહ-અભિહાણુ જલહિકલ્લોહ (૫૨૭)

વિહુરિય-અંગોવંશુ પરિચિતહ વિવિહ-વિયપ્પુ (૬૬૯)

વિગય-ત્તાળ અળાહ પરિમિલિલર-ગુરુ-ત્રીસાસ (૭૬૬)

સમાસના વે ઘટકો વિચ્છિન્ન થયા હોય તેવાં ચરણાંત અને ચરણાદિ સ્થાનો તો સંખ્યાબંધ છે *

‘સળતુકુમારચરિય’ની અપભ્રંશ ભાષા

‘સળતુકુમારચરિય’નો અપભ્રંશ ઉત્તરકાલીન હોવાથી નવમીદસમી શતાન્દીના સ્વયંભૂ, પુષ્પદંત વગેરેના અપભ્રંશથી કેટલીક બાબતમાં જુદો પડે છે. મોટે ભાગે તો હેમચન્દ્રે નોંધેલી અપભ્રંશની લાક્ષણિકતાઓ તેમાં દેખાય છે. પણ તે ઉપરાંત પણ કેટલાંક નવાં તત્ત્વો આપણે તારવી શકીએ છીએ. ગુજરાત પ્રદેશની તત્કાલીન લોકભાષાના પ્રભાવને આ ‘નવાં’ તત્ત્વો માટે જવાબદાર ગણી શકાય. અહીં હરિભદ્રના અપભ્રંશના સ્વરૂપનો પરિચય આપવાની દૃષ્ટિએ જ કેટલાંક ધ્યાન-પાત્ર રૂપો અને પ્રયોગો નોંધ્યાં છે.

સામાન્ય

અપભ્રંશમાં જે વિશિષ્ટપણે અપભ્રંશ રૂપો હોય તેમની સાથોસાથ વિશિષ્ટપણે પ્રાકૃત (મહારાષ્ટ્રી) રૂપો પણ ઠીક ઠીક વપરાતાં. એ દૃષ્ટિએ અપભ્રંશ એક મિશ્ર ભાષા ગણાય. પ્રાકૃત રૂપોને વાપરવાનાં કારણોમાં છંદ, પ્રાસ, અનુપ્રાસ વગેરે ગણાવી શકાય. અપભ્રંશ વ્યાકરણમાં પ્રાકૃત રૂપોને જુદાં તારવીને દર્શાવવાં જોઈએ.

હરિભદ્રના અપભ્રંશમાં કેટલાંક રૂપો માન્ય અપભ્રંશ રૂપોથી આગળ વધેલાં છે—એટલે કે તુલનાએ તેમને અર્વાચીન ગણી શકાય તેમ છે. તે તત્કાલીન લોક-ભાષાના પ્રભાવના દ્યોતક છે. તેમને પણ અલગ પાડવાં જોઈએ. જેમ કે પહેલાંના અપભ્રંશમાં મળતાં અંતે ઓકારવાળાં રૂપો અહીં ઉકારવાળાં છે, અંતે અનુનાસિક-વાળાં રૂપો ક્ષિત અનુનાસિક વિનાનાં દેખાય છે, અંત્ય ઉકારને સ્થાને કયાંક અકાર મળે છે, સંયુક્ત વ્યંજન કોઈક વાર એકવડો થયેલો છે, તો એકવે દાસ-લામાં હકાર લુપ્ત થયેલો છે.

નામિક રૂપાલ્યાન

‘અપભ્રંશ’માં બધાં નામિક અંગો (આમાં સંજ્ઞા, વિશેષણ અને સર્વનામ હોય તેવાં અંગોનો સમાવેશ થાય છે) હસ્વ-સ્વરાંત હોય છે.

આકારાંત, ઈકારાંત કે ઉકારાંત અંગો પ્રાકૃતમાંથી લીધેલાં છે.

* રજાછંદના સ્વરૂપ માટે જુઓ, ‘સ્વયંભૂચ્છંદ’ (વિલગ્નકર સમ્પાદિત) ૪, ૮-૧૧; ‘છંદોનુ-શાસન’ (વિલગ્નકર-સમ્પાદિત) ૫, ૧૭-૨૩; ‘સંદેશરાસક’ (મુનિ જિનવિજય સમ્પાદિત) મૂમિકા પૃ. ૬૬-૬૮.

કર્તા-કર્મ-વિભક્તિ એકવચન

અકારાંત પું. અને નપું. અંગોમાં અંત્ય અકારાનું સ્થાન ઉકાર લે છે:

‘લોગુ’, ‘નિવુ’, ‘સુંદરુ’, ‘પવિત્તુ’, ‘સૂરુ’, ‘સામિડ’, ‘દાણુ’, ‘વયણુ’, ‘રયણુ’.

અકારાંત નપું. અંગ જો ‘અ’ (‘ય’) પ્રત્યયથી વિસ્તારિત હોય તો ‘અ’ને સ્થાને ‘ડ’ આવે છે :

‘સિવિણડ’, ‘પારણડ’, ‘જાયડ’, ‘પરિસુન્નડ’, ‘હિયડુલડ’.

અકારાંત સ્ત્રી. અંગો અને હ્રસ્વ-સ્વરાંત અંગો કશો પ્રત્યય લેતાં નથી.

‘વસુહ’, ‘પિય’, ‘પહ’, ‘કહ’, ‘પંતિય’, ‘નિવઈ’, ‘સિહંડિ’, ‘પહ’, ‘નિહિ’, ‘સિરિ’, ‘તરુણિ’, ‘કિત્તિ’, ‘રહ’, ‘ચુંદંતી’, ‘ઈંદુ’, ‘વરતણુ’, ‘તારા’.

પ્રાકૃત રૂપોમાં (સ્વાસ કરીને ‘વિ’ની પૂર્વે) અકારાંત પું. નું રૂપ ઓકારાંત હોય છે: ‘પિઓ’, ‘અંગો’, અકારાંત પું. અને ન. અંગ પ્રત્યય વિના ક્વચિત્ જ વપરાયું છે: ‘નિવાર’ (૪૭૭), ‘એસ’ (૪૮૬), ‘સવિહ’ (૪૫૯) (ક્રિયાવિશેષણ તરીકે).

કર્તા-કર્મ-વિભક્તિ વહુવચન

પું. અંગો કોઈ પ્રત્યય લેતાં નથી.

‘વિડસ’, ‘નર’, ‘મણહર’. પ્રાકૃત રૂપો આકારાંત છે : ‘હારા’, ‘કિરણા’.

નપું. અંગો ‘ઈ’ પ્રત્યય લે છે, અથવા તો કશો પ્રત્યય લેતાં નથી:

‘કુદ્દઈ’, ‘સયઈ’, ‘પયઈ’, ‘સિવિણઈ’, ‘પવરઈ’, ‘ચલણ’, ‘કુસુમ’, ‘સિવિણ’, ‘ચરિય’, ‘હિયય’, ‘મણિય’, ‘નિલીણ’. પ્રાકૃત રૂપોમાં ‘આઈ’ પ્રત્યય છે: ‘કુસુમાઈ’, ‘સન્વાઈ’.

અકારથી વિસ્વારિત અંગોમાં એ અકારની સાથે જોડાઈને ‘આઈ’ પ્રત્યય બને છે :

‘દિટ્ઠાઈ’, ‘કહિયાઈ’, ‘હિયડુલ્લાઈ’, ‘કાયન્વાઈ’.

સ્ત્રીલિંગ અંગો ‘ડ’ પ્રત્યય લે છે.

‘વત્તડ’, ‘વહુયડ’, ‘કન્નયડ’, ‘સયસંખડ’, ‘કાડ’, ‘ઈમાડ’, ‘રક્ષાડ’, ‘જળણિડ’, ‘તરુણિડ’, ‘નિયંચિણિડ’, ‘મંજરીડ’, ‘સરણીડ’.

કરણ-વિભક્તિ એકવચન

અકારાંત પું. ન. અંગો ‘ઈણ’ પ્રત્યય લે છે. પ્રાકૃત ‘પણ’ પણ ક્વચિત્ વપરાય છે :

‘કામિણ’, ‘સુહિણ’, ‘નામિણ’, ‘પસાઈણ’, ‘તિણ’, ‘જિણ’, ‘કિણ’, ‘સામ-
ન્નેણ’, ‘જણેણ’.

અધિકરણ-વિભક્તિ એકવચનનું રૂપ પળ કરણ-વિભક્તિ અર્થે વપરાય છે :
‘દંસણિ’ ‘કવલણિ’.

અકારાંત સ્ત્રી. અંગો ‘હિ’ (‘હિ’) પ્રત્યય, પળ ક્વચિત ‘ળ’ પ્રત્યય છે છે.

‘ધરણિહિ’, ‘રયણિહિ’, ‘દેવિહિ’, ‘સહિહિ’, ‘મુદ્ધહિ’, ‘સહિયહિ’, ‘ભત્તિણ’
(૪૯૦), ‘દિટ્ઠિણ’ (૫૨૩).

‘લીલઈ’ એ રૂપમાં ‘ઈ’ પ્રત્યય છે.

પ્રાકૃત રૂપોમાં ‘એ’ પ્રત્યય છે : ‘રિદ્ધીએ’, ‘વાહાએ’, ‘કલિયાએ’.

કરણ-વિભક્તિ બહુવચન

અકારાંત પું. ન. અંગો ‘ઈહિ’ (પ્રાકૃત રૂપોમાં ‘એહિ’) અને બીજાં અંગો
‘હિ’ પ્રત્યય છે છે.

‘સિવિણિહિ’, ‘પુરિસિહિ’, ‘તત્થિહિ’, ‘નરિહિ’, ‘દામિહિ’, ‘દિણિહિ’
‘તણિહિ’, ‘થોવેહિ’, ‘અરિહિ’, ‘ગિરિહિ’, ‘કહિહિ’.

અધિકરણ-વિભક્તિ

અકારાંત પું. ન. એકવચન માટે ‘ઈ’ પ્રત્યય છે :

‘ધમ્મિ’, ‘સ્વત્તિ’, ‘ગિમ્મિ’, ‘ઉદઈ’, ‘દીવિ’, ‘મંડણિ’, ‘પસિદ્ધિ’.

પ્રાકૃત રૂપોમાં ‘મ્મિ’ પ્રત્યય છે : ‘સયણમ્મિ’, ‘વિરહમ્મિ’, ‘અન્નમ્મિ’.

અન્ય અંગો માટે ‘હિ’ પ્રત્યય છે.

‘મહિહિ’, ‘રયણિહિ’, ‘નિસિહિ’.

બહુવચન માટે કરણ-વિભક્તિ અને અધિકરણ-વિભક્તિનું રૂપ સમાન છે : ‘જંપ-
માણિહિ’, ‘પહસંતિહિ’, ‘સિહરિહિ’.

પ્રાકૃત રૂપોમાં સ્ત્રી. અંગો માટે ‘સુ’ પ્રત્યય છે : ‘કહાસુ’, ‘સહાસુ’.

કેટલાક પ્રયોગોમાં ‘હિ’ ને બદલે ‘હં’ પ્રત્યય અધિકરણ તેમ જ કરણના
અર્થમાં જોવા મળે છે :

‘પલ્લહં સરહિ’ (૪૯૬), ‘તરુહુ છાયહં ચિટ્ઠંતુ’ (૫૬૦), ‘પવિસેઈ અંગહ’
(૬૪૦), ‘આણુઘાવઈ કાણણહં’ (૫૩૭), ‘અસિધારહં વીસમિરં’ (૫૬૧), ‘પરિ-
યડંતુ વસુહં સમગ્ગહં’ (૬૯૦), ‘સહં વડસઈ’ (૭૪૧), ‘લોયણહં ઉક્કોડ’
(૭૬૯), ‘કંધરહં જલોયરુ’ (૭૬૯), ‘સહં કંપંતુ’ (૭૭૮), ‘તડિલયહં નિમ્મિડ’.

સંપ્રદાન-અપાદાન-સંવંધ-વિભક્તિ

એકવચનમાં અકારાંત અંગો માટે 'હ', ઇકારાંત માટે 'હિ' અને ઉકારાંત માટે 'હુ' પ્રત્યય છે :

'સસહરહ', 'પાડસહ', 'સયણિજ્જહ', 'કાળણહ', 'દહ્યહ', 'ડયહિહિ', 'દેવિહિ', 'મહિહિ', 'કિત્તિહિ', 'પંતિહિ', 'સિરોમણિહિ', 'પિડહુ', 'રિડહુ' 'તણહુ', 'વહુહુ'.

ક્વચિત સાનુનાસિક રૂપ મળે છે :

'સારીરિયહં', 'સંતાવહં' (૫૭૬), 'કંતિહિં' (૭૭૮), 'સ્વંતિહિં' (૭૭૮).

એક વાર અકારાંત સ્ત્રી. અંગ માટે 'હિ' પ્રત્યય વપરાયો છે : 'અંબરહિ' (૪૪૫). પ્રાકૃત રૂપોમાં અકારાંત પુ. અંગો માટે 'સ્સુ' પ્રત્યય છે :

'કુમરસ્સુ', 'જયસ્સુ', 'તસ્સુ' ('તસુ').

'પાસાડ', 'કરવાલાડ' 'સંનિહીડ' એવાં અપાદાનવિભક્તિનાં રૂપ પણ પ્રાકૃતનો વારસો છે.

વહુવચનમાં એકવચનના જ ઉપર્યુક્ત પ્રત્યયો પણ સાનુનાસિક વપરાય છે—
પટલે કે અનુક્રમે 'હં', 'હિં' અને 'હું' :

'પંડવહં', 'વીરહં', 'ભારિયહં', 'દેવયહં', 'ધન્નહં', 'લયહં', 'સાહિહિં', 'કરિહિં', 'સિરિહિં', 'તરુહું', 'ગુરુહું', 'વહુહું'.

કોઈ વાર વહુવચનમાં નિરનુનાસિક રૂપ મળે છે :

'સુકયહ', 'તિજયહ', 'વંદિહિ'.

પ્રાકૃત રૂપોમાં 'આણ' કે 'ણ' પ્રત્યય છે :

'સિવિણાણ', 'સુહાણ', 'હરિમુસલીણ', 'મંજરીણ'.

સર્વનામોમાં 'એસિ' પ્રત્યય છે : 'તેસિ', 'દ્યયેસિ'.

સંવોધન-વિભક્તિ

એકવચનમાં કોઈ પ્રત્યય નથી :

નાહ, સામિય, મયણ, પહુ, દેવિ, પસયચ્છિ.

વહુવચનમાં અકારાંત પુ. માટે 'હુ' પ્રત્યય અને સ્ત્રી. અંગો માટે 'ડ' પ્રત્યય છે :

'સુરગણહુ', 'સહિડ'.

પુરુષવાચક સાર્વનામિક રૂપો

નીચે પ્રમાણે કેટલાંક રૂપો મળે છે :

કર્તાવિભક્તિ એકવચન

‘હું’ (૧.પું.); ‘તું’ (૨.પું.); ‘સો’, ‘સુ’ (પું.), ‘સા’, ‘સ’ (સ્ત્રી.) ‘તે’ (નપું.) (૩. પુ.), ‘એ’ (પું.), ‘એ’ (પું., ન.), ‘હું’ (નં.), ‘એ’ (સ્ત્રી. પું.), ‘હું’ (પું.) (૩. પુ. દૂરવર્તી).

‘મેસિડ મિ’ (૭૨૫)માં ‘મિ’ પહેલો પુરુષ એકવચનનો અર્થ ધરાવે છે.

કર્તાવિભક્તિ બહુવચન

‘અમ્હિ’ (૧. પુ.) ‘તુમ્હે’, ‘તુમ્હિ’, ‘તુમ્હિ’, ‘તુમિ’ (૬૩૯, ૬૪૩) (૨. પુ.), ‘એ’ (૩. પુ.), ‘તા’ (સ્ત્રી.) (૩. પુ.).

કર્મવિભક્તિ એકવચન

‘પડ’ (૨. પુ.).

કર્મવિભક્તિ બહુવચન

‘પડ’ ‘તડ’ (૨.પુ.); ‘તિણ’ (પું.), ‘તીણ’ (સ્ત્રી.), ‘પડેણ’ (સ્ત્રી.) (૩.પુ.).

સંબંધવિભક્તિ એકવચન

‘મહ’, ‘મહુ’, પ્રાકૃત ‘મજ્ઞ’ (૧.પુ.), ‘તહ’, ‘તહુ’ (૨પુ.), ‘તસ્સુ’, ‘તસુ’ (પુ.) (૩.પુ.).

સંબંધવિભક્તિ બહુવચન

‘અમ્હ’, ‘અમ્હહ’ (૧પુ.), ‘તમ્હ’, ‘તમ્હહ’ (૨પુ.), ‘તમ્હ’ ‘તામ્હ’ (૩પુ.).

વિભક્તિસંબંધ દર્શાવતાં સ્વતંત્ર તત્ત્વો

કર્મવિભક્તિના અર્થમાં ‘સહ’, ‘સહુ’, ‘સડ’ વપરાય છે.

સંપ્રદાનના અર્થમાં ‘કણ’ કે ‘કહ’ તથા ‘કજ્જિણ’ (ને માટે) :

‘પહિચ્છ-કણ’, ‘નિવિધ-કણ’, ‘ઉવસમ-કહ’, ‘જસુ કજ્જિણ’.

અપાદાનના અર્થે ‘પાસાડ’ (=પાસેથી) : ‘જણય-પાસાડ’.

અધિકરણવિભક્તિના અર્થમાં ‘મજ્ઞિ’ (માં) અને ‘ઉવરિ’ (ઉપર) :

‘વસુંધરહ મજ્ઞિ’, ‘મહુવરિ’, ‘મજ્ઞુવરિ’.

સંબંધવિભક્તિના અર્થમાં ‘સંતિડ’ (પું.ન.), ‘સંતિય’ (સ્ત્રી.)

‘પાસે’ એવા અર્થમાં ‘સવિહિ’ અને ‘સામે’ના અર્થમાં ‘સમુહુ’ મળે છે.

આખ્યાતિક રૂપાખ્યાન

વર્તમાનકાલ

૧પુ. એકવ. ‘હું’ પ્રત્યયવાળા રૂપ ઉપરાંત નહું ‘હું’ પ્રત્યયવાળું રૂપ પણ વપરાયું છે :

‘करउं’, ‘चिट्ठुं’, ‘पेक्खुं’, ‘मन्नउं’.

‘जायहुं’, ‘उज्जमहुं’, ‘ललहुं’, ‘दंसहुं’, ‘मन्नहुं’, ‘वसहुं’, ‘वलिकिज्जहुं’.

प्राकृत रूप : ‘हवेमि’.

१. पु. बहुव. : ‘करहुं’, ‘वलिकिज्जहुं’.

२. पु. एकव. : ‘हवसि’, ‘कुणसि’, ‘पूरसि’, ‘विसूरसि’.

२. पु. बहुव. : ‘दीसह’, ‘जाणह’, ‘चल्लह’, ‘याणह’.

३. पु. एकव. : ‘कहइ’, ‘सरइ’, ‘माइ’, ‘ठाइ’, ‘देइ’, ‘पयंपइ’, ‘पिणइ’, ‘पेच्छेइ’, ‘करेइ’, ‘सदावेइ’.

३. पु. बहुव. : ‘कहहि’, ‘रोयहि’, ‘आवहि’, ‘विलसहि’.

एक वार ‘पभणइं’ (४६२) (सरखावो ‘सिद्धहेम’ ८-४-४१८ (४) मां ‘होसइं’)

प्राकृत रूपो : ‘जंपंति’, ‘साहंति’, ‘जायंति’, ‘लंति’.

भविष्यकाल

१. पु. एकव. : ‘करिषु’, ‘दलिषु’, ‘वहाविषु’, ‘पेक्खेसु’, ‘देसु’.

१. पु. बहुव. : ‘जम्बेसहुं’.

२. पु. एकव. : ‘चिट्ठिहिसि’, ‘होसि’, ‘देसि’, ‘पाडिज्जिहिहि’.

३. पु. एकव. : ‘जाइसिइ’, ‘जाइसइ’, ‘होइसइ’, ‘होसइ’, ‘मुच्चिसइ’, ‘पाडेसइ’, ‘मरिहइ’, ‘हणिहइ’, ‘हविइइ’, ‘होहिइ’, ‘जाहि’ (त्ति).

आज्ञार्थ :

२. पु. एकव.

‘साहसु’, ‘पसियसु’, ‘कहसु’, ‘पयच्छसु’, ‘वइसु’, ‘आगच्छसु’, ‘रक्खहि’, ‘तवहि’, ‘फुरहि’, ‘लेहि’, ‘एहि’, ‘होहि’, ‘पसिय’, ‘अच्छु’, ‘पडिबज्जु’, ‘जोइ’, ‘सरि’, ‘पेक्खि’, ‘लवि’, ‘कहि’.

२. पु. बहुव. : ‘पेच्छह’, ‘भायह’, ‘नियह’, ‘चलह’, ‘पसियह’, ‘साहह’, ‘मुणेह’, ‘निसुणेह’, ‘पेक्खहु’, ‘पयडहु’.

३. पु. एकव. : ‘हवउ’, ‘पडउ’, ‘निसुणउ’, ‘गम्मउ’, ‘किज्जउ’.

विध्यर्थ :

२. पु. एकव. : ‘मरिसिज्ज’, ‘करेज्ज’, ‘विचरेज्ज’, ‘जाणिज्जसु’.

સાધિત અંગો :

પ્રેરકનો પ્રત્યય 'આવ્' છે :

'ગમાવ્', 'દવાવ્', 'સદાવ્' 'નિમ્માવ્'.

કચિત્ 'અવ્' : અણુણવ્.

કર્મણિ અજ્ઞ માટે 'ઈજ્' કે 'ઈય્' પ્રત્યય છે.

ચ્વિરૂપો : 'વલિકિજ્જ્' 'અવયંસિકિજ્જ્' 'પયડીહુ', 'ઉધ્ધીકય'.

કૃદંતો :

વર્તમાન કૃદંત : 'ફુરંત', 'પઢંત', 'ગાયંત', 'ચિંતિત'.

(વિસ્તારિત 'મુણંતઃ', 'સેવિજ્જંતઃ', 'ગચ્છંતિય'; પ્રાકૃત રૂપ : 'પયહિજ્જ-

માણ' ભૂત કૃદંત : 'ફુરિય', 'પહિય', 'જાણિય', 'રહિય';

(વિસ્તારિત) 'ચહિયઃ', 'નિવહિયઃ', 'માહિયઃ'.

વિધ્યર્થ કૃદંત : 'મણિયવ્', 'કાયવ્વઃ', 'જિયવ્વઃ', 'અવગણિયવ્વઃ', 'ઉવેહિયવ્વઃ', 'સહેવા' (બહુવ.).

સંવધક ભૂત કૃદંત :

'કરિવિ', 'ધરિવિ', 'નમિવિ', 'વિહસિવિ', 'ચઙ્ગિવિ', 'નમેવિ', 'નિસુણેવિ', 'કારેવિ', 'નિયવિ', 'ઠવેવિણુ', 'કરેવિણુ', 'ઉઢ્ઢેવિણુ', 'ધરિમ્પિણુ', 'ધેમ્પિણુ', 'વિહસિઝ', 'હોઝ', 'નેઝ', 'ગહેઝ', 'વંધેઝ'.

પ્રાકૃત રૂપો : 'ગંતુ', 'મોત્તુ', 'ઉઢ્ઢિઝણ', 'આરોવિઝણ', 'વિણિચ્છિઝણ', 'હરિઝણ', 'આણેઝણ'.

શબ્દસિદ્ધિ

કેટલાક આખ્યાતિક અને નામિક પ્રત્યયોથી સધાયેલાં અંગો નીચે આપ્યાં છે :

આખ્યાતસાધિત

પગમિર, સંદિર, પઢિર, ઉઢિર, મુણિર, પરિગલિર, વજ્જિર, ઉવદંસિર.

('ઈર' પ્રત્યય વર્તમાન કૃદંતનો અર્થ ધરાવે છે તથા તાચ્છીલ્યવાચક છે).

તોસયર, દાહયર, ચમકયર, વિણાસયર, ઉજ્જોયયર (કર્તૃવાચક).

સુહાવણઝ, દહાવણઝ (કર્તૃવાચક 'ણય' પ્રત્યય).

અયાણુય (કર્તૃવાચક 'ઉય' પ્રત્યય).

નામસાધિત

તુંગિમ, થિરિમ, ગંભીરિમ (વિશેષણ પરથી ભાવવાચક નામ).

વંદિયણ, પુલિંદયણ, તરુણીયણ, સહિયણ ('યણ' बहुवचनના પ્રત્યયનું કામ કરે છે).

અંગવિસ્તારક (લઘુતા, કોમલતા વગેરે પણ વ્યક્ત કરતા) પ્રત્યય :

સ્વાર્થિક 'ય' (સ્ત્રી. 'ઇય')નો ઘણો વપરાશ છે.

'ગોરડી' 'વત્તડી'માં 'ડિય' પ્રત્યય છે.

'નયણુલ'માં 'ઉલ' પ્રત્યય છે.

'હિયડુલ્લડ', 'હિયડુલડ' એમાં 'ડ' તથા 'ડુલ્લડ' ('ડુલડ') પ્રત્યય છે.

'પદમેલ્લુડ'માં 'એલ્લ' તથા 'ડય' પ્રત્યય છે.

કેટલાક પ્રયોગો :

અધિકરણવિભક્તિ વાળો ('સતિસત્તમી'), કરણવિભક્તિ વાળો કે સંબંધ-વિભક્તિ વાળો મુક્ત વાક્યસ્વંદ :

છંદ ૪૬૯માં તથા ૭૪૨ થી ૭૪૫માં મુખ્ય ક્રિયાનો પ્રવર્તનકાલ દર્શાવવા આવતી સહયોગી ક્રિયા અધિકરણ તેમ જ કરણવિભક્તિ લેતી હોવાનાં ઉદાહરણ છે : 'ગાયંતિહિં ગાયણિહિં' વગેરે.

એવો જ અર્થ દર્શાવવા સંબંધવિભક્તિના પ્રયોગનું ઉદાહરણ 'તહં લલં-તહં' (૪૭૭) છે. આ જ રચના પછીથી ગુજરાતી વગેરેમાં રૂઢ થાય છે. (જેમ કે 'તેમના દેસતાં', 'દોડતાં દોડતાં' વગેરે).

નીચેની રચનાઓમાં સંબંધવિભક્તિનો પ્રયોગ નોંધપાત્ર છે :

'પાડસહ સરડ' (૪૪૭), 'વિસારયહં કહડ' (૪૬૨), 'તિહુયણહં સાહંતિ' (૪૭૮), 'પલયહ નીડ', 'તુહ દંસહં'.

ગતિ અર્થના ક્રિયાપદો અધિકરણવિભક્તિ લે છે :

'ડજ્જાણિ ગડ', 'નિયઘરિ ગચ્છંતિ'.

સંયુક્ત ક્રિયાપદના નીચેના બે પ્રયોગો નોંધવા જોઈએ :

'છડિવિ જંતિ' (૭૮૧); 'નીહરિડ લગાડ' (૫૭૯).

'જોડ-ન જોડ' ૫૦૩) જેવા આજ્ઞાર્થ રૂપમાં વપરાયેલો અનુરોધવાચક 'ન' પછીથી હિન્દીમાં રૂઢ બન્યો છે.

'અહ હોંતુ' (૪૯૧) એ પ્રયોગમાં 'હોંતુ' ભૂતકાલનો અર્થ ધરાવતો હોઈને તે અર્વાચીન ગુજરાતી 'હતો' નું એક પૂર્વરૂપ રજૂ કરે છે.

નોંધેલાં વિશિષ્ટ રૂપો ઉપરથી જોઈ શકાશે કે હરિભદ્રનો અપભ્રંશ હેમચંદ્રે વર્ણવેલ અપભ્રંશને* ઘણે અંશે મળતો હોવા છતાં કેટલીક બાબતમાં તે વધુ અર્વાચીન છે : (૧) અકારાંત નામનું કર્તા એકવચનનું પ્રત્યય વિનાનું રૂપ; (૨) અકારાંત નપુંસકલિંગની કર્તાવિભક્તિ બહુવચનમાં પ્રત્યય વિનાના રૂપની અધિકતા, (૩) કરણ-વિભક્તિના અર્થમાં અકારાંત નામોના 'ઈ' પ્રત્યય વાળાં રૂપોનો પ્રયોગ, (૪) સંબંધ-વિભક્તિ માટે એકવચનમાં અંગના અંત્ય સ્વર અનુસાર 'હ', 'હિ', 'હુ' પ્રત્યય, (૫) પ્રત્યયોમાં 'હ'-'હં', 'હિ'-'હિં' જેવાં સાનુસ્વાર અને નિરનુસ્વાર પ્રત્યયોની સેઠમેઠ, (૬) વર્તમાન ૩. પુ. બહુવચનમાં 'હિં' ને બદલે 'ઈં', અને સાર્વનામિક 'તુમ્હિ' ને બદલે 'તુમિ', (૭) વર્તમાન ૧. પુ. એકવચનમાં 'હું' પ્રત્યયવાળાં રૂપ; (૮) 'જોઈ-ન', 'હિયડુલડું' જેવાં રૂપો-આ સૌ અપભ્રંશ ઉપર પડેલા લોકવોલીના પ્રભાવનાં સૂચક છે. અનેક શબ્દો, પ્રયોગો વગેરે પણ સમકાલોન લોકભાષાથી પ્રભાવિત છે.

‘સનત્કુમારચરિય’નું મૂલ્યાંકન

હરિભદ્રે પોતાના આધાર તરીકે લીધેલા સનત્કુમારના જીવનકથાનકની વસ્તુ-યોજના રસિક છે. તે સાહસો, જોખમો, પરાક્રમો અને સુંદરીઓ વાળી અદ્ભુત ઘટનાઓથી સભર એવી એક ભ્રમણકથા છે અને અનેક અળધાર્યા વાળાંકો અને આશ્ચર્યોથી તે કુતૂહલ પ્રદીપ્ત રાખે છે. નરવાહનદત્ત કે વસુદેવ વગેરેની અદ્ભુત-રસિક પરિભ્રમણકથાઓની જે પ્રાચીન દીર્ઘ પરિપાટી હતી તેણે અનેક ઉત્તરકાલીન કથાઓ માટેનો ઢાંચો, ભાવના અને વાતાવરણ પૂરાં પાડ્યાં છે. તેવી કથાઓના જન રૂપાંતરમાં—ધર્મકથાઓમાં જન્માન્તરનો વૃત્તાંત અને વૈરાગ્યબોધક અંત ઇટલો અંશ વધારે હોય છે.

પોતાના ‘સનત્કુમારચરિય’ ના ૩૪૨ છંદોને હરિભદ્રે કથાવસ્તુને અનુ-લક્ષીને આ પ્રમાણે વહેંચ્યા છે : સનત્કુમારનો જન્મ અને તારુણ્યપ્રાપ્તિ (૩૪૩—૫૨૪), અશ્વ વડે અપહરણ અને શોધ (૫૨૫—૬૬૭), સનત્કુમારનું પરિભ્રમણ અને પરાક્રમો—વિદ્યાધરો સાથે યુદ્ધ, કન્યાઓની પ્રાપ્તિ, વિદ્યાધરસ્વામિત્વ (૫૬૮—૬૬૩, ૭૦૭—૭૧૯), સનત્કુમારના પૂર્વભવો (૬૬૪—૭૦૬), ચક્રવર્તીપદની પ્રાપ્તિ (૭૨૦—૭૫૩), વૈરાગ્ય અને શ્રામણ્ય (૭૫૪—૭૮૫).

વિવિધ વર્ણનોમાં વસંતવર્ણન (૪૭૭—૪૮૩), અશ્વવર્ણન (૫૨૭—૫૩૦). ષડ્ઋતુવર્ણન (૫૩૧—૫૫૧), યુદ્ધવર્ણન (૫૭૧—૫૯૫, ૬૩૦—૬૩૪, ૬૫૦

* હેમચંદ્રીય અપભ્રંશ માટે જુઓ, હ. ચ. માયાણી ‘અપભ્રંશ વ્યાકરણ’, મૂમિકા.

—૬૫૭), અભિષેકવર્ણન (૭૨૩-૭૩૨), ચક્રવર્તીના સ્નાનમોજનાદિનું વર્ણન (૭૪૨-૭૫૦) તથા વિરહવર્ણન (૪૯૯-૫૦૪, ૫૧૦-૫૧૬, ૫૨૧-૫૨૩ વગેરે) એટલાનો ઉલ્લેખ કરી શકાય.

સાકેતની રાજકુંવરી સુનંદા સાથેના સનત્કુમારનાં જે બે મિલનપ્રસંગો યોજ્યા છે અને પ્રથમ મિલન વાલો પ્રસંગ જે રીતે બંહેલાવ્યો છે તેમાં હરિભદ્રની કથારસ માટેની કુશલ અને મૌલિક દૃષ્ટિ દેખાઈ આવે છે. વર્ણનો ઘણાં સ્વરૂપ પરંપરાગત હોવા છતાં પ્રાસાદિક અને સમુચિત છે અને જંબૂદ્વીપ અને ભરત-ક્ષેત્રનાં વર્ણનમાં તથા કેટલેક સ્થળે વિરહવર્ણનમાં હરિભદ્રનો મૌલિક સ્પર્શ જોઈ શકાય છે. જંબૂદ્વીપના વર્ણનમાં પૃથ્વીને માટે યોજેલા રૂપકમાં ઉદાત્તતત્ત્વનો વિરલ સ્પર્શ અનુભવાય છે.

હરિભદ્રની શૈલી શિષ્ટ અને પ્રાસાદિક છે. અલંકારો કે વર્ણનોના અતિરેક કે અપ્રસ્તુતતાથી તે બચ્યા છે. રચનાનો પ્રવાહ કશે સ્થલિત થતો નથી. રહ્યા જેવા અટપટા છંદને એ સહજસિદ્ધ હોય તેમ યોજે છે. તેમાં ક્ષિપ્રતાની ફરિયાદ કરી શકાય તેવાં સ્થાનો ભાગ્યે જ મળશે. છંદને કારણે છૂટ લેવાઈ હોય તેવાં સ્થાનો પણ ઘણાં ઓછાં છે. વાર્તાલાપો અને અંગત ઉક્તિઓનો પણ યથોચિત આશ્રય લઈને હરિભદ્ર શૈલીનું વૈવિધ્ય અને નિરૂપણની તાદૃશતા સાધી શકે છે. કથાવસ્તુ, વર્ણનો અને કેટલાંક શૈલીતત્ત્વો પરંતુ હરિભદ્ર તેમનાં પૂર્વવર્તી સનત્કુમારચરિત્રોના સ્પષ્ટપણે ઋણી હોવા છતાં કથાવસ્તુને રહ્યાછંદમાં ઢાળીને તથા ઘટનાક્રમ અને વર્ણનોમાં કેટલુંક પરિવર્તન કરીને તેઓ પોતાની ગણનાપાત્ર રચનાશક્તિ અને કવિત્વની આપણને પ્રતીતિ કરાવે છે.

ઉપસંહાર

છેવટે ગુજરાતી અનુવાદ વિશે બે શબ્દ : આ સાથે આપેલા ગુજરાતી અનુવાદનો હેતુ મૂળ કૃતિની અપભ્રંશ ભાષાને સમજવા માટેનું કેવલ એક સાધન પૂરું પાડવાનો નથી. મૂળ કૃતિ કાવ્યગુણોથી સમર છે, અને તેનો પણ કશોક અણસાર અનુવાદમાં મળવો જોઈએ. ઉપરાંત અનુવાદ ઓછામાં ઓછો પોતાનાં પણ પર ઊભો રહી શકે તેવો તો હોવો જ જોઈએ. જો તે મૂળ કૃતિના આધાર વિના, સ્વતંત્રપણે વાંચી શકાય તેવો સ્વાભાવિક અને સુવાચ્ય ન હોય તો તેનું મૂલ્ય સ્વલ્પ ગણાય. અહીં આપેલા અનુવાદ પાછલ આવા પ્રકારનો દૃષ્ટિકોણ રાખેલો છે, અને તેથી તે સમગ્રપણે મૂળાનુસારી હોવા છતાં યાંત્રિકપણે શબ્દશઃ નથી જ.

પદ્યમાં હોવાથી અને છંદની જરૂરિયાતોને કારણે મૂળપાઠમાં અનાવશ્યક શબ્દો પળ મુકાયેલા હોય, અને પર્યાયો, પાદપૂરકો, અધ્યાહારો, પુનરાવર્તનો વગેરેનો પળ છંદ જાલવવા માટે આશરો લેવો પડ્યો હોય. આ બધાનો શબ્દશઃ અનુવાદ કરીએ તો એ મૂળ રચનાને ઝુલટો હાનિકર્તા નીવડે. મૂળની ભાવના, સ્વરૂપ અને તાત્પર્યને બાધક ન થાય તેવી રીતે ગુજરાતી અનુવાદ કરવાનું લક્ષ્ય રાખ્યું છે. કેટલેક સ્થળે અર્થઘટનની મુશ્કેલી જણાય છે, પણ તેમની ચર્ચા 'નેમિતાહચરિય'ની ભૂમિકામાં કરવાનું રાખ્યું છે.

લાલભાઈ દલપતભાઈ - ભારતીય સંસ્કૃતિ વિદ્યામન્દિરના સંચાલક પ્રો. દલસુખભાઈ માલવણિયાની પ્રેરણા, સદ્ભાવ અને અનેકવિધ સહાય માટે અમે તેમના અત્યંત ઋણી છીએ. આશા છે અપભ્રંશ ભાષા અને સાહિત્યના અધ્યયનમાં અમારો પ્રસ્તુત પ્રયાસ ઉપયોગી થશે.

અમદાવાદ

૨૬ જાન્યુઆરી, ૧૯૭૪.

હરિવલ્લભ ભાયાણી

મધુસૂદન મોદી

सिरि-हरिभद्र-सूरि-विरइय-
नेमिनाहचरियंतगउ
स ण तु कु मा र च रि उ

[४४४]

मलय-गिरि-वण-केस-पासाए

उत्तुंग-सुर-गिरि-सिहर- उत्तिमंग-संपत्त-कित्तिहि ।
ससि-दिणयर-लोयणिहि तार-सेणि-सिय-दंत-पंत्तिहि ॥
हिमगिरि-विंझ-गिरिंद-थिर- थोर-त्थण-जुयलाए ।
कालिंदी-सरि-सलिल-भर- रोमावलि-कलियाए ॥

[४४५]

सुर-तरंगिणि-पुलिण-जहणाए

रयणायर-अंवरहि पुहइ-वहुहु संजणिय-मंडणि ।
निय-मंदर-गिरि-फुरिय- सेस-दीव-माहण-खंडणि ॥
नग-नगरागर-गाम-सरि- विसय-सहस्स-समिद्धि ।
जंजु दीवि महंति तहिं भरह-क्खित्ति पसिद्धि ॥

[४४६]

जत्थ रयणिहिं रयणि-रमणुदइ

ससिकंत-रयणुल्लसिय- सलिल-पूर-संपुण्ण-लोयण ।

परिवियलिय-चित्त-भर सुणिय-अत्थ-जय-पिय-विरोयण ॥

नं निव्वभर-दुह-पसर-परिपूरिय-गल-सरणीउ ।

रोहिं यरवि-विरहम्मि घर-चित्त-भित्ति-तरुणीउ ॥

[४४७]

जत्थ गिरिवर-तुंग-करिराय-

गंड-त्थल-परिगलिर- दान-वारि-परिसित्त-धरणिहिं ।

अवसारिय-खर-किरणि निवइ-निवह-सिय-छत्त-रयणिहिं ॥

हियइच्छिय-वियरण-चउर- निव-कय-तोस-विसेसु ।

न सरइ गिम्हि वि पाउसह कहमवि लोगु असेसु ॥

[४४८]

स-गुण उवचिय-कोट्टलंकार

सुनिवेशाणंदयर असम-वंस-रयणायरुव्वभु ।

सु-पवित्तु सु-वाणियउ सुयण-हियय-गउ गय-उव्वदु ॥

मुत्ता-रयणु व विप्फुरिय-अमरावइ-सुंदेरु ।

इह अहेसि गयपुरु नयरु अरिहिं अखंडिय-मेरु ॥

[४४९]

तत्थ सूरु वि समिय-संतावु

वहु-दाणु वि मय-रहिउ गय-पिओ वि स-कलत्त-मणहरु ।

दोसायर-खंडणु वि निच्चु कुमुय-वण-तोस-सुंदरु ॥

धम्ममई वि परत्थ-रुइ अ-जल-निही वि समुहु ।

वहु-माणो वि अ-माणु पिय-सिव-संगो वि अ-रुहु ॥

४४६. ५. सुणिणियत्थ. ७. क. सरणीओ. ९. क. तरुणीओ.

४४८. ६. परिप्फुरिय.

[४५०]

तुंग पणमिरु विउसु सुकुलीणु

सु-समत्थउ खंति-परु सीलवंतु सोहग्ग-मंदिरु ।
 अहिगम्मउ दुद्धरिसु धण-समिद्धु दाणवु-संदिरु ॥
 जय-जण-नयण-सुहावणउ गरुय-तेय-पव्वभारु ।
 आससेण-अभिहाणु निवु आसि वसुंधर-सारु ॥

[४५१]

तस्सु निरुवम-रुव-लायण-

गुण-रयण-रोहण-वसुह कुंद-कलिय-सम-दंत-पंतिय ।
 कुवलय-दल-नयण-जुय वयण-विजिय-तामरस-कंतिय ॥
 कलहंसिय-सारस-तरुणि-परहुय-महुरालाव ।
 सारय-रयणीयर-सरिस-पसरिय-कित्ति-कलाव ॥

[४५२]

हरह गोरिव सिरि व मुर-रिउहु

तारा इव ससहरह उव्वसि व्व तियसाहिरायह ।
 दोवइ इव पंडवह तह रइ व्व सिरि-दइय-जायह ॥
 सीया इव दसरह-सुयह गुरु-गुण-रयण-समिद्ध ।
 आसि हियय-पिय पिय-पवर सहदेवि त्ति पसिद्ध ॥

[४५३]

तेसि धम्मि अविहिय-वाहाए

भुंजंतहं विसय-सुहु असम-राय-अणुरत्त-चित्तहं ।
 उव्वगच्छइ कालु कु-वि पुव्व-भविण-सुकयह पवित्तहं ॥
 अन्नम्मि उ अवसरि निसिहिं सुह-सयणम्मि पसुत्त ।
 सिविणंतरि सहएवि जय- जंतु-सुहय गुण-जुत्त ॥

[४५४]

कुंभि-केसरि-वसह-अहिसेय-

ससि-दिणयर-झय-कलस- दाम-पउमसर-जलहि-सुरघर ।
 रयणुच्चय-जलण मुहि पविसमाण पेच्छेइ मणहर ॥
 तयणंतरु संभंत-मुह उट्टेविणु सहस त्ति ।
 साहइ सिविणइं विणय-कय- कर-संपुड निवहं ति ॥

[४५५]

तयणु पुणिम-सरय-रयणियर-

उदयग्गि रयणायरु व जलय-माल-दंसणि सिंहंडि व ।
 कमलायरु दिणयरि व रायहंस-कुलु कमल-संडि व ॥
 सहयारु व्व वसंत-महि पत्तइ दुगुणिय-सोहु ।
 कह-वि न माइ न ठाइ निवु सिविणिहिं कय-सिरि-वोहु ॥

[४५६]

तो पयंपइ पुहइ-हरिणंकु

आणंद-गगगर-गिरहिं पुरउ नियय-सहदेवि-दइयह ।
 जह - होहिइ देवि तुह तणय-रयणु सुह-जणणु ति-जयह ॥
 तियसासुर-नर-नमिय-पय- पउमु जिणाहिवाइ व्व ।
 नव-निहि-चउदह-वर-रयण- सामिउ चक्कवइ व्व ॥

[४५७]

अह सुहा-रस-कुंड-वुड्ड व्व

उवलद्ध-चिंतामणि व पत्त-चक्कवइ-रज्ज-रिद्धि व ।
 गिह-उग्गय-सुरतरु व अइर-जाय-वर-मंत-सिद्धि व ॥
 हरिस-वियासिय-मुह-कमल सिर-विरइय-कर-कोस ।
 हवउ एहु इय पुणु वि पुणु देवि वि भणइ स-तोस ॥

[४५८]

इय परोप्परु दो वि साणंदु

सद्धम्म-धम्मिय-कहहिं रयणि-सेसु सयलु वि गमावहिं ।
 अहं जायइ अरुणुदइ वंदि-विंद निव-भवणि आवहिं ॥
 मंगल-तूर-खंतरिण उद्धीकय-करताल ।
 जंपंति य गहिर-ज्झुणिण एरिसु हरिस-विसाल ॥

[४५९]

उदय-गिरिवर-सविह पत्तो वि

नयणाणमगोयरु वि अकय-तिव्व-स-पयाव-पसरु वि ।
 गवभाणय-सुपुरिसु व अणवइण्ण-गुण-रयण-नियरु वि ॥
 जगि पडिक्खिय-पह हरइ पयडइ कमलाणंदु ।
 तोसइ सव्वकइ जणइ सुयण-हरिस नीसंदु ॥

[४६०]

तयणु देविहि सिविण-अणुरुवु

नणु वंदिण भणिय इय गरुय-हरिसु चित्तिंतु नरवइ ।
 स-निउत्तय-नरिहिं वहु- तुट्ठि-दाणु वदिहि दवावइ ॥
 अह सयणिज्जह उट्ठिउण निम्मावइ सव्वाइं ।
 हरिस-वियासिय-मुहु निवइ गोसिय-कायव्वाइं ॥

[४६१]

तयणु सुंदरु करिवि सिंगारु

आणंद-समुल्लसिय- रोम-राइ-रेहंत-विग्गहु ।
 कुरु-वंस-मंडण-रयणु सहल-विहिय-निय-दार-स संगहु ॥
 सिविण-वियाणय नर नियय-पुरिसिहिं सद्दावेइ ।
 अह लहु सविहाणयहं तहं आसणु वियरावेइ ॥

[४६२]

अह करेविणु विविह-पडिवत्ति

निवु सिविण-विसारयहं कहइ देवि-दिट्ठाइं सिविणइं ।
 इयरे वि विणिच्छिउण नियय-सिविण-सत्थत्थु पभणइं ॥
 वाहत्तरि कहियाइं इह सिविणइं सामन्नेण ।
 तत्थ य तीस महा-सिमिण पवरइं भणिय जणेण ॥

[४६३]

तह वि चउदह सिविण सु-पसत्थ

जिणनायग-चक्कवइ- जम्म-हेउ जायंति धन्नहं ।
 नर-नायग-भारियहं भावि-सुगइ-सुक्खहं सउण्हं ॥
 तेसि वि मज्झह सत्त चउ सिविणइं हरि-मुसलीण ।
 जम्मु कहहिं निव-भारियहं मुह-कमलम्म निलीण ॥

[४६४]

सेस नरवइ-सचिव-सामंत-

सत्थाह-सेट्ठि-प्पमुह पुरिस-रयण-जणणिउ विउज्झहिं ।
 एक्केक्कु सिविणउं णियवि पुव्व-उत्त-सिविणाण मज्झहिं ॥
 ता सामिय भुवणब्भहिउ नंदणु को-वि विसिट्ठु ।
 होसइ सिविण-समूहु एहु जं तुह देविहिं दिट्ठु ॥

[४६५]

अह नराहिवु सम्मु एयं ति

तं सिविण-विसारयहं सयलु वयणु अब्भुवगमेविणु ।
 पडिवत्ति अणेग-विह अह निउत्त-पुरिसिहिं करेविणु ॥
 निय-निय-ठाणि अणुणवइ सिविण-विउस नीसेस ।
 विउमुवइट्ठ पियह कहइ सिविणहं कह स-विसेस ॥

[४६६]

अह नराहिव-वयणु निसुणेवि

संतोसामय-वरिस- सित्त-गत्त-लइय व्व असरिसु ।
 उवदंसिर-पुलय-भरु भणइ साणुणउ देवि स-हरिसु ॥
 हवउ हवउ मह देव-गुरु- चलण-पसाइण एहु ।
 जह जायहुं इह-पर-भवि वि हउं वि सयल-सुह-गेहु ॥

[४६७]

तयणु नंदण-वयण-रयणिंद-

उवदंसण-सुह-तिसिय देवि देइ देवयहं विविहहं ।
 उवयाइय-सय-सहस कुणइ पूय जिण-पाय-पउमहं ॥
 आराहइ गुरुयण-चलण ओसह-सयइं पिएइ ।
 निय-गव्वह निव्विग्घ-कए वहु-रक्खाउ करेइ ॥

[४६८]

तयणु स-हरिसु धरणि-हरिणंक-

संपूरिय-दोहलय गमइ कमिण पडिपुन्न-वासर ।
 अह सयल-गुणव्वमहिइं दियहिं पत्त-गय-दोस-अवसर ॥
 पसवइ देवि समग्ग-गुण- लक्खण-रयण-निहाणु ।
 भुवणाणंदणु सुय-रयणु पयडिय-विहि-विण्णाणु ॥

[४६९]

अह पढंतिहिं भट्ट-चट्टेहिं

गायंतिहिं गायणिहिं दिज्जमाणि दाणस्मि वंदिहिं ।
 किज्जंतिहिं मंगलिहिं वज्जिरेहिं वहु-तूर-विदिहिं ॥
 सधराधर-धरणियल-जण- परम-सुहाण निहाणु ।
 दिण्णु नरिदिण नंदणह सणतुकुमारभिहाणु ॥

[४७०]

तयणु पमुइउ निवइ हिययम्मि
 आणंदिय देवि मणि गरुय-हरिस हुय महिहिं सज्जण ।
 परितोसिय वंदि-यण तुट्ट विवुह निरु डरिय दुज्जण ॥
 अहव समग्गु वि धरणियलु भाविय-गुरु-उदएण ।
 असरिसु हरिसु समुव्वहइ कुमर-नाम-सवणेण ॥

[४७१]

सिहरि-कंदरि हरि-किसोरु व्व
 अप्पडिहय-पय-पसरु पत्त-कित्ति अणुकमिण कुमरु वि ।
 आणंदिय-सुहि-सयणु हणिय-पिसुण-मणु अट्ट-वरिसु वि ॥
 परिओसइ वीरहं हियय विहसइ सुहड-कहासु ।
 निसुणइ पुरिसुत्तिम-चरिय निवसइ विउस-सहासु ॥

[४७२]

अह नरिंदिण गरुय-रिद्धीए
 साणंदु सु कुमर-वरु सुप्पसत्थ-वासर-गुहुत्तिण
 उवझायह सविहि परिमुक्कु तयणु सुप्पसन्न-चित्तिण ॥
 पाविउ थोवेहिं वि दिणिहिं असरिस-गुण-निलएण ।
 पारि समग्ग-कळोयहिहि कुमरु कलायरिण ॥

[४७३]

तयणु पुण्णिम-रयणि-रमणु व्व
 निय-जुण्हा-भर-भरिय- सुवण-विवरु निम्मल-कलालउ ।
 गंभीरिम-रयणनिहि थिरिम-धरणि तुंगिम-विसालउ ॥
 सेविज्जंतउ सज्जणिहिं सलहिज्जंतु बुदेहिं ।
 हुयउ जयस्सु समग्गह वि पयडउ नियय-गुणेहिं ॥

[४७४]

तस्सु पुण सह-काल-संजाउ

सह-पंसुवकीलियउ सह-गहीय-गुण-रयण-मंडणु ।
 सह-संचिय-कित्ति-भरु समग-विहिय-पडिवक्ख-खंडणु ॥
 सम-सुह-दुहु सम-रुव-सिरि सम-जोव्वणु सम-सीलु ।
 सम-सुहि-सज्जण-विहिय-सुहु सम-परिसीलिय-लीलु ॥

[४७५]

मूल-नरवड-पय-समुद्धरण

कालिंदिय-देविहि तर्जाणय-सुयण-आणंद-सुंदरु ।
 सिंसु-भावि वि बुड्ढ-समु पुव्व-पुरिस-आयरिण-मणहरु ॥
 वाल-वयंसु अहेसि पर- कामिणि-रमण-निरीहु ।
 अवितह-रुविण नामिण वि पयडु महिदस्सीहु ॥

[४७६]

तयणु विलसिर-वहल-लायण

संपुण्ण-जोव्वण-भरिण फुरिय गरुय-पडिवक्ख-खंडण ।
 संतोसिय-सुहि-सयण दढ-पइण्ण दुज्जण-विहंडण ॥
 पोढ-नियंविणि-माण-गुरु- तरुवर-दलण-कुठार ।
 विलसहिं महिहिं महा-महिण दु-वि ति नरिंद-कुमार ॥

[४७७]

तहं ललंतहं काल-जोगेणं

संपत्तु वसंत-महु जहिं स-तोसु सहयार-साहिहिं ।
 निरु-विहुरिय-विरहिहिं मंजरीउ अवयंसिक्किज्जहिं ॥
 मलयानिल-संगमि भभर- पसरिय-गुरु-झंकार ।
 देसंतर-गमणुम्मणहं पहियहं कुणहिं निवार ॥

४७५. १. सूर. ४. क. सिंसु. ५. आयरण. ७. क. कामिणिहिं निरीहु marginally corrected as कामिणिरमणहिं निरीहु. ४७७. ३. क. सहयार, ७. क. पसरि.

[४७८]

मयण-नरवइ-रज्ज-अभिसेउ

साहंति व तिहुयणहं महुर-रविहिं तरु-सिहर-संठिय ।
 कलयंठिय चुय-तरुहं मंजरीण कवलणि पहट्टिय ॥
 सिसिरु हयासु सु उहु गयउ कवलिउ महु-दियहेहिं ।
 इय कुमुइणि-तरुणिउ हसहिं वियसिय-कुमुय-मुहेहिं ॥

[४७९]

वउल-तरुवर-नियर घुम्मंति

वहु-पीय-सीयासव व अंव तंव-पह पुणु विरायहिं ।
 मज्झम्मि अ-माइयउ वहि फुरंतु नं राउ दावहिं ॥
 मिउ-पवणाहय-उल्लसिय- किसलय-करहिणएण ।
 लासु पयासहिं तरु-लइय भमरारव-गीएण ॥

[४८०]

जणहिं भुवणह हियय-संतोसु

सु-सिणिद्ध पत्तल सरस भुयग-संग-संपत्त-कित्तिय ।
 गोसीस-सिरिखंड-तरु लइय वार-विलय व विचित्तिय ॥
 इय एरिसइ वसंत-महि पसरिय-वणराइम्मि ।
 हरिसु जणंतइ महियलह आससेण-निवइम्मि ॥

[४८१]

रइय-असरिस-अंग-सिंगार

निय-सार-परियण-सहिय विहिय सयल-सुहि-सयण-सुह ।
 दु-वि स-हरिस कुमर-वर चलिय नयर-उज्जाण-संमुह ॥
 खण-मित्तेण य मण-पवण- रइहिं तुरय-रयणेहिं ।
 पत्त स-नयरुज्जाण-वणि पढिरिहिं वंदि-यणेहिं ॥

४७८. ३. क. रविहि. ६. क. ओहु. ७. क. दियदेहिं.

४७९. २. क. पहु ७. क. हिण. ४८०. ५. क. ख. वि.

[४८२]

तयणु चंपय-चारु-सहयार-

नालियरि-असोय-सिरिखंड-पमुह-विडविहिं विचित्तहं ।
 पेक्खंत वसंत-सिरि वित्थरंत-फल-कुसुम-पत्तहं ॥
 एत्थंतारि वियसिय-वयणु पहु-आएस-समीहु ।
 सणतुकुमारिण स-हरसिण भणिउ महिंदस्सीहु ॥

[४८३]

मलय-मारुय-पसर-घरिसणिण

नीलुप्पल-पत्तु जिह फुरइ मज्झ जं नयणु दाहिणु ।
 तं मन्नउं मण-पियह जणह कसु वि दंसणह साहिणु ॥
 ता अणुमन्निउ निय-सुहिण मयणाययण-दुवारि ।
 सणतुकुमारु पहुत्तु कय- बहु-मंगल-आयारि ॥

[४८४]

एत्थ-अंतरि विहिय-सिंगार

बहु-सहि-यण-परियरिय फुरिय-कंति-सव्वंग-सुंदर ।
 चुंटंती मालइहि कुसुम ललिय-खोहिय-पुरंदर ॥
 दंसण-मित्तुत्तावियह तरुणहं हरिय-विवेग ।
 आससेण-नरवइ-सुइण दिट्ठ नियंविणि एग ॥

[४८५]

अह तुमं चिय जाइ जाया सि

संजुत्त-कुसुम-स्सिरिहिं मज्झि लयहं एयहं पहाणहं ।
 संजायउ जीए एहु पाणि-फरिसु फल्ल तरुणि-रयणहं ॥
 इय चिंतंतह अवहियह अणिमिस-नयण-जुयस्सु ।
 इयरीए वि रायब्भहिय खिविय दिट्ठि कुमरस्सु ॥

४८५. ७. तुरय-रयणेहिं missing. ९. क. पढिरिहि.

४८४. ६. क. नाम added marginally and not clearly legible,
 ख. missing.

[४८६]

तयणु पभणिउ पुरउ स-सहीण

नणु एस नवल्ल कु-वि अह भणेइ क-वि ईसि विहसिउ ।
 धुवु न हवइ वल्ल एहु महिहि तिलउ मई तुह पयासिउ ॥
 इयर पयंपई — हलि सहिउ मह वयणु वि निसुणेह ।
 एस असोगु जु पिय-सहिहि सच्चविओ त्ति मुणेह ॥

[४८७]

अवर पुणु परिमुणिय-सहि-हियय

भणियव्व-वियक्खणिउ भणइ — तुव्वि किंचि वि न-याणहं ।
 जं अम्हहं पिय-सहिहि भत्ति-भरिण पयडिज्जमाणहं ॥
 पूया-विहिहि पडिच्छ-कए पुलयंचिय-सव्वंगु ।
 सक्खं चिय पयडीहुयउ चिट्ठइ एहु अणंगु ॥

[४८८]

इय खणद्धिण सघण-घणसार-

कत्थूरिय-अगुरु-सिरिखंड-पंक-फल-कुसुम-दामिहि ।
 निय-हत्थिहि पूय-विहि विसम-सरह परिमलहिरामिहि ॥
 पिय-सहि किज्जउ भत्ति-भरु जेण मयणु भयवंतु ।
 हियइच्छिय-वर-वियरणिण तुरिउ हवइ फलवंतु ॥

[४८९]

सयलु अ-वितहु एहु इय मुणिर

वियसंत-वयणंबुरुह मयण-पूय-सामग्गि वेप्पिणु ।
 सा वालिय गंतु तहि कमल-माल निय-करि धरिप्पिणु ॥
 गल-कंदलि आरोविउण विम्बिय-मण-पसरस्सु ।
 हरि-चंदणिण विलिपिउण वच्छ-त्थलु कुमरस्सु ॥

[४९०]

नमिवि भत्तिण चलण-तामरस-

कर-संपुडु सिरि धरिवि भणइ — मयण पणइ-यण-वच्छल ।
 जह पयडिउ अप्पु पइं करिवि मज्झवरि करुण निम्मल ॥
 तह पसियसु हियइच्छियह वरह पयाणिण अज्जु ।
 जमिह महंतिहि संगहिउ हवइ असज्जु वि कज्जु ॥

[४९१]

एत्थ-अंतरि पुव्वि कि न आसि

अह हौंतु न सच्चविउ सच्चविउ वि कि न चित्ति चडियउ ।
 मण-चडिओ वि वलियरह कसु वि वसिण कि मणह निवडियउ ॥
 तियसासुर-नर-नहयरहं हरिस-विहाणि पगब्भु ।
 अन्नु न विहिण वि एरिसउ विहिउ चारु संदब्भु ॥

अवि य—

[४९२]

जेण सिरि-वइ रइउ गोविंदु

पंचाउहु रइहि पिउ उव्वसीए सामिउ सुरेसरु ।
 सीयह पइ रामएवु पाण-नाहु तारयह ससरु ॥
 सो थी-रयणह एरिसह करणुज्जय-हिययस्सु ।
 नीसेसु वि अब्भास-कए मन्ने विहिहि अवस्सु ॥

[४९३]

इय विचिंतिरु हरिस-वियसंत-

रोमंच-अंचिउ कुमरु भणिउ ईसि विहसिवि महिदिण ।
 नणु सामिय विसम-सर विजिय-तिजय गिय-कित्ति-वंदिण ॥
 हियइच्छिय-वर-अभिमुहउ किं न हवसि एईए ।
 सिंधुर-गमणिहि ससि-मुहिहि परहुय-सम-वयणीए ॥

४९०. २. क. धरवि. ८. क. महंतिहि. ४९२. २ क. पिंचाउहु. ९. विहियवस्सु.

४९३. ३. क. महिदिणि.

[४९४]

अह कुमारह वाढ-संजमिय-

मण-वाया-कायह वि तरुणि-रयण-कय-पाणि-फरिसिण ।
 निय-मित्तह वयणिण वि बहल-पुलय-संजणिय-हरिसिण ॥
 फुरिय-अहरु वियसिय-वयणु पयडिय-नयण-वियासु ।
 दसण-किरण-धवलिय-भुवणु लडहु पयट्टउ हासु ॥

[४९५]

तयणु कुमरि वि नणु किमेयं ति

चितंत गुरु-सज्जसिण कंषमाण-कर-अहर-चरणिय ।
 जा चिट्ठइ कंचि खणु दुगुण-सोह-विलसंत-वयणिय ॥
 ता उद्धीकय-करयलिण वंदिण अवसर-पत्तु ।
 पढिउ कुमारह पुरउ — पहु निसुणउ अविचल-चित्तु ॥

[४९६]*

कोल संपइ सरहिं पल्ललहं

संतावु निरसहिं करिहिं जूह नियय-कर-सीयरोहिहिं ।
 रोमंथ-मंथर-मुहिहिं आलवालि ठिउ हरिण-जूहिहिं ॥
 तावुवसम-कइ पिय-वयण- चंदणु सरसु भुयंग ।
 दु-वि सेवहिं तह पहिय तरु छांय लित्ति तवियंग ॥

[४९७]

अह मुणेविणु मत्थयाखुदु

दिणइंदु सही-यणिण सहिय कुमरि निय-देह-येत्तिण ।
 कहकहमवि निय-घरह समुहु चलिय सुन्नेण चित्तिण ॥
 कुमरु वि कर-उत्तिण-चिर- पाविय-रज्ज-सिरि व्व ।
 ठिउ निच्चल-मण-तणु-वयणु खणु तत्थ वि सिंहारि व्व ॥

* As the end portion of the palm leaf is lost,
 496-8-9 to 498. 4. is missing in क.

[४९८]

अह महिंदस्सीह-वयणेण

तणु-मेत्तिण काणणह कुमरु कह-वि निय-भवणि पत्तउ ।
नीसेसु वि भुवणयल- वत्थु-सत्थु तिण-समु मुणंतउ ॥
कहमवि विहिय-सरीर-ठिइ वारिय-इयर-पवेसु ।
चिट्ठइ निरु सुमरंतु तसु तरुणिहि ललिउ असेसु ॥

अवि य—

[४९९]

स ज्जि चंचल-कमल-दल-नयणि

सा सिंधुर-सम-गमणि स ज्जि महुर-कलहंस-भासिणि ।
सा पुण्ण-ससहर-वयणि स ज्जि असम-विबभम-पयासिणि ॥
सुमरिवि सुमरिवि विसमसर-आउरु खणु एगेगु ॥
तसु मणु मुज्झइ विम्हियइ तूसइ विगय-विवेगु ॥

[५००]*

तयणु निसुणिय-कुमर-वुत्तंतु

चत्तेयर-कज्ज-विहि पत्तु तत्थ तम्मिन्तु तक्खणि ।
जंपेइ य — पहु पसिय कहसु हेउ स-सरीर-कारणि ॥
अह दीहुणहुस्सास-वस- सोसिय-अहर-दलिल्लु ।
कुमरु भणइ — नणु पयडु तुह मह वइयरु पुव्विल्लु ॥

[५०१]

इय मयच्छिहि तीए कह-सवण-

उक्कंठिउ मज्झ मणु महइ सविह-विहि सवण-जुयलह ।
मित्तत्तणु लोयणहं ददुत्तकामु सिरि तीए रूवह ॥
अग्गागइ धावइ तुरिउ तस्संगम-जणियासु ।
वारिज्जंतु वि न विरमइ इहु हियडुलउं हयासु ॥

५००. ४. क. व. ५०१. ९. इहु लहुलउं.

* As the end portion of the palm leaf is lost, lines 500, 1-2, 503. 3-5; 504. 7 are partly or wholly missnig in क.

[५०२]

अह सु मित्तिण भणिउ — नणु नाह

तहिं चेवुज्जाण-वणि चलह कह-वि विहि वसिण जइ पुणु ।
 सा पत्तिय हवइ निय- रूव-विजिय-जय-तरुणि वर-तणु ॥
 ता पच्चूसि समुट्ठिउण मित्त-मेत्त-परिवारु ।
 तरुणी-यण-दंसण-तिसिउ गउ उज्जाणि कुमारु ॥

[५०३]

तयणु — मयणह भवणु एहु तं जि

सा चेव एह रयण-धर सु जि असोउ एहु महु सहोयरु ।
 मलयाणिलु एहु सु जि आसि सविहि ससि-मुहिहि सुंदरु ॥
 संपइ पुणु तसु वालियह दुसहइ हुयइ विओइ ।
 पलयाणिलु वि विसेसवइ वंधव जोइ-न जोइ ॥

[५०४]

इय विसप्पिर-दीह-नीसासु

परिविलसिर-विरह-दुहु कुमरु करुणु विलवंतु मित्तिण ।
 निय-अंग-परिप्फुरण- कहिय-कज्ज-सिद्धिण पसंतिण ॥
 भणिउ — विस्सरसि नाह किह तुहुं पागय-पुरिसु व्व ।
 जसु कज्जिण हउं उज्जमहुं सयल-रयणि-दिवसु व्व ॥

[५०५]

ता पयच्छसु मज्झ आएसु

पायालह महि-यलह नह-यलह व लीलइं गहेविणु ।
 निय-नायग-गाढ-गुण- गहिय-हियय अग्गइ करेविणु ॥
 सा लहु निय-पहु मण-रयण- तक्करि उवदंसेमि ।
 अन्नह मज्झि वसुंधरह निय-नामु वि न वहेमि ॥

[५०६]

इय ठवेविणु कुमरु कंदप्प-

भवणाजिरि कह-कह-वि कुमर-दिण-आएसु तस्सुहि ।
 अन्नेसणि तरुणियह चलिउ जाव ता नियइ ससि-मुहि ॥
 सहि तीए चिचय गोरियह विहिय-पुरिस-नेवच्छ ।
 गच्छंतिय लइयंतरहं समुहु वियासिय-अच्छ ॥

[५०७]

अह महिदस्सीह-कुमरेण

बोलाविय सा - सुयण कहसु मज्झ को एहु वइयर ।
 जं दीसइ पइं विहिउ पुरिस-वेसु वयणह अगोयर ॥
 तयणु हसेविणु गोरडी भणइ सविहि आगंतु ।
 निसुणसु सु-पुरिस अवहियउ होउण मह वुत्तंतु ॥

तहा हि—

[५०८]

दियहि पच्छिमि इह वि उज्जाणि

संपत्तिय मज्झ सहि आसि मयण-पूयणह कज्जिण ।
 ता अहरिय-विसमसर- तियस-इंद-गोविंदु रुविण ॥
 दिट्ठउ को-वि हु मह सहिहि मयण-वभवण-दुवारि ।
 भुवण-सिरोमणि नर-रयणु विहिय-अवहि-सिगारि ॥

[५०९]

तयणु अवगय-हियय-भावाण

स-सहीण वयणिण मयण- विव्वमेण तसु पूय विरइय ।
 तह स-करिहि चंदणिण अंगुवंग सयलि वि विलेविय ॥
 मुद्धहि मज्झ वयंसियहि अह तत्तणु-फरिसेण ।
 अइ-कोमलिण सु-दुल्लहिण नडिउ अंगु अइरेण ॥

[५१०]

सुयणु संपइ हुयउ अइ-काल

ता गम्मउ — इय सहिहिं भणिय मुद्ध सा देह-मेत्तिण ।
 कह-कहमवि काणणह नियय-भवणि गय सुन्न-चित्तिण ।
 ता संपाविय-अवसरिण विसम-सरिण सा बाल ।
 आलिगिय तह कह वि जह हुय तसु दस विगराल ॥

[५११]

अह तुरंतिहिं सविह-गय-सहिहिं

विरहाणल-पज्जलिर पढम-निसिहिं उदियम्मि ससहरि ।
 वायंतइ मलय-गिरि- पवणि कयइ तामरस-सत्थरि ॥
 मणिमय-कुट्टिम-तल-उवरि नेउ निवेसिय मुद्ध ।
 अह दढयरु विरहिण तविय नं पलयाणलि लुद्ध ॥

[५१२]

किं नु विरइउ एउ रवि-करिहिं

कि व उट्ठिउ वाडवह किं व जणिउ कप्पंत-जलणिण ।
 कि व निम्मिउ तडि-लयहं किं व विहिउ वज्जग्गि-पडणिण ।
 सहयार-दुम-मंजरिहिं संगिण खलियावेणु ।
 मलयाणिलु तणु-दाहयरु हुउ महु हरिय-विवेणु ॥

[५१३]

हुयउ मुम्मुर-मउ व तामरस-

दल-संचिउ सत्थरु वि चंद-किरण पुण सर विसेसहिं ।
 गोसीस-चंदण-रस वि अंगि लग्ग हुयवह व सोसहिं ॥
 इय विलवंतिय पुण पुण वि वियलिय-सयल-विवेय ।
 उट्ठिर विहसिर चंकमिर भणिय गोसि मइं एय ॥

[५१४]

किह णु पिय-सहि चइवि धीरत्तु

एम्भ वि तुहुं चिट्ठिहिसि किं न कुणसि केत्तिउ वि उज्जमु ।
 जह दंसहुं करि धरिवि विसम-वाणु तुह सो ज्जि निरुवमु ॥
 अह किं-चि वि तक्कह-सवण- पच्चाणयचेयन्न ।
 संपत्तिय उज्जाण-वणि सा इह मइं सउं कन्न ॥

[५१५]

ता निरिक्खवि मयण-आययणु

अवलोइवि सयलु वणु सु ज्जि मयणु अनियंत वालिय ।
 सविसेस-समुल्लसिय- विरह-जलिर-हुयवह-करालिय ॥
 गंतु मज्झि कयलिय-हरह निवडिय नीसाहार ।
 भणइ य कहमवि मह पुरउ खलिरक्खर-पब्भार ॥

[५१६]

सहि करेविणु वेसु मयणस्सु

आगच्छसु मह पुरउ जेण ललहुं तेण वि विणोइण ।
 तह चेव य कयइ मइं मिलिउ तुहुं वि इह विहि-निओइण ॥
 इय जइ कहमवि सु वि सुहउ एइ एत्थ पत्थावि ।
 ता अप्पउं सु-कयत्थु हउं मन्नहुं अकयत्था वि ॥

[५१७]

एत्थ-अंतरि मयण-आययणि

अ-लहंतउ रइ कुमरु परिभमंतु तत्थ वि पहुत्तउ ।
 अह विम्भिय-मण-पसरु सुणिवि ताहं दोण्हं पि वत्तउ ॥
 नणु मह नेवत्थिण वि तुहुं इह वि अच्छु पसयच्छि ।
 तुह छम्मिण जिण गंतु तर्हि पेच्छउं हउं जि मयच्छि ॥

[५१८]

इय भणेविणु ताल-रव-पुव्वु

पहसंतिहि तिहि दुहि वि चारु चारु इय जंपमाणिहि ।
 वियसंत-वयणंघुरुहु पत्तु सविहि तसु हरिण-नयणिहि ॥
 इह उत्तम्मिवि गोरडी ठीय अहोमुह जाव ।
 आलिगिवि सिरि चुंविउण भणिय कुमारिण ताव ॥

[५१९]

सुयणु पच्छिम-दियहि कुसुमोह-

हरियंदण-रसिण तइं महिउ अंगु तह सुद्ध-वुद्धिण ।
 महुरक्खर-रविण मह पुरउ पडिय थुइ भाव-सुद्धिण ॥
 तिण हउं पीय-सुहा-रसु व पत्त-परम-उदउ व्व ।
 हुयउ हरिस-पुलयंकुरिउ कप्पहुम-पोउ व्व ॥

[५२०]

अज्जु तुहुं पुणु किह णु ससि-वयणि

पसिज्जण संभासिण वि कुणसि न मह संमाणु माणिणि ।
 जं चिट्ठसि वमुमइहिं निसिय-नयण कलहंस-गामिणि ॥
 ता दाहिण-भुय-लय सुहय- खंधि निवेसिवि मुद्ध ।
 जंपइ-हुं हुं मइं मुणिउ तुह नेहु सुहासिय सुद्ध ॥

[५२१]

तुह विओणुण सुहय हउं थक्क

विरहाणल-तविय-तणु जीवियंत-संपत्त-दुह-भर ।
 तुह गोयरि अण्णयर रमहिं रमणि सय-सदस सुंदर ॥
 अह भीडिवि वच्छ-त्यलिण वंधिवि भुय-पासेहिं ।
 भणइ स-सज्जसु कुमरु ससि-मुहि वयणिहिं सरसेहिं ॥

[५२२]

सुयणु बहुहिं वि वाम-नयणाहिं

निय-सविहिहिं संठियहिं आसि विरसु मह अमय-पाणु वि ।
 अइ-उणहु चंदण-रसु वि तणहु दाह-करु मलय-पवणु वि ॥
 मुम्भुर-अग्गि-विसेसयर रयणीयर-किरणा वि ।
 करवालाउ वि तिवखयर मुत्ताहल-हारा वि ॥

[५२३]

एण्हि पुणु तुहु ति-जय-तिलयाए

तणु-संगम-अमय-रस- पसर-सित्तु पुव्वुत्तु सयलु वि ।
 हउं मन्नउं परम-सुह- हेउ सेस-तरुणियण-वियलु वि ।
 ता पसयच्छि सिणिद्ध-निय- दिट्ठिण संभावेसु ।
 मा तिल-तुस-तिवभागिण वि महुवरि कोवु करेसु ॥

[५२४]

तयणु मह सहि सुहय-नेवत्थ

एस ति परिचित्तिरिय अकय-संक निय-अंकि ठाविवि ।
 जहण-त्थल-थण-वयण- पाणि-फरिस-सुहु परसु पाविवि ॥
 सव्वंगालिगणु करिवि सायर लोयणि वामि ।
 कुमरिण चुंविय वाल निरु मयणुज्जीवण-धामि ॥

[५२५]

एत्थ-अंतरि जणय-पासाउ

तुरंतउ पवर-नरु नाइदूर-देसम्मि पत्तउ ।
 जंपेइ य गुरु-हरिस- रोम-राइ-रेहंत-गत्तउ ॥
 सूर-नराहिव-नंदणह सविहि गहिर-सदेण ।
 हउं पेसिउ चिट्ठउं पुरउ कुमरह धरणिंदेण ॥

[५२६]

चोल-सिंहल-निवइ-नय-चलणु

चेदीस-चिंता-रयणु जिय-कलिग-वंगंग-नायगु ।
 सिरि-लाड-नराहिवइ- विहिय-सेवु नय-इट्ट-दायगु ॥
 भोय-नराहिव-अंगरुहु कुमरह सेव-पवन्नु ।
 अत्थि पहुत्तउ धवलहरि सेस-निवइ-मुह-वन्नु ॥*

[५२७]

इय सुणेविणु कुमरु नीहरइ

कह कह वि कयलीहरह जाव ताव सु जि भोय-नंदणु ।
 संपत्तउ संनिहिहि अह नमेवि तसु शुवण-मंडणु ॥
 निज्जिय-रवि-रह-तुरय-रउ शुवणवक्कमणि सुलोल ।
 निरुवम-लक्खणु पयड-अभिहाणु जलहिकल्लोल ॥

[५२८]

जो य अंगुल असिइ उस्सेहि

परिणाहिण नवनवइ आयईए सउ अट्ट-उत्तरु ।
 चउरं-गुल पुणु सवण जन्नु-खुरिय उवलद्ध-वित्थरु ॥
 वत्तीसूसिय-सिर-पवरु वीसइ-वाहुय-दंडु ।
 सोलस-अंगुल-जंघ-जुउ गूढय-पट्ठि-वरंडु ॥

[५२९]

मडह-तल्लिय-सवणु चउरंसु

वित्थिण्ण-निडालयल्लु कुडिल-कट्ठिण-निम्मंस-वयणउ ।
 थिर-पत्तल-नयणु निरु फुरुफुरंत-विलसंत-घोणउ ॥
 सुघडिय-सम-मणिवंधु तणु- उयरु सु-दीहर-जंघु ।
 सुललिय-चमकिय-पुलिय-वर- वग्गिय-गइ-निव्विण्णु ॥

* At the end of st. 526 क. ख. read अंथाअं १५००. ५२८. ६. क. वत्ती-
 भूसियसिरयवरु. ५२९. १. क. समणु.

[५३०]

वइर-मरगय-पुलय-वेरुलिय-

ससि-सूरकंतंक-मणि- इंदनील-पमुहेहिं रयणिहिं ।
 परिचिलसिर-आहरण- विहिय-सोह-सव्वंगु धरणिहिं ॥
 पसरिय-कित्ति तुरय-रयणु वियरिउ कुंवर-वरस्सु ।
 अह नणु भुवणु वि अवकमइ एहु निय-गुणिहिं अवस्सु ॥

[५३१]

इय विचिंतिवि जलहिकल्लोल-

अभिहाणिण पायडइ तुरय-रयणि तहिं आरुहेविणु ।
 सविहागय-निव-सुयहं बहुहुं पुरउ स-हरिसु भणेविणु ॥
 नणु धाविरहं तुरंगमहं को जिप्पइ कवणेण ।
 सह बहु-कुमर-तुरंगमिहिं सुयइ तुरउ वेगेण ॥

[५३२]

ता खणद्धिण जलहिकल्लोल

परिधाविरु विजिय-मण- पवण-वेगु बहुयर वसुंधर ।
 अवकमिउण गयउ अह सेस कुमर पसरंत-दुह-भर ॥
 उहु आगच्छइ जाइ उहु उहु गउ दूर-पएसि ।
 उहु सु न दीसइ - इय सुइरु विलवहिं कुमरह रेसि ॥

[५३३]

अह समुब्भुय-नियय-अंगरुह-

पढमेल्लुय-विरह-दुहु सुणिय-पुव्व-उवइद्व-वइयरु ।
 चउरंगिण निय-वल्लिण चलिउ सयल-पडिवक्ख-दुह-यरु ॥
 आससेण-वसुहाहिवइ विहलिय-माण-मरदु ।
 गयउ वसुंधर अइ-बहुय मउलिय-मुह-कंदुदु ॥

५३१. क. बहुहु पुरओ.

५३२. १. क. कल्लोल. ६. ७. ८. क. ओहु at all the four places.

५३३. १. क. समुब्भुव.

[५३४]

तयणु मोडिय-लुत्त-दंडेण

मुसुमूरिय-तरुवरिण दलिय-सयल-गिरि-नियर-सिहरिण ।
 उप्पाडिय-मंदिरिण खणिय-खोणि-तल-रेणु-पसरिण ॥
 अंधीकय-जय-लोयणिण पलयाणिल-सरिसेण ।
 निवइ स-सेन्नु विसंठुलिउ वलवंतिण पवणेण ॥

[५३५]

एत्थ-अंतरि नमिवि सिरि-सूर-

नरनाह-अंगुठभविण भणिउ भावि-असमाण-रिद्धिण ।
 वद्धाविमु हउं जि धुवु सामिसाल पइं कज्ज-सिद्धिण ॥
 पसिय नियत्तसु जमिहरवि-किरण च्चिय जिय-लोइ ।
 तम-भरु पसरंतु वि हरहिं जइ न त नहयलु जोइ ॥

[५३६]

इय विचित्तिहिं वयण-रयणेहिं

कह-कहमवि विण्णविवि आससेणु नरनाहु वालिवि ।
 सिरि-सूर-निवंगरुहु चलिउ कुमर-दिसि-मुह निहालिवि ॥
 कमिण असेसि वि सेस-जणि निय-निय-ठाणि पहुत्ति ।
 भमइ स-वाहु-विइज्जु महि सूर-नरिंद-मुओ त्ति ॥

[५३७]

विसइ सरवर-कूव-विवरेसु

गिरि-सिहरिहि आरुहइ नयरि पविसेइ पुणु पुणु ।
 अणुधावइ काणणहं मणि धरंतु निय-मुहिहि गुण-गणु ॥
 कुणइ सरीर-ट्टिइ वि फल- पत्त-कंद-कुसुमेहिं ।
 न रमइ पह-निवइहिं कइहिं गउरविहिं वि परमेहिं ॥

[५३८]

कमिण पुण अणुदिणु वि परिगमिरु
 संपत्तु महाडविहिं कह वि क्रूर-सावय-रउदिहिं ।
 अह निमुणिवि गडयडिउ विहिउ विविह-सिंधुरिहिं भदिहिं ॥
 नणु किं सणतुकुमार-नर- रयण-गहिर-झुणि एउ ।
 इय चितिरु तसु संसुहउ धाइ मुट्ठि वंघेउ ॥

[५३९]

चमरि-केसरि-वग्घ-सहुल-

वण-वारण-सरह-हरि- हरिण-नउल-कलहंस-संकुलि ।
 गुरु-तरुय-गिरि-गहण- विउल-तडिणि-सरवर-समाउलि ॥
 हिंडंतह तसु तहिं महिहिं पत्तु वसंतु दुरंतु ।
 जहिं विरहिउ पिय-माणुसह गुण सुमरइ झूरंतु ॥

[५४०]

कसु व वर-तरु-कुसुम-मयरंद-

आमोय-वहलिय-सयल- वसुह-वलय-गिरि-विवर-अंवरु ।
 सहयार-तरु-भंजरिहिं रेणु-पसर-पिंजरण-मणहरु ॥
 किंपाग-हुम-कुसुम-रय- भरिय-दियंतरु एउ ।
 वियलइ हियडुल्लउं जणहं मलयाणिलु महु-केउ ॥

[५४१]

तवहिं पहि-यणु भमर-झंकार

परहुय-रव निडुहहिं जणहिं खेउ केसुय असोय वि ।
 वियइल मालइ वउल कन्नियार दुह देंति गरुय वि ॥
 नं चिदुइ रुट्ठिण विहिण पहियहं मंडिउ पासु ।
 इय कसु मुहि ण अइक्कमइ एहु वसंतु ह्यासु ॥

[५४२]

गरुय-गिरिवर-गहण-पजलंत-

दावाणल-संगमिण जणिय-भुवण-संतावु निदटुरु ।
 परिसोसिय-महि-वलय- वावि-कूव-सरि-सरु सुदुद्धरु ॥
 वायंतउ झंझा-पवणु कय-तरु-पत्तस्साडु ।
 कसु कसु न हवइ डाहयरु गिम्ह-यालि जिम्ब भाडु ॥

[५४३]

विगय-पत्तिहिं दलिय-कमलाहिं

परिवियलिय-पाणियहिं दूर-तसिय-सरि-नलिणि-तरुणिहि ।
 रवि-कुनिविण खर-करिहिं निहय-कंति-सयवत्त-वयणिहिं ॥
 तह खर-पवणुद्धय-रइण उद्धुलिय-दिसेण ।
 कु न संताविउ महि-वलइ गिम्हिण काउरिसेण ॥

[५४४]

सजल-जलहर-धार-सर-सेणि

घण-गज्जि-हुंकार-रवु विज्जु-पुंज-कन्निय-भयंकरु ।
 महु-लुद्ध-धाविर-भमर- कुल-कयंव-केसर-विसप्पिरु ॥
 निय-पिय-सहिय-सिंहंडि-कुल-परितइडविय-कलावु ।
 पाउस-पामरु विरहियह कसु न कुणइ संतावु ॥

[५४५]

नियवि सुरवइ-धणुहु गयण-यलि

कलहंस माणसि गमिर सरिय दो वि कूलइं निवाडिर ।
 सिंजंत चायग महुरु जल-पवाह महियलु विहाडिर ॥
 केयइ-सिहरि-सिलिध-दुम- कुडय-विडवि-कुसुमाइं ।
 कसु पाउसि नहि विरहियह फुट्टइं हियडुल्लाइं ॥

५४२. २. क. दावानल. ७. पत्तास्साडु.

५४३. १. क. °कमलाइं ७. उद्धुधलिय.

५४५. २. क. माणस. ५. पवाहु.

[५४६]

विरल-जलहर-वरिसु पसरंत-

रयणीयर-किरण-भरु पिक-सालि-परिमल-मणोहरु ।
 उज्जीविय-सरिय-सर- पउम-कमल-कलहार-सुंदरु ॥
 कुसुमिय-सत्तच्छय-विहिय- वंधुजीव-सिरि-सारु ।
 दुह वि पयासिय-उदय-पिय- रायहंस-पवियारु ॥

[५४७]

हरिय-कवलण-मुइय-गोवग्ग-

सिंगग्ग-दारिय-धरणि जणिय-तरणि-किरणोलि-वित्थरु ।
 परिसोसिय-संयल-महि- वलय-पंकु कय-पहिय-संचरु ॥
 निय-निय-सामि-विओइयहं कय-असुहहं सत्ताहं ।
 किह अइगच्छइ सरय-रिउ महियलि जीवताहं ॥

[५४८]

मलिय-मालइ-वउल-वियइल्ल-

मंदार-तरुवर-विहवु विहिय-वयरि-तरु-कुसुम-फल-सिरि ।
 पवियंभिर-तुहिण-कण- पसर-गरिम-परितुलिय-हिमगिरि ॥
 तणुईकय-वासर-समउ दुगुणिय-रयणि-विभागु ।
 पयडिय-पहिय-दरिदि-यण- विग्गह-विसम-विवागु ॥

[५४९]

परम-कुंकुम-निविड-धवलहर-

वहु-सगडिय-वर-तरुणि- सुरहि-तेल्ल-मुहि-विहिय-आयरु ।
 पिय-पिययम-संग-मुहु गहिय-निविड-कंवल्य-अंवरु ॥
 धण-रहियहं पहु-उज्झियहं मणुयहं दुह पयडंतु ।
 कालिहिं खड्डउ जाइसइ कइयहं इहु हेमंतु ॥

[५५०]

दुहय-ससहरु दइय-दिणइंदु
 फल-भार-भज्जिर-वइरि हरिय-वल्ल-वितागि-फल-भरु ।
 कप्पासिय-तूयरिहिं कुसुम-पसर-संहार-दुह-यरु ॥
 लोभ्र-पियंगु-पसूण-भर- रय-रंजविय-दसासु ।
 कुंद-कलिय-मालइ-कुसुम- हरिसु वियासिय-कासु ॥

[५५१]

सयय-निवडिर-तुहिण-कंपंत-
 वज्जंत-दंतावलिहिं विहिय-वाहु-संवंध-हिययहं ।
 सुहि-सज्जण-विरहियहं धण-समिद्धि-कंखियहं पहियहं ॥
 सिसिरु हयासु दहावणउ किह कुसलावहु होइ ।
 ठायहं ठाणंतरि सुहिउ जहिं संच ॥

[५५२]

इय विचितिरु फुरिय-संतावु
 सिरि-सूर-निवंगरुहु वसुह-वीढि आ-वरिसु हिंडिउ ।
 न य स-वयण-परिविहिय- निय-पइण-लोविण विहंडिउ ॥
 अह पुव्वज्जिय-सुकय-कय- दाहिण-नयण-प्फंदु ।
 कुमरु महिंदस्सीहु लहु पसरिय-गरुयाणंदु ॥

[५५३]

कमिण पुणरवि पत्ति जय-जंतु-
 तोस-यरि वसंत-महि- गहिय-विहवि सहयार-तरुवरि ।
 विप्फुरिइहिं परहुइहिं मलय-अणिलि उवलद्ध-अवसरि ॥
 अलि-उल-झंकारारविहिं वोहिज्जंति अणंगि ।
 दुगुणिय-पह-उच्छाह-गुण हुयउ सूर-सुउ अंगि ॥

[५५४]

तयणु अग्गिम-मग्गि गच्छंतु
 आइण्णइ महुर झुणि रायहंस-सारसहं संतिय ।
 पेच्छेइ य कुसुम-फल- पत्त-रिद्धि वण-लय विचित्तिय ॥
 अंभोरुह-रय-पिंजरिय- मलयाणिल-संगेण ।
 पीणिउ नासा-संपुडिण तह अंगोवंगेण ॥

[५५५]

हंत निय-निय-विसय-उवलंभ-
 वावारिण इह वि मह तुट्ट एइ चत्तारि इंदिय ।
 रसणा उण थक्क एह एवमेव तण्हा-छुहदिय ॥
 इय चित्तंतउ सलिल-फल- अहिकंखिरु तूरतु ।
 तीर-पइट्टिय-विविह-वणि माणस-सरि संपत्तु ॥

[५५६]

तयणु स-हरिसु वण-गइंदु व्व
 आलोडिवि सयलु सरु रुइ-पमाणु पाणिउ पिएविणु ।
 जा भुंजइ कुसुम-फल तीर-सिहरि-सिहरहं गहेविणु ॥
 अहरिय-नहयर-सुर-असुर- किन्निर-गेय-निनाउ ।
 ता जिय-सारस-हंस-सिहि निसुणइ महुरालाउ ॥

[५५७]

अह — कहेरिसु गीय-उग्गारु
 निम्मणुय-महाडयहिं इय मणम्मि चित्तंतु सायरु ।
 जा गच्छइ कय-हरिसु अग्गिमम्मि मग्गम्मि तुरियरु ॥
 ता तियसासुर-खयर-नर- तरुणहं मणहरणीण ।
 नयण-निमेसिण सुर-वहुहुं वेहम्महं तरुणीण ॥

५५४. ५. क विचित्तिय.

५५५. २. क. तुट्ट. ४. क. इहु.

५५७. ५. क. तरुयक.

[५५८]

मज्झि संठिउ गरुय-संतोसु

विज्जाहर-त्रंदियण- पढिय-कित्ति सव्वंग-सुंदर ।
 गोसीस-चंदण-रसिण जणिय-दुगुण-तणु-कंति-वित्थरु ॥
 कुंडल-लिहिय-कवोल-थलु वर-मउडालंकारु ।
 हार-विराइय-वच्छ-यलु कय-निरुवम-सिंगारु ॥

[५५९]

मयण-भवणह दार-देसम्मि

कयली-हर-अंतरिउ कणय-रयण-आसणुवविट्ठु ।
 कय-गीउग्गार-वर- पेच्छणीय-दंसणि पढिड्डु ॥
 अइर-पयासिय-पुव्व-भव- संचिय-सुह-पम्भारु ।
 पणय-लोय-आणंद-यरु पेच्छइ सणतुकुमारु ॥

[५६०]

तसु कहेरिस रिद्धि अइरेण

जाय त्ति चिंतितु सणिउ सणिउ गहिवि पच्छिम वसुंधर ।
 चिहंतु छायाहं तरुहु सुणइ पठिर मग्गण फुडक्खर ॥
 पिसुण-मरट्ट-यरट्टु निरु नमिर-गुरुय-सिरि-हेउ ।
 कउरव-वंसुज्जोय-गरु आससेण-कुल-केउ ॥

[५६१]

समर-निज्जिय-सयल-खयरिंदु

विज्जाहर-चक्कवइ नियय-तेय-अहरिय-दिवायरु ।
 असिधारहं वीसमिर- सत्तु-सेणि गुण-रयण-सायरु ॥
 नहयर-कामिणि-थण-सिहर- संगम-जणियाणंदु ।
 जयउ जयउ भुवणम्भहिउ सणतुकुमारु नरिंदु ॥

५५८. ६. क. लिहिउ, ख. हिय.

५६०. ४. क. छायाह.

५६१. ४. वासमिर. ५. क. रयणि

[५६२]

अह विणिच्छिवि — नूण सो चेव

इहु अम्ह कुल-कप्प-तरु आससेण-नरनाह-नंदणु ।
 आगंतु वि तसु पयइं नमइं सूर-निव-भवण-मंडणु ॥
 अह लहु उट्टिवि सम्मुहिण आलिंणिउ सव्वंगु ।
 सणतुकुमारिण सूर-सुउ हरिस-विराइय-अंगु ॥

[५६३]

तयणु महरिह-आसणुवविट्ठ

अन्नोन्न-वियसिय-वयण जणिय-पणय-आणंद-कंदल ।
 विम्हारिय-पुव्व-दुह नियय-सयल-सुहि-सयण-वच्छल ॥
 पढमय-मेलावग-उचिय- कय-पडिवत्ति-विहाण ।
 चिट्ठहिं एगत्थ वि ति दु-वि खणु-सुगहिय-अभिहाण ॥

[५६४]

एत्थ-अंतरि विहिय-सक्कारु

स-वयंसु नहय-धुयहिं निय-पियाहिं कारेवि भोयणु ।
 चिर-दंसण-उल्लसिय- वाह-सलिल-संपुण्ण-लोयणु ॥
 सणतुकुमारु भणइ—कहसु कह तुहुं अखलिय-सत्तु ।
 वाहु-विइज्जु महाडविहिं इह वयंस संपत्तु ॥

[५६५]

कह वि चिट्ठहिं मह विओयम्मि

दढ-नेह जणणी-जणय तह ति मंति-सामंत-सज्जण ।
 मह निसुणिवि अवहरणु कह व पिउहु वट्ठति दुज्जण ॥
 अह कर-संपुड सिरि धरिवि सूर-नराहिव-पुत्तु ।
 साहिवि नीसेसु वि खणिण निय-वइयरु पुव्वुत्तु ॥

[५६६]

भणइ—पसियह मज्झ तुब्भे वि

निय-वइयर-पयडणिण तुरय-रयण-अवहार-पमुहिण ।
 ता कुमरु अ-सत्तु तसु कहिउ नियय-वुत्तंतु स-मुहिण ॥
 स-दइय विज्जा-वल-मुणिय- तत्त-विसेस-समिद्ध ।
 अणुजाणइ पत्थुय-विसइ विमलमइ त्ति पसिद्ध ॥

[५६७]

गुरु-परिस्सम-वसिण निदाए

घुम्मंति मह लोयणइ वीसमेमि ता इह वि कु वि खणु ।
 इय जंपिवि उट्ठिउण मोत्तु तत्थ सयलो वि परियणु ॥
 मज्झि गंतु कयली-हरह पुव्व-विहिय-सयणम्मि ।
 निसियइ कुमरु स-वइयरह सवणि निविट्ठि मणम्मि ॥

[५६८]

तयणु निम्मल-दसण-किरणोलि-

परिधवलिय-सयल-दिसि चंद-वयण विमलमइ जंपइ ।
 जह-निसुणसु कुमर तुहुं नियय-मित्त-वुत्तंतु संपइ ॥
 किल तइयहं तुम्हह पुरउ तिण तुरंग-रयणेण ।
 अज्ज-उत्तु इहु अवहरिवि परिखेवियउ खणेण ॥

[५६९]

तसिय-मय-कुलि भीय-सइलि

परितुट्ठिर-गिरि-सिहरि भमिर-तुरइ नासंत-कुंजरि ।
 विलंबंत-पुलिंद-यणि गलिय-विहव-निवडंत-तरुवरि ।
 फुट्ठिर-वंस-सहस्सि हय- कायर-जण-वेयणि ।
 जलिर-दवानलि जम-भवण- सरिसइ गरुय-अरणि ॥

[५७०]

ता किमित्तु वि तुरउ जाहि त्ति
 चित्तेवि विमुक्कु सिरि- आससेण-कुल-गयण-चंदिण ।
 अह दीहर-सास-भर भरिउ तहिं जि सो ठिउ खणद्धिण ॥
 नणु धिसि धिसि मइं एहु तुरउ विवरिय-सिक्खु न नाउ ।
 इय चित्तंतु कुमार-वरु पयडिय-गरुय-विसाउ ॥

[५७१]

जा स-हस्थिण सिद्धिल-पत्ताहु
 हय-रयणु करेइ लहु ता भमेवि महि-यलि तुरंगमु ।
 बहु-सास-स्सम-हयउ पडिवि हुयउ जम-भवण-संगमु ॥
 अह बहुयर-दुह-तविय-तणु आससेण-निव-जाउ ।
 तण्हा-लुहहिं किलंतु कह कहमवि फुरिय-विसाउ ॥

[५७२]

पत्तु पत्तल-साह-सहसस्सु
 सत्तच्छय-पायवह तल-पएसि जा ता खणद्धिण ।
 अनिरिक्खिय-पुव्व-रवि- ताव-दुक्खु देव्वह निओइण ।
 तइयहं मुच्छ-विलंघलिउ निवडिउ निस्साहार ।
 अह तक्खणिण वि पेक्खिउण तारिसु सणतुकुमार ॥

[५७३]

भुवण-समहिय-रुव-विहवेण
 पसरंत-जोव्वण-भरिण विहिय-चारु-सिंगार-अंगिण ।
 उचिय-ण्णु-चूडामणिण अमय-भहुर-मिउ-वयण-चंगिण ॥
 अज्जउत्त-पुण्णोवचय- आयइद्धिण नरेण ।
 केण वि माणस-सरवरह जलु आणिवि स-करेण ॥

[५७४]

कुमरु सायरु सित्तु सव्वंगु
 ता पाविय-चेयणिण पीय-जलिण जंपिउ कुमारिण ।
 जह—भइ कुओ सि तुहुं को व कह व कय-परवयारिण ॥
 तइं एहु ससहर-कर-धवलु अमय-महरु आणीउ ।
 जीवाविउ हउं सप्पुरिस पाएविणु पाणीउ ॥

[५७५]

अह पयंपइ इयरु —निसुणेसु
 मह वइयरु नर-रयण रम्मि पहिय-अवहरिय-आहिवि ।
 कमलवख-नामिण पयडु जक्खु वसहुं हउं एत्थ पायवि ॥
 ता पेक्खिवि भुवणुत्तिमह तुह एह विसम अवत्थ ।
 आणिवि मइं माणस-सलिलु तुब्धि विहिय वीसत्थ ॥

[५७६]

तयणु पुणरवि भणिउ कुमरेण—
 पलयाणल-डाह-समु मह सरीरि संतावु पसरिउ ।
 तह जह इहु उवसमइ ताम जाम सव्वंगु वियरिउ ॥
 सलिलंजलि सारीरियहं संतावहं एयस्सु ।
 माणस-सरवर-सलिलु लहु अवगाहेवि अवस्सु ॥

[५७७]

तयणु जक्खिण अकय-विक्खेवु
 परिकीलिर-खयर-वहु- चक्कवाय-कलहंस-कुंजरि ।
 कर-संपुडि कुमर-वरु करिवि नीउ माणस-सरोवरि ॥
 अह संपीणिय-नयण-मणु सणतुकुमारु सरम्मि ।
 पविसइ तियसासुर-तिरिय- तणु-संताव-हरम्मि ॥

५७५. ३. क. The letter between भा and वि is unclear due to correction. ख. आहि° missing.

[५७८]

समय-मज्जिर-खयर-तरुणि-यण-

थण-अंगरागारुणिउ कमल-रेणु-परिविहिय-सोहलु ।
 वण-कुंजर-गंड-यल- दाण-वारि-परिमलिण मंसलु ॥
 तीर-द्विय-पत्तल-वहल- साह-सिहरि-सच्छाउ ।
 अवगाहइ माणस-सलिलु अविहिय-अमय-विभाउ ॥

[५७९]

तयणु ववगय-अंग-संतावु

जा लगगउ नीहरिउ सरह गाढ-कय-चरण-संदणु ।
 निय-पुण्ण-संचिय-कवउ आससेण-नरनाह-नंदणु ॥
 ता मोडिय-तीर-हुमिण तोडिय-गिरि-सिहरेण ।
 धंधोलिय-वण-चारणिण उक्खय-रय-पसरेण ॥

[५८०]

निहय-विहइण दलिय-मय-कुलिण

वेलविय-पुलिंदइण जणिय-दरिण अइ-उग्ग-पवणिण ।
 संछाइय दिसि भरिय कुमर-नयण पुण रेणु-पसरिण ॥
 तह वि कुमारु सु तियस-गिरि- चूला-अविचल-चित्तु ।
 परिचिदइ अक्खुहिय-मणु किं एहु इय चिंतंतु ॥

[५८१]

तयणु पसरिय-घोर-फुक्कार

रोसारुण-नयण-जुय दीह-काय अलि-गवल-सामल ।
 जम-दूयहं संनिहय जमल-जीह विस-वेग-पिच्छल ॥
 कुविय असेसस्स वि जयह कवलण-विहिहिं अ-चुक्क ।
 केण वि वहलिय-गयण-यल विसहर-निवह विमुक्क ॥

[५९०]

इय भणेविणु गुरु-निहाएण

संभंत-सुर-कामिणिहिं निहय-वच्छ-तुटंत-हारहं ।
 मुत्तावलि-संवलिय- गलिर-नयण-दल-नीर-धारहं ॥
 नीसासिहिं सह परिमुयइ मुग्गरु भीरु कराळु ।
 उवरि कुमार-सिरोमणिहिं निरु अप्पह खय-काळु ॥

[५९१]

तयणु मुग्गर-घाय-विहुरंगु

धरणी-यलि निवडियउ कुमरु खयर-सुर-तरुणि-दुह-यर ।
 ता रक्खस-तणउं वळु किंचि फुरिय-संतोस-सुंदरु ।
 धावइ वग्गइ उप्पयइ घोसइ जय-जय-सदु ।
 अह आगय-चेयन्न-भरु कुमरु विभाविय-भदु ॥

[५९२]

गुरु-मडप्फरु फुरिय-भुय-मूळ

उम्मूलिवि वड-विडवि गरुय-कोव-कंपंत-खंधरु ।
 भू-भंगिण भीम-मुहु चलण-भरिण चालिय-वसुंधरु ॥
 अरिरि पिसाय-अहम्म तुह वड-विडविण दलियंगु ।
 कुणउ हरिसु वायस-कुलहं गलिय-जीय-सव्वंगु ॥

[५९३]

इय पयंपिरु समर-सरंभ-

अवल्लोयण-वाउलिय- खयर-तरुणि-दंसण-कयायर ।
 मूलग्गइ वड-तरुहु दलिवि करिण गुण-रयण-सायर ॥
 आससेण-निव-अंगरुहु कर-कय-वड-दंडेण ।
 एग-पहारिण रिउ हणइ तह जह उइडेण ॥

[५९४]

गहिउ तक्खणि खुहिय-खोणिंद-
 खयरहिब-दुस्सहिण जीवियंत-पीडा-विसेसिण ।
 अह वेविर-देहु भय- भीउ चत्तु लहु पुरिस-यारिण ॥
 मेल्लिवि गुरु-पुक्कार-रवु वेयण-विहुरिय-पाणु ।
 वज्जिय-लज्जु विमुक्क-मउ रक्खस-अहमु पलाणु ॥

[५९५]

अह कुमारह उवरि सुर-असुर-
 खयरहिब-कामिणिहि हरिस-पुलय-विलसंत-अंगिहि ।
 वर-परिमलु मुक्क सिय- कुसुम-वुट्ठि गयण-यल-संगिहि ॥
 जय-जय-रवु उग्घोसियउ दुंदुहि पय स-तोसु ।
 सणतुकुमारु विनिदलिय- जक्ख-पयासिय-रोसु ॥

[५९६]

सरय-ससहर-सरिस-जस-पसर-
 परिधवलिय-भुवण-यलु मणि धरंतु पुव्वुत्त कामिणि ।
 जा गच्छइ कित्तिउ वि मग्गु ताव सुरवहु-स-धम्मिणि ।
 पाविय तियसासुर-तरुणि- मज्झि महिम-अइरेग ।
 नियइ स-संमुह आगमिर पवर नियंविणि एग ॥

[५९७]

तयणु विम्हिय-मणिणि कुमरेण
 गच्छंतिण तस्समुहु दिट्ठ सत्त तस्सरिस वालिय ।
 नंदण-वण-मज्झ-गय पवर-रुव-गुण-विणय-कुसलिय ॥
 पुव्व-दिट्ठ-तरुणिहि पुरउ तयणु भणिउ-नणु मुद्धि ।
 काउ इमाउ णियंविणिउ इय मह साहसु सुद्धि ॥

[५८२]

वद्धु तेहिं वि नाग-पासेहिं

सव्वंगु कुमार-वरु तयणु जलहि-अक्खुहिय-हियइण ।
 उद्धुणिय स-भुय-लइण अहिअ-संधि तोडिय कुमारिण ॥
 अह गल-कंदल-लुलिय नर- रुंड-माल-वम्बालु ।
 वयण-निवेसिय-पुरिस-सवु करयल-कलिय-कवालु ॥

[५८३]

घोर-विसहर-वद्ध-जड-मउडु

दढ-दइढ-घरिसण-फुरिय- रव-रउडु तडि सरिस-लोयणु ।
 अणुगच्छिर-कडकडिर- दसण-सेणि-वेयाल-भीसणु ॥
 अरि अरि सरि सरि इट्ठु कु वि इय साडोवु भणंतु ।
 दिट्ठु कयंत-कराल-तणु रक्खसु इगु आवंतु ॥

[५८४]

ता वि तुट्ठिर-तुंग-सिगगु

उव्वंत-सत्ताउलिउ विहिय-गहिर-वुक्कार-वानरु ।
 दढ-सिलयल-दलिय-पडिवक्खु खुहिय-विरसंत-कुंजरु ॥
 गुरु-गिरि-वरु करयलि धरिवि खिविउ कुमर-उवरिम्मि ।
 मुर-नहयर-कामिणि-नयण- जल-परिसित्त-सिरम्मि ॥

[५८५]

तयणु विसरिस-दंत-पंतीहिं

निम्मंस-सोणिय-तणुहिं चिविड-नहिहिं निरु सारि-कुच्छिहिं
 दुमुहिहिं तिमुहिहिं चउमुहिहिं पण-मुहेहिं सिय-गहिर-अच्छिहिं ॥
 वेयालिहिं पमुइय-मणिहिं जय-जय-रवु उग्घुट्ठु ।
 अह उद्धुणिय-तणु खणिण पास-खिविय-गिरि-वट्ठु ॥

[५८६]

अहह पेच्छह सयल-जय-हरण-

रोसारुण-लोयणिण रक्खसेण जो मुक्कु गिरिवरु ।
 सो लीलइं कंदुगु व खिविवि दूरि विप्फुरिय-मच्छरु ॥
 धावइ को वि जयव्वहिउं सुहडु किं पि जंपंतु ।
 इय तियसासुर-नहयरहं वयणइं कुमरु सुणंतु ॥

[५८७]

पीण-मह-भुय-जंत-निप्पिट्टु

सरसिच्छु-लट्ठि च गलिय- सयल-धाउ-रस-पसर-दाणिण ।
 अरि रक्खस पाव तुहुं कुणसु तोसु दिय-गणहं अइरिण ॥
 मइं जीवन्ति स-तेय-भर- विजिय-सेस-तेयस्सि ।
 नित्ठलज्जिण किण घोसियइ जय-जय-रवु इयरेसि ॥

[५८८]

इय रु तुरिउ पसरंत-

दुप्पेच्छ-मच्छर-वसिण अरुण-नयणु धाविवि खणद्धिण ।
 आवीडइ रक्खसह देहु निविड-भुय-दंड-जंतिण ॥
 तह जह परिवियलिर-नयणु गरुय-मुक्क-पुक्कारु ।
 रक्खस-अहमु मही-वलइ पडियउ नीसाहारु ॥

[५८९]

अह कहिंचि वि लद्ध-चेयन्नु

लहु पुणरवि उट्ठिउण फुरिय-कोवु सो रक्खसाहमु ।
 जिण निहणिय-महिहरहं सिरइं पलउ पावन्ति निरुवमु ॥
 तसिय-सुरासुर-नहयरिहिं पेक्खिज्जंतु — सु एउ ।
 मुग्गरु वच्छ-त्थलि पडउ पाव तुह कखय-हैउ ॥

[५९८]

ईसि विहसिर किंचि नमिरंग
 चलणंगुलि-लिहिय-महि पाणि-पउम संवरिय-अंवर ।
 चलियाहर-पल्लविय फुरिय-नयण-आणंद-जल-भर ॥
 खलिरक्खर-गग्गर-गिरिहिं किंचि वियासिय-अत्थ ।
 मुद्ध पयंपइ सिर-उवरि परिसज्जिय-नेवत्थ ॥

[५९९]

सुहय संपइ पसिय मह उवरि
 एत्तो च्चिय चुय-वणह नाइदूर-देसोवसंठिउ ।
 सुर-किन्नर-नर-महिय- मलय-निलय-देउल-गरिट्ठिउ ॥
 पिय-संगम-अहिलास इय नामिण पत्त-पसिद्धि ।
 चिट्ठइ विज्जाहर-नयरु पसरिय-गरुय-समिद्धि

[६००]

तहिं कियंतु वि कालु आगंतु
 वीसमिउण निय-तणुहु अवहरेह गरुयरु परिस्समु ।
 ता सयमवि होइसइ तुम्ह एय-वुत्तंत-अवगमु ॥
 अह तारिं चिय कामिणिहिं कंचुगि-दंसिय-मग्गु ।
 निव-धवलहरि कुमरु गयउ अइ-विम्हिय-सन्वंगु ॥

[६०१]

तयणु तप्पुर-सामि-नरवरिण
 सिरि-भाणुवेगाभिहिण उट्ठिऊण अभिमुह-कयायरु ।
 सीहासणि निय-करिण ठविउ कुमरु गुण-रयण-सायरु ॥
 अह सिरि कय-करयंजलिण गुरु पडिवत्ति करेवि ।
 भणिउ-कुणसु संतोसु मह धूय अट्ठ परिणेवि ॥

[६०२]

जमिहं अम्हहं नियय-दुहियाहं
 विसयम्मि चिंताउरहं विहिय-विणय-पणमिर-सुरिंदिण ।
 परिसाहिउ आसि सिरि- अच्चिमालि-नामिण मुणिंदिण ॥
 जो अवहरिहइ दप्प-भरु जक्खह असियक्खस्सु ।
 सो तुह धूयहं अट्ठहं वि हविहइ दइउ अवस्सु ॥

[६०३]

ता कुमारिण गरुय-विहवेण
 तत्थेव य तक्खणि वि अट्ठ ताउ तरुयिण-सारिय ।
 पसरंत-अणुराय-रस- सोहमाण परिणिय कुमारिय ॥
 अह कय-नव-परिणीय-विहि विरइय-कंकण-वंधु ।
 पविसइ रइ-मंदिरि कुमरु हुय-नव-वहु-संवंधु ॥

[६०४]

गुरु-परिस्सम-वसिण पुणु तस्सु
 अइरेण- वि रइ-भवणि धरणि-नाह-लीलइं पसुत्तह ।
 समुवागय निद बहु तयणु सयण-सुहियण-विउत्तह ॥
 गोसि विहंगम-कुल-रविण पयडिय-पडिवोहस्सु ।
 तं पुरु सु परियणु ताउ नव पिययम अ-नियंतस्सु ॥

[६०५]

सिविणु किं एहु किं व मइ-मोहु
 किं व जायउं सच्चवउं इंदयालु किं व किण-वि दरिसिउ ।
 जं पुव्व-सपुर-सयण- दइय-विरह-दुहिओ वि हरिसिउ ॥
 आसि किंचि हउं अट्ठहिं वि दइयहिं सह संवंधि ।
 परि मह सिरि कुसुमिय-तरुहु डालि व भग्ग अ-संधि ॥

[६०६]

इय कुमारह विगय-नीसेस-

घर-परियण-पिययमह सुद्ध-धरणि-तल-संनिसन्नह ।
 अवियक्किय झुणि सवणि पडिय एह गयण-यल-मगगह ॥
 हा सहि हा पिय हा जणणि हा भाविय-भत्तार ।
 आससेण-नरवइ-तणय रक्खहि सणतुकुमार ॥

[६०७]

तह — सुलोयणि किमिह ताएण

किं जणणिहिं किं सहिहिं किं व नियय-देवय-विसेसिण ।
 कि व तिण महि-गोयरिण आससेण-निव-सुय-कुपुरिसिण ॥
 तियसासुर-नर-मय-महणु मइं सुमरसु पसयच्छि ।
 कामाउर-मण जेण तुह तत्ति करावह लच्छि ॥

[६०८]

तयणु पाविण केण परिकुविय-

जमदूयालोइएण दसण-गणण-उच्छहिय-चित्तिण ।
 परिखित्तउ नियय-करु वयणि सीह-पोयह कु-मंतिण ॥
 अवहरमाणिण किं पि एहु मह अणुरत्तु कलत्तु ।
 कुमरु पलोयइ नह-यलह संसुहु इय चितंतु ॥

[६०९]

किंतु न नियइ किं पि गयण-यलि

ता — एहु वि पुव्वु जिम्ब इंदियालु किंचि वि सुणंतउ ।
 ठंहुल्लइ जाव वणि स जिज तरुणि हियइण वहंतउ ॥
 ता सूर-भवणह निवडिउ व महरिह-सिरि-अवतारु ।
 इगु धवलहरु महाडइहिं नियइ तिलोयह सारु ॥

६०६. ७. and रक्खहि in ८ lost in क. ८. जो ण.

६०८. ३. क. "गगण."

[६१०]

*अह सु विम्हिउ — जत्थ सउ तत्थ

पंचास वि इय मुणिरु सणिउ सणिउ धवलहरि पविसइ ।
 ता निसुणइ मिउ-महुर- रविण लविर तिय इग महासइ ॥
 जह — जय पणय-मणिच्छियरि कमल-गम्भ-गोरंगि ।
 नमिरामर-नर-नायगहं रिउ-नासण-सव्वंगि ॥

[६११]

हुं खु दुरियहं हरणि ओं ह्रीं हि
 संपाइय-इट्ठ-फलि खग-गुलिय-अंजणुवसाहणि ।
 फट्ठकारिण हणिय-रिउ- सेणि पणय-आणंद-कारिणि ॥
 जे तुह भत्तिहिं पय नमहिं जोगेसरि तुहुं तेसि ।
 विहिहि अगोयरु सिविणहं वि फलु असरिसु वियरेसि ॥

[६१२]

इय पसीयसि किं न पणइ-यण-

चिंतामणि देवि मह गरुय-विणय-पणमंत-अंगह ।
 तसु दइयह मुह-कमल- दंसणेण दुल्लंभ-संगह ॥
 नियय-अवत्थहं सम-गुणहं निच्चु वि विणय-पराहं ।
 किं जुज्जइ अंतर-करणु निय-जणणी-जणयाहं ॥

[६१३]

अह विसेसिण कुमरु सुमरंतु

हिययंतर-उल्लसिय पुव्व-दिट्ठ हरिणच्छि सु-चरिय ।
 हुं हुं एस वि क वितरुणि फुरिय-गरुय-अणुराय-विहुरिय ॥
 मगगइ गोरिहि पय-पुरउ पत्त-दसम-दस-काल ।
 अइ-दुल्लंभउ को वि पिउ एणिं मइं व सा वाल ॥

* The text of stanzas 610, 611, 612, 613, 614, 615, and 616 in क is mostly blurred and illegible.

[६१४]

इय विचिंतितु जाव अगम्मि

चउ पंच वि पय खिचइ कुमरु ताव सुह-सील-सुद्धह ।
 जय-पायड-गुण-गणह पुरउ सु-गुरु-भत्तीए सुद्धह ॥
 गोरिहिं देविहिं भणिउ इहु पयडेविणु अप्पाणु ।
 एहु ससि-मुहि पिउ आइयउ सो तुह गुणहं निहाणु ॥

[६१५]

सावमाण व तयणु तणुयंगि

जंपेइ गोरिहि पुरउ अजु वि देवि केत्तिउ पयारसि ।
 कर-संठिउ साहिउण मज्झ दइउ जं नेय पयडसि ॥
 जइ पुणु कुरु-कुल-गयण-ससि पेक्खउं सणतुकुमारु ।
 ता जाणहि भगवइ करउं कु-वि कु-वि तसु उवयारु ॥

[६१६]

इय सुणंतु वि हरिस-वियसंत-

सव्वंग-पुलयंकुरिय- वयण-कमलु कुरु-वंस-मंडणु ।
 एहु ससि-मुहि निय-दइउ पेक्खि पेक्खि पडिक्ख-खंडणु ॥
 कुणसु सु मणिण जि कप्पियउ चिट्ठइ तसु उवयारु ।
 जं एहु हउं जि सु आइयउ पयडिय-मयण-वियारु ॥

[६१७]

अहव साहसु पसिय तुहुं कवण

कुरु-वंसह जस-कलसु को व सुयणु पइं दइउ मग्गिउ ।
 ता कन्नय भणइ अणुसरिवि लज्ज अज्जवु निसग्गिउ ॥
 जइ साकेय-पुराहिबह समरसीह-निवइस्सु ।
 अवितह-स्वह चंद-जस- अभिहाणह दइयस्सु ॥

[६१८]

धुय सुनंदा नाम हउं अन्न-

दियहम्मि उ मह जणय- पयहं पुरउ संपत्त-मेत्तिण ।
 एगयरिण दूयणिण नमिर-सिरिण विणत्तु जत्तिण ॥
 जह - गयउर-नयर-प्पहुहु आससेण-निवइस्सु ।
 निज्जिय-भुवण-नियंविणिहि सहदेविहि दइयस्सु ॥

[६१९]

अत्थि नंदणु भवण-अब्भहिय-

चक्काहिव-सिरि-तरुणि- रमणु अत्तणु-गुण-रयण-सायरु ।
 सोहग्गिय-सिरि-तिलउ रिउ-मरट्ट-वट्टण-कयायरु ॥
 पुणिम-ससि व समग्गहं वि विमल-कलाहं निहाणु ।
 रुविण जसिण जयब्भहिउ सणतुकुमारभिहाणु ॥

[६२०]

इय सुणंदह जइ न संवंधु

नर-रयणिण तेण सह हवइ विहिण ता नूण हारिउ ।
 मह जणएण तयणु नणु जुत्तु एहु इय संपधारिउ ॥
 आससेण-नरवइ-पुरउ स-वलिण गच्छंतेण ।
 निय हउं सिरि-गयउर-नयरि हरिसु पयासंतेण ॥

[६२१]

अन्न-अवसरि सहिहिं परियरिय

कंदप्प-पूयण-विहिण गइय आसि हउं नयर-काणणि ।
 ता मयणह पयडह जि विहिय पूय मइं हसिरि सहियणि ॥
 तयणंतरु निय-घरि गइय केण-वि विहिहि वसेण ।
 अइव-दुरंतणि उप्परिण हउं गहीय दोसेण ॥

[६२२]

तयणु अविहिय-तणु-परित्ताण

बहु-मंत-तंत-णुइहिं कह कहिंचि अइगमिय जामिणि ।
 गोसस्मि उ तहिं जि गय मयण-भवणि हिययाहिरामिणि ॥
 न उण सु तारिसु सच्चविउ पयडीहुयउ अणंगु ।
 तो सविसेसिय-दुहिहिं हउं विहुरीहुय सव्वंगु ॥

[६२३]

किंतु पयडीहुय-कंदप्प-

नेवस्थिण सहिहिं तहिं तह कहिंचि तइयहं विणोइय ।
 जह अइरिण पुव्व-दिण- संभवाहं दोसहं वि मोइय ॥
 तयणंतरु पुणु अवहरिउ आससेण-निव-पुत्तु ।
 दुट्ठ-तुरंगिण ता खणिण भुवणु वि हुयउं दुहत्तु ॥

[६२४]

हउं विसेसिण मुणिय-वुत्तंत

पसरंत-दुह-विहुर-तणु पत्त मुच्छ सहि-यणिण कहमवि ।
 निय निय-वरि अह परु जु किंपि तं तु न मुणेमि सयमवि ॥
 किं पुण केण-वि नहयणिण विलविर हरिवि विमुक्क ।
 इह इय चिट्ठउं मंकडि व नियह पलंवह चुक्क ॥

[६२५]

सो उ संपइ कह वि अन्नत्थ

खयराहमु गयउ इय गोरि-देवि-पय-पउम-पणमिर ।
 इह चिट्ठउं हउं जणय- जणणि-दिण्णु निय-दइउ मगिर ॥
 अह विहसेवि स-ताल-रवु भणइ कुमरु - पसयच्छि ।
 इहु सु मयणु हउं किं न नियसि समरसीह-निव-वच्छि ॥

[६२६]

अह सया-वि हु विसम-पगईए
 कंदप्पह तह तसु वि ससि-मुहीए लज्जाउलत्तिण ।
 विम्हारिय-तस्समय- उचिय-विहिहि रायाउरत्तिण ॥
 मह मणहरणिय स ज्जि एह इय परिचितंतेण ।
 सा कुमरिण कामिणि भणिय विम्हिय-मण-पसरेण ॥

[६२७]

चइवि संभमु मुइवि अवमाणु
 विहिळण पसाउ अणु सरिवि राउ सो पुव्व-दंसिउ ।
 जो तइयहं पयडियउ उद्दिसेवि तइं निय-वयंसिउ ॥
 पसरिय-अणुरायाणलिण उवताविय-अंगस्सु ।
 किं न वियरसि पसयच्छि तुहुं मह नेहह सव्वस्सु ॥

[६२८]

किं न सुमरसि सुयणु जं नयर-
 उज्जाणि कीलण-गयह मज्झ कंठि तइं मयण-बुद्धिण ।
 निक्खेविय कमल-वर- माल पूय कय भाव-सुद्धिण ॥
 मह नेवत्थिण सहिहिं सहं आरंभिय-कीलाए ।
 तह तह परिरंभणु विहिउ मह जि सु-वीसंभाए ॥

[६२९]

इय भणंतिण कुमर-रयणेण
 तसु लज्ज-अहोमुहिहि वयण-कमलु दाहिणिण हत्थिण ।
 उक्खेविणु भणिउ - नणु सुयणु लद्ध तुहुं मइं कयत्थिण ॥
 चिंतामणि व अहन्न-घरि दुलह इमम्मि वणम्मि ।
 ता पसियसु अवलोयणिण धरिवि सु णेहु मणम्मि ॥

[६३०]

अह वियासिय-वयण जा किंचि

सा मुद्ध समुल्लवइ ताव दिट्ठ हय-विहि-विसेसिण ।
 रोसारुण-लोयणिण गयण-ठिइण तिण खयर-पुरिसिण ॥
 अहह जियंतह फणिवइहि चूडामणि कु छिवेइ ।
 कु व केसर पंचाणणह जगंतह वि गहेइ ॥

[६३१]

इय भणंतिण विरसु रसिरस्सु

परिकंपिर-तणु-लयह संनिहीउ तसु तरुणि-रयणह ।
 अवहरिउ कुमार लहु अह मुणमि सुर-सिहरि-सिहरह ॥
 तह जह पर-पिय-मण-जणिय- पावह फलु पेक्खेवि ।
 निहणु उवेइ हयासु इहु सय-सक्करउ हवेवि ॥

[६३२]

इय विचितिरु तुरिउ अलि-गवल-

दल-नीलिण नह-यलिण लगु गंतु सो पाव-नहयर ।
 जा ताव निरिक्खिउण कुमर-वरिण सरि सिहरि पुरवरु ॥
 गुरु लहु लहुयरु लहुयतमु उद्ध उद्ध गमिरेण ।
 कह मइं दिट्ठउ जाइसइ एहु इय चितंतणे ॥

[६३३]

हणिउ मुट्ठिण कुलिस-कट्ठिणेण

निस्संकु क्वाल-तलि तयणु गलिर-रुहिर-च्छडाविलु ।
 अवकंदिय-पडिरविण भरिय-गयण-गिरि-धरणि-मंडलु ॥
 मुह-कंदरह विणिस्सरिय- दीहर-रसणा-सप्पु ।
 कसु सोदग्गु न हुयउ लहु सो नहयरु गय-दप्पु ॥

[६३४]

अह विइज्जह कुमर-घायस्सु

वीहंतु व तक्खणिण खयर-अहम-जिउ नट्ठु वेगेण ।
 ता नहयर-सवह तसु वयणु अ-नियमाणिण व तरणिण ॥
 अत्थ-सिहरि-सिहरह परइ गंतु विहिउ आवासु ।
 हय-रिउ कुमरु वि तसु पियह सुमरंतउ संभासु ॥

[६३५]

निसिय-ससहर-किरण-सर-भरिण

कर-कलिय-कराल-तणु कुमुय-कंति-कोदंड-लट्ठिण ।
 नहयर-वह-वइयरिण तविय-मणिण इव मयण-धट्ठिण ॥
 रयणि-समागमि तह कह वि परिसल्लिउ सव्वंगु ।
 असुहिण सुहिण व घत्थियउं जह न मुणइ निय-अंगु ॥

[६३६]

नणु हयासु सु सत्तु निदल्लिउ

लीलाए वि एहु पुणु किह णु भुवण-दुज्जउ जियव्वउ ।
 हुं हुं अत्थि उवाउ मइं जिणणि रिउहु एयह वि लद्धउ ॥
 जइ जीवंतु स-नयणुलिहिं हरिण-नयणि पेक्खेसु ।
 ता एयह मयणह रिउहु तुरिउ जलंजलि देसु ॥

[६३७]

इय विचिंतितु कुमरु अडईए

ढंढोल्लिवि को-वि खणु गयउ कह वि धवलहरि तम्मि वि ।
 ता ससि-मुहि संभमिण उत्तरीउ संवरिवि विहसिवि ॥
 उट्ठिवि संमुह हरिस-भर-खलिरक्खर-वयणेहिं ।
 पुच्छइ पच्छिम कह मुइर वाह-सल्लि नयणेहिं ॥

[६३८]

अह समासिण निविड-नेहाए

तहि सारय-ससि-मुहिहि पुव्व-उत्त कह सयल साहिय ।
 ता पसरिय-हरिस-भर सा मयच्छि कुमरिण विवाहिय ॥
 अह पाविय-चक्कि-स्सरि व फुरिय-हरिस-वावार ।
 तीए सुनंदह कामिणिहि सविहि वड्ढु कुमार ॥

[६३९]

अरिरि ससहर तवहि तुहुं अज्जु

मलयाणिल तुहुं फुरहि लेहि पसरु सहयार तं पि हु ।
 हलि कोइलि लवि तुहुं वि तुमि वि भमर झंकार पयडहु ॥
 अरि अरि धट्टय कुसुम-सर पुरिसु होहि तुहुं अज्जु ।
 एह पाडेसइ सयलहं वि तुम्हहं मत्थइ वज्जु ॥

[६४०]

तह सुलोयणि एहि जह तुज्जु

क-वि अकखउं वत्तडी इय भणंतु पविसेइ अंगह ।
 जा ताव समुल्लसिय-रोस-पसर गयणयल-मग्गह ॥
 तसु खयरह कुमरिण हयह आयणिय-वुत्तंत ।
 संझावलि-नामिय लहुय भइणि तत्थ संपत्त ॥

[६४१]

किंतु कुमरह वयण-हरिणंक-

अवलोयण-अमय-रस-सित्त झीण-तणु-कोह-यवह ।
 मयणाणल-तविय-तणु हूय स जिज सव्वंग-दुस्सह ॥
 ता गंधव्व-विवाह-विहि अणुसरेवि परिणीय ।
 कुमरिण संझावलि वि निय-वसुकय-सिण उवणीय ॥

[६४२]

अह कुमारहं सुकय-सयलब्ध-

हिय-इच्छिय-अत्थ-कर पढिय-सिद्ध गुरु-कमुवणामिय ।
 संझावलि-कामिणिहिं दिण्ण विज्ज पण्णत्ति-नामिय ॥
 तेण वि साहिय अइरिण वि उवएसिय-विहि-पुव्वु ।
 विज्ज स पयडंतिण नियय- मणि उच्छाहु अउव्वु ॥

[६४३]

एत्थ अंतरि पढिण गयणस्सु

सासाउल खुहिय-मण खयर-कुमार दो तत्थ आगय ।
 पणमंति य आयरिण कुमार-वरह तसु पाय-पंकय ॥
 तयणु कुमारिण भणिउ—किं एहु इय चित्तंतेण ।
 नणु के कत्तु व कह व तुमि इह आगय वेगेण ॥

[६४४]

अह पयंपहिं खयर—नर-रयण

वेयड्ढह गिरि-वरह विहिय-सिरिहि गंधव्व-नयरिहि ।
 नाहेहिं खयराहिविहिं चंडवेग-सिरिभाणुवेगिहिं ॥
 पेसिय अम्हि नियंगरूह एहु रह-रयणु गहेउ ।
 चंदसेण-हरिचंद इय- नामय तुम्हहं हेउ ॥

[६४५]

सुणिय-निहणिय-तणय-वुत्तंतु

रोसारुण-नयण-दलु खयर-वल्लिण संछन्न-नह-यलु ।
 नाणाविह-समर-धर- पत्त कित्ति जिय-पिसुण-मंडलु ॥
 असणिवेग-अभिहाणु खयराहिवु गरुय-मरट्टु ।
 आगच्छंतु सुणेवि कय- नहयर-मण-संग्रट्टु ॥

[६४६]

ता पसीउण तुम्हि नर-रयण

रह-रयणि इहारुहह तुरिउ एत्थ-अंतरि पहुत्तय ।
 खयरिंद ति बहु-वलिण चंडवेग-सिरिमाणुवेगय ॥
 जाव य ति वि कुमरेण सह सुह-दुह-कह अक्खित ।
 अइवाहइं तहिं कालु कु-वि रण-रस-पुलइज्जंत ॥

[६४७]

ताव निमुणिवि तणय-वुत्तंतु

साडोवु समुल्लसिय- रोसु जमु व तिहुयण-भयंकरु ।
 सदाविवि मंडलिय- सचिव-नियरु निय-रज्ज सुंदरु ॥
 असणिवेगु पभणेइ - लहु चल्लहं संवहिऊण ।
 अज्जु जिम्बेसहुं सुय-वहय- कुमरह वल्लु मलिऊण ॥

[६४८]

ता पयंपिउ पवर-मंतीहि

नणु नाह न सत्तु लहु इय मुणेवि अवगणियव्वउ ।
 कु व एगु महावल्लह मह इमो त्ति न उवेहियव्वउ ॥
 वड्ढंतिण हुयवह-कणिण डज्जइ सयलु वि लोउ ।
 किज्जइ सीहिण एगिण वि करि-घड-हणणि विणोउ ॥

[६४९]

धरणि-गोयरु एहु अहयं तु

विज्जाहर-चक्क-पहु इय मुणेवि रिउ मावहीलह ।
 कि न रामिण रावणु सु हरिण कंसु सु न नीउ पलयह ॥
 इय वलवंतिहिं थिर-मणिहिं दिट्ठ-सत्तु-सत्तेहिं ।
 सु वियारेवि विहेउ खमु रण-संरंभु निवेहिं ॥

[६५०]

इय विचित्तिहि वयण-रयणाहिं

जंपंत वि मंति-वर अवगणेवि सो खयर-सामिउ ।
 चउरंगिण वल-भरिण चलिउ कुविय-विहि-रज्जु-दामिउ ॥
 समग-समाहय-विप्फुरिय- समर-तूर-निग्घोसु ।
 पुव्व-पयट्ठ-अणेग-रण- सत्तु-विजय-संतोसु ॥

[६५१]

फुरिय-गरुयर-विविह-अवसउण-

डिसिडु वि सुय-मरण- असुह-तिमिर-आवरिय-लोयणु ।
 लहु पत्तु महाडइहिं तीए उवरि तोरविय-संदणु ॥
 अह जा खयराहिव-सहिउ कुमरु उद्धु जोएइ ।
 भुवण-भयंकरु ता गयणि कोलाहलु निसुणेइ ॥

[६५२]

तयणु किं एहु फुट्ठु वंभंडु

वेयालु व कु-वि कुविउ जलनिहि व्व खुहियउ अयंडि वि ।
 जं सुम्मइ पलय-घण- गहिरु सहु ठिउ भुवणु भंडिवि ॥
 इय-चित्तिर-खयराहिविहिं सहिउ सु सणतुकुमारु ।
 जा चिट्ठइ ता खणिण तहिं पत्तु सु नहयर-सारु ॥

[६५३]

अह खणद्धिण विहिय-संनाह

विज्जाहर-पहु ति दु वि चंडवेग-सिरिभाणुवेगय ।
 खयरिदिण तेण सह हुक्क नियय-सेन्नेण संगय ॥
 किंतु खणेण वि दो वि तिण असणिवेग-खयरेंण ।
 हय-विप्पहय विहिय घण व झंझाणिल-पसरेंण ॥

[६५४]

तयणु नासिर-सेन्न भज्जंत

ते दो वि निरिविखउण कुमर-वरिण अखलंत-पसरिण ।
 मा भायह नियह खणु दलिसु दप्पु इमह त्ति भणिरिण ॥
 पण्णत्तिहि विज्जह वसिण कय-चउरंग-वलेण ॥
 खग्ग-खणक्खण-रव-खुहिय- पडिवविखय-खयरेण ।

[६५५]

निसिय-करयल-कलिय-करवाल-

लय-निदय-निदलिय- सत्तु-कुंभि-कुंभयड-लक्खिण ॥
 धणु-जंत-विमुक्क-सर- निहय-भडिण रण-मग्ग-दक्खिण ॥
 छुरिय-घाय-पसरिय-रुहिर- छड-अरुणिय-गयणेण ।
 मुग्गर-पहर-विणिदलिय- उत्तिमंग-सुहडेण ॥

[६५६]

सत्ति-भल्लय-सेल्ल-वावल्ल-

नाराय-मुसुंढि-गय- वज्ज-चक्क-कत्तरिय-कुंत्तिहिं ।
 निहणंतिण करि-तुरय- सुहउ-सत्थ बहु-विह-विभत्तिहिं ॥
 उवसाहिउ खण-मेत्तिण वि असणिवेग-खयरिंदु ।
 तयणु सु परिविप्फुरिय-कुरु- वंस-गयण-रयणिंदु ॥

[६५७]

खयर-वियरिय-रहवाराळु

सुर-नहयर-तरुणियण- मुक्क-पंचविह-कुसुम-बुद्धिउ ।
 स-परिक्कम-सुर-असुर- खयर-सुहड-मण-जणिय-तुद्धिउ ॥
 भुवणव्मंतर-वित्थरिय- निरुवम-क्कित्ति-कलावु ।
 पत्तु तर्हि चिय धवलहरि पसरिय-महुरालावु ॥

[६५८]

तयणु तक्खणि विणय-पणयाहं ।

गुरु-हरिसिण पुलइयहं धम्म-कम्म-निम्मल-विवेगहं ।
 दुण्हं पि खयर-प्पहुहुं चंडवेग-सिरिभाणुवेगहं ॥
 वयणिण निय-दइयउ दुवि वि वेप्पिणु सणतुकुमारु ।
 सिरि-गंधव्व-पुरम्भि गउ कय-रिउ-कुल-संहारु ॥

[६५९]

अह अणुक्कम-गहिय-नीसेस-

विज्जाहर-रज्ज-सिरि फुरिय-गरुय-खयराहिवत्तणु ।
 उवसाहिय-विज्ज-सय- सहसु पणय-इच्छिय-पयच्छणु ॥
 चंडवेग-खयराहिविण भणिउ इयर-दियहम्मि ।
 पहु भुवणस्सु वि इच्छियइं पूरसि तुहुं हिययम्मि ॥

[६६०]

ता पसीउण मह वि एयाउ

सय-संखउ कन्नयउ समगमेव परिणेउ सामिउ ।
 तह गेण्हउ रज्जु इहु हउं हवेमि जह मोक्ख-गामिउ ॥
 जम्हा एत्तिउ कालु इह ठिउ तुह मग्गु नियंतु ।
 रज्ज-धुरंधरु को-वि निय- नंदणु अ-निरिक्खंतु ॥

[६६१]

जमिह पत्तउ आसि अइसइय-

निय-नाणिण मुणिय-जगु अच्चिमालि-अभिहाणु मुणि-वरु
 तिण अक्खिउ — चक्कवइ आससेण-कुल-गयण-ससहरु ।
 तुह कन्नहं सय-संखहं वि होहिइ पिउ जय-सारु ।
 भाणुवेग-धूयहं वि सु जि पिययमु सणतुकुमारु ॥

[६६२]

तसु पसाइण तुहुं वि निच्चित्तु
 स-कु व-रज्जहं विसइ होउ होसि सद्धम्म-साहणु ।
 ता जंपिउ मइं - कहसु साहु-वसह तसु मुणण-कारणु ॥
 ता आइट्ठउं मुणि-वरिण जो तुरइण हरिऊण ।
 पाडिज्जिहिहि महाडइहिं तत्तु वि आणेऊण ॥

[६६३]

चिर-समज्जिय-सुकय-माहप्प-
 आयइह-उत्तिम-चरिय- विजिय-जगिण उचियत्त-दक्खिण ।
 माणस-सरि मुच्चिसइ करयलेण कमलक्ख-जक्खिण ॥
 असियक्खह जक्खह नियय- रिउहु जु हणिहइ दप्पु ।
 सो जाणिज्जसु निय-दुहिय- हियय-प्पिउ अवियप्पु ॥

[६६४]

भणिउ मइं — अह किह णु मुणि-नाह
 नर-रयणह तसु वि असियक्ख-जक्खु सो हुयउ वइरिउ ।
 ता सूरिण भणिउ — नणु अप्पु चेव सुह-असुह-पेरिउ ॥
 जायइ सयलस्सु वि जयह सुहि सत्तु व जिय-लोइ ।
 एत्थ वि खयराहिवइ तुहुं हेउ इमो च्चिय जोइ ॥

तहाहि —

[६६५]

दीवि एत्थ वि कणयपुर-नयरि
 निय-तेय-निज्जिय-तरणि फुरिय-कित्ति पडिक्ख-खंडणु ।
 पणय-प्पिउ दाण-रूइ धीर-चरिउ दुन्नय-विहंडणु ॥
 सारय-रयणीयर-सरिस- बहु-गुण-रयण-निहाणु ।
 आसि नराहिवु जय-पयडु विक्कमजस-अभिहाणु ॥

[६६६]

तसु विसप्पिर-कुल-पसूयाहं

सरइंदु-उज्जल-जसहं कुंद-कलिय-सम-दंत-पंतहिं ।
 वियसंत-मुह-पंकयहं उत्तसंत-सिसु-हरिण-नेत्तिहिं ॥
 अंतेउरियहं रइ-समहं चिट्ठइं पंच सयाइं ।
 तहिं य सह भुंजंतु निवु चिट्ठइ विसय-सुहाइं ॥

[६६७]

तहिं वि धण-कण-रयण-कलहोय-

समुवहसिय-वेसमण- विहवु नयर-नर-पवर-बुद्धिउ ।
 ससि-निम्मल-नियय-गुण- वसुवल्ल-जस-कित्ति-रिद्धिउ ॥
 निरुवम-रूवु थिर-प्पगइ इगु सत्थाहह पुत्तु ।
 आसि पसिद्धउ धरणियलि नामिण नागदत्तु ॥

[६६८]

तसु वसुंधर-पवर-सिंगार

असवण्ण-लायण-निहि महिय-देव-गुरु-पाय-पंकय ।
 नव-जोव्वण तरुण-मण- रयण-हरण-विहि-विगय-संकय ॥
 मिउ-भासिर थिर-चंक्रमिर गुरु-गुण-रयण-समिद्ध ।
 हियय-प्पिय पिय आसि जगि विण्हुसिरि त्ति पसिद्ध ॥

[६६९]

इयर-वासरि रायवाडियहं

गच्छंतउ धरणिवइ विहिय-चारु-सिंगारु मग्गिण ।
 अवलोयइ विण्हुसिरि विजिय-तियस-सुंदरि निसग्गिण ।
 अह तइंसणि तक्खणिण पसरिय-गुरु-कंदप्पु ।
 विहुरिय-अंगोवंगु परिचितइ विविह-वियप्पु ॥

[६७०]

जइ न भुज्जइ विसय-सुहु अज्जु
 सह ससहर-वयणियए जिय-रइए तरुणीए एइए ।
 ता मण्णउं अप्पु मय- निव्विसेसु संगहिउ अरइए ॥
 दूरि वसंतइ वल्लहइ न हवइ मणि संतोसु ।
 चक्कु दुहिज्जइ रवि-विरहि तहिं कु-वि अन्नु कि दोसु ॥

[६७१]

अह निउत्तिहिं नरिहिं सा वाल
 नेयाविणु निय-भवणि निविण विविह पडिवत्ति कारिवि ।
 अंतेउरि परिखिविय जय-पहाण एह इय वियारिवि ॥
 पत्तावसरि पवत्तिउण विण्हुस्सिरि उवभुत्त ।
 तह जह मयण-हुयासणह समियह कह संवुत्त ॥

[६७२]

अह निसामिय-निवइ-वुत्तंतु
 अ-लहंतु मगंतउ वि नागदत्तु निय-पियहि विरहिण ।
 सुहि-सयणिहिं पूरिउ वि स-घरु मुणिरु उव्वसिउ भूइण ॥
 सोइज्जंतउ सज्जणिहिं खलिहिं खलीकिज्जंतु ।
 निरु परिचिट्ठइ कह कह न नयरि असेसि भमंतु ॥

[६७३]

गलिय-परियणु चइय-सुहि-सयणु
 संपीणिय-पिसुण-मणु दलिय-माणु परितविय-सज्जणु ।
 संपिडिय-डिंभ-यणु चत्त-पाण-भोयण-विलेवणु ॥
 विण्हुस्सिरि तुहुं कहिं गइय चइउ ममं ति भणंतु ।
 दिट्ठउ विण्हुस्सिरि-जुइण निवइण कह-वि भमंतु ॥

६७०. ३. क. एइय.

६७२. ८-९. क. कह कह नयरि.

६७३. १. क. परिहणु.

[६७४]

न उण कहमवि निविड-नेहेण

परिमुक्किय विण्हुस्सिरि अह कयावि हय-विहि-निओइण ।
 निव-दइयहिं सेसियहिं अमरिसेण ओसह-पओइण ॥
 सज्जण-गरहिय-विहिण परिउज्झिय-भोगुवभोय ।
 सा पत्तिय पंचत्तु लहु विहलिय-इह-पर-लोय ॥

[६७५]

अह नराहिवु तीए विरहेण

परिसुन्नउं तिहुयणु वि मन्नमाणु तक्खणि वि मुच्छिउ ।
 तयवत्थ-विण्हुस्सिरिहि उवरि पडिउ परिमउलियच्छिउ ॥
 अह हाहाविरु मंति-यणु विलविरु नयर-पहाणु ।
 कुणइ चिगिच्छ नराहिवह पसरिय-सोय-निहाणु ॥

[६७६]

निवु वि किंचि वि पत्त-वेयन्नु

उवलद्ध-वहुयर-असुहु फुरिय-गरुय-वियलत्त-वइयरु ।
 खणु उट्ठइ खणु सुयइ खणु हसेइ खणु रुयइ दुहयरु ॥
 दइयए पुणु अ-कुणंतियए न कुणइ भोयणु किंपि ।
 न वि य विमुंचइ पिययमहि तसु संनिहि ईसिं पि ॥

[६७७]

न वि य छिविउ वि देइ इयरस्सु

ता सचिविहिं मंतिउण कह वि दिट्ठि वंचिवि नरिंदह ।
 उप्पाडिवि विण्हुस्सिरि खिविय नेउ मज्झम्मि विविणह ॥
 ता अ-नियंतउ निय-दइय भोयणु जलु वि न लेइ ।
 अंसु-जलाविल-नयणु निवु विक्कमजसु विलवेइ ॥

[६७८]

अह नराहिवु स-पिय अ-नियंतु

मा मरिहइ इय समगु सचित्र-जणिण सयलेण मंतिवि ।
 कायव्वउं जह कह वि सत्थु हियउ पहुहु त्ति चित्तिवि ॥
 भणिउ नमेविणु नरवरह पुरउ — देव पसिऊण ।
 भोयणु कुणसु पसन्त-मणु निय-पिययभ दट्ठण ॥

[६७९]

तयणु — कहि कहि कत्थ कत्थत्थि

सा ससि-मुहि विण्हुसिरि इय भणंतु उट्ठेवि नरवर ।
 वयणेण सचिवहं चडिवि तुरइ गहिय-निय-सार-परियरु ॥
 पत्तु तइज्जह लंघणह अंति चउत्थ-दिणम्मि ।
 जत्थ खिवाविय विण्हुसिरि चिट्ठइ तत्थ वणम्मि ॥

[६८०]

ता निरंतरु पूइ-पव्वभार-

किमि-संकुल-सयल-तणु काय-सहस-आवट्ठ-लोयण ।
 बहु-गिद्ध-सिगाल-सय- सुणय-सहस-परिविहिय-भोयण ॥
 विगलिय-दसण कराल-मुह पूइ-गंध-वीभच्छ ।
 दिट्ठ नरिदिण विण्हुसिरि विहय-सहस-पडिहत्थ ॥

[६८१]

अह नराहिवु फुरिय-वेरगु

धिसि जीए निमित्तु मइं सील-रयणु लीलइं कलंकित ।
 परिचत्तु कुल-क्कमु वि सुयण-वग्गु सयलु वि धवक्कित ।
 अब्भुवगय पागय-किरिय वित्थारिय अवक्कित्ति ।
 भुवणि वि अप्पु विगोइयउ तसु एरिस मुत्ति त्ति ॥

६७८. २. क. मरिहइ य. ८. क. मण.

६८०. ९. पडिहच्छ.

६८१. ८. क. भुवण.

[६८२]

इय विचितिरु रज्जु पंजर व

सुहि-सयण वि वंधण व विसय-सुहु वि विस-विडवि-फलु इव ।
 तारुणु वि जल-लवु व जीवियं पि करि-कलह-सवणु व ॥
 तरुणिउ दुग्गइ-सरणिउ व हियउ वि सुर-धणुहु व्व ।
 विग्गहु सयलावइ-गिहु व पिय-संगु वि असुहु व्व ॥

[६८३]

धरिवि हियइण मुणिय-परमत्थु

नीसेसु वि परिहरवि भणिय-वत्थु-वित्थरु खणद्धिण ।
 स-कुडुंवह सयलह वि करिवि सुत्थु सह रज्ज-रिद्धिण ॥
 गंतु तद्दा-विह-मुणि-वरहं पुरउ फुरिय-रोमंचु ।
 गेण्हइ चरणु नराहिवइ अवगय-पाव-पवंचु ॥

[६८४]

तयणु निंदइ पाव-कम्माइं

पडिवज्जइ गुरु-भणिउ पायल्लित्तु तव-चरणु सेवइ ।
 अणुसीलइ मुणि-किरिय मुणइ सयल-सत्थत्थु केवइ ॥
 तह जह जायउ अइरिण वि दुविह-समहिगय-सिक्खु ।
 अणुचरियंतिम-सयल-विहि सहलीकय-निय- दिक्खु ॥

[६८५]

खविवि गुरुयरु पाव-पब्भारु

उवसंचिवि सुकय-भरु परिहरेवि तणु इहु उरालिउ ।
 तइयम्मि सुर-घरि गयउ नागदत्तु पुणु दुह-करालिउ ॥
 समुवज्जिय-गुरु-पाव-भरु पसरिय-दुह-पब्भारि ।
 मरिवि चउ-ग्गइ-भव-गहणि निवडिउ भव-कंतारि ॥

[६८६]

अह ठिइ-वखइ सुकय-कय-रक्खु
 सो तस्सु सुरालयह चविवि पवर-वासर-मुहुत्तिण ।
 सिरि-विक्रमजस-तियसु नयरि रयण-पुरि सुप्पवित्तिण ॥
 सिविण-सइण उवसइयउ कसु वि महिम्भह पुत्तु ।
 जायउ कय-सुहि-सयण-सुहु बहु-लक्खण-संजुत्तु ॥

[६८७]

तयणु जणइण सिविण-अणुरुवु
 जिणधम्म इय नंदणह दिण्णु नामु गरुयरिण रिद्धिण ।
 कम-जोगिण वालगु वि सहिउ सरय-ससि-सुद्ध-बुद्धिण ॥
 गुरुहु पसाइण पत्तु लहु सयल-कलोयहि-पारि ।
 तह संपाविय-जस-पसरु जिण-सासणह वियारि ॥

[६८८]

काल-जोगिण कित्ति-सेसत्ति
 संपन्नइ तप्पियरि मिलिवि सयल-सज्जणिण सो च्चिय ।
 तम्मंदिरि पहु विहिउ तयणु तेण उवलद्ध जच्चिय ॥
 गुरु-गुण-धम्म-समज्जिणिय महियल-पयड-पयास ।
 निरुवम-कित्ति-पुरंधि निय- पढ-पंडुरिय-दसास ॥

[६८९]

एत्थ अंतरि भमिवि संसारि
 सिरि-सीहउरम्मि पुरि नागदत्त-जीवु वि स-कम्मिण ।
 उववन्नु तहा-विहह कसु वि दियह गिहि पुत्त-भाविण ॥
 कोहण-पगइ स-मच्छरित अ-विहिय-स-कुलायारु ।
 अग्गिसम्म-नामिण पयड अमुणिय-वेय-वियारु ॥

[६९०]

अह तहाविह-गुरुहु पय-मूलि
 परिवायग-वउ गहिवि परियडंतु वसुहहं समग्गहं ।
 निय-धम्मिण पत्त-जसु मज्झि वाल-तवसिहिं उदग्गहं ॥
 विट्ठिहि निओइण रयणउर-निव-भवणम्मि पहुत्तु ।
 अह नरवाहण-नरवरिण निसुणिवि तव-वुत्तंतु ॥

[६९१]

भणिउ - महरिसि कुणसु तुहुं अज्जु
 मह मंदिरि पारणउ तयणु तेण वालय-तवस्सिण ।
 जिणधम्मु तहिं गयउ दट्ठु फुरिय-रोसिण हयासिण ॥
 भणिउ - नराहिव पारणउं तुह घरि करिसु अवस्सु ।
 महियल-गयह अहो-मुहह वणियह जइ एयस्सु ॥

[६९२]

ठविवि पट्ठिहिं कंस-पत्तीए
 उण्हणहु पायस-असणु देसि जमिह मइं अज्जु एरिसु ।
 गोसम्मि वि आयरिण गहिउ नियमु चिट्ठेइ असरिसु ॥
 अह नरनाहिण विहि-वसिण निव्वंधिण जिणधम्मु ।
 भणिवि अणिच्छंतु वि कह-वि काराविउ तं कम्म ॥

[६९३]

तयणु अगहिय-नामु सु हयासु
 उण्हणहु पायस-असणु सणिउ सणिउ भुंजइ पहट्ठउ ।
 जिणधम्मु वि तब्भणिय-विहिण सुद्ध-महियलि निसिट्ठउ ॥
 पट्ठि निविट्ठण्हण्हयर-कंस-पत्ति-दाहत्तु ।
 भावइ भव-उव्विग्ग-मणु विमल-विवेय-पवित्तु ॥

[६९४]

अहह अरि जिय करिसि म म रोसु
 इयरस्सु कस्सु वि उवरि विहि-वसेण कु व कु व न पावइ ।
 भव-विविणि दुहावणइ मण-अगोयर वि विविह आवइ ॥
 निय-सुह-असुहइं पुव्व-भव- समुवज्जियइं चएवि ।
 को गिण्हइ जसु अवजसु व भहु अभहु व देवि ॥

[६९५]

जलिर-मंदिर-सरिसु संसारु
 निस्वद्वु मोक्ख-पुरु दुहय विसय सुह-हैउ सिव-पहु ।
 तणु चंचल धम्म थिरु सुहउ सुगुरु खलयणु दुहावहु ॥
 अप्पु वि अ-नियंतिउ पिसुणु सु-नियंतिउ सु जि मित्तु ।
 ता जिय वट्टसु इयरवरि राय-दोस चइत्तु ॥

[६९६]

जलहि-सुरगिरि-गहिर-थिर-मणह
 इय तस्सु विचिंतिरह सो हयासु बालय-तवस्सिउ ।
 अइ-मंथरु भुंजिउण उण्ह-उण्हु परमन्तु हरिसिउ ॥
 सेट्ठिहि पट्ठिहि कह कह वि जा उप्पाडइ पत्ति ।
 ता उक्खिण्डिय स रुहिर-वस- मंस-न्हारु-जुय त्ति ॥

[६९७]

अहह धिसि धिसि पाव-तवसिण
 किह एइण धम्म-निहि पुरिस-रयणु एरिसु विडंविउ ।
 निक्कारणि निवइण वि किह अ-क्कज्जु एहु एहु कराविउ ॥
 नहि पर-लोइ वि निय-कयहं सुह-असुहहं संसारि ।
 छुट्ठिज्जइ गुरु-गुरुएहिं वि विसम-विवागि अ-सारि ॥

[६९८]

इयं निसामिरु देव-गुरु-वयण-

परमामय-सित्त-तणु राय-दोस-परिहरिय-माणसु ।
 आगंतुण निय-भवणि बहु-दुहत्तु निय-कज्ज-अणलसु ॥
 मेलिवि संघु चउव्विहु वि तह सुहि-सज्जण-लोउ ।
 विहिउण पुय-सक्कारु तसु सो निय-कुल-उज्जोउ ॥

[६९९]

करिवि निय-घर-सुत्थु सुहि-सयण-

धण-धन्नु परिच्चइवि धरिवि हियइ जिणनाह-सासणु ।
 पडिच्चज्जिवि वर-वरणु गंतु गिरिहिं गेणहेवि अणसणु ॥
 पुव्व-दिसिहिं उस्सग्गि ठिउ गमइ पणरस दिणाणि ।
 इय सेसासु वि तिसु दिसिसु पिहु पिहु पन्नरसाणि ॥

[७००]

इय दु-मासिउ उग्गु तव-कम्म

अइ-दुक्करतरु करिवि ढंक्क-कंक्क-वग-उलुग-कागिहिं ।
 सिंचाण-सिगाल-विग-वण-विराल-भल्लुंकि-सुणगिहिं ॥
 खज्जिर-पट्टि-पणसु सुर-सिहरि-सिहर-थिर-चित्तु ।
 मरिवि सु हुयउ सुराहिवइ सोहम्मम्मि पवित्तु ॥

[७०१]

सु वि तहाविह-नियय-दुच्चरिय-

परित्थेइय-सुहि-सयणु वाल-किरिय-परिसीलणुज्जउ ।
 बुह-वग्गिण अवगणिउ मरिवि नियय-दुक्कय-विइज्जउ ॥
 अग्गिसम्म सुहम्म-सुर-मंदिरि तियसिंदस्सु ।
 एरावणु वाहणु हुयउ वसिण स-कय-कम्मस्सु ॥

[७०२]

पत्त-अवसरु विहिय-सिंगारु

अभिओगिय-सुर-गणिण नीउ पुरउ तियसाहिरायह ।
 तदंसणि करिवरु वि अणुसरंतु गरुयर-विसायह ॥
 चिक्कारारव-भरिय-दिसि तसिउ पयट्टउ जाव ।
 वज्जंकुस-करु तियस-पहु तहिं आरुढउ ताव ॥

[७०३]

तयणु दुगुणीहुयउ करि-राउ

तियसिंदु वि दुगुण-तणु चउ-सरीरु अह हत्थि-नाहु वि ।
 सुर-सामि वि चउ-गुणिउ तयणु अट्ट-गुण हूय ते दु-वि ॥
 किं बहुइण तह तह सुइरु खेइवि गरुय-विसाइ ।
 आरुढउ तियसाहिवइ तइयहं तहिं करि-राइ ॥

[७०४]

इय निरंतरु तेसि दोण्हं पि

तियसेसर-गयरायहं फुरिय-गरुय-सुह-दुह-विसेसहं ।
 सुइरज्जिय-निय-नियय- कम्म-वसिण गच्छंत-दिवसहं ॥
 पुव्वयरु वि करिवरु चइवि पडियउ भवि चउरंगि ।
 धम्मिय-जण-उक्कंप-यरि पसरिय-दुह-सव्वंगि ॥

[७०५]

तियस-सामि वि चविवि ठिइ-खइण

सिरि-हत्थिणाग-प्पुरिहिं आससेण-मेइणि-मयंकह ।
 सहदेविहि पिययमह कुच्छि-कमलि अणहुव-कलंकह ॥
 चउदह-सिप्पिणुवसइयउ हुउ गुण-रयण-निहाणु ।
 नंदणु भुवणाणंद-यरु सणतुकुमारभिहाणु ॥

[७०६]

भमिवि चउ-गइ-भव-अरण्णम्मि
 बहु-भेय-परिप्फुरिय- जम्म-मरण-सहसिहिं कयत्थिउ ।
 विलवंतउ पर-वसिउ दास-पेस-अधणत्त-दुत्थिउ ॥
 तारिस-निय-कम्मह वसिण अभिहाणिण असियक्खु ।
 हुउ वेयइह-महागिरिहिं एरावण-जिउ जवखु ॥

[७०७]

इय समासिण कहिवि बुत्तंतु
 तुह संतिउ मुणि-वसहु अच्चिमालि अन्नत्थ विहरिउ ।
 तुह अंतर-वास-कइ भाणुवेगु पुणु गहिवि कुमरिउ ॥
 मह वयणिण माणस-सरह सविह-देसि गंतूण ।
 ठिउ पिय-संगम-नामु पुरु सुर-पुर-समु रइऊण ॥

[७०८]

तयणु तइयहं तह तुमं तेण
 परिणाविउ अट्ट निय- दुहिय किं तु तुह पाय-जुयलह ।
 पत्थाविण सेव हउं करिसु धरिवि इहु मज्झि हिययह ॥
 तइं मिल्लेविणु एक्कलउ भाणुवेगु निय-ठाणि ।
 गउ ता पहु मरिसिज्ज तुहुं इहि अवराह-पयाणि ॥

[७०९]

चंडवेगिण भणिवि इय कुमरु
 परिणाविउ वित्थरिण कन्नयाहं तहं सउ अणूणउं ।
 ता भुंजइ विसय-सुहु गरुय-खयर-रज्जिण सम्वाणउं ॥
 चंडवेग-खयरिंदु पुणु स-कुडुंव वि निय-रिद्धि ।
 सणतुकुमारह देइ लहु सारय-ससि-सम-बुद्धि ॥

[७१०]

अह तद्वाविह-गुरुहं पय-मूलि
 विज्जाहर-चक्कवइ एहु गंतु चारित्तु सेवइ ।
 इय गच्छइ कालु कु-वि कुमर-वरिण पुणु अज्जु केम्बइ ॥
 अम्हं पुरउ समग्गहं वि संलत्तउ एगंति ।
 जह कीलण-कइ एइ लहु मानस-सर-सामंति ॥

[७११]

ता सुनंदा-पमुह-दइयार्हि
 सारेण य परियरिण विहिय-सेवु इह अज्जउत्तउ ।
 जावागउ ताव नर- रयण एत्थ तं पि हु पहुत्तउ ॥
 एत्थंतारि कयलीहरह वियसिय-मुह-अरविंदु ।
 उट्ठेविणु नीहरइ कुरु- वंस-गयण-रयणिंदु ॥

[७१२]

तयणु दो वि हु विहिय-तक्काल-
 पाउग्ग-विहाण लहु जणिय-सयण-आणंद-वित्थर ।
 पुच्चज्जिय-तियस-गिरि- तुंग-पुण्ण-पव्वार-सुंदर ॥
 भुवणब्भंतर-वित्थरिय- निम्मल-कित्ति-कलाव ।
 सिरि-वेयइह-महागिरिहिं गया ति सरल-सहाव ॥

[७१३]

ता विसेसिण खयर-सेणीसु
 दोसुं पि सच्चायरिण नियय आण अइरिण पयारिवि ।
 पणमंतहं नहयरहं उच्चिउ रज्ज-अहिसेउ कारिवि ॥
 परिणेविणु नाणा-विहउ विज्जाहर-कुमरीउ ।
 अह अप्पिण वियसिय-मुहिउ वेप्पिणु अंतोउरीउ ॥

[७१४]

सूर-नरवइ-तणय-वयणेण

निसुणेविणु जह जणय- जणणि-सयण चिट्ठंति दुक्खिण ।
 आऊरिय-गयण-यल्लु विविह-खयर-खोणिंद-लक्खिण ॥
 निय-माहणु समंगह वि जयह मज्झि पयडंतु ।
 सणतुकुमारु कुमार-वरु हत्थिणाग-पुरि पत्तु ॥

[७१५]

तयणु स-हरिसु जणणि-जणयाहं

अहिणंदइ पय-कमल कुणइ गरुय-पडिवत्ति सयणहं ।
 संभूसइ पणइ-यण जणइ तोसु जय-जंतु-वयणहं ॥
 सविह-निवेसिय-सूर-सुय- वयणिण निय-वुत्तंतु ।
 जणणी-जणयाइय-जणहं कहइ साइ-पज्जंतु ॥

[७१६]

अह निहित्तु व अमय-कुंडम्मि

संपाविय-सुरतरु व गिह-पसूय-वर-कामधेणु व ।
 उवलद्ध-वितामणि व चक्कवट्ठि-रज्जाहिसित्तु व ॥
 आससेण-वसुहाहिवइ निय-सुहि-सयण-समेउ ।
 चित्तइ पसरिय-हरिस-भरु विलसिर-गरुय-विवेउ ॥

[७१७]

अहह धीरिहिं सुकुल-उप्पत्ति

अच्चब्भुय-रूव-सिरि जीवियवु उवसंग-वज्जिउ ।
 पंडिच्चु जयम्महिउ विउल-भोग-धणु स-भुय-अज्जिउ ॥
 रज्जु जयस्स चमक्क-यरु कित्ति परक्कम-सार ।
 लब्भइ धम्म-वसिण भुवणि विलसिर-गुरु-वित्थार ॥

[७१८]

इय-विचितिरु गरुय-चडयरिण

कारेवि वद्धावणउं निय-पुरम्मि सयलम्मि निवइण ।
 निय-रज्जि निवेसिउण कुमर-रयणु पसरंत-रिद्धिण ॥
 अणुजाणाविवि सुहि-सयण गुरुयण-भत्ति करेवि ।
 चारय-बंध विमोइउण जिणवर सक्कारेवि ॥

[७१९]

कसु वि तारिस-गुरुहु पय-मूलि

वहु-नरवइ-सुय-सहिउ स-दइओ वि विस्संभराहिबु ।
 निसुणेविणु धम्म-कह हियइ धरिवि जिण-वयणु कय-सिबु ॥
 संसारिय-सुह-विरय-मणु पडिवज्जिवि चारित्तु ।
 आससेणु सो राय-रिसि सु-गइहिं गयउ पवित्तु ॥

[७२०]

काल-जोगिण पुण सउण्णेहिं

भरहेसर-चक्कवइ- विहिण सुहिण छक्खंड-वसुमइ
 उवसाहिय अणुकमिण वरिस-सहस-कालम्मि अइगइ ॥
 वहुविह-समर-वसुंधरहं पसरिय-कित्ति-लएण ।
 सणतुकुमारिण स-भुय-वल- पाविय-अब्भुदएण ॥

[७२१]

अह सुनंदा-नाम-थी-रयण-

पमुहाण जयब्भहिय- पिययमाण चउसट्ठि-सहसहं
 अच्चब्भुय-भुय-वलहं नरवइण वत्तीस-सहसहं ॥
 सिंधुर-तुरय-रहाहं पिहु पिहु चउरासी लक्ख ।
 नव निहिं चउदह रयण मण-इच्छिय-वियरण-दक्ख ॥

[७२२]

सुइर-सचिय-सुकय-जोगेण

इयरो वि भरहाहिवइ- उचिउ विहउ अइरिण समज्जिवि ।
 संपत्तउ निय-नयरि कित्ति-दइय दह-दिहि विसज्जिवि ॥
 एत्थंतरि सोहम्मिण सुर-राइण साणंदु ।
 दिइठु तहाविह-सिरि-सुहउ सणतुकुमारु नरिंदु ॥

[७२३]

तयणु सायरु भणिउ वेसमणु

मह वयणिण भइ लहु पुरउ गंतु सहदेवि-तणयह ।
 चक्किस्सु चउत्थयह सोल-सहस-वर-जक्ख-पणयह ॥
 सणतुकुमारह एहु मह कोसल्लिउ वियरेज्ज ।
 तह तुहुं तसु चक्काहिवइ- रज्जहिसेउ करेज्ज ॥

[७२४]

ता कयत्थउ अप्पु मन्नंतु

आयसिण निय-पहुहु तुरिउ तुरिउ सहरिस्सु नमिप्पिणु ।
 सीहासण-छत्त-वर- मउड-हार-रयणाइं वेप्पिणु ॥
 कुंडल-चामर-पाउयहं जुयलइं तह वर-माल ।
 पायवीढ-रयणिण सहिय विलसिर-सिरिहि वम्बाल ॥

[७२५]

गंतु गयउर-नयरि कुरु-वंस-

जस-कलसह पय-पुरउ विणय-नमिरु वेसमणु जंपइ ।
 सोहम्मिय-सुर-वरिण पेसिउ म्हि तुह पुरउ संपइ ॥
 तह कोसल्लिउ दिव्वु एहु पेसिउ तुम्हहं जोगु ।
 काराविउ पुणु चक्कवइ- रज्जहिसेउ उदग्गु ॥

[७२६]

जेण पच्छिम-जम्मि किल जत्थ

सुर-मंदिरि आसि तुहुं गरुय-रिद्धि-वित्थरु पुरंदरु ।
 सोहम्मि तहिं पि इहु हुयउ एण्हि सुर-नियर-सुंदरु ॥
 इय तुह गुरु-बंधव-मइहिं कारावइ पडिवत्ति ।
 तह मह मुहिण महायरिण तुम्ह पयासइ भत्ति ॥

[७२७]

इय सुणेविणु चक्कि परिओस-

वियसंत-वयणंबुरुहु कोसलीउ सयलु वि पडिच्छइ ।
 वेसमणह पुणु पवरु स-सविहम्मि आसणु पयच्छइ ॥
 एत्थंतारि सुरु वेसमणु अभिओगिय-तियसेहिं ।
 जोयण-महिहिं समुद्धरिय- रय-कयवर-तणएहिं ॥

[७२८]

वइर-मरगय-पुलय-वेरुलिय-

ससि-सूरकंत-प्पमुह पंच-वन्न-रयणिहिं विणिम्मिउ ।
 निय-किरणिहिं अवहरिय- तिमिरु रयण-पेढउं कराविउ ।
 तदुवरि निरुवम-निय-महिम- निज्जिय-तियस-विमाणु ।
 अहिसेयहं मंडवु विहिउ तिहुयण-सिरिहि निहाणु ॥

[७२९]

तस्सु अंतरि पुव्व-दिसि-समुहु

सीहासणु संठविवि पायवीदु तहि पुरउ ठाविवि ।
 सु-मुहुत्तिण नर-रयणु पणय-पुव्वु आसणि निवेसिवि ॥
 अह खीरोय-मदोयहिहि मणि-कंचण-कलसेहिं ।
 आणेविवि निम्मलु सलिलु अभिओगिय-तियसेहिं ॥

[७३०]

तयणु मागह-गग-वरदाम-

पमुहुत्तिम-तिथ-जल कुसुम-गंध-ओसहि गहेविणु ।
 जय जय चिरु नर-रयण महियलि त्ति पुणु पुणु भणेविणु ॥
 विज्जाहर-नर-सुर-गणिहि मंगलि पयडिज्जंति ।
 मग्गण-सयण-किमिच्छियहं इच्छिइ वियरिज्जंति ॥

[७३१]

पडह-मदल-तिलिम-ढक्काहिं

कंसालय-ताल-वर वंस-वेणि-काहलिय-वुक्कहिं ।
 वज्जंतिहिं पडु-रविण करडि-भंभ-भेरिय-हुड्डक्कहिं ॥
 नट्टारंभि पयडियहिं तहिं आगंतु खणेण ।
 रंभ-तिलोत्तिम-उव्वसिहिं सुर-सामिहि वयणेण ॥

[७३२]

अइ-महंतिण विहव-जोएण

चक्काहिव-रज्ज-अहिसेय-महिम वेसमणु विरइवि ।
 उवसाहइ सुरवइहि पुरउ पुव्व-वुत्तंतु सयलु वि ॥
 सणतुकुमारु वि नर-रयण पाविय-चक्कवइत्तु ।
 उवभुंजइ छक्खंड महि असम-सुहामय-सित्तु ॥

[७३३]

अवर-वासरि स-परिवारस्सु

सोयामिणि-नाडयह रंग-मज्झि सहरिसुवविट्ठह ।
 कय-भूसण-सयल-तणु तियसु एगु ईसाण-कप्पह ॥
 नियय-पहा-पसरुवहसिय-सेस-तियस-तणु-कंति ।
 कज्ज-वसिण संपत्तु सुर-सामिहि सविहम्मि त्ति ॥

[७३४]

अह सुरिदिण विहिय-सक्कार

परिसाहिय-कज्ज-विहि नियय-ठाणि सो तियसु पत्तउ ।
 स-वियक्कु सोहम्मिइहि सुरिहि तयणु तियसिंदु वुत्तउ ॥
 जह पहु एइण सुरवरिण पसरिय-तेय-भराहं ।
 निय-तणु कंतिण पह हरिय सन्वेसिं पि सुराहं ॥

[७३५]

तयणु पभणिउ तियस-नाहेण

नणु एइण पुव्व-भवि विउल-भाव-सुद्धिण पवित्तिण ।
 संचिण्णु आयंविलय- वद्धमाणु तवु एग-चित्तिण ॥
 इय तव-तेइण तेण इहु असरिस-कंति-कलावु ।
 हुयउ तियसु ईसाण- सुर-पहु-सम-सिरि-सम्भावु ॥

[७३६]

पुण वि पणमिवि भणिउ तियसेहिं

पहु पसिय कहेसु नणु भुवण-मज्झि किं कसु वि अन्नह ।
 एयारिस-तेय-सिरि अत्थि एत्थ चिर-चिन्न-पुन्नह ॥
 ईसि हसेविणु सुर-वइण तयणु भणिउ — नणु हंत ।
 एयह पुण्णइं काइं कव तेय-स्सिरि विलसंत ॥

[७३७]

का व अवरह ति-जय-रंगम्मि

विलसंतह खयर-सुर- असुर-पहुहु सयलह वि मिलियह ।
 पुव्वज्जिय-तव-सिरि व देह-पह व जा मणुय-मित्तह ॥
 आससेण-कुल-कमल-सर- मंडण-कलहंसस्सु ।
 सणतुकुमार-नराहिवह ससहर-विमल-जसस्सु ॥

[७३८]

एत्थ-अंतरि तियस-पहु-सहं

मज्झिम्मि वि सुर-कुमर दोणिं किंचि संजाय-मच्छर ।
 नणु माणव-मेत्तयह इहु घडेइ कह इय विचिंतिर ॥
 तियसराय-वयण-स्सवण- समणंतरु पसरंत ।
 कुणहिं संक पत्थुय-विसइ तयणंतरु तूरंत ॥

[७३९]

तियस-सत्तिण वड्डय-रूवेण

सिरि-गयउर-नयरि लहु पत्त तयणु दोवार-पालिण ।
 संभालिय दो वि तसु चक्कवइहि ते अइर-कालिण ॥
 तयणु पवेसाविय लहु वि जवणिय-अंतरिएण ।
 तक्खणु सणतुकुमारिण वि कारिय-मज्जणएण ॥

[७४०]

भणिउ — साहह केण कज्जेण

इह आगय तुम्भि अह भणहिं हरिस-वियसंत-लोयण ।
 लहु जवणिय-अंतरिण दिट्ठ-चलण-अंगुट्ठ वंभण ॥
 जह — पहु तुह रूव-स्सिरिहि अवलोयण-कज्जेण ।
 दूरह आगय अम्हि अह जंपिउ चक्कहरेण ॥

[७४१]

एहु जइ ता तुम्हि अवरणिह

आगच्छह मह पुरउ दो वि भइ अत्थाण-मंडवि ।
 जिह पेच्छह मइं विहिय- सव्व-अंग-सिंमारु पुणरवि ॥
 इय चक्काहिव-भासियउं सुणिवि तियस ते ताव ।
 गमहिं कहिं चि वि चक्कवइ सहं वईसइ जाव ॥

[७४२]

अह पढंतिण वंदि-विंदेण

गायंतिहिं गायणिहिं नच्चिरेहिं नड-नट-जल्लिहिं ।
 किज्जंतिहिं मंगलिहिं अकय-सुकय-जण-हियय-सल्लिहिं ॥
 मग्गण-सयहं मणिच्छियइ वियरिज्जंतइ दाणि ।
 चक्क-प्पहुहु नियड्डियइ इय मज्जणय-विहाणि ॥

[७४३]

संख-सहिण मुणिय-मज्झणह-

भंकारि भेरि-रविण चार-तरुणि-कहियम्मि अवसरि ।
 वीसंतइ तूर-रवि सेवंगम्मि गच्छंति निय-वरि ॥
 नच्चणि-नड-नटारइहिं निय-निय-ठाण-गएहिं ।
 सयलेहिं य अहिगारिइहिं खेय-विणोभय-रएहिं ॥

[७४४]

लहु मिलंतिहिं धावमाणेहिं

पडिसवणिय-माणविहिं वज्जिरेहिं अवसरिय-संखिहिं ।
 परिसोहिज्जंतियहिं अतिहि-सत्तसालहिं असंखिहिं ॥
 अग्गासणियग-वंभणिहिं सज्जीकिज्जंतेहिं ।
 किविणाणाह-वणीमगहं भत्तिहिं दिज्जंतेहिं ॥

[७४५]

वार-तरुणिहिं सारविज्जंति

निव-भोयण-वेइयए वेज्ज-मंत-वाइएहिं पहुत्तिहिं ।
 भुंजय-जणि आगयइ वइसदेव-आहुइहिं हुंतिहिं ॥
 तुरिउ चकोरय-पंजरिहिं संचारिज्जंतेहिं ।
 धायस-पिंडिहिं तरु-सिहर- फलगि खिविज्जंतेहिं ॥

७४२. २. क. गातिहि.; ४. क. किज्जंतिहि. ९. इमय.

७४४ २. क. माणविहि. ९. क. भत्तिहि. ख. भात्तिहि.

[७४६]

सालि-सिहरिणि-सूव-पक्कन्न

महु-सप्पि-तीमण-दहिय- दुद्ध-पउर-पाणय सु-वंजण ।
 लहु महुर-कसाय-कडु- तित्त-लवण-हिय भुवण-रंजण ॥
 निवइ-निउत्तय-माणविहिं रसवइ सुह-सय-लब्भ ।
 निप्पाइय अइरिण-जणिय- बुद्धिह-धाउ-संदब्भ ॥

[७४७]

तयणु सक्कर-दक्ख-खज्जूर-

अक्खोड-दाडिम-कलम- सालि-दालि-वंजण-सुसक्किय ।
 घय-उण्ह लवण-स्सिरिय सुट्ठि-सेव-मोयग-मुरुक्किय ॥
 वर सुकुमारिय सक्कुलिय मंडिय भुडुहुडिया य ।
 वेज्ज-विहिण भुंजय-जुइण चक्कवइण भुत्ता य ॥

[७४८]

अह लवंगय-एल-घणसार-

जंवीरिय-जाइफल- तय-तमाल-दल-जाइवत्तिय ।
 कक्कोलय-पूगिफल- नागवल्लि-कप्पूर-वत्तिय ॥
 जहरिहु वियरिय सेवयहं नमिरुत्तिम-अंगाहं ।
 तयणंतरु तिण गहिय-रस इय-सयलहं भोगाहं ॥

[७४९]

तयणु मिगमय-परिमलुंगार-

हरियंदण-घुसिण-सिरिखंड-अगुरु-कप्पूर-पंकिण ।
 सयवत्ति-चंपय-करुणि- जाइ-कुसुम-दल-परिमलंकिण ॥
 सुकय-विवाग-सहस्स-भवु करिवि विलेवणु अंगि ।
 ओलगाविवि आहरण सुर-विइणण सव्वंगि ॥

[७५०]

अह सदाविय-कंति-पद्भार-

अवहत्थिय-सुर-अगुर- तारयालि-ससहर-दिवायर ।
 निम्माणय-कम्म-कय- संधि-बंधस-व्वंग-सुंदरु ॥
 कय-असरिस-सिगार-विहि परिहिय-देव-दुगुल्लु ।
 वंदि-विंद-उग्घुट्ट-जसु निय-परियण-सोहिस्सु ॥

[७५१]

सच्च-अवसरि विउल-अत्थाण-

वर-मंडवि उवविसिवि निय-निउत्त-पुरिसेहिं स-हरिसु ।
 सदावइ चक्कवइ वडुय ते वि तहिं एंति असरिसु ॥
 हरिसु वहांता निय-मणिण किं पुण चक्कवइम्मि ।
 सच्चवियम्मि विसेसयर विरइय-सिगारम्मि ॥

[७५२]

अह धिसि धिसि वि-रसु संसार-

जमिमस्सु वि नरवरह एत्तिण वि अंतरि इमैरिस ।
 संजायइ विसम दस जणिय-सुयण-सुहि-ताव-पगरिस ॥
 इय परिचिंतितर तियस दु-वि लहु विहलिय-गुह-छाय ।
 भणिय नरिदिण - तुम्हि किह दीसह हय-मुह-राय ॥

[७५३]

अह पयंपहिं तियस - चविकद

कि न नियहि नियय-तणु जमिह आसि जो कंति-वित्थरु ।
 तुह मज्जण-क्कालि गुरु न ण्हि तयणु सहस नि नरवरु ॥
 नणु किं ण्ह भणंति इय चिंतितर निय-तणु जाव ।
 नियद निरिक्खद ससि-रसिण ओटलियं पि व ताव ॥

[७५४]

तयणु तक्खणु मणु समुक्खिवि
 छक्खंड-खोणीयलहं नवहं निहिहिं चउदहहं रयणहं ।
 वत्तीस-सहसहं गरुय - मउड-वद्ध-नरवइहिं अणहहं ॥
 जक्खहं सोलस-सहस-परिसंखहं आण-कराहं ।
 चउसट्ठि य सहसहं सुकुल- बिलयहं भत्ति-पराहं ॥

[७५५]

अ-थिरु जोव्वणु धणु अ-साहीणु
 सुहि-सयणु स-अत्थ-रुइ सलिल-विंदु-चंचलु सरीरु वि ।
 इय दुहयरि भव-गहणि रमइ किह णु इह पुरिसु धीरु वि ॥
 इय चित्तिरु उव्विग-मणु गहिउ-क्रामु चारित्तु ।
 सणतुकुमारु समुल्लवइ भव-कंतार-विरत्तु ॥

[७५६]

अहह अहमिह भइ तुम्हेहिं
 नित्थारिउ भवु जत्तिहिं वितह-रुव-अहिमाण-घत्थउ ।
 बुड्डंतु महन्नवहं मज्झि देवि निय दो-वि हत्थ उ ॥
 तयणु तियस वज्जरहिं मणु चक्क-प्पहुहु मुणेवि ।
 धन्नु महायस तुहुं जि पर जो एत्तियमेत्ते वि ॥

[७५७]

विलिय-कारणि चइवि चक्कित्तु
 चारित्त-गहणूसुयउ हुयउ जमिह तुह अज्ज दुज्जय ।
 संकंत य संति तणु- मज्झि रोग ओसह-अ-सज्जय ॥
 नणु कह जाणह तुब्भि इय चक्कवइण पुट्ठम्मि ।
 पयडिय-रुविहि सुरिहि सुरपहु-वइयरि सिट्ठम्मि ॥

[७५८]

अहह धिसि धिसि कम्म-परिणाभु

कु-वि दारुणु भुवणह वि अइव तुच्छ संपय समग्ग वि ।
 चलु परियणु मणु अथिरु सरय-अब्भ-सम दइय-संग वि ॥
 तणु पुणु एहु अणत्थ-फलु सयलासुइहि निहाणु ।
 अ-बुह-जणिय-पडिकम्म-विहि वितह-रुव-अभिमाणु ॥

[७५९]

जमिह एयह पढम-उप्पत्ति-

हेऊ वि विवेइ-जण- गरहणिज्जु उव्वेय-कारणु ।
 पगईए वि निग्गुणउं नवहिं असुइ-विवरिहिं दुहावणु ॥
 कप्पूरागरु-मिगमयहं बहु-भोगुवभोगाहं ।
 एहु सरीरु विणास-यरु दुह-यरु निस्संगाहं ॥

[७६०]

सुक्क-सोणिय-रुहिर-वस-मंस-

मज्जासुइ-पूइ-रस- मुत्त-अंत-पित्त-प्पलाविउ ।
 नव-छिहु मलाविलउं विहिण असुइ-दलिएहि घडाविउ ॥
 इय जह जह परिचितियइ तणुहु सुइत्तणु किंपि ।
 तह तह दीसइ असुइमउ सयलु वि विवुहेहिं पि ॥

[७६१]

जाव अज्ज वि सयण साहीण

जा लच्छि न परिहरइ जाव भियग वटंति वस-गय ।
 जा पिययम पिय-करिय जाव आण खंडहिं न अंगय ॥
 जाव न जायइ विहुर-यरु तणु परिणाम-असारु ।
 ता क-वि कित्तज्ज धम्म-विहि पर-भव-कय-माहारु ॥

[७६२]

इय विचिंतिरु मेरु-थिर-चित्तु
 कुरु-वंसह जस-कलसु आससेण-नरनाह-नंदणु ।
 उज्जेविणु धण-रयण- सयण-सुहड-करि-तुरय-संदणु ॥
 बहु-वित्थरिण पहाविउण जिण-वर-तित्थु पवित्तु ।
 उसहदत्त-सूरिहि पुरउ पडिवज्जइ चारि ॥

[७६३]

अहह नरवर चरिउ अणुसरिउ
 तइ भरह-नराहिवह वसुह सयल लीलइ चइंतिण ।
 आराहिउ जिणवरहं गुरुहं वयणु इय उज्जमंतिण ॥
 इय उववूहिर पय नमिर सणतुकुमार-मुणिस्सु ।
 तियस गंतु वइयरु सयलु साहइ तियसिंदस्सु ॥

[७६४]

किं तु सज्जण ते जि ति जि दइय
 ति जि नरवर ते ज्जि सुहि ति ज्जि तणयं ति जि निय-सहोयर ।
 ति जि संदण ति ज्जि भड ति जि तुरंग ति जि गंध-सिंधुर ॥
 ते ज्जि चउदह रयण ति जि जक्खहं सोल सहस्स ।
 पुट्ठि न छड्ढहि निय-पहुहु सणतुकुमार-मुणिस्स ॥

[७६५]

अहह सामिय पणय-कारुणिय
 विलवंतउ भिच्च-यणु सयलु एहु किह किह वि उज्जसि ।
 परिवालसु किच्चिय वि दियह वलिवि एमेव सुज्जसि ॥
 पुव्वि पि हु भरहाहिवह उसह-जिणिद-मुयस्सु ।
 जायउं केवल-नाण-धणु निय-पय-पालंतस्सु ॥

७६२. २. क. कुरुवंसह.

७६४. ६ क. ति जि चठ°

[७६६]

कह व भुय-वल-दलिय-रिउ-कुलह
 तुह नाह विरहिण भुवणु विविह-खुद-विदविउ हविहइ ।
 कु व अ-सरणु विलविरह एणिह तस्सु उवयारु करिहइ ॥
 इय विलवंत परिभमिय सयल ति जा छम्मास ।
 विगय-त्ताण अणाह परिमिलिर-गुरु-नीसास ॥

[७६७]

राय-रिसिण वि तियस-गिरि-सिहर-
 थिर-चित्तिण सीह-अवलोइएण वि हु ति न निरिक्खिय ।
 तयणंतरु निय-निय- ठाणि पत्त अच्चंत-दुक्खिय ॥
 राय-रिसी वि हु पुव्व-कय- भोग-हलिय-कम्मंति ।
 एगागी उज्जय-हियउ चरणि जणिय-जम्मंति ॥

[७६८]

विहिय-छट्टह तवह पज्जंति
 गुरु-वयणिण अन्नयरि ठाणि गंतु विहरंतु मह-रिसि ।
 पुव्वज्जिय-असुह-निय- कम्म-सेस-उदयम्मि असरिसि ॥
 गोयर-चरियहं परिभमिरु कत्थ वि भवणि लहेइ ।
 छेलिय-तक्किण उल्लियउ वीणाउरु भुंजेइ ॥

[७६९]

तयणु वेयण सीसि तणु-दाहु
 उक्कोउ पुणु लोयणहं कुच्छि-सल्ल पाउम्मि अरिसय ।
 वच्छ-त्थलि तोडु करि कंपु पाय-मूलेसु रप्फय ॥
 पुट्टि जलोयरु कंधरहं गंड-माल खय-काल ।
 पाउब्भुय सव्वंगि पुणु कुट्ट-व्वाहि कराल ॥

[७७०]

इय दुरंतिहिं जीय-पज्जंत-

समयावह-दुहयरिहिं हुयहिं वहुहिं अन्निहिं वि वाहिहिं ।
 सयलस्सु वि भुवण-यल- जणहु जणिय-गुरु-हियय-दाहिहिं ॥
 सुरगिरि-चूल व अविचलिर-माणसु सणतुकुमार ।
 चिट्ठइ अहियासंतु निरु सुमरंतउ नवकारु ॥

[७७१]

अह निरिक्खिय सु-मुणि-चरिण

अइ-विम्बिय-माणसिण भणिउ सहहं सोहम्म-इंदिण ।
 जह — पेक्खहु सुर-गणहु चरिउ चक्क-पहु-मुणिहि भाविणं ॥
 जो छट्ठद्व-दुवालसम- पमुह-तविण विविहेण ।
 सोसइ धम्म-सरीरु भव- भावुव्विग्ग-मणेण ॥

[७७२]

न उण वाहिहिं विहर-जय-जंतु-

ववरोवण-कारिहिं वि वहु-विहाहिं पीडिज्जमाणु वि ।
 सिक्कारु वि मुयइ न य उवयरेइ तणु भणमाणु वि ॥
 भुवणस्सु वि सारीरिइहिं वाहि-विसेस-हराहिं ।
 उप्पन्नहिं वि ओसहिं आमोसहि-पमुहाहिं ॥

[७७३]

इय भणंतह तियसनाहस्सु

मणि विम्बिय सयल सह गुण सुणेइ तसु निव-मुणिंदह ।
 भुवणुत्तर-सुचरियह आससेण-कुल-गयण-चंदह ॥
 किं पुण ति जि पुव्वुत्तसुर दो-वि अ-सदहमाण ।
 आगय राय-रिसिहि पुरउ वेज्ज-रुवु धरमाण ॥

[७७४]

खसुहु खासह जरह अरुईए

कर-कंपह रफयहं गंडमाल-वाहीए सोसह ।
 अरईए भगंदरह सल-रुजह अन्नह वि दोसह ॥
 विहिउ विगिच्छ खणद्धिण वि करहुं देहु निरवज्जु ।
 एहु सु-विणिच्छि वि मुणि-वसह अम्ह वयणु पडिवज्जु ॥

[७७५]

इय पयंपिर तियस पुणुरुत्तु

पवखंतरि परिभमिर भणिय साहु-वसहिण ति - साहह ।
 किं वाहिर रोग अह अंतरा वि तुब्भे विसोहह ॥
 ता स-वियक्किय भणहिं सुर - नणु मुणि वाहिर रोग ।
 फेडिवि अम्हि करहुं खणिण सयलि वि सज्जा लोग ॥

[७७६]

तयणु दाहिण-करिण परिमुसिवि

निय-वामह करह नव- तरणि-किरण-दिप्पंत अंगुलि ।
 उवदंसिवि तहं सुरहं पुरउ भणिउ मह-रिसिण - नणु सलि ॥
 मह अंतर-रोगहं तणी एहि पुणु केत्तिय-मेत्तु ।
 किं तु सहेवा पच्छह वि अज्जु ति सहउं निरुत्तु ॥

[७७७]

अह. - महा-मुणि नूण जइ तुहुं जि

इह-अंतर-रोग-हरु इय भणंत चलणेसु निवडिवि ।
 दु-वि साहहिं तियस सुर- पहु-पसंस अप्पाणु पयडिवि ॥
 सणत्तु कुमार-महारिसिहि आसिन्वाउ वहेगि ।
 सुर घरि गंतु सुर-प्पहुहु तव्युत्तंतु कहेवि ॥

[७७८]

वपु रि धीरिम कट रि सरलत्तु
 अरि उवसमु हुंहुं वयण- मण-निरोहु निउंछणउं खंतिहिं ।
 वलिकिज्जहुं संजमह तवह तह य तसु ह-कंतिहिं ॥
 इय पुणु पुणरवि सुर-सहं दु-वि ति तियस जपंत ।
 सणतुकुमार-महारिसिहिं चिट्ठहिं गुण गायंत ॥

[७७९]

राय-रिसि वि हु निय-गहीरत्त-
 अवहत्थिय-दुध्दुयहि सयल-रोग निरु सम्म-करणिण ।
 अहियासइ जिणवरिण भणिय-विहिण भावइ य हियइण ॥
 एंतु खलिज्जइ जलनिहि वि लहरि-भिन्न-कुलसेलु ।
 न उ पुव्वज्जिय-असुह-निय-कम्म-विवागह मेलु ॥

[७८०]

जिय अयाणुय विहिउ सयमेव
 तइं पच्छिम-जम्मि इहु पावु कम्म-पव्वभारु गरुयउ ।
 तिण दुक्कहिं एउ तुह दुसह दुक्ख-दंदोलि वहुयउ ॥
 नासंतिहिं वि न छुट्टियइ निय-दुक्कय-कम्माहं ।
 ता वलिकिज्जहुं हउं रिउहुं समइ समुहु पत्ताहं ॥

[७८१]

इय पमाइण राग-दोसेहिं
 मिच्छत्तिण अविरइहिं विहिउ जमिह हय-मोह-यत्थिण ।
 तसु पाव-महहुमह फलइं लेसु जिय तुहुं स-हत्थिण ॥
 नहि लव्वंतइ स-कय-फल पुरिस परम्मह हुंति ।
 सह-धाविर निय-छाय नहि के-वि हु छइडिवि जंति ॥

७७८. ५. क. कंतिहि.

७८०. २. क. ख. जंमि. ३. पाव. ४. दुक्कइ.

७८१. ५. क. सुहुं; ख. हु.उ

[७८२]

इय विचिंतिरु चरणु अणुचरिवि
 अहियासिवि पुव्व-निय- कम्म-जणिय-गुरु-वाहि-वेयण ।
 परिसीलिवि सयल-जिण- कहिय किरिय चिर-पाव-भेयण ॥
 उसह-भरह-पमुहुत्तिमहं पुरिस^ह चरिय सरंतु ।
 जिणवर-वयण-महोसहइं निच्चु वि हियइ धरंतु ॥

[७८३]

सुहिण कुमरहं भावि मंडलिय-
 निव-रज्जि वि अइगमिवि वरिस-सहस पन्नास पिहु पिहु ।
 चक्कित्ति समणत्तणि वि लक्खु लक्खु इय सव्वओ वि हु ॥
 परिवालेवि अहक्कमिण तिणिण वरिस-लक्खाइं ।
 आउय-अंति खविवि असुह- कम्म-रोग-दुक्खाइं ॥

[७८४]

समय-नीइण गंतु सम्मेय-
 गिरि-रायह सिहर-तलि मासिएण तव-कम्म-जोगिण ।
 निय-पावइं विहडिउण विहिय-सुद्धि निम्मल-विवेगिण ॥
 सणतुकुमार-सुरालयइं गयउ सु सणतुकुमार ।
 मह-रिसि गुरु-गुण-रत्त-मणु पाविय-जीविय-सारु ॥

[७८५]

तत्थ महरिह-विसय-सुक्खाइं
 सुरनाह-सामाणियहं सुरहं उचिय चिर-कालु सेविवि ।
 कम-जोगिण पुणु तउ वि निय-ठिईए पज्जंतु पाविवि ॥
 होउ विदेहि निवंगरुहु सेविय-चरणायारु ।
 सुगहिय-नामु सु सिज्झिहइं खविय-पाव-पव्वमारु ॥

[७८६]

इय निरंतरु मणिण जिणचंद-

मुणिनाह-सीसुत्तिमह सुयण-सुहय-गुण-रयण-भूरिहि ।
 सुमरंतिण अणुदिणु वि नाम-भंतु सिरिचंद-सूरिहि ॥
 सिरि-हरिभद-मुणीसरिण विरइउ लेसिण एहु ।
 सणतुकुमार-नराहिवह चरिउ सुकय-कुल-गेहु ॥

इति श्रीश्रीचंद्रसूरि-क्रम-कमल-भसल-
 श्रीहरिभद्रसूरि-विरचित-श्रीमदरिष्टनेमि-चरिते
 श्रीसनत्कुमारचक्राधिराज-चरितं समाप्तमिति* ॥

* * *

सनત્કુમારચરિત

ગુજરાતી ભાષાંતર

મલયાચલનાં વનો જેનો કેશપાશ છે; ઉત્તુંગ મેરુશિખર રૂપી ઉત્તમાંગ (=મસ્તક)થી જે પંકાયેલી છે; ચંદ્ર ને સૂર્ય જેનાં લોચન છે; તારકશ્રેણિ જેની શ્વેત દંતપંક્તિ છે; ગિરિરાજ હિમાલય અને વિંધ્ય જેનું કઠિન અને સ્થૂઠ સ્તનયુગલ છે; કાર્લિંદી નદીનો જલસમૂહ જેની રોમાવલિ છે; સ્વર્ગગાના પુલિન જેનાં જંઘન છે; સાગર જેનું અંબર છે—

એવી પૃથ્વીવધૂને મંડિત કરતો, પોતાના મંદરાચલ વંદે બાકીનાં બધાં દ્વીપોનાં માહાત્મ્યના ફલહ્લાટને સંહિત કરતો, હજારો પહાડો નગરો સ્વાણો ગામો નદીઓ અને દેશોથી સમૃદ્ધ એવો મહાન જંબૂદ્વીપ છે. એ જંબૂદ્વીપમાં પ્રસિદ્ધ ભરતક્ષેત્રમાં—જ્યાં, રાત્રે ચંદ્રોદય થતાં ઘરની ભીંત પરનાં ચિત્રોમાંની તરુણીઓ, જગદ-વલ્લભ સૂર્યનો અસ્ત થતો જાળીને ભારથી દ્રવિત થતાં ચિત્ત વાળી, ચંદ્રકાંત મણિમાંથી સ્ફુરતાં જલપ્રવાહથી ભરાઈ આવેલી આંખો વાળી, જાણે કે ભરપૂર દુઃખ પ્રસરવાથી કંઠમાર્ગે ભરાઈ આવ્યો હોય તેમ, સૂર્યના વિરહે રડી રહી છે;

જ્યાં, ગિરિરાજ સમા કુંચા ગજરાજોના ગંડસ્થલમાંથી ગળતા મદજલથી મોંય છંટાતો હોવાને લીધે, અને રાજસમૂહનાં શ્વેત છત્રરત્નો વંદે (સૂર્યના) તીક્ષ્ણ કિરણોનું નિવારણ થતું હોવાને લીધે સૌ લોકો (જેમને મનમાંની વસ્તુ આપવામાં દક્ષ એવા રાજવીઓએ સંતુષ્ટ કર્યા છે), ગ્રીષ્મઋતુમાં પણ ઘર્ષાઋતુને સંભારતાં નથી—

એવા એ ભરતક્ષેત્રમાં, જેમ મુક્તારત્ન સન્ગુણ (=દોરા સહિત), કોટના (=ગઢના) અલંકારમાં રહેલું, સુનિવેશ (સુંદર સ્થાને સ્થાપિત) હોવાથી આનંદદાયક, રત્નાકર(=સમૃદ્ધ)રૂપી અસામાન્ય વંશમાં જન્મેલું, અતિ પવિત્ર, પાણીદાર, સજ્જનના હૃદય ઉપર વિરાજેલું અને હાથીને પીડાકારક હોય છે, તેમ તેના જેવું હસ્તિનાપુર નગર હતું, જે ગુણવાળું, ગદ્ધરૂપી અલંકારથી યુક્ત, સુંદર ઘરોને લીધે આનંદદાયક, અસામાન્ય અને ઉત્તમ વંશોનું ઉદ્ભવસ્થાન, અતિપવિત્ર, સારા વેપારીઓથી યુક્ત, સજ્જનોનું મન હરનારું, ઉપદ્રવરહિત અને અમરાવતીના જેવા

સૌંદર્યથી જાલહલતું હતું; શત્રુઓએ (કદી પણ) તેની મર્યાદાનો મંગ કર્યો ન હતો, (૪૪૪-૪૪૮).

ત્યાં અશ્વસેન નામે રાજા હતો. તે 'સૂર' (=૧. સૂર્ય, શૂર) હોવા છતાં સંતાપ શમાવનાર હતો; બહુ 'દાન' વાળો હોવા છતાં 'મદ' રહિત હતો; 'ગય-પિય' (=૧. પ્રિયા રહિત, ૨. હાથી જેને પ્રિય છે તેવો) હોવા છતાં, પોતાની પત્નીનું મન હરનારો હતો; 'દોષાકર' (=૧. ચંદ્ર, ૨. દોષસમૂહ)નું ખંડન કરનારો હોવા છતાં કુસુદવનને સુંદર સંતોષ આપનારો હતો, ધર્મવુદ્ધિ વાળો હોવા છતાં 'પરાર્થ-રુચિ' (=૧. પારકાના દ્રવ્યની રુચિ વાળો, ૨. પરમાર્થ કરવાની રુચિ-વાળો) હતો, 'જલનિહી' (=૧. જલનિધિ, ૨. જડતાનું ધામ) ન હોવા છતાં 'સમુદ્ર' (=૧. સમુદ્ર, ૨. મુદ્રાયુક્ત) હતો; બહુ માની હોવા છતાં અમાની (=નિર-ભિમાન) હતો; 'સિવ'નો (=૧. પાર્વતીનો, ૨. માંગલ્યનો) સંગ તેને પ્રિય હોવા છતાં તે 'રુદ્ર' (=૧. શંકર, ૨. ઊગ્ર) ન હતો. (૪૪૯). તે ઊન્નત તેમ જ નમ્ર હતો; 'વિડસ' (=૧ દૂષિત, ૨. વિદ્વાન) તેમ જ અતિશય કુલીન હતો; અતિ સમર્થ તેમ જ ક્ષમાશીલ હતો; શીલવાન તેમ જ સુંદરતાનું ધામ હતો; જગતના લોકોની આંસોને સુખદાયક, તેજના મોટા મંડાર સમો અને પૃથ્વીમાં સારરૂપ હતો. (૪૫૦).

સહદેવી એવા નામે જાણીતી તેની પટરાણી હતી : અનુપમ રૂપ, લાવણ્ય અને ગુણો રૂપી રત્નોના વિષયમાં તે રોહણાચળની ભોંય સમી હતી; કુંદકળી સમી તેની દંતપંક્તિ હતી; કુવલયની. પાંચડી સમું તેનું નયનયુગલ હતું; તેણે વદનથી કમલની કાંતિને પરાજિત કરી હતી; તેની વાળી કલહંસી અને સારસી સમી મધુર હતી; શરદઋતુના ચંદ્ર સમો તેનો કીર્તિકલાપ (વધે) પ્રસર્યો હતો. જેવી શંકરને ગૌરી, મુરારિ(=વિષ્ણુ)ને લક્ષ્મી, ચંદ્રને તારા, દેવરાજ ઇંદ્રને ઊર્વશી, પાંડવોને દ્રૌપદી, તથા કૃષ્ણના પુત્ર પ્રદ્યુમ્ન (=કામદેવ)ને રતિ અને દશરથપુત્ર રામને સીતા, તેવી ગુણરત્નોથી સમૃદ્ધ તે તેની મનમાનીતી હતી. (૪૫૧-૪૫૨).

પૂર્વભવના પુણ્યે કરીને પવિત્ર હોઈને, એક વીજા પ્રત્યે અસાધારણ પ્રેમથી અનુરક્ત ચિત્ત વાળાં એવાં તેમનો, ધર્મને વાધા ન પહોંચે તે રીતે વિષયસુખ ભોગવતાં, કેટલોક કાલ વીત્યો.

કોઈ એક અવસરે, સહદેવી રાત્રે સુખશય્યામાં સૂતી હતી ત્યારે તેણે સ્વપ્નમાં, પ્રાણીઓને સુખરૂપ, ગુણવંત અને મનહર એવી નીચેની વસ્તુઓ પોતાના મુખમાં પ્રવેશ કરતી જોઈ : હાથી, સિંહ, વૃષભ, અભિષેક, ચંદ્ર, સૂર્ય, ધ્વજ, કલશ, માળા,

કમલસરોવર, સમુદ્ર, વિમાન, રત્નસમૂહ અને અગ્નિ. એટલે ગમરાયેલા મુલે એક-દમ ઊઠીને, વિનયપૂર્વક હાથ જોડીને, તેણે રાજાને સ્વપ્નો કહ્યાં. (૪૫૩-૪૫૪). એટલે શરદપૂનમના ચંદ્રનો ઉદય થતાં જેમ સમુદ્ર, મેઘમાઝા દૃષ્ટિએ પડતાં જેમ મોર, સૂર્ય ઝગતાં જેમ કમલસરોવર, કમલઝૂંડ જોતાં જેમ રાજહંસો, અને વસંત-ઉત્સવમાં જેમ આંબો, તેમ જેની શોભા દ્વિગુણિત થઈ છે તેવો રાજા, સ્વપ્નોથી સૂચિત સદ્ભાગ્યનું જ્ઞાન થતાં, કેમેય અને કયાંયે જાણે કે સમાતો ન હતો. (૪૫૫). પછી પૃથ્વી પરના ચંદ્ર રૂપ તે રાજા, આનંદથી ગદ્ગદ વાળી વહે પોતાની પ્રિયા સહદેવીની સમક્ષ બોલ્યો, “દેવી, દેવ, દાનવ અને માનવ જેના ચરણકમલને નમે છે તેવા જિનેશ્વર જેવું, નવ નિધિ અને ચૌદ ઉત્તમ રત્નના સ્વામી એવા ચક્રવર્તી જેવું, ત્રણ જગતને સુખકારક પુત્રરત્ન તને પ્રાપ્ત થશે.” (૪૫૬).

એટલે જાણે કે અમૃતરસના કુંડમાં ડૂબી હોય, જાણે કે ચિંતામણિ મળ્યો હોય, જાણે કે ચક્રવર્તીની રાજ્યરિક્ષિ પામી હોય, જાણે કે ઘરમાં જ કલ્પવૃક્ષ ઝાડું હોય, જાણે કે તાત્કાલિક કોઈ ઉત્તમ મંત્ર સિદ્ધ થયો હોય તે રીતે હર્ષથી વિકસિત સુખકમલ વાઢી દેવી મસ્તક પર અંજલિ રચીને સંતોષથી વારંવાર બોલવા લાગી, ‘એમ જ હો.’ (૪૫૭).

એ પ્રમાણે એક બીજાને આનંદપૂર્વક ધર્મની અને ધાર્મિકોની કથાઓ કહીને તે બંને રાત્રિનો બધો શેષ ભાગ વિતાવ્યો. પછી અરુણોદય થતાં બંદીજનો રાજ-ભવન પર આવ્યા. મંગલ વાજિંત્રના નાદ સાથે કરતાલ ઝંચી કરીને ગંભીર અને હર્ષયુક્ત ધ્વનિથી તેઓ આ પ્રમાણે બોલવા લાગ્યા, ‘ઉદયાચલની પાસે આવી લાગ્યો હોવા છતાં, દૃષ્ટિગોચર ન હોવા છતાં, પોતાનો તીવ્ર પ્રતાપ હજી પ્રસાર્યો ન હોવા છતાં, ગુણરત્નોનો સમૂહ હજી વેયોં ન હોવા છતાં, કમલોને આનંદ આપતો સૂર્ય, ગર્ભસ્થ સત્પુરુષની જેમ, જગતમાં પ્રતિપક્ષીઓનું તેજ હરી છે છે, સૌને સંતુષ્ટ કરે છે અને સજ્જનોને હર્ષથી પ્લાવિત કરે છે. (૪૫૮-૪૫૯). એટલે દેવીના સ્વપ્નને અનુરૂપ જ, જાણે કે બંદીજનો મળ્યા એમ અત્યંત હર્ષપૂર્વક ચિંતવતા રાજાએ, નિયુક્ત કરેલા અધિકારીઓ દ્વારા, બંદીઓને ઘણું તુષ્ટિદાન અપાવ્યું. તે પછી શય્યા-માંથી ઊઠીને હર્ષથી વિકસિત મુલે રાજાએ સર્વ પ્રાતઃકર્મ પતાવ્યું. (૪૬૦).

પછી સુંદર શણગાર સજીને, જેણે પોતાનો દારસંગ્રહ સફળ કર્યો છે, અને આનંદથી સ્ફુરતા રોમાંચ વડે જેનો દેહ શોભે છે તેવા, કુરુવંશના ઉત્તમ આમૂષણરૂપ તે

રાજાએ પોતાના કર્મચારીઓ પાસે સ્વપ્નવેત્તાઓને બોલાવ્યા, અને તેઓ તરત જ આવી પહોંચતાં, તેમને માટે આસન મંડાવ્યાં. (૪૬૧). પછી વિવિધ પ્રકારે તેમની આગતા-સ્વાગતા કરીને રાજાએ તે સ્વપ્નવિશારદોને દેવીએ જોયેલાં સ્વપ્નો કહ્યાં. તેમણે પણ પોતાના સ્વપ્નશાસ્ત્ર પ્રમાણે અર્થનિર્ણય કરીને કહ્યું, 'આ શાસ્ત્રમાં સ્વપ્નો સામાન્યતઃ ત્રણેર કહ્યાં છે; તેમાં પણ ત્રીશ મહાસ્વપ્નોને લોકોએ ઉત્તમ ગણ્યાં છે. તેમાંયે ચૌદ સ્વપ્ન અત્યંત પ્રશસ્ત છે, અને તીર્થંકર તથા ચક્રવર્તીના જન્મના સંકેતરૂપ એ સ્વપ્નો પુણ્યશાળી, ધન્ય અને ભાવિ સદ્ગતિના સુખ વાળી રાજરાણીઓને આવે છે. તેમાંથી પણ રાણીઓના સુખકમઠમાં પ્રવિષ્ટ સાત અને ચાર સ્વપ્ન વાસુદેવ અને વલ્લભદેવનો જન્મ સૂચવે છે. પૂર્વોક્ત સ્વપ્નોમાંથી વાકીનાં એકએક સ્વપ્ન જોઈને રાજા, પ્રધાન, સામંત, સાર્થવાહ, શેઠ વગેરે પુરુષરત્નોને જન્મ આપનારીઓ જાગી ઊઠે છે. તો, હે સ્વામી, તારી રાણીએ જે સ્વપ્નસમૂહ જોયો તેથી તમને આશ્વા જગતથી ચઢિયાતો એવો કોઈક વિશિષ્ટ પુત્ર થશે.' (૪૬૨-૪૬૪).

એટલે 'એ વરાવર' એમ રાજાએ સ્વપ્નવિશારદોના વધાં વચન અભિનંદિત કરીને, પોતાના કર્મચારીઓ દ્વારા પછી વધા સ્વપ્નપાઠકોને પોતપોતાને સ્થાને પાછા જવાની રજા આપીને પોતાની પ્રિયાને વિશેષરૂપે સ્વપ્નપાઠકોએ કહેલી સ્વપ્નોની વાત કહી. (૪૬૫). પછી રાજાનાં વચન સાંભળીને, દેહલતા સંતોષામૃતની વર્ષાથી સિંચાઈ હોય તેમ, દેવી અતિશય રોમાંચ પ્રગટ કરતી હર્ષ અને અનુનય સાથે કહેવા લાગી, 'દેવનાં અને ગુરુનાં ચરણોની કૃપાથી મને એમ જ થાઓ, એમ જ થાઓ, જેથી હું આ ભવમાં તેમ જ પરભવમાં વધાં સુખોનો આવાસ વનું.' (૪૬૬). તે પછી પુત્રનું ઉત્તમ રત્ન સસું સુસ્ત્ર જોવાના સુસ્ત્રની તૃષ્ણા વાળી દેવીએ અનેક દેવોની લાચો માનતાઓ માની, જિનેશ્વરનાં ચરણકમળને પૂજ્યાં, ગુરુજનોનાં ચરણ આરાધ્યાં, સેંકડો ઓસડ પીધાં, પોતાના ગર્ભના વિઘ્નનિવારણ માટે અનેક રક્ષાઓ કરી. પછી પૃથ્વી પરના ચંદ્ર રૂપ રાજાએ આનંદપૂર્વક જેનું દોહદ પૂરું છે તેવી તેણે ક્રમે ક્રમે પૂરા દિવસો વિતાવ્યા.

પછી તે દેવીએ, અત્યંત શુભ દિવસે, વધા દોષથી મુક્ત એવા સમયે, વધા ગુણ અને લક્ષણરૂપી રત્નોના નિધાન, જેણે વિધિઓનું વિજ્ઞાન પ્રગટ કર્યું છે તેવા, જગતને આનંદકારક પુત્રરત્નને જન્મ આપ્યો. (૪૬૭-૪૬૮). એટલે ત્રાસળો અને વટુકો વેદ-પાઠ કરવા લાગ્યા, ગાયકો ગાવા લાગ્યા, વંદીઓને દાન દેવાવા લાગ્યાં, માંગ-ચિક વિધિ થવા લાગ્યો, અનેક વાજિત્રના સમૂહ વાગવા લાગ્યા. રાજાએ પુત્રનું 'સનત્કુમાર' પડું, ધરાધર સહિતની (=સમગ્ર) ધરતીના લોકોને માટે ઉત્તમ—

સુસ્ત્રોના નિધિરૂપ, નામ પાડ્યું. (૪૬૯). આથી રાજાના હૃદયમાં પ્રમોદ થયો, દેવીનું મન આનંદિત થયું, પૃથ્વી પરના સજ્જનોને ઘણો હર્ષ થયો, બંદીલોકોને પરિતોષ થયો, વિદ્વાનો તુષ્ટ થયા, દુર્જનો અત્યંત ડરી ગયા. અથવા તો (કહોને કે) કુમારના નામનું શ્રવણ કરીને સમગ્ર ધરતી, માવી મહાન ઉદયથી અત્યંત હર્ષ ધરવા લાગી. (૪૭૦).

પર્વતની કંદરામાં સિંહકિશોરની જેમ જેની ગતિને કોઈ અવરોધ નથી તેવો કુમાર ક્રમે ક્રમે કીર્તિ પ્રાપ્ત કરતો, મિત્રો અને સ્વજનોને આનંદિત કરતો, દુર્જનોનાં મનભંગ કરતો, આઠ વર્ષનો થયો. તે વીરોના હૃદયને સંતોષ આપતો હતો, સુખટોની વાતો સાંભળીને ઊલ્લસિત થતો હતો, ઉત્તમ પુરુષોનાં ચરિત્ર સુણતો હતો અને વિદ્વાનોની સભામાં ઠરતો હતો. (૪૭૧).

તે પછી રાજાએ મોટા ઉત્સવ સાથે માંગલિક દિવસ અને મુહૂર્ત જોઈને આનંદપૂર્વક તે ઉત્તમ કુમારને ઉપાધ્યાયની પાસે મૂક્યો. એટલે અતિ પ્રસન્ન ચિત્તે અનેક ગુણોના આશ્રયરૂપ એવા કલાચાર્યે કુમારને થોડાક જ દિવસોમાં સમસ્ત કલાસાગરની પાર પહોંચાડ્યો. (૪૭૨). પરિણામે, પૂનમના ચંદ્રની જેમ પોતાની જ્યોત્સ્નાના વ્યાપથી જગતના અંતરાલને ભરી દેનાર, નિર્મલ કલાઓનો નિલય, ગંભીરતામાં સાગર, સ્થિરતામાં ધરતી, ઊંચાઈમાં હિમાલય એવો કુમાર સજ્જનોથી સેવાતો, બુદ્ધિમાનોથી વચાણાતો, આજ્ઞા જગતમાં પોતાના ગુણોએ કરીને પ્રસિદ્ધ થયો. (૪૭૩).

વઢી તેની સાથે એક જ સમયે જન્મેલો, સાથે જ ધૂલમાં રમેલો, સાથે જ જેણે ગુણોનાં રત્નાભૂષણ પ્રાપ્ત કર્યાં છે તેવો, સાથે જ કીર્તિમાન બનેલો, સાથે જ શત્રુઓને પરાસ્ત કરનારો, સમસુખિયો અને સમદુઃખિયો, સમાન રૂપશ્રી ધરાવતો, સથોસાથ જ જુવાન થયેલો, સમાનશીલ, તેની જેમ જ મિત્રો અને સજ્જનોને સુખદાતા, સાથે જ રમતગમતમાં મળતો, શૂર રાજાના ચરણ સેવતો, કાર્લિંદી દેવીનો પુત્ર, સજ્જનોને સુંદર આનંદ આપતો, બાલ્યવયમાં પણ વૃદ્ધસમો, પૂર્વજો પ્રત્યેના આદરથી શોભતો, પરસ્ત્રીની કામનાથી રહિત, એવો તેનો બાલસખા, નામ પ્રમાણે જ પ્રકટ સ્વરૂપ ધરાવતો, મહેન્દ્રસિંહ નામે હતો. (૪૭૪-૭૫). એ પ્રમાણે અતિશય લાવણ્યથી વિલસતા, ભરજોબનથી થનગનતા, પ્રચંડ શત્રુનું સંહન કરતા, મિત્રો ને સ્વજનોને સંતુષ્ટ કરતા, દુર્જનોનો ધ્વંસ કરતા, દૃઢ પ્રતિજ્ઞા વાળા,

પ્રૌઢ સુંદરીઓના માનરૂપી મહાન વૃક્ષ કાપવામાં કુઠાર સમા, તે બંને રાજકુમારો અત્યન્ત ગૌરવથી પૃથ્વીમાં વિહરવા લાગ્યા. (૪૭૬).

આ રીતે તેઓ આનંદપ્રમોદ કરતા હતા તેવામાં કોઈ એક સમયે વસંતોત્સવ આવી પહોંચ્યો. તે સમયે વિરહીજનોને અતિશય પીડતા સહકાર વૃક્ષો મોજથી મંજરીઓનો શણગાર સજવા લાગ્યાં. મલયાનિલની સાથોસાથ પ્રસરતા ભ્રમરોના ઘેરા ગુંજારવ પરદેશ જવાને આતુર એવા પ્રવાસીઓને નિવારવા લાગ્યા. (૪૭૭). વૃક્ષટોચે બેઠેલી, આમ્રમંજરીના મક્ષણથી હર્ષિત બનેલી કોયલ મદનરાજાનો રાજ્યાભિષેક થયાની ઘોષણા ત્રિભુવનમાં મધુર રવે કરવા લાગી. “પેલો અભાગિયો શિશિર ઓ ગયો—વસંતના દિવસો તેનો કોઠિયો કરી ગયા !” એમ, વિકસિત થયેલા કુમુદરૂપી મુખ વડે કુમુદિનીરૂપી તરુણીઓ હસી ઝૂઠી. (૪૭૮). શીત આસવ ધ્રુવ પીધો હોય તેમ વકુલવૃક્ષોનું ઝૂંડ ધૂળતું હતું; રતૂમડી કાન્તિ ધરતા આંબાઓ પળ સોહામળા લાગતા હતા—તેઓ જાણે કે અંદર ન સમાતો ‘રાગ’ બહાર ડભરાતો દર્શાવતા હતા. તો તરુલતા પવનના હઠવા ઝોલાથી ફરકતા કિસલ્યરૂપી કરોના અભિનય દ્વારા, ભ્રમરના ગુંજારવરૂપી ગીત સાથે લાસ્યનૃત્ય પ્રકટ કરતી હતી. (૪૭૯). જેમ કોઈ વિચિત્ર, અતિશય સ્નિગ્ધ, રસિક અને મોગીઓના સંસર્ગથી પ્રખ્યાત બનેલી એવી કૃશાંગી ગણિકા સૌના હૃદયને સંતુષ્ટ કરે, તે પ્રમાણે ગૌશીર્ષચંદનતરુની લતા કે જે અતિશય સ્નિગ્ધ, પાતળી, લીલી અને સર્પના સંસર્ગની ક્ષ્યાતિ વાઢી હતી તે સૌના હૃદયને સંતુષ્ટ કરતી હતી.

આમ આવો વસંતોત્સવ જ્યારે વનરાજીમાં પ્રસર્યો અને તે સકલ પૃથ્વીમાં તેમ જ અશ્વસેન રાજામાં અનંદ પ્રગટાવવા લાગ્યો (૪૮૦); ત્યારે અંગે અસામાન્ય શણગાર સજીને તે બંને ઉત્તમ કુમારો પોતાના સ્વાસ પરિજન સાથે, મિત્રો અને સ્વજ્જનોને પ્રસન્ન કરતા, હર્ષપૂર્વક નગરના ઉદ્યાન તરફ ઊપડ્યા. થોડી ક્ષણમાં જ મન અને પવન જેવી ગતિ વાઢા અશ્વરત્નો વડે, બંદીલોકોના સ્તુતિપાઠ સાથે, તેઓ પોતાના નગરના ઉપવનમાં આવી પહોંચ્યા. (૪૮૧). તે પછી તેઓ ફઠ, ફૂલ અને પત્રથી લચતાં ચંપા, સુંદર આંબા, નાઠિયેરી, અશોક, ચંદન વગેરે ભાત-ભાતનાં વૃક્ષોની વસંતશ્રી નીરખવા લાગ્યા. તે વેળાએ મહારાજાને વશવર્તી એવા સનત્કુમારે પ્રફુલ્લિત વદને મહેન્દ્રસિંહને આ પ્રમાણે સહર્ષ કહ્યું. (૪૮૨), ‘મલયાનિલની લહરી અથડાતાં જેમ નીલકમલની પાંચડી ફરકે, તેમ મારી જમણી

આંખ ફરકે છે. તેથી હું માનું છું કે કોઈ મનગમતા માણસનું દર્શન હાથવંતમાં છે'. એ પછી પોતાના મિત્ર વઢે આ વાતનું સમર્થન પામેલો સનત્કુમાર જ્યાં અનેક પ્રકારના માંગલિક વિધિ થતા હતા તેવા મદનમંદિરને દ્વારે પહોંચ્યો. (૪૮૩).

તે વેઠાએ શળગાર સજીને અને અનેક સહીઓથી વીંટલાઈને, કાન્તિથી સ્ફુરતા સુંદર સર્વાંગ વાળી, લાલિત્યથી ઇન્દ્રને પળ ક્ષુબ્ધ કરતી, જોવા માત્રથી જ તરુણોને ઉત્તપ્ત કરીને તેમનો વિવેક હરતી એવી એક નિતંબિનીને અશ્વસેન રાજાના કુમારે માલતીનાં પુષ્પો ચૂંટતી જોઈ. (૪૮૪). 'હે માલતી, કુસુમોથી સમૃદ્ધ આ ઉત્તમ લતાઓની વચ્ચે તું જ સ્વરેખર જન્મી છે, જેને આ તરુણીરત્નના હાથના સ્પર્શનું ફળ પ્રાપ્ત થયું છે'—એ પ્રમાણે ચિંતાવતા, અને અનિમિષ નયને એકધ્યાન જોતા કુમારની પ્રત્યે પેલીએ પળ અનુરાગપૂર્ણ દૃષ્ટિપાત કર્યો (૪૮૫), અને તે પછી તે પોતાની સહીઓ સમક્ષ બોલી, "આ કોઈ 'નવલ્લ' લાગે છે." એટલે એક સહીએ સહેજ હસીને કહ્યું, 'હું તને સમજ પાડું : એ 'વલ્લ' નથી જ. એ તો છે આ પૃથ્વીના તિલકરૂપ'. એટલે બીજીએ કહ્યું, 'સહીઓ, તમે મારું કહેવું પળ સાંભળો: જેને આપણી પ્રિય સહીએ જોયો છે તે આ 'અશોક' છે એમ જ સમજો.' (૪૮૬). તો વળી બીજી એક કે જે બોલવામાં વિચક્ષણ હતી તેણે પોતાની સહીનું હૃદય સમજી જઈને કહ્યું, 'તમે કશું જાણતી નથી. આ તો અમારી પ્રિય સહીએ અત્યંત ભક્તિપૂર્વક જે પ્રકટ પૂજાવિધિ કરી છે તેનો સ્વીકાર કરવા માટે સૌંદર્ય અનંગ જ સર્વાંગે પુલકિત થતો પ્રગટ થયો છે (૪૮૭), માટે જલદી જલદી પ્રિય સહી પોતાને હાથે ભક્તિપૂર્વક પુષ્કળ કપૂર, કસ્તૂરી, અંગૂર અને ચંદનનો લેપ, ફળ અને સુગંધી ફૂલમાળા વઢે કામદેવની પૂજાવિધિ કરે જેથી કરીને ભગવાન મદન તેને શીઘ્ર ફલે—મનમાન્યું વરદાન આપે.' (૪૮૮).

આ બધું સાંભળું છે એમ સમજીને જેનું વદનકમળ પ્રફુલ્લિત થયું છે તેવી તે વાળા મદનની પૂજાસામગ્રી લઈને, કુમારની પાસે જઈને, પોતાના હાથમાં કમળમાળ લઈને, વિસ્મિત થતા મન વાળા એવા તેના કોમળ કંઠમાં તે આરોપીને, હરિચંદન વઢે તેના વક્ષઃસ્થળ પર લેપ કરીને, ભક્તિપૂર્વક તેના ચરણકમળમાં નમીને, તથા પોતાના મસ્તક પર અંજલિ ધરીને બોલી, 'હે પ્રણયીજનવત્સલ મદન, જે રીતે મારા ઉપર નિર્મલ કરુણા કરીને તું સ્વયં પ્રગટ થયો, તે જ રીતે તું અત્યારે પ્રસન્ન થા અને મને મનમાન્યું વરદાન આપ. કેમ કે મહાન લોકો જે કાર્ય માથે લે છે તે અસાધ્ય હોય તો પળ સિદ્ધ થાય છે.' (૪૮૯—૪૯૦). તે વેળા, 'તું પૂર્વે આ (સ્ત્રીરત્ન) ન

હતું ? જો હતું તો શું મેં ન જોયું ? જો જોયું તો શું ચિત્તે ન ચડ્યું ? જો ચિત્તે ચડ્યું તો બીજા કશા વલવત્તર કારણે તે મનમાંથી નીકળી ગયું ? કેમ કે દેવ, દાનવ, માનવ અને વિદ્યાધરને પણ હર્ષ કરવાને સમર્થ આના જેવો બીજો કોઈ સુંદર સંદર્ભ વિધાતાએ રચ્યો નથી. (૪૯૧). વળી જેણે વિષ્ણુને શ્રીપતિ નિર્માણ કર્યો, કામદેવને રતિપતિ, ઇન્દ્રને ઊર્વશીપતિ, રામદેવને સીતાપતિ, ચંદ્રને તારાપતિ, તેણે તે બધું, હું માનું છું કે અવશ્ય આવું સ્ત્રીરત્ન નિર્માણ કરવાની આતુરતા હૃદયમાં ધરીને, તે માટે અભ્યાસ કરવા નિમિત્તે જ પ્રવૃત્તિ કરી છે' (!)(૪૯૨)—આ પ્રમાણે વિચાર કરતા અને હર્ષથી રોમાંચિત થતા કુમાર પ્રત્યે મહેન્દ્રે સહેજ હસીને કહ્યું, 'ત્રિભુવનના વિજેતા તરીકે વંદીઓ જેનું કીર્તિગાન કરે છે તેવા હે સ્વામી કામદેવ, આ ગજગામિની, ચંદ્રમુખી, કોકિલસ્વરી સુંદરીને તું મનમાન્યું વરદાન કેમ આપતો નથી ?' (૪૯૩).

... એટલે મન, વચન અને કાયા ઉપર પ્રબળ સંયમ રાખ્યા છતાં ઉત્તમ તરુણીના કરસ્પર્શથી થયેલા હર્ષને કારણે જે અતિશય રોમાંચિત થયો છે તેવા કુમારને પોતાના મિત્રના વચનથી મધુર હાસ્ય પ્રગટ્યું, અઘરોષ્ટ ફરવ્યો, વદન પ્રફુલ્લિત થયું, નયન વિકસ્યાં અને દાંતની આભાથી જાણે કે ભુવન શ્વેત બન્યું. (૪૯૪). એટલે, 'ઓરે, આ શું ?' એ પ્રમાણે વિચારતી અને અત્યંત ગભરાટથી જેનાં હાથ, પગ અને ઢોઢ કંપવા લાગ્યા છે તેવી તે કુમારી દ્વિગુણિત બનેલી મુખશોભા સાથે થોડીક ક્ષણ જ્યાં ઊભી રહી, ત્યાં તો ઊંચા હાથ કરીને એક વંદીએ કુમાર સમક્ષ અવસરચોગ્ય સ્તુતિપાઠ કર્યો, 'હે પ્રભુ, એકચિત્તે સાંભળો. અત્યારે મૂંઝ સ્વાવોચિયામાંનાં ચીયા વહે, હાથીનું ઝૂંડ પોતાની સૂંઢથી ઉછાળેલા ફોરાંઓ વહે, તો હરણોનું ટોળું ધીમે ધીમે વાગોળતા મુખે વ્યારાઓમાં વેસીને તાપને હઠાવી રહ્યાં છે. તાપની શાંતિને અર્થે બંને મુજંગ પ્રિયાના વદનનું (વદનને પ્રિય) સરસ ચંદન સેવે છે. તથા તપ્ત અંગવાળા પ્રવાસીઓ તરુણાયાનો આશરો લે છે.' (૪૯૬). એટલે સૂર્ય માથે આવ્યો જાણીને પોતાની સસીઓ સાથે કુમારી, દેહમાત્રથી અને શૂન્ય ચિત્તે, જેમતેમ કરીને પોતાના ઘર તરફ ચાલી. કુમાર પણ ઘણે લાંબે સમયે પ્રાપ્ત થયેલી રાજ્યલક્ષ્મી જાણે કે હાથમાંથી સરી ગઈ હોય તેમ, મન, વચન અને કાયાથી પહાડ જેવો જડ બની જઈ ક્ષણેક ત્યાં ઊભો રહ્યો. (૪૯૭).

પછી મહેન્દ્રસિંહના કહેવાથી કુમાર તે ઉદ્યાનમાંથી કેમે કરીને માત્ર દેહ વહે પોતાના આવાસમાં પહોંચ્યો. આજ્ઞા જગતના વસ્તુસમૂહને તળાવના સમ (નિઃસાર)

લેખતો તે જેમતેમ શરીર ટકાવી રહ્યો. બીજા કોઈને અંદર પ્રવેશવાનો નિષેધ કરીને તે પેલી તરુણીની સમગ્ર લીલાનું જ સ્મરણ કરતો રહ્યો. (૪૯૮). વઢી કમઢનાં ચંચઢ ઢઢ સમાન નેત્રો વાઢી, ગજગામિની, કઢહંસના જેવી મધુરભાષિણી, પૂર્ણચંદ્રમુખી, અનન્ય વિભ્રમવતી ંવી તે સુંદરીને કામાતુર થઈને ક્ષણે ક્ષણે સંભારતું તેનું મન, વિવેકરહિત થઈને, ઘડીક મોહ, ઘડીક વિસ્મય તો ઘડીક આનન્દ અનુભવવા લાગ્યું. (૪૯૯). પઢી કુમારનો આ વૃત્તાંત સાંભઢીને બીજું કામકાજ ઢોડી ઢઈ તેનો મિત્ર તરત જ ત્યાં આવી પહોંચ્યો અને કહેવા લાગ્યો, ‘હે સ્વામી, તમારા શરીરની આવી અવસ્થાનું શું કારણ છે તે કૃપા કરીને કહો.’ ંટઢે લાંબા, ઢના નિઃશ્વાસથી જેનો કોમઢ અધર સુકાઈ ગયો છે તેવા કુમારે કહ્યું, “મારો પૂર્વવૃત્તાંત તારી પાસે ખુલ્લો છે. (૫૦૦). તે મૃગાક્ષીની વાત સાંભઢવાને ઉત્કંઢિત થયેલું મારું મન તેના શ્રવણયુગલની નિકટતા ઢચ્છે છે, તેના લોચનની મિત્રતા ઢચ્છે છે, તેની રૂપશ્રો- ને નિહાઢવા ઢચ્છે છે. આ હતાશ હૈડું તેના સંગમની આશામાં ઉતાવઢે આગઢ ને આગઢ ઢોડતું જાય છે અને કેમેય વાર્યું રહેતું નથી. (૫૦૧). ંટઢે મિત્રે તેને કહ્યું, ‘હે સ્વામી, ચાલો આપણે તે જ ઉદ્યાનમાં જઢં. પોતાના રૂપ વઢે જગતની તરુણીઓને જીતનારી તે સુન્દરાંગી ભાગ્યયોગે ત્યાં આવી પળ હોય’. ંટઢે વહેલી સવારે ઢઢીને કેવઢ પોતાના મિત્રના જ સાથમાં કુમાર, સુંદરીનું ઢર્શન ઢંચતો, ઉદ્યાનમાં ગયો. (૫૦૨).

પઢી ત્યાં પહોંચતાં તે બોલ્યો, “હે માઈ, તું જો તો ઢરો. આ ં જ મઢનમંદિર છે, આ ં જ રત્નભૂમિ છે, આ ં જ મારા સહોઢર સમું અશોકવૃક્ષ છે. આ મલયાનિલ પળ ં જ છે, જે તે ચંદ્રમુખી પાસે હતી ત્યારે સુંઢર લાગતો હતો. પળ તે બાલાનો ઢુઃસહ વિયોગ થતાં જે હવે પ્રલયા- નિલથી પળ ચઢી જાય છે. (૫૦૩). ં પ્રમાણે ઢીર્ઘ નિઃશ્વાસ નાચતા, વિરહઢુઃચથી ઘેરાયેલા, કરુણ વિલાપ કરતા કુમારને પોતાનાં અંગો ફરકવાથી કાર્ય સિઢ્ઢ થવાનું જેને સૂચન મઢ્યું છે તેવા મિત્રે કહ્યું, “હે સ્વામી, તું પ્રાકૃત જનની જેમ ચિન્ન શા માટે થાય છે ? ં કાર્ય માટે હું આચ્છી રાત ને ઢિવસ મથીશ. (૫૦૪). તો મને આઢેશ આપ. જેનું હૃઢય મારા સ્વામીના દૃઢ ગુણોથી આકર્ષાયું છે તેવી તે સ્વા- મીના ચિત્તરત્નની ચોરટીને હું પાતાઢમાંથી, પૃથ્વીતલ ઉપરથી કે આકાશમાંથી રમત માત્રમાં પકઢીને દૃષ્ટિગોચર કરી ઢઈશ; નહીં તો, આ પૃથ્વી પર હું મારું નામ પળ નહીં ઘારણ કરું.” (૫૦૫). ં પ્રમાણે જેમતેમ કરીને કુમારને મઢનમંદિરના આંગ-

ળામાં રાખી, તેનો આદેશ પ્રાપ્ત કરીને તે પેલી તરુણીની શોધમાં જેવો નીકળ્યો, તેવી જ તેણે તે જ ગોરીની ચંદ્રમુખી સહીને સામે જોઈ—તેણે પુરુષનો વેશ પહેર્યો હતો, અને વિકસિત નેત્રે, લતઓને પડછે તે જઈ રહી હતી. (૫૦૬). ઇટલે મહેન્દ્ર-સિંહ કુમારે તેને બોલાવી, ‘હે સુતનુ, મને કહે, આ શું વાત છે ? તું જેની વાત પણ ન થઈ શકે તેવો આ પુરુષવેશ પહેરેલો દેખાય છે.’

ઇટલે તે ગોરી પાસે આવી, હસીને કહેવા લાગી, ‘હે સજ્જન, તું એકચિત્ત થઈને મારો વૃત્તાંત સાંભળ. (૫૦૭). આગલે દિવસે આ જ ઉદ્યાનમાં મારી સહી અદ્ભુત શણગાર સજીને મદનપૂજા માટે આવી હતી. તે વેળા તેણે મદનમંદિરના દ્વાર પર, ભુવનના શિરોમણિરૂપ કોઈક એવા નરરત્નને જોયું જેણે પોતાના રૂપથી કામદેવ, દેવેન્દ્ર અને વિષ્ણુને પણ જીતી લીધા હતા. (૫૦૮). તે પછી, તેના હૃદયનો ભાવ જાણી ગયેલી સહીઓના કહેવાથી તેણે તેને ભૂલથી મદન સમજી લઈને તેની પૂજા કરી. મારી મુગ્ધ સહીએ પોતાને હાથે તેનાં વધાં અંગોપાંગ ઉપર ચંદનનું વિલેપન કર્યું. ઇટલે તેના અતિક્રોમલ અને વિરલ હસ્તસ્પર્શથી તેનું અંગ તરત જ આકુલ થયું. (૫૦૯). “હે સુતનુ, હવે ઘણો સમય થઈ ગયો, તો આપણે જઈએ”, એ પ્રમાણે સહીઓએ કહ્યું ઇટલે તે મુગ્ધા જેમતેમ કરીને શૂન્ય ચિત્તે માત્ર પોતાના દેહ વડે જ તે ઉદ્યાનમાંથી પોતાના આવાસમાં પહોંચી. તે પછી, જેને લાગ મળ્યો છે તેવા કામદેવે તે બાઝાને એવું આલિંગન દીધું જેને પરિણામે તેની દશા અત્યંત વિકરાલ બની ગઈ. (૫૧૦). ઇટલે તરત જ તેની પાસે પહોંચી જઈને સહીઓએ પહેલી રાત્રે ચંદ્ર ઝગતાં અને મલયાનિલ વાતાં જેનો વિરહાગ્નિ સઠ્ઠગી ઊઠ્યો છે તેવી તે મુગ્ધાને લઈ જઈને મણિમય ફરસંબંધ ઉપર કરેલી કમલની પથારીમાં સુવાડી. ઇટલે તો એનો વિરહતાપ ઇટલો ગાઢ થયો કે જાણે તેને પ્રલયના અગ્નિમાં ફેંકી હોય ! (૫૧૧). “આ પથારી શું સૂર્ય કિરણોની બનાવેલી છે, અથવા તો તે વડવાનલમાંથી ઉત્પન્ન થઈ છે, કે પછી કલ્પાંત સમયના અગ્નિમાંથી પ્રગટી છે, અથવા તો વીજળીમાંથી તેનું નિર્માણ થયું છે, કે પછી વજ્રાગ્નિમાંથી તે ઉદ્ભવી છે ? અમરાઈની મંજરીઓને અથડાઈને વહી આવતો મલયપવન પણ દેહ દઝાડતો મારો વિવેક હરી લે છે. (૫૧૨). કમલપાંખડી છાયેલી શૈય્યા અઢાયાના અગ્નિની બનેલી લાગે છે. ચંદ્રકિરણો પણ બાળને ટપી જાય છે. અંગે લગાડેલો ગોશીર્ષચંદનનો રસ જાણે કે અગ્નિને પણ શોષી લે તેવો છે” —

એ પ્રમાણે જેનો વધો વિવેક ગળી ગયો છે તેવી, વારંવાર વિલાપ કરતો, ઘડીક હસતી, ઘડીક ભમતી તેને મેં સવાર થતાં આ પ્રમાણે કહ્યું (૫૧૩), “વહાલી

सखी, तुं केम धैर्य तजीने आम वर्ती रही छे ? कशो पण उद्यम केम करती नथी, जेथी करीने हुं ते ज अनुपम कामदेवने मारा हाथे पकडी लावीने तने बतावुं ?” एटले, एनी बात सांभळतां जेनुं चेतन काईक पाळुं वळ्युं छे एवी ते बाळा मारी साथे अहीं उद्यानमां आवी पहाँची. (५१४). ते पछी मदनमंदिरमां तपास करी,, आखुं उद्यान जोई वळीने ते बाळाए ज्यारे पेला कामदेवने कयांये न जोयो, त्यारे सविशेष प्रजळता विरहाग्निथी त्रासेली ते असहाय बनी, कदलीमंडपमां जईने पडी अने जेम-तेम करीने मारी समक्ष तूटक वचनो बोलवा लागी, (५१५) “हे सखी, तुं ए कामदेवनो वेश धारण करीने मारी समक्ष आव, जेथी ए विनोद वडे हुं काईक आश्वासन मेळवुं.” में ए प्रमाणे जेवुं कर्युं तेवो ज तुं भाग्ययोगे मने अहीं मळ्यो. एटले जो आवी परिस्थितिमां केमेय करीने ए सुभग अहीं आवी लागे तो हुं अधन्य होवा छतां मारी जातने अतिशय धन्य मानीश.’ (५१६).

ए ज वेळाए. मदनमंदिरमां कशुं सुख न मलतां कुमार भमतो भमतो त्यां ज आवी पहाँच्यो. विस्मयथी विकसित मने तेणे पेलां वनेनी वातो सांभळीने कळुं, ‘हे विशाळनेत्रा, तुं मारो पोशाक पहेरीने अहीं ज रहे, तारा छन्नस्वरूपे हुं त्यां जईने ते मृगाक्षीने मळुं.’ (५१७). एटले पेला वनेए ताळी पाडीने हसतां हसतां कळुं, “सरस, सरस.” विकसता वदनकमळ साथे कुमार ते हरिणाक्षीनी पासे पहाँच्यो. उत्ताप पामेली ते गोरी नीचे मुखे ऊभी हती. तेने आलिंगन दर्ईने, चूमीने कुमारे कळुं (५१८), “ हे सुतनु, आगले दिवसे तें शुद्धबुद्धिथी कुसुमसमूह तथा हरिचंदनना लेप वडे मारुं अंग पूज्युं अने शुद्धभावे मधुर अक्षरना ध्वनि साथे मारी समक्ष स्तुति-पाठ कर्यो, तेथी में जाणे के सुधारसनुं पान कर्युं, जाणे के मारो परम उदय थयो, अने कल्पवृक्षना छोडनी जेम मने हर्षथी रोमांचना अंकुर फूटचा. (५१९). तो पछी आजे हे चंद्रमुखी, हे मानिनी, तुं कृपा करीने वाणीथी पण केम मारो सत्कार करती नथी, अने धरती पर दृष्टि खोडीने, हे कलहंसनी गतिवाली, तुं केम खडी रही छे ?” एटले पोतानी जमणी भुजलता ते सुभगना स्कंध पर मूकीने ते मुग्धा बोली हँ, हँ, मधुरभापी, में तारो शुद्ध स्नेह जाण्यो ! (५२०). हे सुभग, तारा वियोगे मारुं शरीर विरहाग्निमां तप्युं, अने जीवननो अंत आणे एवुं भारे दुःख हुं पामी; पण हे सुंदर, तारा संपर्कमां तो बीजी लाखो रमणीओ रमती हशे.” एटले कुमारे गभराईने ते चंद्रमुखीने भुजपाशमां बांधी लई, वक्षःस्थळ साथे भीडीने रसिक वचनो कळां (५२१), “हे सुंदरी, मारी पासे अनेक सुंदर नेत्रो वाळी स्त्रीओ होवा छतां मारे माटे अमृतनुं

પાન પળ નીરસ, ચંદનનો રસ પળ અતિશય ઉષ્ણ, મલયપવન પળ શરીરનો દાહક, ચંદ્રનાં કિરણો અડાયાની આગથી પળ વદતર અને મોતીના હાર તરવારથી પળ વધુ તીક્ષ્ણ બની ગયાં હતાં (૫૨૨). પળ હવે ત્રિભુવનના તિલક સમા તારા દેહસંગરૂપી અમૃતરસના પ્રવાહથી સીંચાયેલા મને, વીજી વધી સુંદરીઓના સાથ વિના પળ એની એ વધી ઓજો પરમ સુખપ્રદ લાગે છે. તો હે વિશાલાક્ષી, તું તારી સ્નેહ-પૂર્ણ દૃષ્ટિથી મારો સત્કાર કર, અને મારા ઉપર તલના ફોતરાના ત્રીજા ભાગ જેટલો પળ રોષ ન કરીશ.” (૫૨૩). એટલે ‘મારા પ્રેમીનો વેશ પહેરેલી આ મારી સહી જ છે’ એ પ્રમાણે નિઃશંકપણે ધારતી, કામને ઉદ્દીપિત કરનારી તે વાળાને પોતાના અંકમાં સ્થાપીને, હાથ વઢે જઘન, સ્તન ને મુખનું પૂરેપૂરું સ્પર્શસુખ પામીને, સર્વાંગે આલિંગીને કુમારે તેને સ્નેહપૂર્વક વામ લોચન ઉપર નિર્ભર ચુંધન કર્યું. (૫૨૪).

તે વેળા તેના પિતા તરફથી મોકલાયેલો કોઈ વિશિષ્ટ પુરુષ ઉતાવળે તેની નજીકમાં આવી પહોંચ્યો, અને અત્યંત હર્ષથી રોમાંચિત શરીર વાળો તે ગમીર સ્વરે સૂરરાજાના કુમાર (મહેન્દ્રસિંહને) કહેવા લાગ્યો, “મહારાજાએ કુમારની પાસે મને મોકલ્યો એટલે હું આપની સમક્ષ ઉપસ્થિત થયો છું. (૫૨૫). જેના ચરણમાં ચોલ અને સિંહલના રાજાઓ નમે છે, જે ચેદિરાજને ચિંતાનું કારણ છે, જેને કલિંગ, વંગ અને અંગના રાજાઓને જીત્યા છે, લાટનો રાજા જેની સેવા કરે છે, જે સાચી રાજનીતિનો સલાહકાર છે એવો કુમારશત્રુત્ય ભોજરાજનો પુત્ર વીજા રાજવીઓ સહિત રાજમહેલમાં આવી પહોંચ્યો છે.” (૫૨૬). એ પ્રમાણે સાંભળીને કુમાર જેમતેમ કરીને કદઢીમંડપમાંથી ય્યાં ગ્રહાર નીકળતો હતો, ત્યાં તે ભોજરાજાનો પુત્ર પોતે જ તેની પાસે આવી પહોંચ્યો, અને તેણે નમીને કુમારને એક જગવિહ્યાત અશ્વરત્ન મેટ ધર્યું. તે અશ્વ જલધિકરલોલ નામે જાણીતો હતો, ઉત્તમ લક્ષણો વાળો, અતિચંચલ, અને આજ્ઞા ભુવનમાં ગતિ કરવામાં સૂર્યના રથના ઘોડાઓને પણ વેગમાં જીતી જાય તેવો હતો. (૫૨૭). ડંચાઈમાં તે ઇંડી આંગઠ, વિસ્તારમાં નગ્વાણ અને લંવાઈમાં એક સો આઠ હતો. કાન, જાનુ અને ત્વરીનો વિસ્તાર ચાર આંગઠ હતો, તેનું ઉચ્ચત મસ્તક વગ્રીશ હતું, યુજદંડ વીંચ અને જંવા-સોઠ આંગઠ હતી. પાનું પીઠનું માઠપું ગૂઢ હતું. (૫૨૮). કાન પાતઢા અને લંવા હતા, કપાઠ ચોરસ અને વિસ્તીર્ણ હતું. મુઘ કુટિલ, કટણ અને માંસ વગરનું હતું. આંખો સ્થિર અને સાંકડી, નસકોરાં ચંચલ અને ફફડતાં હતાં. તેના પહોંચા એકસરખા અને મુઘટિત હતા, પેટ પાતઢું હતું,

જાંઘ લાંબી હતી, સુલલિત ચમત્કૃત પુલિત અને વલ્ગિત ગતિઓ એ નિર્વિઘ્ને કરી શકતો હતો (૫૨૯), તેના સર્વાંગે વજ્ર, મરકત, પુલક, વૈદ્ય, ચંદ્રકાન્ત, સૂર્યકાન્ત, ઇંદ્રકાન્ત વગેરે રત્નોથી ચમકતાં આભરણોની શોભા હતી. “સ્વરેશ્વર પોતાના ગુણોથી આ આશ્વા જગતને પણ ઓઢંગી જઈ શકે તેમ છે એ ચોક્કસ વાત છે.” (૫૩૦) એ પ્રમાણે વિચારીને, તે જલધિકલ્લોલ નામના ઉત્તમ અશ્વ પર ચઢીને, ત્યાં આવી પહોંચેલા અનેક રાજકુમારોની સમક્ષ કુમારે હર્ષમાં આવીને કહ્યું, “ચાલો જોઈએ, ઘોડદોડમાં કોણ કોને જીતે છે,” અને બીજા અનેક કુમારોના ઘોડા સાથે કુમારે પોતાનો ઘોડો પણ વેગપૂર્વક છૂટો મૂક્યો. (૫૩૧).

એટલે મન અને પવનથી પણ વેગીલો જલધિકલ્લોલ દોડતાં દોડતાં અર્ધી ક્ષણમાં જ ધરતીનો સારો એવો ભાગ ઓઢંગી ગયો. બીજા વધા રાજકુમારો “ઓ આવે, ઓ જાય, ઓ દૂર ક્યાંયે પહોંચ્યો, અરે ઓ દેખાતો પણ નથી” એ પ્રમાણે વધતી જતી ચિંતાના ભાર સાથે ક્યાંય સુધી કુમાર માટે વિલાપવચન બોલતા રહ્યા. (૫૩૨). એટલે, જેને પુત્રનું પહેલવહેલું વિરહદુઃખ ઉત્પન્ન થયું છે એવો સર્વ શત્રુઓને કષ્ટકર અશ્વસેન રાજા પૂર્વોક્ત વૃત્તાંત સાંભળીને પોતાની ચતુરંગ સેના સાથે માન-અભિમાન બાજુએ મૂકી, કરમાયેલા મુખકમળે, પૃથ્વીના મોટા પ્રદેશ ઉપર ફરી વળ્યો. (૫૩૩). એવે સમયે છત્રના દંડ ભાંગી નાશતા, વૃક્ષોને ઉખેડતાં, પર્વતોના સર્વ શિખરો તોડતા, ઘરો પાડતા, ધૂળ ઉછાલીને ધરતી સ્વોદતા, જગતના લોકોની આંખોને આંધળી કરતા, પ્રલયપવન જેવા પ્રબળ ઝંઝાવાતે રાજાની સેનાને છિન્ન-ભિન્ન કરી નાશી. (૫૩૪). એવી સ્થિતિમાં શૂર રાજાના પુત્રે (મહેન્દ્રસિંહે) મહારાજાને કહ્યું, ‘હે મહારાજ, જેમાં અસામાન્ય સમૃદ્ધિ પ્રાપ્ત થવાની છે તેવી ભાવી કાર્યસિદ્ધિની હું તને નિશ્ચયપૂર્વક વધામણી આપું છું. માટે કૃપા કરીને તું પાછો વળ. કેમ કે આ સંસારમાં અંધકારનો જથ્થો ગમે તટલો ફેલાય તો પણ સૂર્યકિરણો જ તેનો નાશ કરે છે. તને વિશ્વાસ ન હોય તો આકાશની સામે જો’. (૫૩૫). એ પ્રમાણે ચમત્કારયુક્ત ઉત્તમ વચનો વડે બીનબી, અશ્વસેન રાજાને જેમતેમ કરી પાછો વાળીને, શૂર રાજાનો કુમાર જે દિશામાં સનત્કુમાર ગયો હતો તે દિશા નોંધીને ઊપડ્યો. બીજા વધા લોકો ક્રમે ક્રમે પોતપોતાને સ્થાને પહોંચી ગયા, ત્યારે એક શૂર રાજાનો કુમાર માત્ર પોતાના બાહુબળનો સાથ લઈને પૃથ્વી પર ભમવા લાગ્યો. (૫૩૬).

તે સરોવર, કૂવા અને ગુફાઓમાં પેસતો, પર્વતનાં શિખરો ઉપર ચડતો, વારંવાર નગરોમાં પ્રવેશતો અને પોતાના મિત્રના ગુણો મનમાં ધરીને જંગલોમાં દોડાદોડ

કરતો. ફલ, ફૂલ, કંદ અને પાંદડાંથી તે શરીરને ટકાવી રાખતો. માર્ગમાંના રાજાઓ તેનો ગમે તેટલો સારો સત્કાર કરતા તો પણ તેનું મન તેમાં રાચતું નહીં. (૫૩૭). ક્રમે ક્રમે, દિન પ્રતિદિન ચારે તરફ ફરતાં તે અકસ્માત્ ક્રૂર રાની પશુઓથી મયંકર એવી ઘોર અટવીમાં આવી પહોંચ્યો. મદ્ર જાતિના અનેક હાથીઓની ગર્જના સાંભળીને 'શું નરોત્તમ સનત્કુમારનો આ ગંભીર ધ્વનિ તો નહીં હોય ?' એ પ્રમાણે વિચારીને તે મૂઠીઓ વાળીને તેમની સામે દોડતો. (૫૩૮).

એ રીતે ચમરી ગાય, કેસરી સિંહ, વાઘ, દીપડા, જંગલી હાથી, સરખ, વાનર, હરણ, નોવિયા અને કલહંસની વસતિ વાળી તથા મોટા મોટા ઝાડો, પહાડો, જંગલો વિશાળ નદીઓ અને સરોવરોથી ભરપૂર એવી પૃથ્વી પર તે રખડતો હતો, ત્યાં એક વાર જેમાં વિરહી પોતાના પ્રિયજનના ગુણો સ્મરીને ઢૂંચે છે એવી, (૫૩૯). કષ્ટકારક વસંત-ઋતુ આવી પહોંચી. વૃક્ષોનાં ઉત્તમ પુષ્પોના રસ અને પરિમલથી જેણે આજ્ઞા પૃથ્વીમંડળને, ગિરિગુફાઓને અને આકાશને ભરપૂર કર્યાં છે, આમ્રમંજરીનો રજ પ્રસરવાથી ઊપજેલા રાતાપીઝા રંગને કારણે જે મનોહર લાગે છે, કિમ્પાક વૃક્ષના પરાગથી જેણે દિશાઓ ભરી દીધી છે તેવો, વસંતના ધ્વજ સમો, મલયપવન લોકોના હૃદયને વિકળ કરી દે છે. (૫૪૦). શ્રમરોના ગુંજારવ પ્રવાસીઓને તપ્ત કરે છે, કોયલનો ટહુકાર દાહ કરે છે, કેસૂડા અને અશોક લેદર ઉપજાવે છે, વિચકિલ, માલતી, વકુલ અને કરેળ અતિશય દુઃખ દે છે. રોપે ભગયેલા વિધાતાએ પ્રવાસીઓ માટે જાણે કે ફાંસાઓ ન મોઢળ્યા હોય એ રીતે વસંત વર્તે છે. આ હતાશ વસંત કોનો સુખેથી વીતશે ? (૫૪૧)

પર્વતોના પ્રવંડ જંગલોમાં સઠગતા દાવાનળને સાથ આપીને જેણે જગતને સંતાપ્યું છે, જેણે પૃથ્વીમંડળનાં વાવ, કૂવા, નદીને સરોવરને સૂકવી નાલ્યાં છે, જેણે વૃક્ષનાં પર્ણોં ચેરવી નાલ્યાં છે તેવો નિષ્ઠુર, દુર્ધર ઝંઝાવાત ગીષ્મઋતુમાં વાય છે, ત્યારે એવો કોણ છે જેને તે દાહ ન કરતો હોય ? (૫૪૨) જેનાં પત્ર ચેરી ગયાં છે, શ્રી નષ્ટ થઈ છે, જલ સાવ ઓસરી ગયું છે એવી અતિશય વ્રસ્ત, સૌન્દર્યવતી નલિની-તરુણીના કમલવદનની કાન્તિ દુષ્ટ રવિગાજાળ કઠોર કર વડે નષ્ટ કરી. વઢી વંટોઝિયાળ ઇચ્છાલેલી રજથી જેણે દિશાઓ ધૂંધળી કરી નાગ્ની છે તેવા કાપુરુષ પ્રાપ્તે આ પૃથ્વીમંડળમાં કોને નથી સંતાપ્યા ? (૫૪૩).

મજ્જલ મેઘની જલધારાની વાળાવઢી વાળો મેઘગર્જનાનો હુંકાર કરતો, ઢીના પુંજની પળલ વહે મયંકર, પુષ્પરમ્યાં દુઃખ થઈને દોડતા શ્રમરોનાં ટોઢાંની વાળી ફેલાવતો, મયૂરમયૂરીનાં ઘુંદો વહે કઢાપ વિસ્તારતો એવો પામર

(વ્યાધ ?) વર્ષાકાલ કયા વિરહીને સંતાપતો નથી ? (૫૪૪). આકાશમાં ઇન્દ્રધનુષ્યને, માનસ સરોવર જતા કલહંસોને, બંને કાંઠાઓને તોડી પાડતી નદીઓને, મધુર કલરવ કરતા ચાતકોને, ધરતીનું તલ્લિયું નષ્ટ કરતા જલપ્રવાહને, તથા કેતકી, શિખરી, શિલિન્દ્ર અને કુટજ વૃક્ષોનાં પુષ્પોને—એ બધું જોઈને, વર્ષાકાલમાં કયા વિરહીજનનાં હૈડાં નથી ફાટી જતાં ? (૫૪૫).

જેમાં વાદલો ક્વચિત્ વરસે છે, ચંદ્રકિરણો સમર વિસ્તરે છે, खोलेલા પવન, કમલ અને કલ્હાર વડે નદી અને સરોવરો શોભે છે, સપ્તચ્છદ અને બંધુજીવને ફૂલોથી જે સમૃદ્ધ કરે છે, જેને જલપ્રિય રાજહંસનો સંચાર દ્વિગુણિત કર્યો છે (?) (૫૪૬), જેમાં લીલું ઘાસ ચરીને પ્રમત્ત થયેલું ગોવૃંદ શૌંગડાંની અળોથી ભોંયને ટ્વળી રહ્યું છે, જેમાં સૂર્યની કિરણાવલિ વિસ્તરે છે, આશ્વા પૃથ્વી-મંડલનો પંક જેમાં શોષાયો છે, જેમાં પ્રવાસીઓ સંચાર કરી રહ્યા છે તેવી આ શરદઋતુ જગતમાં સ્વામીથી વિયુક્ત બનીને જીવતા લોકો માટે દુઃખકર હોઈને કઈ રીતે વીતે ? (૫૪૭).

જેને માલતી, વકુલ, વિચકિલ અને મંદાર વૃક્ષોનો વૈભવ નષ્ટ કર્યો છે, જેને બોરડીને ફૂલ અને ફલથી સમૃદ્ધ કરી દીધી છે, શાકલકળોના પ્રસરતા પ્રભાવથી જેને હિમાલયના ગૌરવની સ્પર્ધા કરી છે, જેમાં દિવસ ટૂંકા બન્યા છે ને રાત્રિનો ગાલો વેવડો થયો છે, જેને પ્રવાસીઓ અને દરિદ્રોને ઘણું દેહકષ્ટ આપ્યું છે (૫૪૮), જેમાં સુખી લોકો ઉત્તમ કેસર, બંધ મહાલય, સગડી, સુંદરી અને સુગંધી તેલનો આદર કરે છે, જેમાં પ્રિયા અને પ્રિયતમ પરસ્પરનું સંગસુખ માણે છે, જેમાં કામલીનાં વસ્ત્રો લપેટવામાં આવે છે, જે પ્રિયાવિરહિત અને સ્વામીત્યક્ત લોકોને દુઃખકર છે એવો આ કાલભરણ્યો હેમંત ક્યારે વીતશે ? (૫૪૯).

જેમાં ચંદ્ર દુઃખદ છે, સૂર્ય વહાલો લાગે છે, ફલના ભારથી બોરડી માંગી પડે છે, વાલ અને રીંગણી ફટ્કરહિત બની ગયાં છે, કપાસ અને તુવેરનાં ફૂલોનો સંહારક હોવાથી જે દુઃખકર છે, લોધ્ર અને પ્રિયંગુના પુષ્પસમૂહમાંથી ઝડતા પરાગ વડે જેને દશે દિશાઓને રંગી દીધી છે, જેને કુંદની કઢીને અને માલતીના ફૂલને પ્રફુલ્લ કર્યાં છે, કાશફૂલને વિકસાવ્યાં છે (૫૫૦), જેમાં મિત્રો અને સ્વજનોથી વિરહિત લોકો અને ધનસંપત્તિ ઇંચતા પ્રવાસીઓની દંતાવલિ અવિરત પડતા શાકલથી કઢકઢે છે અને તેમના હાથ અને હૃદયનો સંબંધ થાય છે—એવો

દુઃખદાયક અભાગિયો શિશિર કર્દ રીતે કુશલદાયક થાય—જેમાં કોઈપણ સુખી માણસ એક સ્થલેથી બીજે સ્થલે સંચાર કરતો નથી ? (૫૫૧).

આ પ્રમાણે વિચાર કરતાં અને સંતાપ અનુભવતાં, શ્રી શૂર રાજાનો પુત્ર પૃથ્વી-પોઠ પર એક વરસ મમ્યો; પરન્તુ પોતાને મોંઘે કરેલો પ્રતિજ્ઞાના લોપથી તે વિચ્છેદિત ન થયો. પછી, જ્યારે ક્રમશઃ ફરી પાછો જગતના પ્રાણીઓને તુષ્ટ કરનાર વસંતોત્સવ આવી પહોંચ્યો, જ્યારે આમ્રવૃક્ષોએ વૈભવ ધારણ કર્યો, કોયલો ફરકવા લાગી, મલયપવનને અવકાશ મળ્યો, અને જ્યારે ભ્રમરકુલના શંકારધ્વનિથી કામદેવ જાગ્રત થવા લાગ્યો, ત્યારે પૂર્વોપાજિત સત્કૃત્યોને લીધે પોતાનો જમણી આંખ ફરકી ઊઠવાથી જે આનંદિત થયો છે એવા શૂરસુત કુમાર મહેન્દ્રસિંહનો, રસ્તે (આગલ વધવાના) ઉત્સાહનો ગુણ, શરીરમાં દ્વિગુણિત થયો. (૫૫૨—૫૫૩).

ત્યાર પછી આગલના માર્ગે જતો તે રાજહંસ અને સારસોનો મધુર ધ્વનિ સાંભળવા લાગ્યો; ફલ્લૂલ અને પત્રની સમૃદ્ધિથી આકર્ષક બનેલી વનલતાઓને તે જોવા લાગ્યો. વનલના પરાગથી રંજિત મલયાનિલના સંપર્કથી તેણે નાસિકાપુટમાં તથા અંગોપાંગમાં પ્રસન્નતા અનુભવી. (૫૫૪). ‘અરે, પોતપોતાના વિષયની પ્રાપ્તિના વ્યાપારથી મારી આ ચાર ઇન્દ્રિયો જો કે અત્યારે તુષ્ટ થઈ છે, તો પણ આ જીભ મૂલતરસથી પીડાતી એમ ને એમ જ રહી છે !’—આ પ્રમાણે વિચારતો, જલ તથા ફલ્લૂલને ઝંખતો, કાંઠા પર વિવિધ વનો વાળા માનસસરોવર પાસે તે શીઘ્ર આવી લાગ્યો. (૫૫૫). એટલે વન્ય ગજરાજની માફક આંખે સરોવર સહર્ષ ઝૂંદી નાખી, યથારુચિ પાણી પીને, જ્યારે કાંઠાનાં વૃક્ષોની ટોચેથી ફલ્લૂલ લઈને તે આરોગ્યો હતો, ત્યારે વિદ્યાધરો, દેવો, અસુરો અને કિન્નરોના સંગીતધ્વનિથી ઝૂંચો અને સારસ, હંસ અને મોરથી ચઢિયાતો મધુર આલાપ તેણે સાંભળ્યો. (૫૫૬). એટલે ‘આ નિર્જન મહા-વનમાં આવો ગીતોદગાર ક્યાંથી ?’ એમ આદરપૂર્વક મનમાં વિચારતો તે સહર્ષ અને સત્વર રસ્તે આગલ ચાલ્યો, ત્યારે દેવ, અસુર, વિદ્યાધર અને મનુષ્યના તરુણોનાં મન હરે તેવી અને અપસરાઓથી માત્ર નયનપલકારે ઝુડી પડતી એવી તરુણીઓની વન્ધે રહેલા; ઘણા જ સંતુષ્ટ; વિદ્યાધર તથા વંદીજનો વડે કીર્તિપાઠ કરાતા; સર્વાંગસુંદર; ગોરોચન ચંદનના લેપથી દેહકાંતિ વાળા; કપોલને સ્પર્શતાં કુંડલ, સુંદર મુકુટ વગેરે અનુપમ શણગાર સજેલા; મદનમંદિરના દ્વારપ્રદેશ પાસેના કદલીગૃહની અંદર કનક અને રત્નના આસને વિરાજેલા; ગીતગાન સાથેનું સુંદર પ્રેક્ષણક જોતા; આ રીતે અલ્પકાળે પ્રકટ થયેલાં પૂર્વ ભવના સંચિતથી અનેક સુખો ભોગવતા; અને નમન કરતા લોકોને રાજી કરતા, સનત્કુમારને તેણે જોયો. (૫૫૭—૫૫૮).

‘आवी रिद्धि एने एकाएक कचांथो मळी?’ एम विचारं करतो धीमेधीमे पाळळनी जग्या पसंद करीने, झाडनी छायामां ऊभा रही, बंदिजनोने स्पष्ट स्वरे पाठ करता ते सांभळवा लाग्यो: ‘दुष्टोनां अभिमान दळीने चूर्ण करनार; नमन करनारने प्रचुर लक्ष्मीना दाता; कौरववंशने उज्ज्वळ करनार; अश्वसेनना कुलध्वज; युद्धमां सर्व विद्याधरोने जीतनार; विद्याधरोना चक्रवर्ती; पोताना तेजथी सूर्यने झांखो पाडनार; असिधारा वडे शत्रुश्रेणिओनुं शमन करनार; गुणरत्नोना सागर; विद्याधर-सुंदरीओना स्तनाग्रना संगमथो आनंदित—एवा जगतना नृपवर्य सनत्कुमारनो जय हो. (५६०—५६१).

एटले ‘खरेखर आ तो अमारा कुळनो कल्पतरु, अश्वसेन राजानो पुत्र पोतें ज छे’—एम निर्णय करीने ते शूर राजाना घरना आभूषणरूप महेन्द्रसिंह आवीने तेना पगमां पड्यो. एटले एकदम ऊभा थईने सनत्कुमारे शूर राजाना पुत्रने सहर्ष सामें मोए सर्वांगे आर्लिगन आप्युं. (५६२). त्यार पळी बहुमूल्य आसन परं बेठेला, परस्पर विकसित मुख वाळा, प्रेम अने आनंदथी स्फुरायमाण, पोताना सर्व मित्रो अने स्वज्जो-ना वत्सल, प्रथम मिलनने योग्य सत्कारविधि पामेला, नाम लेवा योग्य एवा ते वंने पूर्व दुःखने भूलीने एकत्र वेठा. (५६३). पळी पोतानी प्रिया विद्याधरपुत्रीओ वडे पोताना मित्रनो सत्कार करावी, तेने भोजन करावी, लांबा काळे थयेला मिलनथी जेनां लोचन अश्रुपूर्ण वन्यां छे तेवो सनत्कुमार बोल्यो, “हे मित्र, कहे, मात्र भुजाओनी ज सहाय वाळो तुं धैर्य टकावी राखीने आ घोर जंगलमां कई रीते आवी पहोंच्यो ? (५६४). मारा वियोगे, गाढ स्नेहवाळां मारां माता-पितानी, तेम ज मंत्री, सामंत अने सज्जन लोकीनी शी दशा छे ? मारुं अपहरण थयेलें सांभळीने दुर्जनो मारा पिता प्रत्ये कई रीते वर्ते छे ?”—एटले मस्तकपर अंजलि रचीने अने पोतानो बधो ज पूर्वोक्त वृत्तांत क्षणेकमां जणांवीने शूरराजाना पुत्रे (५६५) कळुं, ‘तमे पण उत्तम अश्व तमने हरी गयो त्यार पळीनो तमारो वृत्तांत जणाववानी मारा पर कृपा करो.’ एटले पोतानो वृत्तांत स्वमुखे कहेवाने अशक्त कुमारे विद्याबळे तत्त्वविशेष जाणी शकती पोतानी विमलमति नामनी प्रियाने आं विषयमां अनुज्ञा आपी. (५६६). ‘घणां परिश्रमने लईने निद्राथी मारी आंखो घेराय छे, तो हुं अहीं थोडी क्षण विश्रांति लउं’ एम कही, ऊठी जई, बधा परिजनने त्यां ज मूकी, कदलीगृहनी अंदर जईने, आगळथी करी राखेल शय्यामां ते वेठो, (अने महेन्द्रसिंह) कुमारनो वृत्तांत सांभळवा एकचित्त बन्यो. (५६७).

ઘટલે નિર્મલ દાંતની કિરાણાવલિથી સર્વ દિશોએને શ્વેત બનાવતી ચંદ્રવદના વિમલમતિ કહેવા લાગી, “કુમાર, તું તારા મિત્રનો વૃત્તાંત હવે સાંભલ. તે વેળા તમારી સામે જ એ ઉત્તમ અશ્વ આર્યપુત્રને હરી ગયો અને ક્ષણવારમાં જ તેને અહીં નાચ્યો (૫૬૮)—આ યમસદન સમા ઘોર અરણ્યમાં, જ્યાં પશુઓ ત્રાસે છે, વાઘ પળ ડેરે છે, ગિરિશિખરો તૂટી પડે છે, ઘોડાઓ મટકે છે, હાથીઓ નાસભાગ કરે છે, મીલલોકો પળ વિલાપ કરે છે, ડજ્જલ બનેલાં વૃક્ષો તૂટી પડે છે, હજારો વાંસ ફૂટે છે, જ્યાં કાચર લોકો નિશ્ચેતન બની જાય છે અને દાવાનલ સળગ્યા કરે છે. (૫૬૯). ઘટલે, ‘ઘોડો કેટલેક જશે ?’ એમ વિચારીને એ શ્રી અશ્વસેનના કુલગગનના ચંદ્રે ઘોડાને છૂટો મૂકેલો, તેથી હવે લાંબા શ્વાસો મુકતો તે અડધી ક્ષણ ત્યાં જ ઊભો રહ્યો. ‘રે ! ધિક્કાર છે મને કે આ ઘોડો ઊલટી તાલીમ પામેલો હોવાનું હું કહી ન શક્યો’ એમ અતિશય સ્થિતિ બનીને વિચારતો તે ઉત્તમ કુમાર, જેવો પોતાને હાથે તે ઉત્તમ અશ્વનું ચોકડું ઢીલું કરે છે, ત્યાં તો તરત જ ધરતી પર અતિશય ભ્રમણ કરવાથી શ્વાસ અને થાકથી ભાંગી પડેલો તે નીચે પડ્યો અને યમસદન પહોંચી ગયો. ઘટલે ઘણાઘણા દુઃખે તત્ત શરીરે એ અશ્વસેનનો રાજપુત્ર, મુક્તરસથી ક્લાન્ત અને વિષાદભર્યો, જેવો એક હજારો વર્ણવ્યાયુક્ત શાખા વાળા સપ્તચ્છદ વૃક્ષની નીચે આવી પહોંચ્યો તેવો જ તે, સૂર્યનો તાપ આ પહેલા કદી ન અનુભવ્યો હોઈને, દૈવયોગે અર્ધ ક્ષણમાં જ મૂર્છાવિકલ બનીને અસહાયપણે પડ્યો.

તે જ ક્ષણે સનત્કુમારને આવી દશામાં જોઈને, જગતમાં સૌને ટપી જાય તેવા રૂપવૈભવ વાળા, ઊગતી જુવાની વાળા, શરીરે સુંદર શણગાર સજેલા, સર્વોત્કૃષ્ટ ઔચિત્યબુદ્ધિ ધરાવતા, અમૃતમધુર અને મૃદુ વાણીથી શોભતા, જાણે કે આર્યપુત્રના પુણ્યપુંજથી સ્વેચ્છાઈને આવેલા એવા કોઈ એક પુરુષે માનસસરોવરમાંથી પોતાને હાથે જલ આણીને આદરપૂર્વક કુમારના સર્વાંગે સીંચ્યું. ઘટલે માનમાં આવેલા કુમારે જલ પીને કહ્યું, “ભદ્ર, તું કોણ છે ? ક્યાંથી આવ્યો ? શા માટે તેં પરોપકાર કરીને ચંદ્રકિરણ જેવું નિર્મલ અને અમૃતમધુર આ પાણી લાવી, પાઈને મને જિવાડ્યો ?” (૫૭૦—૫૭૪). ઘટલે પેલાએ કહ્યું, “હે નરરત્ન, મારી ઓઠલાણ સાંભલ : હું કમલાક્ષ નામે જાણીતો યક્ષ, પથિકોના તાપહર એવા આ રમ્ય વૃક્ષ ઉપર વસું છું. જગતમાં ઉત્તમ એવા તારી આવી વિષમ અવસ્થા જોઈને મેં માનસસરોવરનું જલ લાવીને તને સ્વસ્થ કર્યો.” (૫૭૫). ઘટલે કુમાર ફરી બોલ્યો, “મારા શરીરમાં પ્રલયાગ્નિના દાહ સમી બઠતરા પ્રસરી છે. એ શારીરિક સંતાપ તો અને ત્યારે જ શમે જ્યારે હું સર્વાંગે જલંજલિ

અપાય તે રીતે શીઘ્ર માનસસરોવરના જલમાં મારી જાતને જાણી જ દડું'. (૫૭૬). તે પછી વિના વિલંબે તે યક્ષ, અનેક વિદ્યાધર, ચક્રવાક, કલહંસ અને હાથીઓ જેમાં ક્રીડા કરતા હતા તેવા તે માનસસરોવર પાસે કુમારને પોતાના કરસંપુટ વડે લઈ આવ્યો. એટલે જેનાં નયન અને મન પ્રસન્ન થયાં છે તેવો સનત્કુમાર દેવ, અસુર અને તિર્યંચના શરીરસંતાપને હરનારા તે સરોવરમાં પ્રવેશ્યો. (૫૭૭). મદમત્ત વિદ્યાધર-તરુણીઓના સ્તન પરના અંગરાગથી લાલાશ ધરતા, કમલરજથી શોભતા, વનગજોના ગંડસ્થલ પરના દાનજલની સુગંધથી પુષ્ટ, કાંઠેના ઘટાદાર શાખા વાળાં વૃક્ષોની છાયા વાળા માનસસરના, અમૃતથી અભિન્ન એવા જલમાં તેણે ડૂબકી દીધી. (૫૭૮).

તે પછી શરીરસંતાપ ટલતાં, દૃઢ ચારિત્ર્ય રૂપી રથ વાળો અને પોતાના પુષ્યસંચયરૂપી કવચ વાળો તે અશ્વસેનરાજાનો પુત્ર જ્યારે સરોવરમાંથી વહાર નીકળવા લાગ્યો, તે વેળા, કાંઠેનાં વૃક્ષોને તોડી પાડતા, ગિરિ-શિખરોને ભાંગતાં, વનગજોને ધુમાવતા, રજોમંડલને ઉછાલતા, પક્ષીઓનો નાશ કરતા, પશુઓનો કચ્ચરઘાળ કાઢતા, મીલોને વ્યાકુલ કરતા, ડરામણા, ઊગ્ર વંટોળિયાં દિશાઓ ઢાંકી દીધી અને ઝડતી ધૂલે કુમારની આંખો ભરી દીધી. તો પળ મેરુશિખર જેવા અવિચલ ચિત્ત વાળો તે કુમાર અક્ષુબ્ધ ભાવે 'આ શું ?' એમ વિચારતો ઊભો રહ્યો. (૫૭૯-૫૮૦). તે પછી કોઈએ ધોર ફૂંફાડા મારતા, રોષથી રાતી આંખો વાળા, લાંબા, ભમરા અને મહિષશૂંગ જેવા કાળા, જમદૂત સમા, બેવડી જીભ વાળા, વિષના આવેગે ચીકળા, ક્રોધે આંખા જગતનો પળ કોળિયો કરવાનું ન ચૂકે તેવા, ગગનતલને ભરી દેતા એવા વિષધરોના ઘૂંડને ઉપરથી નાણ્યું. (૫૮૧). એ નાગપાશે કુમારશ્રેષ્ઠને સર્વાંગે બાંધ્યો. એટલે સાગર સમા અક્ષુબ્ધ ચિત્ત વાળા તે કુમારે પોતાની મુજલતા ધુળાવીને સર્પોના સાંધા તોડી નાણ્યા. એ પછી જેના ગળાના દાંડા ઉપર માનવ સ્વોપરીઓનું ઘૂંડ લટકી રહ્યું છે, મોમાં પુરુષનું શવ પકડ્યું છે, હાથમાં તલવાર છે (૫૮૨), ધોર સર્પો વડે જટાજૂટ બાંધ્યો છે, જોરથી દાઢો ઘસીને જે ભયંકર કચકચાટ કરી રહ્યો છે, વીજળી જેવા જેનાં લોચન છે, દાંતો કકડાવતા મીષણ વેતાલ જેની પાછલ પાછલ આવી રહ્યા છે તેવો, અને 'અરે, અરે, તારા કોઈ ઇષ્ટદેવનું સ્મરણ કરી છે' એમ ધમકીભર્યું બોલતો, કૃતાંત જેવા ભયંકર શરીર વાળો એક રાક્ષસ આવતો દીઠો. (૫૮૩).

એણે, જેના ઝૂંચા શિખરોની ટોચ તૂટી રહી છે, જેમાં રહેલા પ્રાણીઓ આંત અને વ્યાકુલ વન્યાં છે, જેમાં વાનરો ધોર ચિચિયારી પાડે છે, મોરે

સ્વડકો વડે શત્રુને જે કચરી નાખે છે, જેમાં હાથીઓ ગમરાટથી ચીત્કાર કરી રહ્યા છે, એવા એક ભારે પહાડને હાથમાં ડંચકીને, દેવાંગનાઓ અને વિદ્યાધરીઓનાં આંસુથી સિંચિત મસ્તક વાળા કુમારની ઉપર ફેંક્યો. (૫૮૪). તે પછી વિકરાલ દંતપંક્તિ વાળા, માંસ અને લોહી વગરનાં શરીર વાળા, ચીવા નાક વાળા, સપાટ (?) પેટ વાળા, ફીકી અને ઝૂંડી આંખ વાળા, કોઈ વે મોઢાળા, કોઈ ત્રણ મોઢાળા, કોઈ ચાર મોઢાળા તો કોઈ પાંચ મોઢાળા એવા વેતાળોએ આનંદમાં આવો જઈને જયજયકારની ઘોષણા કરી. ઇટલે તરત જ શરીર ધુળાવી એ ગિરિપીઠને વાજુએ નાચી દઈને (૫૮૫), 'આહાહા ! જુઓ, આશ્વા જગતને હરી લે તેવાં રોષથી રાતાં લોચનો વાળા રાક્ષસે ફેંકેલો પહાડ રમતમાત્રમાં દડાની જેમ દૂર ફગાવી દઈને મત્સર ભરેલો આ કોઈ સર્વશ્રેષ્ઠ, સુખદ કશુંક વોલતો ઘસે છે' એ પ્રમાણે દેવ, અસુર અને વિદ્યાધરોનાં વેળ સાંભળતો કુમાર (૫૮૬), 'અરે પાપી રાક્ષસ, વિશાળ અને પુષ્ટ ભુજાઓ રૂપી યંત્રમાં પિલાઈ, રસદાર શેરડીના ઢાંડાની જેમ, તું હમણાં જ તારા ગળીને વહાર નીકળેલા વધા ધાતુરસોનું દાન કરીને પંખીઓને તૃપ્ત કર; સ્વતેજે અન્ય સૌ તેજસ્વીઓને જીતનાર એવા મારા જીવતાં વ્યો નિર્લજ્જ વીજા કોઈનો જયઘોષ કરી શકે ?' (૫૮૭). એ પ્રમાણે ચોલતા તેણે, એકાએક પ્રસરેલા મત્સરને લઈને સામું જોઈ ન શકાય તેવી લાલ આંખો કરી, એકદમ ધસી જઈને, તે રાક્ષસના શરીરને નિવિડ ભુજદંડના યંત્ર વડે એવું પીલ્યું કે તે અધમ રાક્ષસની આંખો વહાર નીકળી પડી, અને અસહાયપણે મોટો પોકાર પાડીને તે ધરતી પર ઢળી પડ્યો. (૫૮૮). એ પછી કેમે કરીને ભાન આવતાં એ અધમ રાક્ષસે તરત જ પાછા ઝુમા થઈને, 'અરે પાપી, જેના આઘાતથી પહાડનાં શિખર પણ નષ્ટ થઈ જાય તેવું આ અનન્ય મુદ્ગર, ત્રસ્ત દેવ અસુર અને વિદ્યાધરોના દેખતાં જ તારી છાતી પર પડો અને તારો નાશ કરો' (૫૮૯) એમ કહીને, છાતી કૂટતી મયમ્રાંત દેવાંગનાઓના તૂટેલા હારના મોતીઓથી મિશ્રિત વનેલી અને આંખથી ઓગળતી અશ્રુધારાની તથા તેમના નિસાસાની સાથોસાથ, તેણે સર્વથા પોતાના જ વિનાશકાળ જેવું, કાયરો માટે મયંકર મુદ્ગર, ભારે આવેગપૂર્વક, તે કુમારશિરોમણિની ઉપર ફેંક્યું. (૫૯૦).

ઇટલે મુદ્ગરના ઘાથી જેનાં અંગો વિકલ વની ગયાં છે તેવો તે કુમાર દેવો અને વિદ્યાધરોની તરુણીઓને દુઃખ થાય તે રીતે ધરતી પર ઢળી પડ્યો. આથી થોડાક સંતોષથી ફુલાતું રાક્ષસનું સૈન્ય ધસી જઈ, ક્રૂદી-ઝૂઝીને જયઘોષ કરવા લાગ્યું. તે પછી ભાનમાં આવી, સ્વસ્થતા પ્રાપ્ત કરી, પ્રચંદ અભિમાને થરથરતી ભુજા વડે એક વટવૃક્ષને ઊઘેડીને ભારે ક્રોધથી ધ્રુજતી કંધરા વાળા, સ્વોચાચેલી ભ્રૂકુટિને

કારણે ભયંકર મુખ વાળા, ચરણના ભારે ધરતી કંપાવતા, 'અરેરે, અધમ પિશાચ ! આ વડના શાહથી છૂંદાયેલું તારું શરીર સર્વાંગે નિર્જીવ બનીને કાગડાઓને તૃપ્ત કરો.' (૫૯૧-૫૯૨) એ પ્રમાણે બોલતો અને યુદ્ધનો આવેગ જોઈને વ્યાકુલ બનેલી વિદ્યાધરતરુણીઓનો જે આદર પામ્યો છે તેવો તે ગુણસ્થનોનો સાગર અશ્વસેન રાજાનો પુત્ર પોતાના હાથે વટવૃક્ષને મૂળથી ઉખેડીને અને તેને જ હાથમાં દંડ તરીકે શાલીને તેના વડે શત્રુ ઉપર એક એવો પ્રહાર કર્યો જેથી તે રાજેન્દ્ર અને વિદ્યાધરેન્દ્રને માટે પળ અસહ્ય અને પ્રાણાન્તકર એવી ભયંકર પીડાનો તરત જ ભોગ બન્યો. એટલે ધ્રુજતા શરીરે ભયભીત થઈને તરત જ શૂરાતન ત્યજીને જવરો પોકાર કરતો, વેદનાથી વિકલ બનેલી પ્રાણશક્તિ વાળો તે અધમ રાક્ષસ અભિમાન મૂકી, લાજશરમ છાંડીને નાઠો. (૫૯૩-૫૯૪). એટલે આકાશમાં રહેલી અસુર અને વિદ્યાધરોની સુંદરીઓએ હર્ષથી પુલકિત થઈને શ્વેત અને સુગંધી પુષ્પોની વૃષ્ટિ કરી, જયઘોષ કર્યો, આનંદમાં દુંદુભિ વગાડ્યાં. યક્ષે (?) પ્રદર્શિત કરેલા ક્રોધને જેણે કચડી નાખ્યો છે તેવો સનત્કુમાર (૫૯૫), શરદના ચંદ્ર જેવા યશના વિસ્તાર વડે જગતને ઝગલું કરીને પૂર્વોક્ત સુંદરીને મનમાં ધરતો કેટલેક રસ્તે આગળ ચાલ્યો ત્યાં તેણે દેવાંગના જેવી અને દેવ અને અસુરની તરુણીઓમાં સર્વશ્રેષ્ઠ મહિમા વાળી એવી એક ઉત્તમ સુંદરીને પોતાની સામે આવતી જોઈ. (૫૯૬). એટલે વિસ્મિત મને આગળ વધતા કુમારે પોતાની સામે પેલીના જેવી વીજી સાત વાળાઓ નંદનવનની વચ્ચે રહેલી અને ઉત્તમ રૂપ, ગુણ અને વિનય વાળી દીઠી. તે પછી પ્રથમ જોયેલી તરુણીને તેણે કહ્યું, 'હે મુગ્ધા, મને વાત કર, આ સુંદરીઓ કોણ છે ?' (૫૯૭). સહેજ હસી, સહેજ અંગ નમાવી, પગની આંગળીથી ભોંય खોતરતી, કમલ જેવા હાથ વડે વલ્લ સમારતી, જેના કોમલ હોઠ સ્ફુરે છે, જેની આંખમાં આનંદાશ્રુ ચમકે છે, માથા પર જેણે વલ્લ સજ્યું છે તેવી તે મુગ્ધા ત્રૂટક અક્ષરે, ગદગદ સ્વરે ફાંફક વાત પ્રકટ કરવા લાગી (૫૯૮), "હે સુભગ, અત્યારે મારા ઉપર કૃપા કર. આ જ આંવાવાડીથી તદન નજીકના પ્રદેશમાં આવેલું અને દેવો, કિન્નરો અને મનુષ્યથી પુજાતા મદનમંદિરથી ગૌરવવંતુ બનેલું, પ્રિયસંગમઅભિલાષ એવા નામે પ્રસિદ્ધ, ઘણું જ સમૃદ્ધ વિદ્યાધરનગર છે. (૫૯૯). ત્યાં આવીને કેટલોક કાલ વિસાંમો લઈને તું તારા શરીરનો ભારે થાક ઉતાર; એટલે આપોઆપ જ તમને આ વૃત્તાંતની જાણ થઈ જશે.' પછી તે જ સુંદરીઓના કંચુકીએ દેખાડેલા રસ્તે તે કુમાર સર્વાંગે, વિસ્મય પામતો, રાજમહેલમાં ગયો. (૬૦૦).

પછી તે નગરના શ્રી ભાનુવેગ નામના રાજાએ ઝુમા થઈ સંમુખ આવીને ગુણ-રત્નના સાગર સમા તે કુમારનો આદર કર્યો, પોતાના હાથે તેને સિંહાસન ઉપર વેસાયોં અને એમ મોટો સત્કાર કરી, મસ્તક પર અંજલિ રચીને કહ્યું, ‘મારી આઠ પુત્રીઓ સાથે વિવાહ કરીને તું મને સંતુષ્ટ કર. (૬૦૧). કારણ કે જ્યારે અમે અમારી પુત્રીઓના વિષયમાં ચિંતાતુર હતાં ત્યારે અમને શ્રી અર્ચિમાલી નામના મુનિરાજે (જેમને વિનયપૂર્વક સુરેન્દ્ર પ્રમાણ કરતો) કહ્યું હતું—જે માણસ અસિતાક્ષ યક્ષના ભારે દર્પને હરશે તે અવશ્ય તારો આઠે ય પુત્રીઓનો પતિ થશે.’ (૬૦૨). એટલે પ્રકટેલ પ્રેમભાવને લઈને શોભતી અને તરુણીઓમાં ઉત્તમ એવી તે આઠ કુમારીઓને કુમાર, ત્યાને ત્યાં ને તે જ ક્ષણે મોટી ધામધૂમથી પરણ્યો. પછી કંકણબંધન વગેરે વિવાહોચિત વધો વિધિ કરીને, નવવધૂઓની સાથે કુમારે રતિ-મંદિરમાં પ્રવેશ કર્યો. (૬૦૩).

પછી અતિશય થાકેલો તે રાજરીતિથી રતિમન્દિરમાં સૂતો અને તરત જ તેને ધોર નિદ્રા આવી ગઈ. પછી સ્વજનમિત્ર વિનાનો તે સવારે પંખાઓના કલરવથી જાગી ઊઠ્યો ત્યારે તેને એ નગર, પરિચરો કે નવવધૂઓ કશું જ ન દેખાતાં થયું (૬૦૪)— ‘શું એ સ્વપ્ન હતું ? કે મારો બુદ્ધિભ્રમ હતો ? અથવા તો.....થયું ? કે પછી કોઈએ ઈંદ્રજાલ દેખાડ્યું ? પહેલાંના મારા નગર, સ્વજન અને પ્રિયતમાના વિયોગથી દુઃખી થયેલો હોવા છતાં હું આઠ પત્નીઓ સાથે સંવંધ થતાં કાંઈક આનંદ પામ્યો હતો, પણ મારા મસ્તક પર તો જાણે કે પુષ્પિત વૃક્ષની શાખા જ એકાએક તૂટી પડ.’ (૬૦૫). આમ ઘર, પરિજન અને પ્રિયતમાઓથી વિયુક્ત અને સાવ ભોંય પર જ વેઠેલા કુમારને કાને અંતરીક્ષમાંથી ઓંચિતો અવાજ પડ્યો— ‘હા સહી ! હા પ્રિયતમ ! હા માતા ! હા અશ્વસેન રાજાના પુત્ર મારા ભાવી પતિ સનત્કુમાર ! મારી રક્ષા કર !’ (૬૦૬). એટલે, “હે સુલોચના, પિતાથી, માતાથી, સહીઓથી, તારા ઇષ્ટદેવથી અથવા તો અશ્વસેન રાજાના પુત્ર એ નિર્માલ્ય માનવથી શું વલ્લવાનું છે ? હે વિશાલાક્ષી, તું કામાતુર ચિત્તે દેવ અસુર અને મનુષ્યનો મદ મથનાર એવા મારું સ્મરણ કર, જેથી લક્ષ્મી (?) તને તૃપ્તિ કરાવે. (૬૦૭). એટલે ‘મારામાં અનુરક્ત એ સુંદરીનું હરણ કરી રહેલા અને એમ કોપેલા યમની દૃષ્ટિએ પહેલા કયા પાપીએ, કુબુદ્ધિથી દાંત ગણવાના ઉત્સાહમાં સિંહ-શિશુના મૌંમાં પોતાનો હાથ નાખ્યો છે ?’ એમ વિચારતા કુમારે અંતરીક્ષ તરફ

नजर नाखी. (६०८), परंतु त्या कशुं देखायुं नहीं एटले, 'आ पण पहेलांनी जेम कशुं इन्द्रजाळ जेवुं छे' एम जाणीने, ए ज तरुणीने हृदयमां राखीने ते वनमां भमतो हतो त्यां ते अघोर अटवीमां, जाणे के स्वर्गमांथी पड्यो होय तेवो, महा-मूली शोभाना अवतार अने त्रिभुवनना सार समो एक प्रासाद तेणे जोयो. (६०९)

एटले विस्मित थईने, 'सोनी भेळा पचास' एम जाणीने धीरे धीरे तेणे ते प्रासादमां प्रवेश कर्यो. एटले तेणे एक महासतीने आ प्रमाणे मृदु, मधुर स्वर बोलती सांभळी,—'हे कमळगर्भ समां गौर अंग वाळी, प्रणाम करनारनी मननी इच्छा पूरी करनारी, वंदन करता नरेन्द्र अने देवेन्द्रना शत्रुओनो सर्वांगे नाश करनारी, तारो जय हो ! हुं ! खु ! हे दुरितहरणी ! ओम् ! ह्रीं ! हि ! इष्ट फळ देनारी, जादुई स्वङ्ग, गुटिका अने अंजन साधी आपनारी, फट्कारथी शत्रु-समूहने हणनारी, प्रणाम करनारने आनंद आपनारी, हे योगेश्वरी ! जेओ विधिपूर्वक भक्तिथी तारां चरणोमां नमे छे, तेमने तुं तेमना स्वप्नमां पण न होय तेवुं असाधारण फळ आपे छे. (६१०-६११). हुं तने घणा विनयथी अंग नमावुं छुं, तो अभ्यर्थना करनाराओने चितामणि सभी हे देवी, जेनो संग दुर्लभ थई गयो छे तेवा मारा ते प्रियतमना मुखकमळतुं मने दर्शन कराववानी तुं केम कृपा करती नथी ? पोतानां गुणवान अने सदा विनयी बच्चांओथी अंतर राखवुं मातापित्ताने घटे ?' (६१२). एटले पूर्वे जोयेली अने अत्यारे हृदयमां स्फुरती सुचरिता हरिणा-क्षीने विशेषे स्मरतो कुमार, 'हं, हं, प्रगटेला गाढ अनुरागथी दुःखी अने दसमी दशाए पहुँचेली आ कोईक तरुणी गौरीना चरण पासे अति दुर्लभ एवा पोताना कोईक प्रियतमने मागी रही छे—जेम अत्यारे पेली बाळा मने मागी रही हशे तेम.' (६१३) ए प्रमाणे विचारतो जेवो ते चारपांच डगलां आगळ भरे छे, तेवी ज शुद्ध शीलवाळी अने जगप्रसिद्ध गुणो वाळी ते मुग्धानी गाढ भक्तिने परिणामे तेनी समक्ष जाते ज प्रगट थईने गौरी देवीए ज आ प्रमाणे कह्युं, 'हे चंद्रमुखी, तारो गुणनिधान प्रियतम आ आव्यो.' (६१४). एटले अपमानित बनी होय तेम ते कृशांगीए देवीने कह्युं, 'हे देवी मारो प्रियतम हाथमां ज छे एम कहिने तुं तेने प्रकट तो करती नथी, तो एम तुं मने केटलं छेतरीश ? जो हुं कुरुवंशना गगनचंद्र सनत्कुमारने नजरे जोडं, तो हे भगवती, तुं जाणजे के हुं तेनी शी शी सेवा नहीं करं ?' (६१५).

આમ સાંભળતાં તે કુરુકુલમંડનનું સર્વાંગ હર્ષથી વિકસિત થયું, વદનકમળ પુલકિત બન્યું (અને તે બોલ્યો:), 'હે ચંદ્રમુખો, જો ! જો ! આ હું તારો શત્રુમર્દન પ્રિયતમ આવી પહોંચ્યો. મદનવિકારને પ્રકટ કરતો આ હું તે જ આવ્યો ને તે જ છું, તો તારા મનમાં તેં જે નક્કી કરી રાખી હોય તે સેવા તું કર. (૬૧૬). અથવા તો કૃપા કરીને હે સુંદરી, તું મને કહે કે જેને તેં પ્રિયતમ તરીકે માગ્યો તેં કુરુકુલનો યશકલશ કોણ છે ?' એટલે સ્વભાવિક લજ્જા અને આર્જવ ધરતી તે કન્યા બોલી, 'સાકેતપુરના અધિપતિ સમરસિંહ નૃપતિની, અને તેની સ્વરૂપવતી પ્રિયતમા ચંદ્રયશાની (૬૧૭) હું સુનંદા નામે પુત્રી છું. એકવાર કોઈ એક દૂતે આવતાં વેંત મારા પિતાનાં ચરણમાં મસ્તક નમાવીને સવિનય વિનંતી કરી : હસ્તિનાપુરના સ્વામી અશ્વસેન નૃપતિનો અને જગતની સુંદરીઓની વિજેતા તેની પ્રિયતમા સહદેવીનો સનત્કુમાર નામે પુત્ર છે. તે જગતમાં શ્રેષ્ઠ, ચંક્રવર્તીની લક્ષ્મીનો સ્વામી, મહાન ગુણરત્નોનો સાગર, સૌભાગ્યવાનોનાં મસ્તકના તિલક સમો, શત્રુઓનાં દર્પને દલવાને આતુર, પૂર્ણિમાના ચંદ્રની જેમ વધી નિર્મલ કલાનું ધામ, અને રૂપ અને યશ વડે જગતમાં સર્વાધિક છે. (૬૧૮-૬૧૯). એટલે જો સુનંદાનો સંવંધ તે નરરત્ન સાથે ન થાય, તો નક્કી વિધાતા હાયો જ (એમ માનવું). એટલે મારા પિતાએ એ સ્વરૂપ યોગ્ય છે એમ નિર્ધાર કરીને પોતાની સેના સાથે પ્રયાણ કર્યું, અને મને સાથે લઈને શ્રી હસ્તિનાપુર નગરીમાં સહર્ષ પ્રવેશ કર્યો. (૬૨૦).

એક પ્રસંગે સહદેવીથી વીંટલાઈને હું નગરના ઉદ્યાનમાં મદનપૂજા માટે ગયેલી, ત્યારે મેં સહદેવીના ઉપહાસ વચ્ચે પ્રકટરૂપે રહેલા મદનની પૂજા કરી. તે પછી હું જ્યારે મારે ઘેર ગઈ ત્યારે ભાગ્યયોગે હું અતિશય દુઃસાધ્ય વ્યાધિનો ભોગ બની. (૬૨૧). પછી અનેક મંત્રવિદો અને તંત્રવિદોથી પણ મારા શરીરની રક્ષા ન થઈ શકી, એટલે મેં જેમતેમ કરીને તે રાત વિતાવી અને સવારે તે જ હૃદયંગમ મદનમંદિરમાં હું પહોંચી, પણ મેં ત્યાં પ્રકટ થયેલા પેલા અનંગને જોયો નહીં. તેથી હું સર્વાંગે સવિશેષ દુઃખે દુઃખી થઈ. (૬૨૨). પરંતુ ત્યાં, તે પ્રકટ થયેલા કંદર્પનો વેશ ધરીને મારી સહદેવી ત્યારે જેમતેમ કરીને મારી એવો મનોવિનોદ કર્યો, જેથી કરીને હું તરત જ પાછલા દિવસના વ્યાધિથી મુક્ત બની. પણ તે પછી એક દુષ્ટ અશ્વ અશ્વસેન રાજાના પુત્રને હરી ગયો, એટલે આખું જગત દુઃખી દુઃખી થઈ ગયું. (૬૨૩).

એ વૃત્તાંત સાંભળીને મારા દેહે સવિશેષ દુઃખ વ્યાપી જતાં હું મૂર્છા પામી. સસ્ત્રીઓ જેમતેમ કરીને મને ઘેર લઈ ગઈ. તે પછી જે કાંઈ બન્યું તે હું પોતે જ નથી જાણતી, (માત્ર એટલું જ જાણું છું કે) મને વિલાપ કરતીને કોઈ સ્ત્રી હરીને અહીં લાવી મૂકી છે એટલે હું ફાલ(?) ચૂકેલી વાનરીની જેમ અહીં રહું છું. (૬૨૪). પેલો અધમ સ્ત્રી અત્યારે ક્યારે વીજે ગયો છે એટલે માતાપિતાએ દીધેલા મારા પ્રિયતમની માગણી કરતી હું ગૌરીદેવીના ચરણકમળને પ્રણામ કરી રહી છું. એટલે તાઠી દર્દને હસતાં હસતાં કુમારે કહ્યું, 'હે વિશાલાક્ષી, સમરસિંહ રાજાની પુત્રી, પેલો મદન તે આ હું જ છું તે તું કેમ જોતી નથી ?' (૬૨૫).

એટલે, મનમથ સદાય વિષમ પ્રકૃતિનો હોવાથી, એ ચંદ્રમુખી લજ્જાથી વ્યાકુલ અને પ્રેમથી અભિભૂત થઈ જવાથી સમયોચિત સત્કારવિધિ કરવાનું તે વીસરી ગઈ. 'પેલી મારું મન હરવા વાળી તે આ જ છે' એમ વિચારીને વિસ્મિત મન વાળા કુમારે તે સુંદરીને કહ્યું (૬૨૬), 'સંશ્રમ તજીને, અપમાનને વાજુ પર રાખીને, કૃપા કરીને અને પૂર્વે જે પ્રેમ તું પોતાની સસ્ત્રીઓને ઉદ્દેશીને ત્યારે પ્રગટ કર્યો હતો તે પ્રેમનું સ્મરણ કરીને, હે વિશાલાક્ષી, તું વ્યાપેલા પ્રેમાનલથી તપ્ત બનેલાં અંગ વાળા મને તારું સ્નેહસર્વસ્વ કેમ આપતી નથી ? (૬૨૭). 'સુંદરી, નગરના ઉદ્યાનમાં ક્રીડા કરવાને ગયેલા એવા મારા કંઠમાં તે મદન સમજીને કમળની માળા પહેરાવેલી, અને શુદ્ધભાવે પૂજા કરેલી. તથા સસ્ત્રીએ મારો વેશ લીધેલો છે (એમ સમજીને) તું મારી સાથે આલિંગન વગેરે ક્રીડા આરંભેલી તે તું કેમ યાદ કરતી નથી ?' (૬૨૮). એ પ્રમાણે તે કુમારરત્ને કહેલાં વચનોથી તેનું મુખ લજ્જાથી નીચું નમી ગયું. પોતાના જમણા હાથે તેના વદનકમળને ઝુંચું કરીને કુમારે કહ્યું, 'સુંદરી, જેમ અધન્યના ઘરમાં ચિંતામણિ આવે, તેમ આ વનમાં દુર્લભ એવી તું મને મળી તેથી હું કૃતાર્થ થયો છું. તો પહેલાં જેવો સ્નેહ મનમાં ધરીને તું પ્રસન્ન થઈને મારી સામે જો'. (૬૨૯).

એટલે વિકસિત વદને તે મુગ્ધા જ્યાં હજી કાંઈક બોલવા જાય છે, ત્યાં તો દુર્ભાગ્યે અન્તરિક્ષમાં રહેલા પેલા સ્ત્રીએ તેમને જોયાં, અને રોષથી રાતાં લોચને તે બોલ્યો, 'અહાહા, જીવતા ફળધરના પૂડામણિનો કોણ સ્પર્શ કરી રહ્યો છે ? કોણ જાગતા સિંહની કેશવાળી ગ્રહણ કરે છે ?' અને કઠોર ચિત્કાર કરતા તે સ્ત્રીએ કાંપતી દેહલતા વાળી તે ઉત્તમ તરુણી પાસેથી તરત જ કુમારનું અપહરણ કર્યું.

‘આને હું મેરુપર્વતના શિખર ઉપર પડતો મૂકું જેથી પારકી છી પર મન દોડાવવાના પાપનું ફલ ચાલતો તે શતઘંડ થઈને મૃત્યુ પામે.’ (૬૩૧) એમ વિચારતો તે પાપી છેચર જેવો ભ્રમર અને ગોશ્વજ્ઞના ઘંડ જેવા નીલ નમતલમાં થઈને જઈ રહ્યો હતો, તેવા જ, ડુંચેને ડુંચે ચડતા જવાથી મોટામાંથી નાનાં, વધુ નાનાં અને તેથી પણ નાનાં વનતાં જતાં નદી, પર્વત અને નગરને જોઈને ‘મારી નજરમાંથી છટકીને આ ક્યાં જવાનો છે ?’. એમ વિચારતા કુમારે (૬૩૨) તે છેચરને નિર્ભયતાપૂર્વક કપાલ ઉપર વજ્રકઠોર મુક્યો માર્યો. ઇટલે ગલ્લતા રુધિરથી મલિન બનેલો, આક્રંદના પડઘાથી આકાશ, પર્વત અને પૃથ્વીમંડલને ભરી દેતો, જેના મોના પોલાણમાંથી જીભનો લાંબો સર્પ વહાર નીકળી પડ્યો છે, અને જેનો દર્પ ગળી ગયો છે તેવો છેચર કોને સુભગ લાગતો (!) ન હતો ? (૬૩૩).

જાણે કે કુમારના વીજા પ્રહારથી ભયभीત થઈને તે અધમ છેચરનો જીવ તરત જ ઝડપથી નીકળી ગયો. ઇટલે તે છેચરના શવનું મુખ જોવા ન ઇચ્છતા સૂર્યે જઈને અસ્તાચલના શિખરે આવાસ કર્યો, અને શત્રુનો નાશ કરીને પછી પોતાની પ્રિયાના સંભાષણને સંભારતા તે કુમારને પણ રાત પડતાં, છેચરના વધના પ્રસંગથી જાણે કે ક્રોધે ભરાયો હોય તેમ ધૃષ્ટ કામદેવે હાથમાં પકડેલ કુસુદ રૂપી ભયંકર ધનુષ્યયષ્ટિ વડે છોડેલ ચંદ્રકિરણ રૂપી ધારદાર શરસમૂહથી સર્વાંગે એવો તો વીંધી નાણ્યો કે તેને પોતાનું અંગ અસુખથી ગ્રસ્ત છે કે સુખથી તેનું ભાન ન રહ્યું. (૬૩૪-૬૩૫).

‘પેલા હતાશ શત્રુને તો રમતમાત્રમાં કચરી નાણ્યો, પણ આ ભુવનદુર્જયને કેમ જીતવો ?—હાં, હાં, આ શત્રુને જીતવાનો ઉપાય પણ મને સૂઝી ગયો. જો હું જીવતો ને સગી આંખે તે હરિણાક્ષીને જોડું, તો આ મદનરિપુને તરત જ તિલાંજલિ દઈ દઈ’. (૬૩૬). એ પ્રમાણે વિચારતો કુમાર તે વનમાં કેટલોક સમય શોધાશોધ કરીને જેમતેમ કરીને પેલા જ મહેલમાં આવી પહોંચ્યો. ઇટલે તે ચંદ્રમુખી સંભ્રમમાં ઉત્તરીય સંકોરીને, હસીને, સામે ડાઠીને, હર્ષાશ્રુ સારતાં ગદગદ વચને બનેલી વાત પૂછી. (૬૩૭).

ઇટલે તેણે શરચંદ્ર જેવા મુલ્લ વાળી અને ગાઢ સ્નેહ ધરતી તે સુંદરીને પૂર્વોક્ત વધી વાત ટૂંકમાં કહી. તે પછી જાણે કે ચક્રવર્તીની લક્ષ્મી પામ્યો હોય તેમ હર્ષ-પ્લાવિત્ત ચેષ્ટા વાળો કુમાર તે સુનંદાસુંદરીની પાસે બેઠો. (૬૩૮). ‘અરે રે ચંદ્ર, તું તારે હવે મળે પ્રકાશે. મલયાનિલ, તું પણ ખુશીથી વાય. આનંદવૃક્ષ, તું પણ મળે વિસ્તરે. અલી કોયલ, તું પણ ટહુક અને ભ્રમર, તમે પણ ગુંજારવ પ્રગટાવો.

અરે, નિર્લજ્જ કામદેવ, તું પણ હવે માટી થજે. આ બાલા તમારા સૌના મસ્તક પર વજ્રપાત કરશે (૬૩૯). અને આવ, સુલોચના, તને કાંઈક વાત કહું' એમ કહીને જ્યાં તે તેને ગાઢ આલિંગન આપે છે ત્યાં તો કુમારે છેચરને સંહાર્યાનો વૃત્તાંત સાંભળીને તે છેચરની સંધ્યાવલિ નામની નાની બહેન ત્યાં આવી પહોંચી. (૬૪૦). પરંતુ કુમારના મુખચંદ્રને જોઈને અમૃતરસના સિંચનથી ક્રોધાગ્નિ ક્ષીણ બની જતાં તેનું શરીર મદનાગ્નિ તપી ગયું, અને તે અગ્નિ સર્વાંગદુઃસહ બની ગયો. એટલે કુમાર સંધ્યાવલિને ગાંધર્વવિધિ અનુસાર પરણ્યો અને એમ તેને પોતાના પુણ્યબલે મેલવી. (૬૪૧) પછી સંધ્યાવલિ સુંદરીએ સેંકડો સુકૃતથી જ પ્રાપ્ત થાય તેવી, મન ગમતી વસ્તુ સાધી આપનારી અને પાઠ કરતાં જ સિદ્ધ થાય તેવી પ્રજ્ઞાંતિ નામની વિદ્યા કુમારને આપી. કુમારે પણ અર્પૂર્વ ઉત્સાહ પ્રગટ કરીને, શિશ્વવાહેલા વિધિ પ્રમાણે તે વિદ્યા તરત જ સાધી (૬૪૨).

એ સમયે ક્ષુબ્ધ ચિત્ત વાળા અને શ્વાસે ભર્યાં વે છેચરકુમાર આકાશમાર્ગે ત્યાં આવી પહોંચ્યા, અને આદરપૂર્વક કુમારના ચરણકમલમાં પ્રણમ્યા. એટલે 'આ વહી શું ?' એમ વિચારમાં પડી ગયેલા કુમારે પૂછ્યું, 'તમે કોણ છો મલા ? ક્યાંથી આવો છો ? આમ ઉતાવળા ઉતાવળા કેમ આવ્યા ?' (૬૪૩). એટલે છેચરો બોલ્યા, 'હે નરરત્ન, વૈતાલચપર્વતના શણગાર રૂપ ગાંધર્વનગરીના સ્વામી ચંડવેગ અને માનુવેગ નામના છેચરરાજાના ચંદ્રસેન અને હરિચંદ્ર નામના અમે પુત્ર છીએ. એમણે આ રથરત્ન આપીને અમને તમારી પાસે મોકલ્યા છે, કેમ કે તેમણે સાંભળ્યું કે અતિ ગર્વિષ્ઠ, અનેક સમરાંગણોમાં કીર્તિમાન, અને વિરોધીઓનો વિજેતા એવો અશનિવેગ નામનો છેચરરાજ પોતાના પુત્રને માર્યાનો વૃત્તાંત સાંભળીને રોષથી રાતાં લોચનવાળો, છેચરસેનાથી આકાશપ્રદેશને છાઈ દેતો અને વિદ્યાધરોના મનમાં ધાક પેદા કરતો તમારા ઊપર ચઢી આવે છે. (૬૪૪). તો કૃપા કરીને, હે નરરત્ન, તમે આ રથરત્ન ઉપર આરૂઢ થાઓ'.

એટલામાં વિદ્યાધરરાજા ચંડવેગ અને માનુવેગ પણ મોટી સેના સાથે ત્યાં આવી પહોંચ્યા. હજી તેઓ કુમારની સાથે સુખદુઃસ્વની વાતો કરતા અને રણરસથી રોમાંચિત થતા કેટલોક સમય વિતાવતા હતા (૬૪૬), ત્યાં તો પોતાના પુત્રનો વૃત્તાંત સાંભળીને જેનો રોષ ઊઠ્યો છે, અને જમનો જેમ જે ત્રણે ભુવન માટે ભયંકર છે તેવો અશનિવેગ આડંબરપૂર્વક પોતાના રાજ્યના

શ્રેષ્ઠ માંડલિકો અને સચિવોને બોલાવીને કહેવા લાગ્યો, 'જલદી ચાલો, પુત્રના ઘાતક કુમારના વઢવું મર્દન કરીને અને તેનો સંહાર કરીને જ આપણે આજે જમીશું'. (૬૪૭). પટ્ટલે મંત્રીવર્યો બોલ્યા, 'સ્વામી, શત્રુ નાના છે. એમ માનીને તેની અવગણના કરવા જેવું નથી. તેમ એકનો શું હિસાબ—એમ તેની ઉપેક્ષા કરવા જેવું પણ નથી. કેમ કે વૃદ્ધિ પામતો એક અગ્નિકણ પણ સમગ્ર લોકને વાઢી દે, અને એક જ સિંહ ગજઘટાને રમતમાં હળી નાખે. (૬૪૮). એ ધરતીનો માનવી છે અને હું તો વિદ્યાધરચક્રવર્તી છું, એમ સમજીને તમે શત્રુનો તુચ્છકાર ન કરતા. શું રામે રાવણનો અને કૃષ્ણે કંસનો નાશ નહોતો કર્યો ? પટ્ટલે વઢવાન રાજાઓ પણ શત્રુની શક્તિનો ક્યાસ કાઢીને સ્થિર ચિત્તે વગાવર વિચારીને પછી સંપ્રામ માટે ડચિત આરંભ કરવો જોઈએ.' (૬૪૯).

એ પ્રમાણે વિવિધ ઉત્તમ વચનો બોલતા એ મંત્રીવર્યોને અવગણીને આગળના અનેક સંપ્રામોમાં શત્રુઓ પર મેઢવેલા વિજયનો સંતોષ ધરતા એ સ્વેચ્છરાજે, જાણે કે કોંપેલો વિધિ તેને દોરઢે બાંધીને સેંચતો હોય તેમ, ચતુરંગ સેના સાથે અને ચોતરફ વાગી ડટના રણદુંડુભિના ઘોષ સાથે પ્રયાણ કર્યું. (૬૫૦). થઈ રહેલાં જાતજાનનાં મોટાં મોટાં અપશુકન તેને વારતાં હોવા છતાં પુત્રમરણના અશુભ અંધકારે જેની આંખોને આવરી છે તેવો તે સ્વેચ્છરાજ વિમાનનો વેગ વધારીને જલદોથી તે મહાન અટવીમાં આવી લાગ્યો. એ વસ્ત્રે સ્વેચ્છરાજો સહિત ડ્યાં કુમાર ડંચે જોયું ત્યાં તો આકાશમાં ત્રિભુવનને ભયંકર એવો કોલાહલ તેણે સાંભળ્યો. (૬૫૧). 'આ શું વહાંડ ફાટયું ? કે કોઈ વેતાલ કોપ્યો ? અથવા એકાએક સસુદ્ર સ્વઢભઢી ડઢ્યો—જેથી કરીને પ્રલયના મેઘ સમો ગંભીર શબ્દ, જાણે કે જગત આસ્વામાં રમસાણ મચ્યું હોય તેવો, સંભળાય છે ?' એ પ્રમાણે સ્વેચ્છરાજો સહિત સનત્કુમાર વિચાર કરી રહ્યો હતો ત્યાં તો તે વિદ્યાધરચક્રવર્તી તરત જ આવી પહોંચ્યો. (૬૫૨).

પટ્ટલે ક્ષણાર્ધમાં જ કવચ પહેરીને તે વંને વિદ્યાધરરાજા ચંડવેગ અને ભાનુવેગ પોતાનાં સૈન્યો સાથે પેલા સ્વેચ્છેંદ્રની પાસે પહોંચ્યા. પરંતુ એક ક્ષણમાં જ અશનિવેગે, શંકાનિલ વાદળોને વિલેરી નાખે તેમ, તે વંનેને છિન્નભિન્ન કરી નાહ્યા. (૬૫૩). તેમની નાસતી સેના સાથે વંનેને ભાગતા જોઈને શ્વપથી આગઢ વધીને, 'બોખો નહીં, ઘડોક જુઓ, હું તેના દર્પનું મર્દન કરીશ.' એમ કહીને પ્રજ્વલિત વિગાના વઢે ચતુરંગ સેનાનું નિર્માણ કરીને સ્વડ્યોના સ્વળગ્ગાટથી શત્રુ વિદ્યાધરીને ગમરાધતા (૬૫૪), દાઢમાં પકડેલી તોળણ અને પાતઢી તલવાર વઢે શત્રુઓના લાસો

હાથીઓના કુંભસ્થળેને નિર્દયપણે ચીરતા, ધનુષ્યમાંથી બાળ છોડીને ઘાથી ઝહાહતી રુધિરને છોળે આકાશને લાલ કરી દેતા, મુદગરના પ્રહારથી સુમટોનાં માથાં છૂંદતાં (૬૫૫), શક્તિ, મારા, શલ્ય, વાવલ્લ, નારાચ, મુસુંદિ, ગદા, વજ્ર, ચક્ર, કર્તરી અને કુંત વડે હાથી, ઘોડા, અને સુમટના સમૂહને અનેક પ્રકારે હણતા તે સંગ્રામદક્ષ કુમારે ક્ષણમાત્રમાં તે અશનિવેગ વિદ્યાધરને વશ કર્યો. તે પછી તે કુરુવંશના ગગનમાં પૂર્ણપણે પ્રકાશતો ચંદ્ર, જેણે પોતાનાં પરાક્રમથી સુર, અસુર અને ચેચરનાં સુમટોના ચિત્તને તુટ કર્યાં છે અને જેનો અનન્ય કીર્તિકલાપ આજે ભુવનમાં વિસ્તર્યો છે તેવો, દેવો અને વિદ્યાધરોની તરુણીઓ વડે કરાતી પંચવિધ પુષ્પોની વૃષ્ટિ અને ચોતરફ થતા મધુર આલાપની વચ્ચે, વિદ્યાધરે આપેલા ઉત્તમ રથ પર આરૂઢ થઈને પહેલાંના જ મહેલમાં આવી પહોંચ્યો. (૬૫૬-૬૫૭).

તે પછી જેમનો ધર્મની અને કર્મની બાબતોમાં નિર્મલ વિવેક છે તેવા, અતિશય હર્ષથી રોમાંચિત થયેલા ચેચરરાજ ચંડવેગ અને માનુવેગે તે જ ક્ષણે વિનયથી નમીને કહેલા વચનને માન આપીને શત્રુકુળનો સંહારક સનત્કુમાર પોતાની બંને પત્નીઓને સાથે લઈને ગાંધર્વપુર ગયો. (૬૫૮). અનુક્રમે તેણે એકેએક વિદ્યાધર-રાજાને જોત્યા અને એમ તે વિદ્યાધરચક્રવર્તી બન્યો. લાખો વિદ્યાઓ તેણે સાધી. માગનારાને યથેષ્ટ આપ્યું. એક દિવસ વિદ્યાધરરાજા ચંડવેગે તેને કહ્યું, 'સ્વામી, તું આજે જગતની મનની ઇચ્છા પૂરી કરે છે (૬૫૯), તો કૃપા કરીને તું મારી આ સો કન્યાઓને પરણ, અને આ મારું રાજ્ય પણ સ્વીકાર, જેથી કરીને હું મોક્ષને માર્ગે પ્રયાણ કરું. કારણ કે રાજ્યની ધુરાને ધારણ કરી શકે તેવા પુત્રના દર્શન ન થતાં, હું આટલા વયસ્ક થી તારી જ પ્રતીક્ષા કરી રહ્યો હતો. (૬૬૦). પોતાના અતિશયજ્ઞાનથી આજે જગતને જાળનાર અર્ચિમાલી નામના અહીં આવી પહોંચેલા મુનિવરે મને કહ્યું હતું, 'અશ્વસેન રાજાના કુલગગનનો ચંદ્ર અને જગતમાં સર્વોત્તમ નર સનત્કુમાર ચક્રવર્તી તારી સો કન્યાઓનો અને માનુવેગની કન્યાઓનો પણ પ્રિયતમ પતિ થશે. (૬૬૧). તેની કૃપાથી તું પણ તારા કુટુંબ અને રાજ્યના વિપયમાં નિશ્ચિત થઈને સદ્ધર્મનો સાધક બનીશ'. એટલે મેં કહ્યું, 'હે સાધુવર્ય, તેને કઈ રીતે ઓળખવો તે મને કહો'. એટલે મુનિવરે આદેશ દીધો, 'ઘોડો જેનું અપહરણ કરીને મહાન અટવીમાં નાખશે, ત્યાંથી જેણે પૂર્વકૃત પુણ્યના માહાત્મ્ય થી પ્રાપ્ત કરેલા ઉત્તમ ચરિત્ર વડે જગતને જીત્યું છે અને યોગ્ય કાર્યમાં જે દક્ષ છે તેવો કમ યક્ષ યક્ષ જેને પોતાના હાથે ઝંચકીને) માનસસરોવરમાં મૂકશે, અને જે પોતાના શત્રુ અસિતાક્ષ યક્ષના દર્પનું મર્દન કરશે, તે તારી પુત્રી ઓનો હૃદયપ્રિય થશે એમનું

નિશ્ચે જાણજે'. (૬૬૨-૬૬૩). ઇટલે મેં કહ્યું, 'હે મુનિરાજ, એવા તે નરરત્નનો અસિતાક્ષ યક્ષ શા માટે વેરી બન્યો ?' ઇટલે સૂરિય કહ્યું, 'સરેસરો તો પ્રાણીમાત્રનો શુભ અને અશુભ કર્મથી પ્રેરાયેલો આત્મા જ આ જીવલોકમાં તેનો મિત્ર કે શત્રુ બને છે. તો હે સેચરરાજ, આ બાબતમાં પણ તેવો જ હેતુ છે તે તમે જુઓ. (૬૬૪) :

કનકપુરનગર નામના દ્વીપમાં પોતાના તેજે સૂર્યને પણ જીતનાર, ક્રાંતિથી પ્રકાશતો, શત્રુમર્દન, યાચકપ્રિય, દાનપ્રિય, ધીરચરિત, દુર્નયસ્કંડન, શરચંદ્રની જેમ અનેક ગુણરત્નોનો નિધાન, અને જગપ્રસિદ્ધ વિક્રમયશ નામનો રાજા હતો. (૬૬૫). તેને ઉત્તમકુલમાં જન્મેલી, શરચંદ્ર જેવા યશવાળી, કુંદકળી સમી દંતપંક્તિ વાળી, વિક્રસતા મુલકમલ વાળી, ત્રસ્ત મૃગશિશુ સમાં નેત્ર વાળી, રતિદક્ષ પાંચ સો રાણીઓ હતો. તેમની સાથે રાજા વિપયમુલ્ક મોગવી રહ્યો હતો. (૬૬૬). ત્યાં સર્વત્ર લોકોમાં ઘ્યાતિ ધરાવતો નાગદત્ત નામે એક સાર્થવાહપુત્ર હતો. તેણે પોતાના ધન, ધાન્ય, સુવર્ણ ને રત્ન વડે કુવેરના વૈભવને પણ હસી કાઢ્યો હતો. નગરલોકોમાં તે સર્વાધિક બુદ્ધિશાળી હતો. પોતાના ચંદ્રનિર્મલ ગુણોને લાઈને તેણે સૂર્ય યશ અને કીર્તિ પ્રાપ્ત કર્યાં હતાં. તે અસાધારણ રૂપવાન અને સ્થિર પ્રકૃતિનો હતો. (૬૬૭). તેને વિષ્ણુશ્રી નામે જગતમાં જાણીતી હૃદયવલ્લભા પત્ની હતી. તે પૃથ્વીના ઉત્તમ શણગાર જેવી ને અસાધારણ લાવણ્યના નિધિ જેવી હતી. દેવતા અને ગુરુના ચરણકમલને તે પૂજતી. તરુણોના મનરત્ન નિઃશંકપણે હરનારી તે નવયૌવના, મૃદુભાષિણી, ગંભીર ચાલ વાળી અને મહાન ગુણરત્નોથી સમૃદ્ધ હતી. (૬૬૮).

એક દિવસ સુંદર શણગાર સજીને સવારીમાં પસાર થતા રાજાએ રસ્તામાં સહજપણે દેવાંગના પર વિજય મેલવી લેતી એવી વિષ્ણુશ્રીને જોઈ. તેને જોતાં જ તેને સૂર્ય કામ વ્યાપી ગયો. તેનાં અંગોપાંગ વિકલ થઈ ગયાં. સંકલ્પવિકલ્પ કરતો તે વિચારવા લાગ્યો (૬૬૯), 'જો હું આજે આ રતિને જીતનારી ચંદ્રવદના તરુણીની સાથે વિપયમુલ્ક નહીં મોગવું તો અસુખથી વ્યાપ્ત એવો હું મરણ જ પામીશ એમ મને લાગે છે. દૂર રહેલી પ્રિયતમાથી મનને કશો સંતોષ ન થાય; સૂર્યાસ્ત થતાં ચક્રવાક દુઃખી થાય છે તેમાં બીજો કોઈ દોષ કારણભૂત છે સરો ?' (૬૭૦). ઇટલે માણસો રોકીને તે બાલાને પોતાના મહેલમાં લવરાવીને અને તેની વિવિધ આગતાસ્વાગતા કરાવીને રાજાએ 'જગતમાં આ તરુણી સર્વશ્રેષ્ઠ છે' એમ વિચારી તેને અંતઃપુરમાં નાણી. અનુકૂળ અવસરે પ્રવૃત્ત થઈને રાજાએ વિષ્ણુશ્રીનો એવી રીતે ઉપમોગ કર્યો જેથી કરીને તેનો મદનાગ્નિ શાંત થઈને નામશેષ બની ગયો. (૬૭૧).

हवे नागदत्त 'आ राजानुं कृत्य छे' एम सांभलीने राजानी पासे मागणी करवा छतां पोतानी पत्नी पाछी न मेळवी शक्यो. तेना विरहमां तेने मित्रो ने स्वजनोथी भरेल्लं पोतानुं घर भूते उजाडचुं होय तेवुं लागतुं. सज्जनो तेनो शोक करता, तो दुर्जनो तेनी निंदा करता. आखी नगरीमां रझळतो ते केवी केवी जातनी चेष्टा नहोतो करतो ? (६७२). नोकरचाकर नासी गया. मित्रो ने स्वजनो तेने तजी गया. तेनुं मान नष्ट थई गयुं. दुर्जननां मन प्रसन्न थयां. सज्जनो दुःखी थया. छोकरांओ तेनी पाछळ टोळे वळवा लाग्यां. स्वावुं, पीवुं ने शरीरशणगार तेणे तजी दीधां. 'विष्णुश्री तुं मने छोडीने क्यां गई ?' एम बोलता तेने क्यांक भमतो राजाए अने विष्णुश्रीए जोयो. (६७३). पण गाढ स्नेह होवाथी राजाए विष्णुश्रीने मुक्त न करी. हवे दुष्ट विधिना निर्माणथी राजानी बीजी बधी राणीओए अमर्शने लईने सज्जनोथी निंदित एवो औषधप्रयोग कर्यो, जेथी भोगोपभोगथी वंचित बनीने विष्णुश्री तरत ज मरण पामी अने एम तेना इहलोक अने परलोक बंने विफल थयां. (६७४).

एटले तेना विरहे त्रणेय भुवनने तदन शून्य मानतो राजा ते ज क्षणे मूर्छा पाम्यो, तेनी आंखो मिंचाई गई अने मृत अवस्थामां रहेली विष्णुश्रीनी उपर ते पड्यो. मंत्रीओ हाहारव करवा लाग्या. नगरना महाजन विलाप करवा लाग्या, अने अत्यंत शोकग्रस्त बनीने राजानी चिकित्सा कराववा लाग्या. (६७५). काईक चेतना प्राप्त थतां राजा अतिशय दुःखने लीधे अत्यंत चित्तविकल बनी गयो. ते घडीकमां ऊभो थतो, घडोकमां सूई जतो, घडीकमां हसतो तो घडीकमां दुःखद रुदन करतो. पोतानी प्रियतमा भोजन लेती न होवाथी ते पण जरीके भोजन लेतो न हतो. तेनी पासेथी ते सहेज पण खसतो न हतो (६७६), तेम बीजा कोईने तेने अडकवा पण देतो न हतो. एटले प्रधानोए मंत्रणा करीने, गमे तेम करी राजानी नजर चूकवीने विष्णुश्रीने ऊंचकावी लईने जंगलमां नाखी दीधी. एटले पोतानी प्रियाने न जोता विक्रमयश राजाए भोजन अने जळ त्यजी दीधां अने आंसुथी डहोळायेली आंखे ते विलाप करवा लाग्यो. (६७७).

एटले पोतानी प्रियाने नहीं जोवाथी राजा रखे मरण पामे एवा भयथी सौ प्रधानोए मंत्रणा करी अने स्वामीनुं हृदय गमे तेम करीने स्वस्थ करवुं जोईए एम विचारिने तेमणे तेनी समक्ष कहुं, 'देव तमारी प्रियतमानां दर्शन करीने, कृपा करीने प्रसन्न चित्ते भोजन करो.' (६७८). एटले, 'क्यां छे ? क्यां छे ए चंद्र-

મુખી વિષ્ણુશ્રી ?' એમ બોલી રાજા ઝૂચ્યો, અને પ્રધાનોના કહેવાથી ઘોડે ચડી, પોતાના ઉત્તમ પરિચરોથી વીંટલાઈને ત્રણ લાંઘણ પછી ત્રીથે દિવસે ઝ્યાં વનમાં ત્રણાવી દીધેલી વિષ્ણુશ્રી પડો હતી ત્યાં પહોંચ્યો. (૬૭૯). ત્યાં જેના શરીરમાં ભરપૂર પરુમાં કીડા ખદબદતા હતા, સેંકડો કાગડાઓએ જેની આંખો ઠોલી નાચી હતી, જેને અનેક ગોધો, સેંકડો શિયાળો અને હજારો કૂતરાએ કરડી ઝાઘી હતી, જેના દાંત ગઢી પડ્યા હતા, મોઢું બીહામણું બની ગયું હતું, દુર્ગંધથી જે જુગુપ્સિત લાગતી હતી, હજારો પંચીઓ જેના પર તૂટી પડ્યાં હતાં, તેવી વિષ્ણુશ્રીને રાજાએ માઠી. (૬૮૦). આથી વૈરાગ્ય સ્ફુરતાં, 'ધિક્કાર છે, જેને કારણે મેં રમત-માત્રમાં શીલરત્ન કલંકિત કર્યું, કુઝકમ ત્યજ્યો, વધા ય સજ્જનોને આઘાત આપ્યો, પ્રાકૃત આચરણ કર્યું, અપયશ ફેલાવ્યો, અને જગતમાં મારી જાતની વગોવળી કરાવી, તેની આવી મૂરત થઈ ગઈ ?' (૬૮૧) એ પ્રમાણે રાજા વિચારવા લાગ્યો અને રાજ્યને પાંજરા સમું, મિત્રો ને સ્વજનોને બંધન સમા, વિષયસુખને વિષવૃક્ષના ફલ સમું, તારુણ્યને જઙ્ઘિલુ સમું, જીવતરને હાથીના વચ્ચાના કાન સમું, તરુણીઓને દુર્ગતિની સરણિ સમી, ચિત્તને ઇન્દ્રધનુષ સમું, શરીરને વધી આપત્તિના ઘર સમું, તો પ્રિયજનના સંગને અશુભ સમો મનમાં નિર્ધારીને, પરમાર્થને પ્રીછીને, અર્ધી ક્ષણમાં જ ઉપર્યુક્ત વધી વીજવસ્તુ અને રાજ્યરિદ્ધિ તંજી દઈને, પોતાના સમગ્ર કુટુંબને સુસ્થ કરીને, યોગ્ય મુનિમહારાજની પાસે જઈને, જે પાપના પ્રપંચને પામી ગયો છે તેવા તે રાજાએ પુલકિત બનીને તપશ્ચર્યા લીધી. (૬૮૨-૬૮૩).

એ પછી પાપકર્મોની તે નિંદા કરતો, ગુરુના ઉપદેશને અનુસરતો, પ્રાયશ્ચિત્ત અને તપશ્ચર્યા સેવતો, મુનિને યોગ્ય ક્રિયાઓનું અનુશીલન કરતો, પ્રયાસ કરીને વધાં શાસ્ત્રોનો અર્થ ગ્રહણ કરતો. તે એટલે સુધી કે ટૂંક સમયમાં જ તેણે બે પ્રકારની શિક્ષાનું જ્ઞાન મેળવ્યું, અને વધો અંતિમ સમયનો વિધિ આચરીને પોતાની દિક્ષાને સફળ કરતો તે પોતાના ભારે પાપસમૂહનો ક્ષય કરીને, પુણ્યભાર સંચિત કરીને, આ ઔદારિક શરીર તંજી દઈને, ત્રીજા દેવવિમાનમાં પહોંચ્યો. દુઃખે ત્રાસેલો નાગદત્ત પણ ભારે પાપસમૂહ વાંધીને મરણ પામ્યો અને ચાર પ્રકારની ગતિ વાળા અને દુઃખભારે ભરેલા ઘોર સંસારરૂપી વેરાનમાં પડ્યો. (૬૮૪-૬૮૫).

પછી પુણ્યથી રક્ષિત તે શ્રી વિક્રમયશ દેવ પોતાનો અવસ્થાની અવધિ પૂરી થતાં શુભ દિવસે અને મુહૂર્તે સ્વર્ગમાંથી ચ્યુત થયો અને સેંકડો પવિત્ર સ્વપ્નોના સંકેતોથી સૂચવાતો તે રત્નપુરના કોઈક મોટા શેઠના ઘણા જ લવણવંતા પુત્ર

તરીકે જન્મ્યો, જેથી કરીને શેઠના મિત્રો અને સ્વજનો આનંદિત થયા. (૬૮૬). તે પછી પિતાએ મોટી ધામધૂમથી પુત્રનું સ્વમ્ન અનુસાર જિનધર્મ એવું નામ પાડ્યું. અનુક્રમે તે વાલક હોવા છતાં એ શરદના ચંદ્ર જેવી નિર્મલ બુદ્ધિને કારણે અને ગુરુની કૃપાથી ટૂંક સમયમાં જ સમગ્ર કલાસાગરનો પાર પામી ગયો, તથા જિતશાસનના જાણકાર તરીકે પણ તેની નામના થવા લાગી. (૬૮૭). કાલ્યોગે તેના પિતા કીર્તિશેષ વનતાં વધા સજ્જનોએ મેળા મળીને તેને જ તેના પિતાના ધરતો સ્વામી બનાવ્યો. એટલે પોતાના અનેક ગુણો અને ધર્મિષ્ઠતાને લીધે તે જ્ઞાતવાન અને અનુપમ કીર્તિરૂપી ગૃહિણીને પામ્યો—જે ધરતી પર પ્રકટપણે પ્રસિદ્ધ હતી અને જેના તેજથી દસો દિશા ઝૂજલી બની હતી. (૬૮૮).

આ અરસામાં સંસારમાં ભ્રમણ કરીને નાગદત્તનો જીવ પણ પોતાના કર્માનુસાર શ્રી સિંહપુરના કોઈક બ્રાહ્મણને ત્યાં પુત્ર તરીકે જન્મ્યો. અગ્નિશર્મા નામે જાણીતો તે ક્રોધી પ્રકૃતિનો અને મત્સરી હતો. તે કુલાચાર પાલતો ન હતો અને વેદવિદ્યાથી વંચિત હતો. (૬૮૯). એવા જ કોઈક ગુરુના ચરણમાં પરિવ્રાજક વ્રત લઈને આશ્વો ધરતીમાં રચડતો અને ઉદંડ ચાલતપસ્વીઓમાં ધર્મપાલન વડે કીર્તિ રળીને તે વિધિના આદેશથી રત્નપુરના રાજાના મહેલમાં આવી પહોંચ્યો. એટલે તેના તપનો વૃત્તાંત સાંભળીને નરવાહન રાજાએ (૬૯૦) કહ્યું, ‘હે મહર્ષિ તું આજે મારે ત્યાં પારણું કરજે.’ તે વેળા તે ચાલતપસ્વીએ ત્યાં રહેલા જિનધર્મને જોયો અને રોષે ધ્રુજતા તે નીચે કહ્યું, ‘હે રાજા, હું તારે ત્યાં અવશ્ય પારણું કરીશ—શરત એટલી કે તારે મને ભોંય પર નોંચે મોટે વેઠેલા આ વણિકની પીઠ પર કાંસાની તાંસળી રાખીને તેમાં ઝની ઝની સ્ત્રી ભોજનમાં આપવી, કેમ કે મેં આજે સવારે જ આદરપૂર્વક આવો અસાધારણ નિયમ લીધેલો છે.’ એટલે વિધિવશ રાજાએ જિનધર્મની અનિચ્છા છતાં તેને બહુ દબાણથી કહીને કેમેય કરીને તેની પાસે એ કર્મ કરાવ્યું. (૬૯૧-૬૯૨). એટલે જેનું નામ લેવા યોગ્ય નથી તેવો તે નીચ સહર્ષ તે ઝની ઝની સ્ત્રીનું ભોજન બહુ જ ધીમે ધીમે કરવા લાગ્યો. પેલા એ વ્રતવેલી રીતે સાવ ભોંય પર વેઠેલા જિનધર્મનું ચિત્ત પણ પીઠ પર મૂકેલી ધગ-ધગતી કાંસાની તાંસળીના દાહથી સંસારથી ઉદવિગ્ન થઈ ગયું અને નિર્મલ અને પવિત્ર વિવેકપૂર્વક તે ભાવના ભાવા લાગ્યો (૬૯૩), ‘અરેરે જીવ, તું બીજા કોઈની ઉપર સહેજ પણ રોષ મ ધરજે. આ દુઃસ્વદાયક ભવગહનમાં એવો કોણ છે કે જે મનને અગોચર એવી જાતજાતની આપદો ન પામે ! પોતે પૂર્વ ભવમાં રહેલાં શુભ

અને અશુભ કર્મો સિવાય બીજા કોને કોઈનું સારું કે ખરાબ કરવાનો જશ કે અપજશ આપી શકાય ? (૬૧૪). સંસાર સઠગતા ઘર જેવો છે, પળ મોક્ષપુરે ઉપદ્રવરહિત છે. વિષયો દુઃખદ છે, પળ મોક્ષમાર્ગ સુખદ છે. શરીર ચંચલ છે, પળ ધર્મ અચલ છે. સદ્ગુરુ સુખકારક છે, પળ દુર્જન દુઃખકારક છે. નિયંત્રિત ન હોય તેવો આત્મા શત્રુ છે, પળ તે જ જ્યારે નિયંત્રિત કરાય ત્યારે મિત્ર છે. તો હે જીવ, બીજા ઉપર રાગદ્વેષ છોડીને તું રહે.' (૬૧૫). આમ મેરુ જેવા દૃઢ અને સાગર જેવા ગંભીર ચિત્તે તે વિચારતો હતો ત્યારે પેલા નીચ બાલતપસ્વીએ બહુ જ ધીમે ધીમે તે ઊંતું ઊંતું મિથ્યાન્ન આરોગીને સહર્ષ જેવી તે તાંસળી શેઠની પીઠ ઉપરથી જેમ તેમ કરીને ઉપાડી તેવી જ તે લોહી, વસા, માંસ અને સ્નાયુ સહિત ઝાલડી આવી. (૬૧૬).

‘અરેરે, આ પાપિયા તપસ્વીને ધિક્કાર છે, ધિક્કાર છે. એણે આવા ધર્મ-નિધિ પુરુષરત્નની કેવી વિહંબના કરી ? રાજાએ પળ આની પાસે નિષ્કારણ આવું અકાર્ય કેમ કરાવ્યું ? વિષમ કર્મવિપાક વાળા આ અસાર સંસારમાં કરેલાં શુભ-અશુભ કર્મોથી મોટામાં મોટા માણસો પળ પરલોકમાં છૂટી શકતા નથી.’ (૬૧૭) એ પ્રમાણે બોલાતાં દેવ અને ગુરુનાં વચન રૂપી પરમ અમૃતથી જેનું શરીર સિંચિત થયું છે તેવો, રાગદ્વેષથી મુક્ત મન વાળો, અતિશય દુઃખાર્ત જિનધર્મ પોતાને ઘરે આવ્યો અને કર્તવ્યમાં આઠસ કર્યા વિના મિત્રો અને સ્વજનો સહિત ચતુર્વિધ સંઘને મેળો કરીને તે કુલ ઝાલનારાએ તેમનાં પૂજાસત્કાર કર્યા. (૬૧૮). પોતાના ઘરની સારસંભાળનો પ્રબંધ કરીને, મિત્રો, સ્વજનો, ધન અને ધાન્ય ત્યજી દઈને, હૃદયમાં જિનેશ્વરનું શાસન ધરીને, ઉત્તમ તપશ્ચર્યા અંગીકાર કરીને, પર્વતપ્રદેશમાં જઈને અનશન ગ્રહણ કરીને કાયોત્સર્ગ અવસ્થામાં પૂર્વ દિશામાં તેણે પંદર દિવસ ગાળ્યા. તે જ પ્રમાણે બાકીનો ત્રણે દિશાઓમાં પળ તેણે પંદર પંદર દિવસ ગાળ્યા. (૬૧૯). એ પ્રમાણે બે માસની અતિશય દુષ્કર ઝગ્ર તપશ્ચર્યા કરીને, ઢેંક, કંક, વગલા, ધુવડ, કાગડા, સીંચાળા, શિયાળવાં, વરુ, રાની બિલાડા, રીંછ અને કૂતરા વડે પીઠનો ભાગ યજ્ઞાતો હોવા છતાં મેરુશિખર જેવું સ્થિર ચિત્ત રાખીને તે પવિત્ર પુરુષ મરણ પામ્યો અને સૌધર્મ કલ્પમાં તે સુરેન્દ્ર થયો. (૭૦૦). પેલો અગ્નિશર્મા પળ એ જાતના પોતાના દુશ્વરિત્રથી મિત્રો અને સ્વજનોને સ્થિર કરીને, બાલતપસ્યા આચરવામાં તત્પર અને જ્ઞાતીઓથી તિરસ્કૃત થયેલો પોતાનાં દુષ્કૃત્યોને સાથે લઈને મરણ પામ્યો અને સ્વકર્મના પરિણામે તે સૌધર્મકલ્પમાં સુરેન્દ્રનું વાહન પૈરાવત્ત થયો.

(૭૦૧). યોગ્ય અવસરે તેને શણગાર સજાવીને આભિયોગિક દેવો સુરેંદ્રની પાસે લઈ આવ્યા. તેને જોઈને હાથીને મારે વિષાદ થયો અને ચિત્કારથી દિશાઓ મરી દર્દને તે મઢકવા લાગ્યો. ત્યાં તો હાથમાં વજ્ર અને અંકુશ ધરીને ઇન્દ્ર તેના પર આરૂઢ થયો. (૭૦૨). ઇન્દ્રે હાથીએ પોતાના શરીરનું કદ વમણું કર્યું. ઇન્દ્રે પણ પોતાનું વમણું કર્યું. હાથીએ ચોગણું કર્યું ઇન્દ્રે પણ ચોગણું કર્યું. તે પછી બંને આઠ ગણા થયા. વધુ શું કહેવું ? મારે વિષાદથી તે હાથીને જલદી થકવીને ઇન્દ્ર તે વેળા તેના પર આરૂઢ થયો. (૭૦૩). એ પ્રમાણે પહેલાં કરેલાં પોતપોતાનાં કર્મ અનુસાર જેમને નિરન્તર મારે સુખ અને દુઃખનો અનુભવ થઈ રહ્યો છે તેવા તે ઇન્દ્ર અને ઐરાવત બંનેના દિવસો વીતવા લાગ્યા.

ઐરાવત ત્યાંથી વ્યવીને સર્વાંગે દુઃખકર અને ધાર્મિકોને કંપાવતા એવા ચતુર્ગતિ સંસારમાં પડ્યો. (૭૦૪). ઇન્દ્ર પણ પોતાની અવધિ પૂરી થતાં વ્યવીને શ્રી હસ્તિનાગપુરમાં અશ્વત્થેનરાજાની નિષ્કલંક રાણી સહદેવીની કમલ જેવી કૂચમાં ચૌદ સ્વપ્નોંથો સૂચિત, ગુણરત્નોનું નિધાન અને ત્રિભુવનને આનંદકર એવાં સનત્કુમાર નામે પુત્ર તરીકે અવતર્યો. (૭૦૫). ચતુર્ગતિ ભવગહનમાં મમીને, જાતજાતના હજારો જન્મમરણથી હેરાન થઈને દાસ, ચાકર, દરિદ્રી અને દુઃખી તરીકે પરવંશ બની વિલાપ કરતો ઐરાવતનો જીવ પોતે કરેલા કર્મને અનુસરીને વૈતાલચપર્વતમાં અસિ-તાક્ષ નામે યક્ષ તરીકે અવતર્યો. (૭૦૬).

આ પ્રમાણે તારું વૃત્તાંત ટૂંકમાં કહીને મુનિપુંગવ અર્ચિમાલી વ્રીજે વિહાર કરી ગયા. માનુવેગ પણ મારા કહેવાથી પોતાની કુંવરીઓને લઈને માનસસરોવરની નિકટમાં જઈને તારા વચગાળાના વાસ માટે પ્રિયસંગમ નામના અમરાવતી જેવા નગરનું નિર્માણ કરીને રહ્યો. (૭૦૭). તે પછી તેણે તને તે પ્રમાણે પોતાની આઠ પુત્રીઓ ત્યારે પરણાવી. પણ તારા ચરણયુગલને મારા હૃદયમાં ધરીને હું તારી સેવા કરીશ. તને એકલો છોડીને માનુવેગ સ્વસ્થાને ગયો છે, તો હે પ્રભુ, તું એ અપરાધની ક્ષમા કરજે. (૭૦૮).

એ પ્રમાણે કહીને ચંડવેગે ધામધૂમથી એ સો અનુપમ કન્યાઓ કુમારને પરણાવી. પછી વિશાલ વિદ્યાધરરાજ્ય સહિત તે વિષયસુખ ભોગવવા લાગ્યો. શરદના ચંદ્ર જેવી નિર્મલ બુદ્ધિ વાળા વિદ્યાધરરાજ ચંડવેગે પણ સનત્કુમારને પોતાનું કુટુંબ અને સંપત્તિ સોંપી દીધા (૭૦૯), અને યોગ્ય ગુરુના ચરણમાં જઈને એ વિદ્યાધરચક્રવર્તી

चारित्र्य सेववा लाग्यो. आ प्रमाणे केटलोक समय वीत्यो. पण आज्ञे कोण जाणे केम कुमारे अमारी सौनी समक्ष एकांतमां कहुं, 'चालो जलदी, मानससरोवरमां जलक्रीडा करवा !' (७१०). एटले सुनंदा वगेरे राणीओ वडे तथा उत्तम परिचारको वडे सेवातो आर्यपुत्र जेवो अहीं आव्यो तेवो ज हे नररत्न, तूं पण आवी पहांच्यो'. ए वेळा कुरुकुळनो गगनचंद्र पण ऊठीने विकसेला मुखकमळ साथे कंदलीगृहमांथी बहार आव्यो (७११).

ते पछी स्वजनोने आनंदित करता, मेरुपर्वत जेवडा पूर्वे रळेला पुण्य-समूहने लोधे सुंदर, समग्र भुवनमां विस्तरेल निर्मळ ने बहोळी कीर्ति वाळा अने सरळ स्वभाव वाळा ते बंने जण समयोचित क्रिया पतावाने श्री वैताढ्यपर्वत उपर गया. (७१२). पछी बंने विद्याधरश्रेणीओ पर तरत ज पोतानी आण सर्वथा प्रवर्तावीने, तावे थता विद्याधरोनो उचित राज्याभिषेक करावतो, अनेक विद्याधर कुमारीओंने परणतो तथा जाते ज केटलीक विकसितमुखीओंने राणीओ तरीके अंतःपुरमां स्थान आपतो (७१३) कुमारश्रेष्ठ सनत्कुमार, सूरराजाना पुत्रने मुखे, 'तमोरां मातापिता तमोरा विना दुःखी थई रखां छे' एम सांभळीने, अनेक लाख विद्या-धरराजाओ वडे अन्तरीक्षने भरी देतो अने समग्र जगतमां पोतानी महत्ता प्रगट करतो हस्तिनागपुर पहांच्यो. (७१४).

ते पछी तेणे मातापितानां चरणकमळनुं अभिवादन कर्तुं, स्वजनोनुं भव्य स्वागत कर्तुं, याचकोने विभूषित कर्त्या, जगतना लोकोना मुख पर संतोष प्रगटाव्यो अने बाजुमां रहेला सूरराजाना पुत्रने मुखे मातापिता अने अन्य जनोने पोतानो वृत्तांत आदिथी अन्त सुधो कही संभळ्ळाय्यो. (७१५).

एटले जाणे के अमृतकुंडमां झवोळायो होय, कल्पवृक्षनी प्राप्ति थई होय, धरमां ज कामधेनु अवतरी होय, चिंतामणि पाय्यो होय के चक्रवर्तीपदे राज्याभिषेक थयो होय तेम मित्रो अने स्वजनो सहित अश्वसेनराजा हर्षविशथो अने सूक्ष्म विवेकपूर्वक विचारवा लाग्यो (७१६), 'अहोहो ! सारा कुळमां जन्म, क्षति अदभुत रूपश्री, विघ्न विनानुं जीवतर, जगतमां सर्वाधिक पांडित्य, पोताना भुजावळे रळेळ विपुल भोग माटे परतुं धन, लोकने चमत्कृत करतुं राज्य अने पराक्रमथी प्राप्त करेली दूर विस्तरती कीर्ति—जगतमां आ वधुं धर्मना फळ तरीके धीर पुरुषो मेळवे छे. (७१७)'—आ प्रमाणे विचारतां राजाए

ઑંઝા નગરમાં મોટી ધામધૂમથી વધામણી કરાવીને, વિસ્તરતી સમૃદ્ધિ વાળા તેણે કુમારરત્નને રાજગાદી પર વેસાર્યો. પછી મિત્રો અને સ્વજનોની રજા મેલવીને, ગુરુજનોની ભક્તિ કરીને, વંદીજનોને છોડી મૂકાને, જિનેશ્વરની પૂજા કરીને (૭૧૮), ધર્મકથા સાંભળીને, હૃદયમાં મંગલકારક જિનવચન ધરીને, સાંસારિક સુખથી વિરક્ત મને, યોગ્ય ગુરુનાં ચરણમાં પોતાની રાણીઓ અને અનેક રાજપુત્રો સહિત રાજા અશ્વસેને ચારત્ર્ય સ્વીકાર્યું અને એમ તે પવિત્ર રાજર્ષિ સદ્ગતિને પામ્યો. (૭૧૯).

સમયપ્રભાવે, પોતાના મુજાવલે અમ્યુદય પ્રાપ્ત કરનાર અને અનેક સમ-રાંગણોમાં કીર્તિલતાને ફેલાવનાર સનત્કુમારે પોતાના પુણ્યવલે હજાર વરસ વીતતા સુધીમાં ક્રમે ક્રમે ભરતચક્રવર્તીની જેમ સુખેથી છલ્લ પૃથ્વીને સાધી. (૭૨૦). વાળી સુનંદા વગેરે દ્વારત્નોમાં મુખ્ય અને જગતગાં સર્વોત્તમ એવી ચોસઠ હજાર રાણીઓ, અતિ અંદમુત મુજાવલ વાળા વત્રીશ હજાર સામંતો, ચોરાશો લાંચ હાંથી, ઘોડા અને રથ—પ્રત્યેક, નવ નિધિ અને મનમાન્યું આપનારાં ચૌદ રત્ન (૭૨૧), તથા બીજો પળે ભરતંગાં જોવી વૈભવ પૂર્વસંચિત પુણ્યના યોગે ટૂંક સમયમાં જ મેલવીને અને કીર્તિરૂપી પ્રિયતમાને દશે દિશામાં મોકલીને તે પોતાને નગર આવી પહોંચ્યો.

એ વેળા સૌધર્મેન્દ્રે એવી શોભા અને વૈભવથી શોભતા સનત્કુમારરાજાને સહર્ષ જોયો. (૭૨૨). એટલે આદરસહિત તેણે વૈશ્રવણને કહ્યું; ‘ભદ્ર, મારો આદેશ છે કે તું સહદેવીના પુત્ર, ચોથા ચક્રવર્તી સનત્કુમારની પાસે જલદી જઈને સોઠ હજાર યક્ષોના પ્રણામ સાથે મારી આ મેટ તેને ધર અને તેનો ચક્રવર્તી તરીકે રાજ્યાભિષેક તું કર.’ (૭૨૩).

એટલે પોતાને કૃતાર્થ માનતો વૈશ્રવણ સહર્ષ પ્રણામ કરીને જલદી જલદી પોતાના સ્વામીના આદેશથી ઉત્તમ સિંહાસન, છત્ર, મુકુટ, હાર, કુંડલ, ચામર, પાદુકાની જોડ, ઉત્તમ માળા અને ઉત્તમ પાદપીઠ—કે જે બધાં શોભાના ધામ જેવાં હતાં—તેમને સાથે લઈને, હસ્તિનાગપુર જઈને, કુરુકુલના યશકલશનાં ચરણમાં સવિનય નમોને કહેવા લાગ્યો, ‘સૌધર્મેન્દ્રે મને અત્યારે તમારી પાસે મોકલ્યો છે, અને તમારો ચક્રવર્તી તરીકે મહાન્ત રાજ્યાભિષેક કરાવવાને આ તમારો યોગ્ય દિવ્ય મેટ મોકલી છે. (૭૨૪—૭૨૫). આગલા જન્મમાં તું જે સૌધર્મ કલ્પમાં અતિ

વિશાળ સમૃદ્ધિ વાળો ઇન્દ્ર હતો તે જ કલ્પમાં એ હમણાં સુરેન્દ્ર થયો છે, અને
 ઇટલે મોટો માઈ ગળીને તે તારો સત્કાર કરાવે છે, અને મારે મુખે અત્યંત
 આદરપૂર્વક તારા પ્રત્યે ભક્તિ પ્રકટ કરે છે'. (૭૨૬).

એ પ્રમાણે સાંભળીને ચક્રવર્તીએ સંતોષથી વિકસતા વદનકમળ સાથે તે
 સઘળી ભેટ સ્વીકારી, અને વૈશ્રવણને પોતાની પાસે ડુંચું આસન આપ્યું. એ પછી
 વૈશ્રવણે એક યોજન ભૂમિમાંથી ધૂલ, કચરો અને ઘાસ આભિયોગિક દેવોની
 પાસે સાફ કરાવ્યાં (૭૨૭), અને, વજ્ર, મરકત, પુલક, વૈદ્ય, ચંદ્રકાંત, સૂર્ય-
 કાંત વગેરે પચરંગી રત્નો વડે વનાવેલી અને કિરણોથી અંધકારને અજવાળતી
 ઉત્તમ પીઠિકા રચી. તેના પર પોતાના અનુપમ મહિમાથી દેવવિમાનને પણ જીતી
 છે તેવો, ત્રણ ભુવનની સુંદરતાના ધામ રૂપ અભિષેકમંડપ વનાવ્યો. (૭૨૮). તેની
 અંદર પૂર્વ દિશાની અભિમુખ સિંહાસન સ્થાપી તેની આગળ પાદપીઠ મૂકી, શુભ
 મુહૂર્તે તે ઉત્તમ નરને આસન પર વેસારીને અને ક્ષીરોદ સમુદ્રમાંથી આભિયોગિક
 દેવોની પાસે મણિ અને કાંચનના કલશ વડે નિર્મલ જળ અળાવીને (૭૨૯), તેને
 પછી મગધ, ગંગા, વરદામ આદિ ઉત્તમ તીર્થોના જળ તથા પુષ્પ, ગંધ અને ઔષધો
 ભરીને, 'આ નરરત્નનો પૃથ્વીમાં ચિરકાલ જય હો, જય હો' એમ વારંવાર બોલીને,
 જ્યારે વિદ્યાધર, મનુષ્ય અને દેવોનાં વૃન્દ મંગલ ઉચ્ચારતાં હતાં, માગળો અને
 સ્વજનોને ઇચ્છાનુસાર આપવામાં આવતું હતું (૭૩૦), જ્યારે ઢોલ, મૃદંગ, તબલાં,
 ઢાકા, કાંસાજોડ, તાલ, વાંસળી, વીણા, કાહલા અને બુક્કા તથા કરડિ, મંભા,
 મેરી અને હુડુકા ડુંચા સ્વરે વાગતાં હતાં, જ્યારે ઇન્દ્રનાં આદેશથી રંભા, તિલો-
 ત્તમા અને ઉર્વશી તરત જ આવીને નાટ્યારંભ કરી રહી હતી (૭૩૧), ત્યારે અતિ-
 શય મારે ધામધૂમથી ચક્રવર્તીનો રાજ્યાભિષેકમહિમા સંપન્ન કરીને વૈશ્રવણે ઇન્દ્રને
 સઘળો પૂર્વ વૃત્તાંત નિવેદિત કર્યો. નરરત્ન સનત્કુમાર પણ ચક્રવર્તીપદ પામીને
 જાણે કે અનન્ય સુધામૃતે સિંચિત થયો હોય તેમ છલ્લંડ ધરતી ભોગવવા
 લાગ્યો. (૭૩૨).

એક દિવસે જ્યારે દેવરાજ ઇન્દ્ર રંગમંડપમાં સૌદામિનીનાટક જોવા પોતાના
 પરિવાર સાથે સહર્ષ વેઠો હતો ત્યારે ઈશાનકલ્પમાંથી કોઈ એક દેવ કાર્યપ્રસંગે
 તેની પાસે આવ્યો: તેણે આંખા શરીર પર આમૂષણ પહેર્યાં હતાં અને પોતાની દેહ-
 કાંતિના વિસ્તારથી તે વાંજા વધા દેવોની કાંતિને હસી કાઢતો હતો. (૭૩૩).
 એ વેળા ઇન્દ્રે તેનો સત્કાર કર્યો અને કામક્રાંતિ પૂરું કરીને એ દેવ સ્વસ્થાને ગયો.

એ પછી સૌધર્મકલ્પના દેવોએ શંકિત બનીને ઇન્દ્રને કહ્યું, 'હે સ્વામી, પેલા દેવે તો પોતાની દેહકાંતિથી બધા જ તેજસ્વી દેવોના તેજને હરી લીધું !' (૭૩૪). એટલે દેવરાજે કહ્યું, 'એણે તેના પૂર્વભવમાં અતિશય ભાવશુદ્ધ, પવિત્ર અને એકાગ્ર ચિત્તે આયંબિલ વર્ધમાન તપ આચર્યું હતું, અને તે તપના તેજે કરીને તે અસામાન્ય કાંતિ-કલાપ વાળો અને ઈશાનેંદ્રના જેવી શોભા ધરાવતો દેવ થયો છે'. (૭૩૫). દેવોએ પ્રણામ કરીને ફરીથી પૂછ્યું, 'હે સ્વામી, કૃપા કરીને કહે, પૂર્વ પુણ્યે પ્રાપ્ત કરેલી આવી તેજસમૃદ્ધિ બીજું કોઈ આ ત્રણ ભુવનમાં ધરાવે છે સ્વરં ?' એટલે સહેજ હસીને દેવરાજે કહ્યું, 'અરે ! એનું પુણ્ય તે કેટલું ? એની તેજસમૃદ્ધિનો વિલાસ પણ કેટલો ? અરે, ત્રણ જગતના રંગમંચ પર વિલસતા બીજા બધાએ એકત્ર થયેલા વિદ્યાધર, દેવ અને અસુરના રાજવીઓની પૂર્વોપાર્જિત તપસમૃદ્ધિ અને દેહ-કાંતિનો પણ શો હિસાબ, જે તપસમૃદ્ધિ અને દેહકાંતિ, કેવલ મનુષ્ય હોવા છતાં પણ; ચંદ્રનિર્મલ યશવાલો અને અશ્વસેનના કુલરૂપી કમલસરોવરને શોભાવતા કલ-હંસ સમો સનત્કુમારનરપતિ ધરાવે છે (તેની આગલ) ?' (૭૩૬-૭૩૭)

એ વેળા દેવરાજની સભામાં રહેલા વે દેવકુમારને કાંઈક મત્સરનો ભાવ થયો: 'મહા, જે માત્ર મનુષ્ય છે તેની બાબતમાં આવી વાત કઈ રીતે બને ?' એ પ્રમાણે વિચારતા તેમને આ વિષયમાં શંકા થઈ. તે પછી તરત તેઓ ઊપડ્યા (૭૩૮), અને દૈવી શક્તિથી બટુકનું રૂપ ધરી જલદી હસ્તિનાગપુર નગર આવી પહોંચ્યા. દ્વારપાળે સનત્કુમાર ચક્રવર્તીને તરત જ તેમની જાણ કરી. ત્યાર બાદ તેમને તરત જ પ્રવેશ કરાવ્યો. સ્નાન કરીને ઊઠેલા સનત્કુમારે તે વેળા પરદા પાછલથી તેમને (૭૩૯) કહ્યું, 'કહો, તમે કયા કામે અહીં આવ્યા છો ?' પરદા પાછલથી સનત્કુમારનો ચરણનો અંગૂઠો જોઈ ગયેલા તે બ્રાહ્મણોએ હર્ષવિકસિત લોચને ઉત્તર આપ્યો, 'હે સ્વામી, તારી રૂપસમૃદ્ધિ જોવા માટે અમે ઘણે દૂરથી આવ્યા છીએ.' એટલે ચક્રવર્તીએ કહ્યું (૭૪૦), 'મદ્ર, જો એમ હોય તો તમે વંને બપોરે આસ્થાનમંડપમાં મારી પાસે આવજો-ત્યાં સર્વાંગે શણગાર સજેલા મને ફરીથી જોજો.' એ પ્રમાણે ચક્રવર્તીનું કથન સાંભળીને, તે રાજસભામાં વેસવા જાય ત્યાં સુધીમાં પેલા દેવો કશેક ગયા. (૭૪૧).

પછી પુણ્યહીન લોકોના હૈયાશૂલ સમાં બંદીગણોના સ્તુતિપાઠ, ગાયનોના ગાયન, નટ, નર્તક અને ગોડિયાનાં નૃત્ય, મંગલવિધિ અને સેંકડો માગણોને અપાતાં યથેષ્ટ દાન સાથે ચક્રવર્તીનો સ્નાનવિધિ પૂરો થયો (૭૪૨); શંસનાદે મધ્યાહની

જાણ થઈ; સેરોના ઝંકારે વૉરાંગનાઓએ સમય જણાવ્યો. તૃતીય શમતાં સેવકો પોતાને ઘરે ગયા; નૃત્ય કરતા નટો અને નાટ્યકારો સ્વસ્થાને પહોંચ્યા; વધા અધિકારીઓ શ્રમવિનોદમાં મગ્ન બન્યા (૭૪૩); દોડીને જલ્દી એકઠા થયેલાં પ્રાહરિકોએ સમયસૂચક શંખ વગાડ્યા; અસંખ્ય અતિથિગૃહો અને સત્રશાળાઓની સાફસૂફી કરાઈ; અગ્રાસન પર વેસનારા બ્રાહ્મણોને તૈયાર કરવામાં આવ્યા; કૃષ્ણ, અનાથ અને માગણોને ભોજન આપવામાં આવ્યું (૭૪૪); વૉરાંગનાઓને સજ્જ કરવામાં આવી; રાજાની ભોજન-પીઠિકા પાસે વૈદ્યો અને મન્ત્રવાદીઓ પહોંચી ગયા; જમનારાઓ આવી પહોંચ્યા; વૈશ્વદેવને આહુતિ અપાઈ; ચક્રોરોના પાંજરા અહીંથી તહીં લઈ જવાયા; વૃક્ષની ટોચે રહેલાં ફલકો પર વાયસર્પિડ નખાયા. (૭૪૫). તરત જ શાલિ, શિશિરિણી, સૂપ, પક્વાન, મધ, ઘી, તિમ્મળ, દહીં, દૂધ, તથા અનેક પાનક અને ઉત્તમ વ્યંજનની બનેલો, મધુર, કષાય, કટુ, તિક્ત, લઘ્વ (ગોરે સ્વાદ વાળો), જગતનું રંજન કરનારી, શીઘ્ર ધાતુવૃદ્ધિ કરનારી, સેંકડો પુણ્યો કરનારને જ પ્રાત્ર થાય એવી રસોઈ દરવારી રસોઈયાઓએ પીરસી. (૭૪૬). તે પછી સાકર, દ્રાક્ષ, સ્વજૂર, અલ્ખોડ, દાડમ, કલમશાલિ, દાઢ, વ્યંજન, ઘેવર, લાપશી, સૂંઠ, સેવ, લાડુ, મુરકી, સુંવાળો, સાંકળી, માંડા અને મહમડિયા વૈદ્યક અનુસાર ચક્રવર્તીએ અન્ય જમનારાઓનો સાથે આરાગ્યાં (૭૪૭). તે પછી લવંગ, એલચો, કપૂર, જંબીર, જાયફળ, તજ, તમાલપત્ર, જાવંતરા, કક્કોલ, સોપારી, નાગરવેલા પાન અને કપૂરની બોડી આરોગી અને મસ્તકથી તૃપ્તતા સેવકોને પળ યથાગોચર આપી. આમ તેણે વધા ભોગોનો રસ માણ્યો (૭૪૮). તે પછી કસ્તૂરી, મધમધતું હરિચંદન, કેસર, સૂંઘડ, અગર અને કપૂરના મિશ્રણ વાળું, શતપત્રો, ચંપો, કરણ અને જાઈનાં ફૂલની પાંચડોઓના સુગંધ વાળું, સહસ્રપાક વડે તૈયાર કરેલું વિલેપન અંગે લગાડ્યું, દેવે દીધેલાં આભરણો સર્વાંગે સજ્યાં (૭૪૯). તે પછી પોતાની સ્વાભાવિક કાંતિની અતિશયતાથી દેવ અને અસુર રૂપી નક્ષત્રો અને ચંદ્રને ઝાંઝા પાડતા સૂર્ય સમા-પૂર્વ કર્મથી પ્રાતઃ દૃઢ સંશ્લિષ્ઠ યુક્ત સુંદર સર્વાંગ વાળો, અનન્ય આમૂષણ સજેલો, દેવતાઈ દુકૂઢ પહેરેલો, બંદી-ગણોથી યશનો ઉદઘોષ કરાતો, પોતાના પરિજનોથી શોભતો (૭૫૦) ચક્રવર્તી સર્વાવસરમાં વિશાળ અને ઉત્તમ આસ્થાનમંડપમાં વેસીને સેવકો પાસે સહર્ષ પેલા વટુકોને બોલાવે છે. તેઓ પળ ચિત્તમાં અત્યંત હર્ષ ધરતા ત્યાં આવી પહોંચે છે. પરંતુ વિશેષ રૂપે શળગાર સજેલા ચક્રવર્તીને જોઈને (૭૫૧) 'અરેરે, ધિક્કાર છે,

ધિક્કાર છે આ વિરસ સંસારને ! આવા રાજવીની આટલા જ સમયમાં સ્વજન અને મિત્રોને ઉત્તાપ કરતી આવી વિષમ દશા થઈ गई !' એ પ્રમાણે વિચારતા અને જ્ઞાંઝાં પહેલી મુઠ્ઠાકાંતિ વાળા બંને દેવોને રાજાએ કહ્યું, 'તમારું મુખ વિવર્ણ થઈ ગયેલું કેમ લાગે છે ?' (૭૫૨). એટલે દેવોએ કહ્યું, 'હે ચક્રવર્તી, શું તને નથી દેખાતું કે સ્નાન વેળા તારી જે ભરપૂર કાન્તિ હતી તે અત્યારે નથી ?' એટલે 'અરે, આ લોકો શું કહે છે ?' એ પ્રમાણે એકાએક વિચારમાં પડી જઈને રાજાએ પોતાના શરીર સામે જોયું તો તે જાણે કે મેશના રગડાથી ચરડાયેલું હોય તેવું તેને દેખાયું. (૭૫૩).

એ પછી તે જ ક્ષણે છત્રંદ પૃથ્વી, નવ નિધિ, ચૌદ રત્ન, વત્રીશ હજાર મોહબંધા દોષમુક્ત સામંતો, સોઠ હજાર આજ્ઞાપાલક યક્ષો અને ચોસઠ હજાર ભક્તિનિષ્ઠ કુલીન સુંદરીઓ ઊપરથી મન હઠાવી લઈને (૭૫૪), 'યૌવન અસ્થિર છે, ધન સ્વાધીન નથી, સ્વજનો અને મિત્રો સ્વાર્થમાં રુચિવાળા છે, શરીર પણ જ્ઞાલબિંદુ સમું ચંચળ છે—આ રીતના દુઃખકારક ભવગહનમાં ધીરપુરુષ કેમ રમમાણ રહી શકે ?' એમ ઉદ્વિગ્ન મને વિચારતો સનત્કુમાર સંસાર રૂપી કાંતારથી વિરક્ત થઈ ચારિત્ર્ય લેવાની ઇચ્છાવાળો આ પ્રમાણે બોલ્યો (૭૫૫), 'અહો, અહો, હે ભદ્ર ! રૂપના મિથ્યાભિમાને પ્રસ્ત એવા મને તમે લોકોએ પ્રયત્નપૂર્વક ભવમાંથી ડાક્યો—મહાસાગરની મધ્યમાં ડૂબતા મને તમારા બંને હાથનો આધાર દઈને ડાક્યો'. એટલે ચક્રવર્તીનું મન જાણીને દેવોએ કહ્યું, 'હે મહાયશસ્વી તને ચરેચર ધન્ય છે કે માત્ર આટલો જ દોષ માઠીને તું ચક્રવર્તીપદ છોડીને ચારિત્ર્ય લેવા ઉત્સુક બન્યો, કારણ કે હવે તારા શરીરમાં ઔષધથી અસાધ્ય એવા દુઃસાધ્ય રોગોએ પ્રવેશ કર્યો છે.' એટલે ચક્રવર્તીએ પૂછ્યું, 'આ વાત તમે કઈ રીતે જાણો ?' એટલે દેવોએ પોતાનું સ્વરૂપ પ્રગટ કરીને ઇન્દ્ર સાથે બનેલો વૃત્તાંત કહ્યો. (૭૫૬—૭૫૭).

'અરેરે, ધિક્કાર છે, ધિક્કાર છે. કર્મનું પરિણામ આજ્ઞા જગત માટે કેવું દારુણ છે ! વધી સંપત્તિ તદન તુચ્છ છે. પરિજનો ચંચળ છે. મન અસ્થિર છે. પ્રિયાનો સંગ શરદના વાદળ જેવો છે. વઠી આ શરીર અનર્થકારક અને વધી અશુદ્ધિઓનો મંડાર છે. શરીરને શણગારવાની ક્રિયા અવુધોની પ્રવૃત્તિ છે. રૂપનું અભિમાન મિથ્યા છે. (૭૫૮). આની પ્રથમ ઉત્પત્તિનું કારણ (?) હોવા છતાં જેની વિવેકીલોકોએ નિન્દા કરી છે, જે ઉદ્વેગનું કારણ છે, સ્વભાવથી જ જે નિર્ગુણ છે અને અશુદ્ધિનાં નવ દ્વારોને લીધે દુઃખકારક છે, જે કપૂર, અગરુ, કસ્તૂરી વગેરે વધુ ભોગ-ઉપભોગનો વિનાશ કરનારું છે તેવું આ શરીર નિઃસંગ લોકો માટે દુઃખદ છે. (૭૫૯). શુક્ર, શોણિત, રુધિર, વસા, માંસ, મજ્જા, પરુ, મૂત્ર, આંતરડાં,

પિત્ત વગેરે અશુચિઓથી ભરપૂર, નવ છિદ્ર વાળું, મલીન, અશુચિ દ્રવ્યે ઘડેલું—આ રીતે જેમ જેમ શરીરની અશુદ્ધિ વિશે સહેજ પળ વિચાર કરાય છે, તેમ તેમ સમજુ લોકોને તે સમગ્રપણે અશુદ્ધિમય જણાય છે. (૭૬૦). તો હજી સ્વજનો સ્વાધીન છે, લક્ષ્મી તજી ગઈ નથી, મૃત્યો વશવર્તી છે, પ્રિયતમા પ્રિયકારિણી છે, અંગો ભાંગ્યાં નથી, શરીરનું દુઃખદ, અસાર પરિણામ હજી આવ્યું નથી, ત્યાં સુધીમાં પરભવના આધારરૂપ કશોક ધર્મવિધિ કરી લો'. (૭૬૧).

ए प्रमाणे मेरु जेवा स्थिर चित्ते चिंतवता कुरुवंशना यशकलश समा अश्वसेनराजाना पुत्रे धन, रत्न, स्वजन, सुभट, हाथी, घोडा अने रथने त्यजी दर्शने, पवित्र जिनतीर्थनी घणा विस्तारपूर्वक प्रभावना करीने ऋषभदत्त सूरिनी पासे चारित्र्य स्वीकार्यु. (७६२). 'अहो, अहो, राजा, सकळ पृथ्वीનો त्याग करीने तें भरतेश्वरना चरित्रनुं अनुसरण कर्यु, अने आ प्रकारनो उद्यम करीने तीर्थकरो अने गुरुओनुं वचन आराध्युं'—ए प्रमाणे अनुमोदन करता अने सनत्कुमारमुनिनां चरणमां नमता देवोए जईने सघळो वृत्तांत देवेन्द्रने कळो. (७६३).

परंतु पेलां स्वजनो, राणीओ, सामंतो, मित्रो, पुत्रो, भाईओ, रथो, सैनिको, घोडाओ, गंधहस्तीओ, चौद रत्नो अने सोळ हजार यक्षो पोताना स्वामी सनत्कुमारमुनिनो पीछो छोडतां न हतां. (७६४). 'अरेरे, शरणे आवेला प्रत्ये करुणा-वाळा हे स्वामी, विलाप करता आ वधा सेवकजनोने तुं केम तजी दे છે ? तुं पाछો વळ અને કેટલાક દિવસ એમનું પાલન-પોષણ કર. એમ કરતાં કરતાં જ તું શુદ્ધિ પામીશ. પૂર્વે પણ ઋષભ તીર્થકરના પુત્ર ભરત રાજાને પોતાની પ્રજાનું પાલન કરતાં કરતાં જ કેવલજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થઈ હતી. (૭૬૫). હે નાથ, પોતાના ભુજવળે શત્રુકુળનો વિનાશ કરનારા તારા વિના આ જગતની વિવિધ ક્ષુદ્રોના આક્રમણથી શો દશા થશે ? અશરણ બનીને વિલાપ કરતા તેના પર હવે કોણ ઉપકાર કરશે ?'—ए प्रमाणे विलाप करता, अनाथ, रक्षणहीन अने दोर्घ निःश्वास मूकता तेओ सौ छ मास सुधी सनत्कुमारनी पाछळ भम्या. (७६६). परंतु मेरु-शिखर जेवा स्थिर चित्तवाळा राजर्षिए तेमना प्रत्ये सिंहनी रीते पण अवलोकन न कर्यु. एटले तेओ अत्यंत दुःखी थईने पोतपोताने स्थाने गया. एकाकी राजर्षिए पण भोगववानां पूर्वकृत कर्मोंने अन्ते जन्मनो अन्त लावनारी तपश्चर्यामां चित्तने उद्यत करीने (७६७), छट्ट तपने अन्ते गुरुना कहेवाथी अन्यत्र जईने महर्षिनी जेम विहरतां, पोतानां वार्कानां पूर्वकृत असाधारण अशुभ कर्मोनो उदय थतां, गोचरीए भमतां कोई एक घरे प्राप्त थयेल बकरोना दूधनी छाशथी भीजवेल चीणाना भातनुं भोजन कर्यु. (७६८). एटले तेना शीशमां वेदना, शरीरमां दाह, आंखमां सोजो, जठरमां शूल, गुदामां हरस, छातीमां तोड, हाथमां कंप, पगमां

हाथीपगुं, पेटमां जळोदर, गळा पर गंडमाळ अने सर्वांगे क्षयकाल जेवो कराळ कुण्ठरोग उद्भव्यो. (७६९). आ प्रमाणे जीवनो अन्तकाल लावे तेवा दुःखकारक अने आखा जगतना लोकोने घणो ज हृदयदाह जन्मावे तेवा बीजा पण अनेक उप्र रोगो थतां, मेरुशिखरनी जेवा अविचलित चित्तवाळो सनत्कुमार केवळ नवकारनुं स्मरण करतो तेमने सही रह्यो. (७७०).

ए मुनिवरनुं चरित्र जोईने चित्तमां अतिशय विस्मित बनेला सौधर्मेन्द्रे देव-सभामां कहुं, 'देवो, छट्ठ, अट्ठम, दशम, द्वादशम वगेरे विविध तप वडे शरीरने धर्मथी शोषता, संसारभावथी उद्विग्न मनवाळा चक्रवर्तीमुनिनुं चरित्र तमे भावपूर्वक जुओ. (७७१). जगतना प्राणीओने विनष्ट करे तेवा अनेकविध व्याधिथी पोडातो होवा छतां ते दुःखथी सित्कार पण मूकतो नथो, के कह्या छतां, आमौषधि वगेरे जेवो (तपप्रभावे) उत्पन्न थयेली अने आखा जगतना शारीरिक व्याधिओने हर-नारी औषधिओथी पोताना शरीरनो उपचार पण करतो नथी'. (७७२). ए प्रमाणे इंद्रना बोलवाथी आखी सभा चित्तमां विस्मय पामती जगतमां सर्वोत्तम चरित्र-वाळा अश्वसेनना कुळगगनना चंद्र समा ते राजर्षिना गुण सांभळी रही. परंतु पेला वे पूर्वोक्त देवोने आ वातमां श्रद्धा न वेसतां तेओ वैद्योनुं रूप धरीने ते राजर्षिनी पासे आव्या. (७७३).

'अमे खस, खांसी, ज्वर, अरुचि, हाथनो कंप, हाथीपगुं, गंडमाळ, शोष, अरति, भगंदर, शूळ अने बीजा रोगोनी अरधी क्षणमां ज चिकित्सा करीने शरीरने नीरोग करी दईए छीए. तो आ वात बरावर समजीने हे मुनिश्रेष्ठ, तमे अमारुं वेण स्वीकारो'. (७७४)—ए प्रमाणे वारंवार बोलता अने अडखेपडखे परिभ्रमण करता ते देवोने मुनिवरे कहुं, 'कहो, तमे मात्र बाह्य रोगो मटाडो छे के आंतरिक रोगो पण ?' सावधान बनीने देवो बोल्या, 'मुनिवर, अमे बाह्य रोगोने मटाडीने घडीकमां ज बधा लोकोने साजा करी दईए छीए'. (७७५).

एटले जमणा हाथे पोताना डाबा हाथनी आंगळीनो स्पर्श करी, तरतना उगेला सूर्यना किरण जेवी दीपती ते बतावीने ते देवोने महर्षिए कहुं, 'मारा आंतरिक रोगोनी पासे आनो तो शो हिसाब ? परंतु जो ते रोगो पछी पण सहेवाना ज होय तो हुं तेमने हमणां ज सहुं ते ठीक छे.' (७७६).

'हे महामुनि, तुं ज अहीं आंतरिक रोगोनी हरनार छे'—ए प्रमाणे कहेता ते वने देवोए तेना चरणमां पडीने पोतानुं स्वरूप प्रगट कर्युं, देवेन्द्रे कहेली प्रशंसा संभळावी अने सनत्कुमार महर्षिना आशिर्वाद लईने स्वर्गमां जई देवेन्द्रने ए वृत्तांत कह्यो. (७७७). 'बाप रे ! शुं धैर्य ! शुं अद्भुत सरळता ! अहो एमनो उपशम ! शुं वचन अने मननी गुप्ति ! तेमनी क्षांति पर न्योच्छावर ! तेमना संयम, तप

અને દેહકાંતિની તો બલિહારી !' એ પ્રમાણે વારંવાર બોલતા તે બંને દેવો દેવ-સભામાં મહર્ષિ સનત્કુમારના ગુણગાન કરતા રહ્યા. (૭૭૮).

રાજર્ષિ એ પળ ક્ષોરોદધિથી પળ અધિક ગાંભીર્ય સાથે અને અત્યંત સમતાપૂર્વક તીર્થકરે કહેલા વિધિ પ્રમાણે વધા ય રોગ સહ્યા અને હૃદયમાં આ પ્રમાણે ભાવના ભાવી, 'તરંગોથો કુલાચલને તોડી નાશતા સમુદ્રના વેગને સ્વલિત કરી શકાય, પળ પોતાના પૂર્વાર્જિત અશુભ કર્મના વિપાકનો પ્રાપ્તિ ન અટકાવો શકાય. (૭૭૯). હે જીવ, અજ્ઞાની, તું પોતે જ આગલા જન્મમાં આ પાપકર્મનો મોટો ભારો બાંધ્યો છે. તેથી જ આ અતિશય દુઃસહ દુઃખસમૂહ તારી પાસે ઢૂક્યો છે. નાસો જઈને પળ પોતાનાં દુષ્કૃત કર્મોથી છુટાતું નથી. તો હું સમયસર સામે આવો પહોંચેલા શત્રુઓ પર વારો જાડું છું. (૭૮૦). એમ પ્રમાદથી, રાગદ્વેષથી, મિથ્યાત્વથી, અવિરતિથી અને અભાગિયા મોહે પ્રસ્ત થઈને તું જે જે અહીં કર્યું, તે પાપરૂપી મહાવૃક્ષનાં ફળ, હે જીવ, તું તારે હાથે જ છે. લોકો પોતાના કાર્યનાં ફળ મળતાં તેથી વિમુક્ત થતા નથી. પોતાની સાથે દોડતી છાયાને કોઈ છોડી જઈ શકતું નથી.' (૭૮૧)—એ પ્રમાણે ચિંતવતો, ચરણ ચરીને, પોતાના પૂર્વકર્મથી ઉત્પન્ન રોગોની ભારે વેદના વેઠીને, લાંબા સમયનાં પાપોને ફેડનારી સર્વે જિનોએ કહેલો ક્રિયાઓનું પરિશીલન કરીને, ઋપમ, ભરત વગેરે ઉત્તમ પુરુષોનાં ચરિત્ર સ્મરતો, તીર્થકરનાં વચન રૂપી મહોપધિઓને હંમેશાં હૃદયમાં ધરતો (૭૮૨), કુમારભાવે અને માંડલિક રાજા તરીકે પચાસ પચાસ હજાર વર્ષ સુખે વીતાવીને, તથા ચક્રવર્તી તરીકે અને શ્રમણ તરીકે લાખ લાખ વરસ વીતાવીને અને એમ ક્રમશઃ વધાં મળીને ત્રણ લાખ વર્ષ ગાળીને, આયુષ્યને અંતે અશુભ કર્મો, રોગો અને દુઃખોનો ક્ષય કરીને (૭૮૩). તે સમયની નીતિ પ્રમાણે સમ્મેતગિરિના શિખર તલે જઈને, માસિક તપકર્મના યોગે પોતાનાં પાપથી મુક્ત થઈને, નિર્મલ વિવેકથી શુદ્ધ બનીને, સનત્કુમાર મહર્ષિ ગુરુના ગુણમાં અનુરક્ત મને પોતાના જીવતરનો સાર પામીને સનત્કુમાર સ્વર્ગમાં ગયા. (૭૮૪).

ત્યાં દેવેન્દ્ર સમાન સામાનિક દેવને યોગ્ય ઉચ્ચ વિષયસુખો ચિરકાલ ભોગવોને અનુક્રમે ત્યાંથી પળ પોતાની સ્થિતિની અવધિને અંતે વિદેહમાં રાજકુમાર તરીકે અવતરીને, પછી તપશ્રયા કરી પોતાના પાપસમૂહનો ક્ષય કરીને જેનું નામ અત્યંત લેવા યોગ્ય છે તેવો તે સિદ્ધિ પામશે. (૭૮૫).

*
મુનિરાજ ત્રિગચંદ્રના શિષ્યોત્તમ અને સવ્જનોને સુખકર એવાં અનેક ગુણરત્નોવાળા શ્રીચંદ્રમૂરિના નાનમન્ત્રને મનથી નિરંતર અને દિનપ્રતિદિન સ્મરતા શ્રીહરિભદ્રમૂરિ આ પ્રમાણે પુણ્યના ધાવ જેવું સનત્કુમારરાજાનું ચરિત સંક્ષેપમાં રચ્યું છે. (૭૮૬).

આમ શ્રી શ્રીચંદ્રમૂરિના ચરણકમલમાં ભ્રમરરૂપ શ્રીહરિભદ્રમૂરિથી વિરચિત શ્રીમદ્દરિપ્તેનિચરિતમાં શ્રીસનત્કુમાર ચક્રવર્તીનું ચરિત સમાપ્ત થયું.

[परिशिष्टम्]

हरिभद्रसूरि-विरचित-प्राकृतभाषानिवद्ध-
मल्लिनाथचरितान्तर्गतं

सनत्कुमार-चक्रवर्ति-कथानकम्

जंबुद्वीवे दीवे भारहवासस्स मज्झ-खंडम्मि ।	
नाणाविह-मणि-मंदिर-भित्ति-पड हामिय-तमोहं ॥	१
उत्तंग-साल-सिहरारोहंत-खलंत-रवि-रह-तुरंगं ।	
पायालोयर-गंभीर-फरिह-सोहंत-पेरंतं ॥	२
सिरि-गयउर-अभिहाणं जय-पयडं पुरमहेसि तत्थ पुणो ।	
जिय-सेस-सत्तु-विसरो राया सिरि-आससेणो त्ति ॥	३
तस्स य सयलंतेउर-पवरा निस्सीम-सीम-कुल-सवणं ।	
सिवदेवि त्ति पसिद्धा अहेसि दइया जयव्वभहिया ॥	४
तेसिं तु रूव-विहवोवहसिय-तयलोय-लोय-तणु-सोहो ।	
चउदसहिं महा-सिविणेहिं सूइओ नंदणो जाओ ॥	५
वियरियमभिहाणं से दिणे पसत्थे सणंकुमारो त्ति ।	
अह सो कम-संपाविय-तारुणो अहिगय-कलो य ॥	६
सह-पंसु-कीलिएणं वाल-[व]यंसेण गुण-रयण-निहिणा ।	
सुराभिहाण-नरवड्-कालिंदी-देवी-तणएण ॥	७
सम-सुह-दुक्खेण महिंदसीह-नामेण समगमुज्जाणे ।	
कीलण-कए पटुत्तो सणंकुमारो स-परिवारो ॥	८
तत्थ य विविहेयर-कीलाहिं परिकीलिऊण खणमेगं ।	
कुमरो जलनिहिकल्लोल-नामयं तुरयमारूढो ॥	९
इयरे वि निव-कुमारा समाण-वय-रूव-विह[व]-संपन्ना ।	
आरूढा तस्समयं विविहेसु तुरंग-रयणेसु ॥	१०

- तत्तो महिदसीह-प्पमुहाण पुरो नरिद-कुमराण ।
 नणु भो कस्स तुरंगंकोजिणइ त्ति प्पयंपेई ॥ ११
- मुइय-चमविकय-सुललिय-पुलिय-गई-विजिय-रवि-रह-तुरंगं ।
 निय-तुरयं सह नीसेस-सेस-निव-कुमर-तुरएहि (?) ॥ १२
- तयणु खणद्धेण सणंकुमार विवरीय-सिक्खिय-तुरंगो ।
 लग्गो गंतुं पंचम-धाराए जिय-इयर-तुरओ ॥ १३
- अह गाढयरं रज्जू तुरयस्साइड्डिया कुमारेण ।
 विवरीय-सिक्खियत्तेण तओ तुरओ सुसिग्घयरं ॥ १४
- लग्गो गंतुं खणमेत्तेण उ सविह-ट्टियस्स लोगस्स ।
 धावह एसो गच्छइ एस गओ त्ति य भणंतस्स ॥ १५
- जण-नयण-अविसयत्तं पत्तो तुरओ इओ य नरनाहो ।
 कुमराणुमग्ग-लग्गो पहाविओ मुणिय-वुत्तंतो ॥ १६
- कित्ति-मेत्तं च पंहं तुरय-खुक्खय-मुहं पलोएंतो ।
 जाव गओ ता भवियव्वयाणुहावेण उच्छलिओ ॥ १७
- भुवण-क्खय-काल-समुब्भवु व्व चंडो समीरणो तत्तो ।
 अंधीकय-दिसियक्को रय-उक्केरो परिप्फुरिओ ॥ १८
- अह नट्ट-तुरंगम-पय-चिधो रय-भरिय-लोयणो निवई ।
 लग्गो समग्ग-लोगेणं सह विलवेउमच्चंतं ॥ १९
- एत्थंतरम्मि निवई विन्नत्तो सिरि-महिदसीहेण ।
 जह देव को-वि दीसइ समुट्ठिओ एण्हमुप्पाओ ॥ २०
- अन्नह कहं कुमारो कहं व एरिस-तुरंगमारुहणं ।
 कह वा इमोवरोहो कहं व स समीरण-प्पसरो ॥ २१
- अहव किमन्नेणं पयंपिण्ण काउं महोवरि पसायं ।
 सामिय तुमे नियत्तह असेस निय-परियण-जुया वि ॥ २२

अष्ट पाठो : ११. ४ पियंपेई.

११.४. यणइ. १२. ३. तुरियं. १४. ३-४ तेंणं तओ तुरंगो. २०. ४. एहिंमुं

अहयं तु नहयलाओ वि पायालाउ वि सलिल-निहिणो वि ।
 धुवमुज्जमिउं सव्वप्पणा वि स-वयंसमाणिस्सं ॥ २३
 जओ -

विण्फुरइ ताव दिव्वो (?) विहडण-करण-तल्लिच्छो ।
 जा न तुलिज्जइ साहस-धणेहि निहसेक्क-सारेहि ॥ २४

काऊणं पुण जीयं तुलाए जे निक्खिवंति अप्पाणं ।
 ते साहिति स-कज्जं संकइ दिव्वो वि जं तेसि ॥ २५

इय जे निच्छिय-मइणो अवहत्थिय-सुह-जसोह-सोडीरा ।
 विण्णाय-गुण-विसेसा ताण सिरी देइ संनिज्झं ॥ २६

इच्चाइ बहु-वियप्पं भणियं कहमवि महिदसीहेण ।
 निय-नाहो स-वलो वि हु पेसविओ आससेणो त्ति ॥ २७

सयमवि कमेण परिगलिय-सयल-सेन्नो महिदसीहो सो ।
 एगागी गच्छंतो पत्तो रण्णम्मि एगम्मि ॥ २८

अह तत्थ तत्थ धावइ जत्तो जत्तो कहिं-चि निसुणेइ ।
 सइं अलक्खिअं पि हु तुरंग-करि-कलह-चमरीणं ॥ २९
 अवि य -

कस्स न दलेइ हिययं मयरंदामोय-रंजिय-दियंतो ।
 सहयार-मंजरी-रय-सणाह-गंधुद्धुरो पवणो ॥ ३०

नव-वियसिय-कुडय-वणालि-सरस-कणियार-कुसुमसर-विसमा ।
 अहिणव-महुमासूसव-दिण-सुहडा कं न निहणंति ॥ ३१

ओव्वेल्लेइ समीरो खर-सूर-कराहयाण नलिणीण ।
 पंकोवरि दर-लुलियाइं थेव-सलिलाइं पत्ताइं ॥ ३२

खर-पवणुद्धुय-रय-निवह-रंजियासामुहाण कलुसाण ।
 को छुट्टइ जीयंतो उद्धुं धुलयाण दियहाण ॥ ३३

महु-विंदु-लुद्ध-धाविर-भमरउल-कयंव-केसर-सणाहा ।	
पवणंदोलण-हल्लज्झलंत-घण-मुक्क-रव-मुहला ॥	३४
कस्स न दलंति हिययं दियहा धोरम्मि पाउसारंभे ।	
विज्जुलय-कत्तिया-घण-धारा-सरपंति-दुव्विसहा ॥	३५
कस्स न कुणंति पिय-जण-उक्कंठा-क्रोमलाइं हिययाइं ।	
पविरल-जल-जलहर-कय-वरिसा दियहा सरय-समए ॥	३६
उव्वे (यर) यं जण [इ] मणे विरहीणं पिवक्क-सालि-गंधड्डो ।	
पवणो सत्तच्छय-गंध-गव्विणो पाविय-प्पसरो ॥	३७
को सहइ ताण पसरं जणिउक्कंठा [ण] सिसिर-दियहाण ।	
कुमुय-विणासो विहिओ जेण अणज्जेण भुवणम्मि ॥	३८
काउण मालईए मलणं पसरंत-सुहय-गंधाए ।	
कुंदेसु कया रिद्धि अमुणिय-गुण-सिसिर-दियहेहिं ॥	३९
पवियंभिय-हिम-कण-सिसिर-पवण-पसारण-जणिय-कंपाण ।	
वीहेइ को न भण महियलम्मि हेमंत-दियहाण ॥	४०
इय एरिसम्मि घोरे रिऊण समए महिंदसीहो सो ।	
अडईए दुंदुल्लइ सणंकुमारं विमगंतो ॥	४१
आयणिय विग-रूयं सोहस्सोरालि-गुंजियमुदगं ।	
धावइ एसो मह सामिणो निनाउ त्ति चितंतो ॥	४२
जिय-सजल-जलहरारंभ-मत्त-मायंग-गज्जियं सोउं ।	
अणवसु देवर (?) इय जंपिरो सहसा ॥	४३
करि-थोर-करायड्डिय-मोडिय-साहोह-सल्लइ-वणम्मि ।	
पविसइ महिंदसीहो सणंकुमारं निरिक्खंतो ॥	४४
इय आ-वरिसं पडियरिऊण रणम्मि तरु-कडिल्लम्मि ।	
एगागी दूरुज्झिय-भय-निहा-खेय तणु-वियणो ॥	४५

३६. २. दिययाइं. ३२. ४. उद्धुधुयल ३७. २. पि पिवक्कसालि गंधड्डो. ३९. ४. सिरसि.
४१. २. सीहस्सो. ४. विमगंति.

निव्विसयं चंकमणं कुव्वंतो दिसिमुहाणि जोएंतो ।	
जावेगतथ पएसे चिट्ठइ ता विहि-निओगेण ।	४६
कलहंस-चक्क-सारस-कारंडवगाण सुणइ हलवोलं ।	
अणुहवइ सलिल-सीयर-सिसिरं तु समीरण-प्फंसं ॥	४७
अग्घाइ कमल-कुवलय-मंसल-गंधं पवड्डियाणंदं ।	
अह अवियक्किय-पाउठभूय-महाणंद-नयण-जलो ॥	४८
दाहिण-नयण-फुरणोवइट्ट-अहिलसिय-कज्ज-निप्फत्ति ।	
चलिओ सारस-कलहंस-सद्-सूइय-सराभिमुहं ॥	४९
जा ताव सुणइ अच्चंत-गीय-झंकारमसम-सुइ-सुहयं ।	
लग्गो स-हरिस-वियसिय-सिय-वयणो गंतुं तओहुत्तं ॥	५०
अह पत्थइय-निरिक्खण-अक्खित्तं विहिय-चारु-सिंगारं ।	
उवहसिय-सुरासुर-रमणि-रुव-तरुणीण मज्झ-गयं ॥	५१
दट्ठु सणकुमारं विम्हिय-पप्फुल्ल-लोयणो संतो ।	
नणु एरिसा समिद्धी कह मह पहुणो त्ति चित्तंतो ॥	५२
जा चिट्ठइ कंचि खणं एगस्स मह-दुमस्स छायाए ।	
ता मग्गण-वग्गेणं निसुणइ एयं पढिज्जंतं ॥	५३
जय आससेण-कुल-नहयल-मयंक कुरु-भवण-लग्गण-खंभ ।	
जय निज्जिय-विज्जाहर-पाविय-वेयड्डयड्ड-पहु-भाव ॥	५४
जय खयरिंद-विलासिणि-थणवट्टुल्लंग-संग-दुल्ललिय ।	
जय तिहुयण-पयड सणकुमार गिरि-गरुय-वित्थार ॥	५५
अवि य-	
एक्के असिम्मि झीणा अन्ने उण सिहरि-वण-कयावासा ।	
इयरे तुह पउर-दयस्स नाह सरणं गया रिउणो ॥	५६ (१)

विहविय-वेरि-वग्गस्स तुज्झ नरनाह सग्ग-वसिरीए ।	
धवलत्तय-वयणिज्जं सिरीए एण्हं परिप्फुरियं ॥	५६ (२)
जे के-वि निवाण गुणा भुवणे रिद्धीउ जाउ काओ वि ।	
कित्तीउ जाउ जाओ कलाउ ताओ तमल्लीणा ॥	५७
दिट्ठे तुमम्मि परितुलिय-रूव-कंदप्प-लद्ध-माहप्पे ।	
चत्तं रईए निय-इय-देह-रूवाइ-माहप्पं ॥	५८
इय महि-वहु-चूडामणि नरिंद-विज्जाहरिंद-नय-चलण ।	
होसु पसन्तो कुरु-कुल-नह-चंद सणकुमार तुमं ॥	५९
आयन्निऊण एयं महिंदसीहो विणिच्छिऊण मणे ।	
नूणमिमो मह नाहो सणकुमारो [कुमारो] त्ति ॥	६०
इय विहिय-निच्छओ गुरु-हरिस-समुल्लसिय-वहल-रोमंचो ।	
पत्तो महिंदसीहो विसयम्मि सणकुमारस्स ॥	६१
अह दूराओ वि अवलोइऊणमवभुट्ठिऊण कुमारेण ।	
पायवडणुट्ठिओ अवगूढो स महिंदसीहो त्ति ॥	६२
ता विम्हय-प्पमोयाऊरिय-हियया दुवे-वि ते कुमरा ।	
उवविट्ठा खयर-प्पहु-विरइय-सीहासणे रम्मे ॥	६३
तत्तो सणकुमारो पुच्छेइ जहा वयंस साहेसु ।	
कह तं वाहु-सहाओ एत्थ पहुत्तो सि सप्पुरिस ।	६४
मज्झ विओए जणणी-जणयाणि कहं व तत्थ चिट्ठंति ।	
अह कहियं निय-वइयरमखिलं पि महिंदसीहेण ॥	६५
भणियं जह पहु निय-वुत्तंतं कहिउमरिहसि तुमं पि ।	
तुरयावहरण-पुव्वं सयलं पि हु नियय-भिच्चस्स ॥	६६

५६. १. स्वग्ग. ३. धवणत्तयं. ४. परिप्फुरियं. ५७. ३. जाओ. ४. ताउ;
 ५८. ३. चत्त; ४. रूवाइ. ५९. दोसुपसत्तो. ६०. १. आयन्निऊणं. ६१. १. निच्छिय.
 ६२. १. अविलो°.

सोऊणमिणं वयणं सम-सुह-दुक्खस्स निय-वयंसस्स ।	
कुमरो सणकुमारो सवियक्को संकडावडिओ ॥	६७
नणु नत्थि अकहियव्वं मित्ते सब्भाव-नेह-भरियम्मि ।	
भिन्ने वि देह-मित्तेण जस्स चित्तेण न वि भेओ ॥	६८
तह वि न जुज्जइ निय-चरिय-साहणं सुद्ध-वंस-जायाणं ।	
निस्सारा होंति गुणा साहिज्जन्ता सयं जम्हा ॥	६९
ता एयमेत्थ पत्तावसरं ति विचित्तिरो सविह-पत्तं ।	
वउलमइं विज्जाहर-धुयं निय-दइयमासज्ज ॥	७०
जंपइ जहा पिए नियय-नाण-वलावगय-सयल-तत्ता सि ।	
इय सयलं पि हु मह वइयरं वयंसस्स साहेसु ॥	७१
मह उण निद्दाए लोयणाणि धुम्मंति दो-वि हरिणच्छि ।	
इय भणिरो वि निसन्नो रइहर-रइयम्मि सयणिज्जे ॥	७२
वउलमइं उण लग्गा कहिउं निय-दइय-चरियमखिलं पि ।	
तइया किल कुमरो अवहरिऊण तुरंग-रयणेण ॥	७३
एगाए घोर-दव-दारुणाए विलसंत-सवर-मिहुणाए ।	
विरसं-रसंत-कुंजर-जूहाए तसंत-हरिणाए ॥	७४
फुट्ठंत-गरुय-वंसाए डज्झमाणासमाण-विडवम्मि ।	
खित्तो महाडईए कायर-जीयंत-हेउम्मि ॥	७५
अह एस किमो त्ति वि-हू जाइहि त्ति विचित्तिरेण कुमरेण ।	
मुक्का कराउ रज्जू तुरओ वि-हु तक्खण च्चेव ॥	७६
निल्लालियग्गजीहो गरुय-पिवासा-सुसंत-मुह-कुहरो ।	
सासाऊरिय-हियओ थक्को उद्ध-ट्ठिओ चेव ॥	७७

७०. २. सविहि°. ३. वलउमइ. अंते : २७०० [ग्रंथाग्र].

७२.२. धुम्मती. ७३.१. लग्ग; ३. तइय.

तयणु विवरीय-सिक्खो अहह तुरंगो मए न नाउ त्ति ।	
परिवित्तंतो कुमरो उत्तरिओ झत्ति तुरयाओ ॥	७८
तुरओ वि हु सिढिलीकय-पत्ताढो महियले परिव्वमिउं ।	
पडिओ झडत्ति मुक्को य जीवियव्वेण ता कुमरो ॥	७९
तण्हा-छुहा-किलंतो उल्लसिय-विसाय-विहुरिय-सरीरो ।	
अवलोड्ढण सत्तच्छय-नामं तरुवरं एगं ॥	८०
वेगेण गंतु तच्छायाए ववगय-विवेय-वावारो ।	
मुच्छा-निमीलियच्छो पडिओ सुद्धम्मि घर-वलए ॥	८१
तयणंतंरं च असमाण-रुव-विह्वेण केण-वि नरेण ।	
वुमर-सुकयाणुहावावज्जिय-हियएण सहस त्ति ॥	८२
आणेऊणं कत्तो-वि तुहिण-कण-सिसिरमुज्जलं सलिलं ।	
आसासिओ कुमारो अह सिंचेऊण सव्वंगं ॥	८३
तत्तो पत्त-पुणन्नवचेयन्नो दिसि दिसि खिविय-नयणो ।	
आपियइ तव्विइण्णं सलिलं ससि-किरण-धवलं त्ति ॥	८४
पुच्छइ य भद्दको तं कत्तो व जलं तए इहाणीयं ।	
तयणु भणइ इयरो हं जक्खो कमलक्ख-अभिहाणो ॥	८५
निवसामि एत्थ द्ढुं तुमं च गंतूण माणस-सरम्मि ।	
आणेऊणं सलिलं पत्तो तुह संनिहाणम्मि ॥	८६
अह दीहमुस्ससेउं भणियं कुमरेण एस संतावो ।	
माणस-जलावगाहं मोत्तूण न फिट्ठिही मज्झ ॥	८७
सोऊणमिणं करसंपुडम्मिकाऊण तेण जक्खेण ।	
माणस-सरम्मि नेउं मुक्को कुमरो खणद्धेण ॥	८८
तो सो हरि व्व जलहिं आलोडिय माणसं सरमसेसं ।	
जावुत्तरेइ ता तं सव्वण-समावडियमुवलद्धुं ॥	८९

७८. २. नि नाओ. ८४.१ चेइन्नो. ८६.१ निय सामि. ८७.१ अव.
८७.२ आलोडि; सार. ४. सयाव.

- पुव्व-भव-वेरिणा कुद्धेणं वेयड्ड-वासि-जक्खेणं ।
 असियक्ख-नामगेणं उम्मूलिय-तरुयर-ग्गामो ॥ ६०
- गुरु-सक्कर-मंसल-धूलि-पडल-वहलिय-नहंगणाभोगो ।
 अंधीकय-सयल-जणो मुक्को विउव्विय समीरो ॥ ६१
- तत्तो वि मुक्क-अट्टट्ट-हास-सद्दा विरूव-रूव-धरा ।
 परिमुक्का वेयाली करयल-कय-कत्तिया भीमा ॥ ६२
- अह जाव अनिल-वेयालेहिं तह तह उवद्दविज्जंतो ।
 कुमरो निमेस-मित्तं पि न खुहइ ताव जक्खेण ॥ ६३
- पुक्कारव-भरिय-दियंतराण अलि-गवल-नील-कायाण ।
 नागाणं पासेहिं वद्धो जीयंत-हेऊहिं ॥ ६४
- अह तोडिएसु हेलाए च्चिय कुमरेण नाग-पासेसु ।
 लग्गोऽसियक्ख-जक्खो मुट्ठि-पहारेहिं जुज्झेउं ॥ ६५
- ता वज्ज-दारुणाए मुट्ठीए तहा हओ स कुमरेण ।
 निल्लालियग्गजीहो जह पडिओ धरणि-वलयम्मि ॥ ६६
- अह कह-वि लद्ध-चेयन्नेणं जक्खेण तेण सामरिसं ।
 मुक्को सुदूरमुक्खि[वि]उण गिरी कुमर-उवरिम्मि ॥ ६७
- ता कुमरो गिरि-भारक्कंतो गुरु-पीड-विहुरिय-सरीरो ।
 पडिओ न मिओ उण निरुवक्कम-आउस्सरूवत्ता ॥ ६८
- अह हओ एसो सत्तू भए त्ति भणिरेण ।
 जक्खेणं उग्घट्ठो जय-जय-सद्दो स-पक्खम्मि ॥ ६९
- सोउं च इममउव्वं वयणं सहसत्ति चेयणं लद्धुं ।
 रे रे कडपूयण जक्ख-अहम कस्सेस जय-सद्दो ॥ १००

उग्धोसिज्जइ पडिवक्ख-दलण-दक्खे मए वि सन्निहिए ।
 इय जंपिरेण निय-भुय-जंत-वलुम्मूलिण लहुं ॥ १०१
 वड-पायवेण निहओ कुमरेण तहा कहिचि सो जक्खो ।
 जह ववगयाहिमाणो वियलिय-चेयन्न-त्रावारो ॥ १०२
 नियसत्तणाणुहावाणुवलद्धं ति मद(?) सो कहंचिदवि ।
 मुक्क-गरुय-पुक्कारो कुमरस्स अदंसणी हूओ ॥ १०३
 अह रण-निरिक्खणागय-तियसासुर-खयर-राय-तरुणीहि ।
 कुमर-सिरम्मि मुक्का गंधोदय-कुसुम-वृट्ठि ति ॥ १०४
 इय निज्जिऊण जक्खं पच्छिम-दिसमुवगयम्मि तरणिम्मि ।
 नीहरिऊण सराओ जा गच्छइ कित्तिं पि पंहं ॥ १०५
 तों सहस च्चिय कुमरो सरुव-उवहसिय-तियस-तरुणीओ ।
 नंदण-वणस्स-मज्झ-ट्ठियाउ कय-चार-वेसाओ ॥ १०६
 अवलोएइ दिसा-कुमरीओ इव अट्ठ पवर-तरुणीओ ।
 ताहिं वि सच्चविओ अणिमिस-सुसणिद्ध-दिट्ठीहिं ॥ १०७
 अह नणु कओ इमाओ नंदण-वण-वसुह-विहिय-मोहाओ ।
 इय चिंतंतो कन्नगमेगं गंतूण पुच्छेइ ॥ १०८
 नणु सुयणु काउ तुब्भे कह व अरण्णं इमं विहूसेउं ।
 थक्काउ त्ति पसाहह अह वियसिय-वयण-तामरसा ॥ १०९
 सविलासमीसि विहसिय पयंपए हरिण-लोयणा तरुणी ।
 जह अज्जउत्त पिय-संगमाभिलासाए नयरीए ॥ ११०
 एत्तो उ नाइदूरे चिट्ठइ सिरि-भाणुवेग-खयरिंदो ।
 ता तत्थ समागंतु खणमेगं वीसमह तुब्भे ॥ १११

१०४. ३. सिरिमि. १०५. २. तरुणम्मिं.

१०७. ३. कुमारीओ. १०९. ४. वयणा. ११०. १. मीस.

पच्छ[इ] उण वुन्भिस्सह अइरेणसमग्गमवि सयं चेव ।
 इय वयणा[ओ] तासिं कंचुगि-दंसिय-पुरी-मग्गो ॥ ११२
 पत्तो नरिंद-भुवणे अह अब्भुट्ठेउ भाणुवेगेण ।
 रण्णा कय-सक्कारं उववेसेउं स-हत्थेहिं ॥ ११३
 दिण्णम्मि पवर-सीहासणम्मि भणियं जहा महाभाग ।
 महज्झया(?) एयाओ अट्ठ कुमरीउ परिणेषु ॥ ११४
 जम्हा अम्हं सिरि अच्चिमालि-नामेण साहु-वसेहण ।
 केवलिणा आइ आसि जहा जो पुरिस-सीहो ॥ ११५
 असियक्ख-जक्ख-दप्पं भंजेही सों इमासि अट्ठुहं ।
 अह कन्नयाण होही निस्संकं सामियत्तेण ॥ ११६
 इच्चाइ-वहु-वियप्पं भणिरुणं भाणुवेग-नरवइणा ।
 महया महेण निय-धूयाओ परिणाविउ कुमारो । ११७
 अह कय-कंकण-बंधो अहिणव-परिणीय-विहिय-वर-वेसो ।
 रइ-मंदिरम्मि चिट्ठइ ताहिं समं जाव वीसत्थो ॥ ११८
 ता सो गाढ-परिस्सम खित्त-तणुत्तेण आगया निद्दा ।
 तदवगमम्मि य पेच्छइ अप्पाणमरण-मज्झम्मि ॥ ११९
 सुद्ध-महीए निवडियं ति तयणु कुमरो अकायर-प्पगई ।
 एयं किमिदयालं किं मइ-मोहो ति चितंतो ॥ १२०
 लग्गो अग्गिममग्गं अवक्कमिउं कंचि जाव ता सहसा ।
 हिमगिरि-सिहस्तुंगे विचित्त-मणि-निम्मिय-कुंभे ॥ १२१
 सुविचित्त-मत्तवारण-पाविय-सोहम्मि विउल-सालम्मि ।
 देवंसुय-पटुंसुय-पमुहुत्तिम-वत्थ-उल्लोओ ॥ १२२
 मरु-मंडलम्मि कप्पहुमं व भीमम्मि तम्मि रण्णम्मि ।
 धवलहरमेगमवलोएइ स भावणिज्जं ति ॥ १२३

११४.२. भाणियं. ३. एयाएउ. ४. परणोसु. ११७.४. कुमरो.

११९. २. ° खेत्त. १२०. २. अकायरय. १२१. १. अग्गिसं.

अह तत्थ विम्हिय-मणो कउरव-कुल-गयण-मंडल-ससंक ।
 मह अन्न-भवे वि सणंकुमार तं चिय पई होज्जा ॥ १२४
 इच्चाइ-वहु-वियप्पं विलवंतं सोउ कन्नयं एगं ।
 धवलहरम्मि पविट्ठो निय-नामासंकिओ कुमरो ॥ १२५
 दिट्ठं च तत्थ उत्तसिय-हरिण-नयणं ससंक-सम-वयणं ।
 वामच्छिमेगमुल्लवइ तीए पुरओ समागंतुं ॥ १२६
 सुंदरि सणंकुमारो सो तुह कि होइ जेण तमियाणि ।
 करुण-रवं विलवंती चिट्ठसि तं चेव सुमरंती ॥ १२७
 अह दोहमुस्ससेउं इयरी वज्जरइ मज्झ सो भत्ता ।
 इच्छामेत्तेणं नउ वीवाहो अम्ह संजाओ ॥ १२८
 जम्हा साकेयपुर-प्पहुणा सिरि-समरसीह-नरवइणा ।
 सिरिचंदजसा-अभिहाणाए तप्पिय-मायाए वि ॥ १२९
 दएणाणीय-सणंकुमार-लुवंकियं चित्तपडं ।
 अवलोयंती अणुरायाउर-हियया खणद्धेण ॥ १३०
 मुच्छा-निमीलियच्छी पडिया हं सुद्ध-धरणि-वल्लयम्मि ।
 दिण्णा सणंकुमारस्स उदय-दाणेण साणंदं ॥ १३१
 नीया य अप्पेणा सह सयंवरा गयपुरम्मि नयरम्मि ।
 पिउणा सणंकुमारस्स महियल-सिरोमणिणो ॥ १३२
 कह-कह-वि तरुज्जाणे तेण समं दंसणं पि मह जायं ।
 दिट्ठा य स-प्पसायं कुमार-रयणेण तेण अहं ॥ १३३
 कि पुण अकय-विवाहा खयर-कुमाराहमेण एगेण ।
 अवहरिउं निय-कुट्टिम-तलाओ मुक्का इहाणेउं ॥ १३४
 अह कि उवलक्खसि तं दिट्ठं सणंकुमारमेणच्छि ।
 इय भणिरो च्चिय कुमरो तीए उड्डीकरेइ मुहं ॥ १३५

एत्थंतरम्मि तत्थागएण खयरहमेण तेणेव ।
 आगंतु नहयलेणं सणकुमारो हढा हरिओ ॥ १३६
 ता हाहारव-मुहरिय-दियंतरा सोय-विहुरिय-सरीरा ।
 मुच्छा-निमीलियच्छी पडिया सा धरणि-वलयम्मि ॥ १३७
 कुमरो वि अवहरंतं खयर-कुमाराहमं तयं सहसा ।
 पाडेउ महीए हढा हणिउं मुट्ठि-प्पहारेण ॥ १३८
 पुरओ ससंक-वयणाए तीए आगंतुमक्खय-सरीरो ।
 कहिऊण स-वुत्तंतं तं वीवाहेइ तत्थेव ॥ १३९
 सा ओ(?) सुनंद-नामा होही कुमरस्स इत्थि-रयणं ति ।
 एत्तो य कुमर-निहणिय-खयर-कुमारस्स लहु-भइणी ॥ १४०
 संज्ञावलि त्ति नामा पत्ता पुरओ सणकुमारस्स ।
 गंधव्व-विवाहेण य परिणीया सा वि तत्थेव ॥ १४१
 एत्थंतरम्मि पत्ता नहयल-मग्गेण दो खयर-कुमरा ।
 पुरओ सणकुमारस्स विन्नवैति य पणमिऊणं ॥ १४२
 जहा देव असणिवेगाभिहाण-खयराहिवो बहु-वलोहो ।
 विन्नाय-तणय-वह-वुत्तंतो वि फुरिय-गुरु-कोवो ॥ १४३
 तुम्हाणमुवरि आगच्छंतो चिट्ठइ इमं तु नाऊण ।
 खयर-प्पहूहि सिरि-चंडवेग-सिरि-भाणुवेगेहि ॥ १४४
 हरिचंद-चंदसेणाभिहाणया नियय-अंगरुहा ।
 तुह पय-सेवाए पेसविया इमिणा रहेण समं ॥ १४५
 एत्थंतरम्मि सिरि-चंडवेग-सिरि-भाणुवेग-खयरिदा ।
 पत्ता साहज्ज-कए सणकुमारस्स कुमरस्स ॥ १४६
 पण्णत्ती-विज्जा उणे दिण्णा संज्ञावलीए एत्तो य ।
 पत्तो खयरिदो(?) वल-परिकलिओ असणिवेगो ॥ १४७

उर्वरि सणकुमारस्स तणय-मारण-कयावराहस्स ।
 विपफुरिय-महामरिसो विरुव-वयणाणि जंपंतो ॥ १४८
 अह असणिवेग-खयरिदेण समं दो-वि ते खयर-कुमरा ।
 लग्गा जुज्झियमुज्झिय-करुणं निय-निय-वलोवेया ॥ १४९
 ता अचिरेण वि भग्गेसु तेसु विज्जाहरिंद-कुमरेसु ।
 सिरि-असणिवेग-खयर-प्पहुणो सह विलसिरामरिसो ॥ १५०
 खयरिंद-तणय-वियरिय-रहे कुमारो समारुहेऊण ।
 तह तह विचित्त-समर-क्कीलाहिं नहम्मि कीलेउं ॥ १५१
 तं असणिवेग-विज्जाहर-नाहं निज्जिणिऊण लीलाए ।
 पाविय-विजओ पत्तो तम्मि च्चिय रण्ण-धवलहरे ॥ १५२
 अह थुव्वंतो सिरि-चंडवेग-पमुहेण खयर-सिन्नेण ।
 पमुइय-मणाहिं संज्ञावली-सुनंदा-पियाहिं समं ॥ १५३
 वज्जिर-विचित्ततूरारव-मुहलिय-धरणि-गयण-गिरि-विवरो ।
 पत्तो सप्पुरिसम्मि व गिरि-प्पहाणम्मि वेयड्ढे ॥ १५४
 ता चंडवेग-सिरिभाणुवेग-पमुहेहिं खयर-राएहिं ।
 ठविओ सणकुमारो विज्जाहर-चक्कवट्ठि त्ति ॥ १५५
 अह अन्नया य साहिय-वहु-विज्जो पणय-सयल-खयरिंदो ।
 पत्तावसरं सो विन्नत्तो सिरि-चंडवेगेण ॥ १५६
 जह देव मज्झ सिरि-अच्चिमालिणा मुणिवरेण परिकहियं ।
 जह तुह धूयाण सयं अट्ठ पुणो भाणुवेगस्स ॥ १५७
 इह संपत्तो संतो मास-दिणंते चउत्थ-चक्कवई ।
 वीवाहेही नूणं सणकुमारो वसुह-तिलओ ॥ १५८
 अह भयवं विण्णेओ कह सो चक्कि त्ति पुच्छियम्मि मए ।
 भणियं गुरुणा जह सो [ह]एण विवरीय-सिक्खेण ॥ १५९
 हरिओ संतो माणस-सरम्मि आगंतु दप्पमवणेही ।
 तह तह पुव्व-भवज्जिय-रिउणो असियक्ख-जक्खस्स ॥ १६०

*१५४ मी गाथानी पछी (एटले के मूळ प्रतनी ८५थी १३५ सुधीनी गाथाओ)
 कोईक वीजा ग्रंथ के संदर्भनो अंश प्रक्षिप्त थयेलो छे. ते कुसुमश्री अने वीरसेननी
 कथाने लगतो छे. १५८.१. सत्तो. १६०.१. माणुस.

नणु कह भयवं पुण्विल्ल-जम्म-सत्तू स तस्स चविकस्स ।
 इय सिट्ठम्मि मए पुणरवि अक्खायं मुणि-प्पहुणा ॥ १६१
 जह कंचणपुर-नयरे निवई विक्कमजसो त्ति विक्खाओ ।
 तस्स उण पंच अंतेउरी-सयाइं अहेसि त्ति ॥ १६२
 एत्तो य पुरे तत्थेव आसि निय-विहव-विजिय-वेसमणो ।
 नियय-कुलक्कम-सारो सत्थाहो नागदत्तो त्ति ॥ १६३
 तस्स य स-रूव-लायण-विजिय-सुर-सुंदरी अहेसि पिया ।
 विण्हुसिरि त्ति पसिद्धा अहन्नया विहिवसेणं सा ॥ १६४
 विक्कमजसेण रण्णा दिट्ठा सह मयण-विहुर-हियएण ।
 अवहरिऊण ह्हेणं खित्ता अंतेउरे तत्तो ॥ १६५
 तव्विरह-भूय-वेलविय-विग्गहो नागदत्त-सत्थाहो ।
 हा हरिण-नयणि हा चंद-वयणि हा कुंभि-कुभ-थणि ॥ १६६
 कत्थ गया कत्थ गया पडिवयणं किं न देसि पसिऊण ।
 जीवंतो वि मओ इव नणु तुह विरहम्मि चिट्ठामि ॥ १६७
 इय विलवंतो वहु-डिंभ-परिगओ चत्त-इयर-वावारो ।
 गहिलीहूओ रत्थासु परियडंतो गमइ कालं ॥ १६८
 विक्कमजस-निवईणं अवहत्थिय-सयल-रज्ज-वावारो ।
 अगणिय-जणाववाओ अवमन्निय-इयर-तरुणियणो ॥ १६९
 तीए विण्हुसिरीए सद्धं अच्चंत-रइ-मुहासत्तो ।
 कालं गमेइ अह अन्नया य सेसे स-इइयाहिं ॥ १७०
 निय-नाह-पराहूयाहिं वि ईसा-विसाय-दुहियाहिं ।
 विण्हुस्सिरी वराई निहया कम्मण-पओगेणं ॥ १७१

१६१.३ सट्ठम्मि, ३. मणिप्पहुणो. १६२. ४. सताइं. १६६.२. नागरदत्त.

१७०. पछी हस्तप्रतमां २८०० ग्रंथाग्र थयानो निर्देश छे. १७१ ३. वरीई.

अह विण्हुस्सिरि-मरणुल्लसंत-गुरु-सोग-विहुरिय-विवेओ ।
 अंसु-जलाविल-नयणो विक्कमजसो नरवई दढं ॥ १७२
 रोएइ हसइ गायइ वग्गइ नच्चेइ सुयइ उट्टेइ ।
 अन्नाओ वि किरिया गहिलीहूओ कुणइ बहुहा ॥ १७३
 न य विण्हुसिरीए कलेवरं छिवेउं पि देइ अन्नस्स ।
 ता मंतीहि मंतेऊण नरिंदं च वंचेउं ॥ १७४
 नेउं विण्हुसिरीए कलेवरं उज्झिअं अरण्णम्मि ।
 निवई वि तिन्नि दियहाणि चत्त-नीसेस-आहारो ॥ १७५
 थक्को बहु-प्पयारं विलवंतो ता समग्ग-सचिवेहिं ।
 मरिही इमो न जी[व]इ तं अवलोहि(?) त्ति मंतेउं । १७६
 नीओ अरण्ण-देसे तत्तो परिगलिर-पूय-पव्वभारं ।
 वायस-कुल-आयड्ढिय-नयणजुयं सगसंगित-किमिं ॥ १७७
 बहु-विह-विहंग-खंडिय-तुंडं अइ-पूयगंध-वीभच्छं ॥
 विण्हुस्सिरिमवलोएऊणं संजाय-वेरग्गो ॥ १७८
 धिसिधिसि जोए निमित्तं पावेण कुलक्कमो परिच्चत्तो ।
 निय-सीलं च कलंकियमाइण्णा पागय-क्किरिया ॥ १७९
 अप्पा विगोविओ सव्वत्थ महीए मए ह्यासेण ।
 तीए इमो विवागो विवेइ-जण कय-भवुव्वेओ ॥ १८०
 इच्चाइ बहु-वियप्पं अप्पाणं निदिऊणमणुसमयं ।
 जज्जर-तणं व रज्जं उज्झेउं सो महासत्तो ॥ १८१
 गहिऊणं पव्वज्जं सुव्वय-मुणि-नाह-चलण-मूलम्मि ।
 काऊण विविह-कट्टाणुट्टाणं तणुमिणं चइउं ॥ १८२
 नियसत्तेणुप्पन्नो सणंकुमारम्मि अमर-भवणम्मि ।
 नियय-ट्ठिइ-क्खएणं पुणो स तत्तो वि हु चवेऊण ॥ १८३

१७२. १. मरण. १७५. २. उज्झिउं. १७७. ४. किमं.

१७९. २. कुलक्कम्मो. १८३. ४. ठवेऊण.

रयणउरम्मि महइवभस्स सिट्ठिणो पिययमाए कुच्छंसि ।
 सुस्सिविण-सूइओ सो जाओ अंगुवभवत्तेण ॥ १८४
 नामं च वियरियं से पसत्थ-दियहम्मि जणय-जणणोहिं ।
 महया मट्टसवेणं जिणधम्मो त्ति प्पसिद्धं ति ॥ १८५
 तयणु अणुक्कम-उवलद्ध-जोव्वणो पत्त-कित्ति-वित्थारो ।
 सुगुरु-पय-मूल-अहिगय-जीवाजीवाइ-तत्तत्थो ॥ १८६
 सव्वत्था वि पसिद्धो जाओ एत्तो य नागदत्तो सो ।
 मरिओ तहा विओ (?)
 नियडि-भुयंगी-गसिओ लोहग्गल-पिहिय-सुगइ-पहो(?) ॥ १८७
 जाओ धिज्जाई अग्गिसम्म-नामो विहि-प्पओगेण ।
 धेत्तूण परिव्वायग-वेसं तारिस-गुरूण पुरो ॥ १८८
 बाल जण-प्पयडेणं तवो-विहाणेण बाढमप्पाणं ।
 परिसोसेत्तो परियडमाणो विस्सिंभराभोयं ॥ १८९
 सिरि-रयणउर-पुरस्सुज्जाणं समागओ इओ य तहिं ।
 परिवायगाणुरत्तो अहेसि हरिवाहणो राया ॥ १९०
 तेण य तमग्गिसम्मं समागयं सोउ तव-सुसिय-देहं ।
 निय-माणुसेहिं सदावेऊणं नियय [भव]णम्मि ॥ १९१
 भणियं भयवं पारेयव्वं मह मंदिरे तए अज्ज ।
 इत्थंतरम्मि विहिणो वसेण जिणधम्म-सिट्ठी सो ॥ १९२
 पविसंतो निव-भवणे [ते]ण परिव्वायगेण सच्चविओ ।
 अह पुव्व-जम्म-वेराणुहाव-विप्फुरिय-कोवेण ॥ १९३

१८४. ३ सूसिओ. १८६. ३. परियणमाणो. १९०. २. इउ. १९१. ४. नियणंमि.

परिवायगेण भणियं रण्णो पुरओ जहा निय-गिहम्मि ।
 जइ भुंजावसि ता भुंजावेसु परं पसिऊणं ॥ १९४
 वणिणो इमस्स पट्ठोए कंस-पत्तोए पायसं उण्हं ।
 जं अज्ज मए नियमो इमेरिसो चिट्ठइ निहोओ ॥ १९५
 रण्णा वि परिव्वायग-अणुराएणं पवज्जिजउं तं पि ।
 निब्बन्धेणं भणिओ पत्थुय-अत्थम्मि सो सिट्ठी ॥ १९६
 सिट्ठी वि पुव्व-दुक्कय-कम्ममुवट्ठियमिमं ति चित्तंतो ।
 पट्ठी-ट्ठिउण्ह-पायस-पत्तीए वियणमुदगं ॥ १९७
 नरवइ-उवरोहेणं दढमहियासेइ महियल-निसन्नो ।
 इयरो य सणिय-सणियं उण्हुण्हं पायसं भोत्तुं ॥ १९८
 उट्ठेइ महापावो तत्तो जिणधम्म-सेट्ठि-पिट्ठीए ।
 स-रुहिर-मंस-ण्हार पत्ती सा उक्खया कह वि ॥ १९९
 अह अह महासत्तो कहं नु सेट्ठी कयत्थिओ इमिणा ।
 पाव-परिव्वायगेण इय जण-वयणाणि निसुणेतो ॥ २००
 अविहिय-हरिस-विसाओ कह-कह-वि नियम्मि मंदिरे गंतुं ।
 मेलेउ सयण-वग्गं सम्माणेउं सयल-संघं ॥ २०१
 जिण-सासणस्स काउं पहावणं बहु-वियप्पमुवउत्तो ।
 खामिय-समग्ग-सत्तो अपुव्व-गय-परम-चारित्तो ॥ २०२
 निग्गंतूण पुराओ गंतुं एगत्थ-सिहरि-सिहरम्मि ।
 पडिवज्जिजउणमणसणं उदग्ग-भव-वास-भय-भीओ ॥ २०३
 पुव्वाभिमुहं काउस्सग्गेण य उमद्धमासंजा(?) ।
 सेसासु वि पत्तेयं एवं चिय काउमुस्सग्गं ॥ २०४
 विग-काग-वग-सिगालोलूगाइ-अणेग-दुट्ठ-सत्तेहिं ।
 पट्ठीए खज्जंतो वेयणमहियासिउं सम्मं ॥ २०५

अणसण-विहिणा दो-मासिएण चइऊण पूइ-तणुमेयं ।
 पंच-नमोक्कार-परायणो मरिऊण सोहम्मे ॥ २०६
 तियसवई संजाओ पाव-परिव्वायगो उ सो मरिउं ।
 तारिस-निय-दुव्विलसिय-समुवज्जिय-पाव-कम्म-वसा ॥ २०७
 तस्सेव सुर-प्पहुणो वाहणमेरावणो करी जाओ ।
 आरूढो उ तह तहा विडंविउं तं गयं इंदो ॥ २०८
 निय-आभि[ओ]गिय-महापाव-विवागं च सुइरमणुहविउं ।
 तत्तो ठिइ-क्खएणं एरावण-वारणो चविओ ॥ २०९
 सुइरं च परियडेउं नर-तिरिय-गइसु स-कय-कम्म-वसा ।
 वेयड्ड-पव्वयम्मि जाओ असियक्ख-जक्खो त्ति ॥ २१०
 सोहम्मिंदो वि हु तट्ठाणाउ ठिइ-क्खएण चविऊण ।
 सिरि-गयपुराभिहाणे नयरे सिरि-आससेणस्स ॥ २११
 रणो जाओ तणओ सणंकुमारो त्ति विस्सुओ तं सि ।
 इय तुज्झ पुव्व-भव-वइयरम्मि कहियम्मि मुणिवइणा ॥ २१२
 तुह अंतराल-वास-कए पेसविउं भाणुवेगमंगरुहं ।
 पियसंगम-नामं-वेउव्विय नयरि निवेसेउं ॥ २१३
 परिणाविओ सि पुव्वुत्ताओ कुमरीउ (अमरीओ) अट्ठ तं तइया ।
 तह कज्ज-सत्तीए(?) तुह पयसेवं करिस्सामि ॥ २१४
 इय चित्तिरेण तं एगागी मुक्को सि भाणुवेगेण ।
 उज्जाणे तम्मि तया इय तं सयलं पि हु खमेज्ज ॥ २१५
 तह मह धूयाण सहस्स कुणसु पसिऊण पाणिगहणं तं ।
 एवं होउ त्ति पयंपिऊण(?) सणंकुमारेण ॥ २१६
 वीवाहिया य खयर-प्पहु-धूयाओ महा-विभूईए ।
 तयणु दहुत्तर-तरुणी-सएण सह पंचविह-विसए ॥ २१७

- उवभुंजिरस्स कित्ति-मित्ताणि वि अइगयाणि दियहाणि ।
 अज्ज उण अज्जउत्तेण इमं अम्हं समाणत्तं ॥ २१८
- जत्थासियक्ख-जक्खेणं सह मह आसि जुज्झमावडियं ।
 गम्मं तम्मिं माणस-सरम्मि कीला-कए इण्हं ॥ २१९
- इय भणिरो च्चिय न्हयल-पहेण सारेण परियणेण समं ।
 चिट्ठइ एत्थ पहुत्तो विविह-क्कीला-विणोएहि ॥ २२०
- जा ताव समं तुमए दंसणमिह जायमज्जउत्तस्स ।
 एत्तो य रइहराओ सणकुमारो समुहेइ ॥ २२१
- अह दो-वि विहिय-तस्समय-उचिय-पडिवत्तिणो कयाणंदा ।
 असमाण-चडयरेणं वेयडु-गिरिम्मि संपत्ता ॥ २२२
- अह उवसाहिय-खयर-स्सेणि-जुओ भुवण-वित्थरिय-कित्ति ।
 जाओ सणकुमारो विज्जाहर-चक्कवट्ठि त्ति ॥ २२३
- ता विण्णत्तो पत्तावसरं चक्की महिदसीहेण ।
 जह पहु जणणी-जणयाणि तुम्हमच्चंत-दुहियाणि ॥ २२४
- चिट्ठंति तओ निय-मुह-दंसण-परमामोएण सिंचेसु ।
 सोउमिणं विज्जाहर-रज्जाणं सुत्थयं काउं ॥ २२५
- विज्जाहर-वल-पूरिय-नहंगणो जणिय-जयाणंदो ।
 चक्कवई आगंतुं स-पुरम्मि महिदसीह-जुओ ॥ २२६
- जणणी-जणयाणं पय-पउमाणि नमेइ परम-भत्तीए ।
 कहइ य महिदसीह-मुहेण निय-वइयरमसेसं ॥ २२७
- अह नूणं धम्माओ मह तणयस्स च हवेइ कल्लाणं ।
 इय चितंतो सिरि-आससेण-निवई सुहासंसी ॥ २२८
- महया महसवेणं कुमरं ठावेउ नियय-रज्जे(?) ।
 निक्खंतो स-पिओ वि तहाविह-सूरीण पय-मूले ॥ २२९

तत्तो सणकुमारेण निय-पयावोवहसिय-दिणमणिणा ।
 सिरि-भरहेसर-विहिणा छक्खंडा वि हु मही एसा ॥ २३०
 वास-सहस्सिय-कालेण साहिया पयडिया य निय-कित्ति ।
 तत्तो चउसहि-सहस्स-पिययमा-संग-दुल्ललिओ ॥ २३१
 वत्तीस-सहस्स-महानरिद-मणि-मउड-लिहिय-पयवीढो ।
 हय-गय-रह-चुलसीइ-लक्ख-भरक्कंत-महि-वट्ठो ॥ २३२
 नव-निहि-चउदह-रयणोवलंभ-तइलोय-लोय-कय-तोसो ।
 गयपुर-नयरे पत्तो दिट्ठो य सुराहिवेण तओ ॥ २३३
 पुव्वं सोहम्मवई अहेसि एसो वि मज्झ सरिसो त्ति ।
 परिचित्तिऊण अच्चंत-बंधु-बुद्धीए वेसमणो ॥ २३४
 आणत्तो जह गंतुं गयपुर-नयरे सणकुमारस्स ।
 कुणसु पवंधेण लहुं पि महा रज्जाहिसेयं ति ॥ २३५
 तह वण-मालं हारं छत्तं मउडं च पायवीढं च ।
 सीहासणं च कुंडल-जुयलं चमरं च पाउय-जुयाणि ॥ २३६
 पाहुडमिमं च घेज्जसु चक्किस्स तुमं सणकुमारस्स ।
 इय विविहमिदं सिक्खं घेत्तूणं उत्तिमंगेण ॥ २३७
 सुरवइ-पेसिय-रंभा-तिलोत्तिमाहिं सहेव वेसमणो ।
 काऊण करेसु नाह-पाहुडं गयपुरे पत्तो ॥ २३८
 अह सिरि-सणकुमारस्स चक्किणो पाहुडं वियरिऊणं ।
 जक्खो वेसमणो विण्णवेइ जह पहु सुरिंदेण ॥ २३९
 इह पेसिओ म्हि भणियव्वं पुण जह तुममहेसि सोहम्मे ।
 तियसाहिवई पणमिर-समग्ग-सुर-रमणि-निउखंओ ॥ २४०
 तुमए य चुए सुर-मंदिराउ [जाओ] इमो सुराहिवई ।
 इय तेण बंधु-बुद्धीए तुह इमं पाहुडं पहियं ॥ २४१

*२३२मी गाथा पछी (एटले के हस्तप्रतमां ६३ थी ७७ भी गाथा सुघीमां) कोई
 बीजा ग्रंथनो अंश प्रक्षिप्त थयेलो छे. २३९. २. चक्किस्सणो. २४०- ३. सिररमणि.

- तह तुज्झ विजिय-दुज्जय-सत्तुस्स पवित्त-पुण्ण-रासिस्स ।
 कारविओ मज्झ सयासाउ महारज्जहिसेओ ॥ २४२
- इय तुब्भे अणुमन्नह एयं ति तओ सणकुमारेण ।
 पडिवन्नम्मि जोयण-पमाण-मणि-पेढियं रम्मं ॥ २४३
- वेसमणेण विउव्विय तेयस्सुवरि नु फुरिय-तेय-भरो ।
 अहिसेय-मंडवो पंच-वण्ण-रयणोलि-निम्मविओ ॥ २४४
- तत्थ मणि-पीढगोवरि सुरिद-सीहासणं कयं रम्मं ।
 तम्मि य निवेसिऊणं सणकुमारं महारायं ॥ २४५
- कलहोय-रयण-कंचण-कलस-सहस्सेहि झत्ति आणेउं ।
 खीरोआओ हरहास-कास-धवलाणि सलिलाणि ॥ २४६
- जय-विजय-नंद-सद्द-पुरस्सर-वर-गीय-मुहलिय-दिसेहि ।
 वेसमण-प्पमुहेहि सुरेहि अहिसिचिओ चक्की ॥ २४७
- रंभा-तिलोत्तिमाओ वि सव्वालंकार-भूसिय-तणूओ ।
 भाव-प्पहाणमुवणच्चियाउ चक्किस्स पुरओ त्ति ॥ २४८
- एवं सणकुमारस्स तस्स रज्जाहिसेयमणहं ।
 काउं वेसमणो सुरभवणम्मि गओ स-परिवारो ॥ २४९
- चक्कवई वि हु उवभुंजंतो भोगोपभोग-सुहमणहं ।
 कालं गमेइ कित्तिय-मित्तं पि अह अन्नया सक्को ॥ २५०
- सोहम्मिय-परिसए सोयामिणि-नाडयं निरिक्खंतो ।
 चिट्ठइ जा तावस्स समीवे इसाण-कप्पाओ ॥ २५१
- संगम-नामो देवो समागओ तप्पहाणुहावेण ।
 रवि-उदए ताराण व इयर-सुराणं गओ तेओ ॥ २५२
- अह निय-कज्ज-समत्तिए तम्मि तियसे गयम्मि स-ठाणे ।
 पुट्ठो सुरेहि सक्को जह पहु कहमेय-तेएण ॥ २५३

गोसे दिणिद-उदएणं व गहाणं सुराण सव्वेसि ।
 नट्ठो झड त्ति तेओ ता वज्जरियं सुरिदेण ॥ २५४
 जह पच्छिमम्मि जम्मे इमिणा तियसेण समय-नीईए ।
 आइण्णो आसि तवो आयंवल-वद्धमाणो त्ति ॥ २५५
 तव्वसओ सेस-सुरव्वहिओ तेओ इमस्स जाउ त्ति ।
 अह तियसेहिं पुणरवि पुट्ठं चिट्ठइ किमन्नो वि ॥ २५६
 को-वि हु जयम्मि एरिस्स तणु-प्पहा-हरिय-इयर-तरुण-जणो ।
 अह ईसि हसिऊणं भणियं अमराहिराएण ॥ २५७
 निम्माण-कम्म-निम्मिय-असमाण-समग-संधि-बंधस्स ।
 साहाविय-प्पहोहामिय-तियसासुर-सव्वस्स ॥ २५८
 पुरओ सणंकुमारस्स चक्कवइणो सुरस्स ।
 एयस्सा किं रुवं किं तेओ किं वा लायण-माहप्पं ॥ २५९
 अहवा वि चिट्ठउ एउ एसो तियसासुर-माणवाण मज्झाओ ।
 अन्नस्स वि कस्स वि नत्थि एरिस्सा रुव-रिद्धि त्ति ॥ २६०
 तत्तो यसदहंता दूवे सुरा तियसनाह-वयणमिणं ।
 रुवावलोयणत्थं सणंकुमारस्स-चक्किस्स ॥ २६१
 कय-देसिय-दिय-रूवा पडिहार-निवेइया पुरो पत्ता ।
 अह गंध-तिल्ल-अव्वंभंगियंगमवि तं निरिक्खेउं ॥ २६२
 विम्हिय-हियया अन्नोन्न-मुहाणि लगा निरिक्खिउं दो-वि ।
 चितंति य अहह इमस्स किंपि रुवं अउव्वं ति ॥ २६३
 तों अमुणिय-तत्तेणं सणंकुमारेण ते सुरा भणिया ।
 जह भो विप्पा मग्गह मणिच्छियं जह पयच्छामि ॥ २६४
 तयणु पयंपंतियरे अहिलसिमो किं पि नो महाराय ।
 किंतु तूह रुव-अवलोयणत्थमम्हे इह पहुत्ता ॥ २६५

दिट्ठं च तं तिलोयव्भहियं ति मणम्मि अम्ह गुरु-हरिसो ।
 संजाओ अह चक्कि-प्पहुणा ईसी स-हरिसेण ॥ २६६
 भणियं जइ एयं ता एज्जह तुब्भेवरण्ह समयम्मि ।
 जह अत्थाण-निविट्ठं कय-सिंगारं ममं नियह ॥ २६७
 इय चक्कि-वयणमायण्णिऊण हरिस-पुलइया तियसा ।
 अन्नत्थ गमेउ खणं पत्तावसरं तु संपत्ता ॥ २६८
 तो अत्थाणुवविट्ठं सव्वंग-विसेस-विहिय-सोहं पि ।
 ववगय-तणु-लायणं अवलोएऊण तं तियसा ॥ २६९
 धिद्धी कम्म-विवागो को वि अउव्वो त्ति चिंतिरा हियए ।
 विच्छाय-वयण-कमला सहस रि अहोमुहीहूया ॥ २७०
 ता किंचि विसन्नेणं सणंकुमारेण पभणियं जह भो ।
 अन्नारिस व्व तुब्भे जाया किं झत्ति दट्ठ ममं ॥ २७१
 अह कहिय-नियय-सरूवा भणंति इयरे जहा महाराय ।
 जा आसि तेल्ल-अवभंगियस्स देहम्मि तुह कंती ॥ २७२
 तइया सा एण्हि सहस्संसेण वि कय-विहूसणस्सावि ।
 विहिय-सिणाण-विलेवण-विहिणो हु नत्थि ता सहसा ॥ २७३
 लायण-रूव-जोव्वण-सरीर-संघयण-कंति-सोहाओ ।
 धिद्धी अइ-तुच्छाओ जीवाणं मणुयलोगम्मि ॥ २७४
 ता कुस-जल-लव-चवले लायणो जोव्वणे य रूवे य ।
 पडिवंध-कारणं किं-पि नत्थि सुविवेय-विहवाण ॥ २७५
 इय सोऊण जहट्ठिय-वयणं तियंसाण जाय-संवेगो ।
 वियलिय-मोह-तमोहो सणंकुमारो पयपेइ ॥ २७६
 इच्छामो यणुसट्ठि तियसा पर-कज्ज-सज्ज-वावारा ।
 रूवाहिमाण-गह-निग्गहओ तुब्भेहिं पडिसिट्ठो ॥ २७७
 पयईए निग्गुणो च्चिय देहो देहीण नत्थि संदेहो ।
 अविवेइणो इमस्स वि मंडण-परिकम्मणक्खणिया ॥ २७८

उत्पत्ति-कारणं पुण इमस्स देहस्स जं जय-पसिद्धं ।
तं चिंतियं पि विउसाण भायणं होइ लज्जाए ॥ २७६

असुईए सन्निहाणे सव्वासुइ-संग-मित्त-निव्वडिए ।
चिंतित्तज्जंतं पि दढं मुइत्तणं होज्ज कह देहे ॥ २८०

परिसीलणेक्क-रुइरे रोग-जरा-मरण-भंगुर-सरुवे ।
अवगय-तत्तेहिं कहं तणुम्मि कीरउ थिरावंधो ॥ २८१

ता जह जह चिंतित्तज्जइ देहस्स थिरत्तणं सुइत्तं च ।
तह तह विहडइ सयलं पवणोवहयं व सरयव्भं ॥ २८२

इय बहु-वियप्प-मुविसुद्ध-भावणा-भावियंतकरणेण ।
भुवणव्भहियं पि हु चक्कवट्टि-लच्छिं परिचइउ ॥ २८३

पयडेऊणं जिण-सासण-प्पहावणमणेग-भेएहिं ।
अहिसिंचिऊण महा-महेण निय-नंदणं रज्जे ॥ २८४

पडलग-तणं पिव उज्झिऊण सयलं परिग्गहारंभं ॥
निक्खंतो चक्कवई उसहायरियस्स पय-मूले ॥ २८५

तओ य—

अणुचरियं धीर तए चरियं निययस्स पुव्व-पुरिसस्स ।
भरह महा-नरवईणो तिहुयण-विक्खाय-कित्तिस्स ॥ २८६

इय बहु-वियप्पमुववूहेऊणं सणकुमार-रायरिसिं ॥
तग्गुण-गहण-परा ते तियसा सुर-मंदिर पत्ता ॥ २८७

भयवं पि हुभव-भीओ गुरु-भणिय-विहीए विहरिउमन्नत्थ ।
इत्थी-रयण-प्पमुहाणि पुण चऊदस वि रयणाणि ॥ २८८

नव-निहिणो वतीस-सहस्सा उण मउडवद्ध-नरवइणो ।
सव्वे वि आभिओगिय-तियसा सयणा य सव्वे वि ॥ २८९

किं बहुणा चुलसीए लक्खा गय-तुरय-संदण-भडाण ।
इयरो वि समग्गो वि हु खंधावारो गुरु-दुहुत्तो ॥ २९०

मा उज्जसु मा उज्जसु पहु पहु पसिऊणमिणमसरणं ।
 इय विलवंतो छम्मास-माण-कालं परिंभमिरो ॥ २६०
 पट्ठि अ-परिमुयंतो सणकुमारस्स भयवओ थक्को ।
 राय-रिसिणा वि निय-माहप्प-विणिज्जिय-तिहुयणेण ॥ २६२
 सीहावलोइयं पि हु पुव्वोइय-वत्थु-सत्थ-विसयम्मि ।
 न निहित्तं ता भोग-हलिय-कम्मंसस्स पज्जंते ॥ २६३
 सव्वो वि हु पुव्वोइय-पयत्थ-सत्थो छम्मास-कालंते ।
 निय-निय-ठाणम्मि गओ भयवंतस्स उ स-कम्म-वसा ॥ २६४
 छट्ठ-तवो-कम्मंते गोयर-चरियाए परियडंतस्स ।
 एगल्ल-विहारं पडिवन्नस्स महाणुहावस्स ॥ २६५
 छेलिय-तक्क-विमिस्सं चीणय-कूरं पभुंजमाणस्स ।
 सत्त इमे अइ-दुसहा रोगायंका समुव्वभूया ॥ २६६
 तं जहा -
 कंडूय-भत्त-सद्धा तिग्वा वियणा य अच्छि-कुच्छीसु ।
 कासं जरं च सासं सणकुमारोहियासंतो ॥ २६७
 कालं गमेइ एत्तो य तियसवइणा सहाए वज्जरियं ।
 जह भो तियसा चरियं पेच्छह सणकुमारस्स ॥ २६८
 भुवण-व्वाहि-हराहि आमोसहि-पमुह-पवर-लद्धीहि ।
 ठप्पन्नाहि वि तीसेस-वाहि-विहुरिय-सरीरो वि ॥ २६९
 न कुणइ सक्कार-रवं (?) पडिउवयारं पि न प्पयट्ठेइ ।
 निय-दुक्कयाइं अहियासितो चिट्ठइ भवुव्विग्गो ॥ ३००
 न य तीरइ तियसासुर-पहूहि न वि चालिउं सज्झाणाउं ।
 सोऊणमिणमसद्दहमाणं तं चियं तियस-जुयलं ॥ ३०१
 आगंतु विज्ज-विहिणा जंपेइ सणकुमारमासज्ज ।
 भयवं रोगोवसमं करेमि जइ तमणुजाणेसि ॥ ३०२

- राय-रिसी वि हु चिट्ठइ तुण्हक्को अह पुणो पुणो तियसा ।
 जावेयं चिय पक्खंतरेसु भमरा पयंपंति ॥ ३०३
 ता थोवक्खर-वयणेहिं भयवया जंपियं जहा वेज्जा ।
 किं तुब्भे तणु-रोगे समेह अह कम्म-रोगे वि ॥ ३०४
 तणु-रोगे सयले वि उवसमावेमो न उ ककम-वाहिणो ।
 ता निय-निट्टुणेण परिसेउ एगा (?) ॥ ३०५
 करंगुलो जच्च-कणय-वत्ता पयंसिया मुणिणा ।
 भणियं च अहं सयमेव इयर-वाहि उवसमेसि ॥ ३०६
 तुम्हाणं पुण जइ कम्म-रोग-उवसामणम्मि सामत्थं ।
 विज्जइ ता उवसामह अंतर-रोग-वित्थारं ॥ ३०७
 ता पणमेऊणं सणकुमार-रायरिसि-पय-कमल-जुयलं ।
 पयडिउं अप्पाणं कहिउं आगमण-वुत्तंतं ॥ ३०८
 अविसयमावन्ना ते तियसा भयवं पि भव-उव्विग्गो ।
 वेयणमहियासेतो सम्मं चित्तेउमाढत्तो ॥ ३०९
 वारिज्जइ एतौ सायरो वि कल्लोल-भिन्न-कुलसेलौ ।
 न य पुव्व-जम्म-निचिओ सुहासुहो कम्म-परिणामो ॥ ३१०
 रे जीवं सयं तुमए समज्जिया विविह-दुक्ख-दंदोली ।
 कुव्वंतेण अयाणुय पाव-ट्टाणाइं सयलाइं । ३११
 पर-लोय-निप्पिवासा तह तह वड्ढति पाणिणो मूढा ।
 नर-नरय-तिरिय-भावे जह अहि[यहियं?] दुहमुवेति ॥ ३१२
 रे जीव कह वि नासो न होइ पुव्वज्जियाण कम्माण ।
 ता सहसु अणुव्विग्गो जं तुह दुक्खं समावडइ ॥ ३१३
 सव्वस्स वि एस गई ज कयमन्नाण-राय-दोसेहि ।
 तं परिणमइ अवस्सं पुव्वज्जिय-कम्म-वसगस्स ॥ ३१४

पुणरवि तए य इमं खवियव्वं जं पुरा समायरियं ।
 किं पुण सम्मं खवणं बहु-निज्जरमप्पदुक्खं च ॥ ३१५
 इय निच्छिऊण गरुए वि वाहिणो सहइ निज्जरावेही ।
 सम्मं कम्म-विवागं परिभावेतो स राय-रिसी ॥ ३१६
 तत्तो भयवं कुमरत्तम्मिं मंडलिय-नरवइत्ते य ।
 पन्नासं पन्नासं वरिस-सहस्साइं अइगमिउं ॥ ३१७
 वच्छर-लक्खं वच्छर-लक्खं चक्कित्त-समण-भावेसु ।
 अणुपालेऊणं गंतूण य सम्मेय-गिरि-सिहरे ॥ ३१८
 मासिय-त्तवस्स-अंते कालं काऊण समय-नीइए ।
 कप्पे सणंकुमारे जाओं देवो महिड्डीओं ॥ ३१९
 तत्तो चुओ समाणो महा-विदेहम्मि गंतु सिज्जेही ।
 मुगहिय-नामधेओं सणंकुमारो सुरो त्ति ॥ ३२०

इत्थं चक्रि-सनत्कुमार-विलसद्दृष्टान्तमन्तः स्वयं
 युष्माभिः परिभाव्य भो भव-भयाभ्यासाद् भृशं भीरुभिः । ६२१
 कार्या दुष्कर-सर्व-सङ्ग-विरतिर्धीरैर्योत्तिर्यते ।
 नावेवार्णव-मार्गगामिभिरसौ संसार-वारांनिधिः ॥ ३२२

॥ इति सनत्कुमार-चक्रवर्ति-कथानकं समाप्तम् ॥

